

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**68 KUŞAĞI DÜŞÜNCE YAPISINDA ATATÜRK VE
ATATÜRKÇÜLÜK**

Yüksek Lisans Tezi

Feryat BULUT

**Danışman
Doç. Dr. Kemal ARI**

**İZMİR
2009**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “68 Kuşağı Düşünce Yapısında Atatürk ve Atatürkçülük” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını eserlerin kaynakçada gösterilenler olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Feryat BULUT

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün ...../...../2009 tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin ..... maddesine göre yüksek lisan öğrencisi Feryat BULUT'un “**68 Kuşağı Düşünce Yapısında Atatürk ve Atatürkçülük**” konulu tezini incelemiş ve aday ...../...../2009 tarihinde jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra, ... dakikalık süre içerisinde gerek tez konusunda gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarında jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek, tezin ..... olduğuna ..... ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üni. Kodu:

Tezin Yazarının

Soyadı: **BULUT**

Adı: **Feryat**

Tezin Türkçe Adı: **68 Kuşağı Düşünce Yapısında Atatürk ve Atatürkçülük**

Tezin İngilizce Adı: **Ataturk In 68th Generation Thought Of Ataturk**

Tezin Yapıldığı

Üniversite: **Dokuz Eylül Üniversitesi**

Enstitü: **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü**

Yılı: **2009**

Tezin

Türü: **Yüksek Lisans**

Dili: **Türkçe**

Sayfa Sayısı: **236**

Referans Sayısı:

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Kemal ARI

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- 68 Kuşağı
- 2- Atatürk
- 3- Atatürkçülük
- 4- Sol
- 5- Bağımsızlık
- 6- Gençlik

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- 68 Generation
- 2- Atatürk
- 3- Kemalism
- 4- Left Wing
- 5- Freedom
- 6- Revolution

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
ÖZET	IX
ABSTRACT.....	X
GİRİŞ.....	1
I – DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARI	6
A- DÜNYADA 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ.....	6
1 – Dünyada 68 Kuşağı Gençlik Olaylarını Ortaya Çıkaran Koşullar	7
a) Hippi – Yippi Kültürü.....	16
2 – Avrupa’da, ABD’de ve Diğer Ülkelerde Yaşanan 68 Gençlik Olayları.....	19
3 – 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Dünyada Yarattığı Ekonomik, Kültürel, Sosyal ve Siyasi Sonuçlar	37
B- TÜRKİYE’DE 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ.....	41
1 – 1960 – 1971 Dönemi Dünyadaki Gelişmelerin Türkiye Üzerindeki Etkileri ve 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Ortaya Çıkışı.....	42
a) Türkiye’de Yaşanan 68 Gençlik Olaylarının Diğer Ülkelerde Yaşanan Olaylarla Benzer ve Farklı Yönleri.....	52

2 – 68 Kuşığı Gençlik Olaylarının Türkiye’de Yarattığı Ekonomik, Kültürel, Sosyal ve Siyasi Sonuçlar	58
II – KAVRAMLAR IŞIĞINDA 68 KUŞAĞINDA SAĞ, SOL AYRIMI VE GENÇLİĞİN ATATÜRKÇÜLÜĞE BAKIŞI	62
A) 68 KUŞAĞINDA SAĞ – SOL GRUPLAŞMASI.....	62
1 – Sol, Ortanın Solu ve Kemalizm	62
2 – 1950 – 1970 Arası Sağ ve Milliyetçi Mukaddesatçı Gençlik	86
3 – 1960’larda Atatürkçülüğün Yeniden Doğuşu	
Yön – Devrim Hareketi.....	103
a) Temel Tezler.....	107
i) Milli Devrimci Kalkınma Modeli – Devrim Stratejisi.....	108
B) ATATÜRK İLKELERİNİN UYGULANIŞINDA SAPMALAR VE GENÇLİĞİN BURSA NUTKUyla TEPKİSİ	116
III – 68 KUŞAĞININ “TAM BAĞIMSIZ TÜRKİYE” İÇİN GİRİŞTİĞİ EYLEMLER VE ATATÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI	130
A) TÜRKİYE’DEKİ GELİŞMELER	130
1 – Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)	131
2 – Devrimci Gençlik (Dev-Genç)	134
3 – Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO).....	136
4 – Devrimciler Güçbirliği (Dev-Güç)	137
a) Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Başlayan Boykot	139
b) İstanbul Üniversitesi Boykot Komiteleri.....	141
B) 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARI.....	144
1 – 6. Filo Olayları ve Anayasal Direniş	144
2 – Emperyalizme Karşı Gençlik Hareketleri	151
3 – Atatürk’ün Heykellerine Saldırı ve Samsun’dan Ankara’ya M. Kemal Yürüyüşü	161
C) 68 KUŞAĞININ FİKİR YAPISINDA TEK YOL ATATÜRKÇÜLÜK YOLU	168

**D) 68 KUŞAĞININ ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK İÇİN
ÖNGÖRDÜKLERİ..... 183**

- 1 – Tam Bağımsızlığa Sahip Olma..... 183**
2 – Ulusal İradeye Dayanma 190
3 – Devrimci Olma..... 193
4 – Kemalizmi Sürdürmekte Kararlılık 199

SONUÇ 206

EKLER 212

KISALTMALAR..... 223

KAYNAKÇA 225

ÖNSÖZ

Demokratik rejimlerde siyasi partilerin, ülkelerin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmalarındaki rolleri oldukça önemlidir. Çok partili hayata geçişle birlikte Demokrat Parti'nin iktidarı ele alması, Türk siyasal yaşamında önemli değişmelere ve kırılmalara yol açmıştır.

1950'li yıllardan sonra Demokrat Parti'nin almış olduğu siyasi kararlar, gençlik tarafından eleştirilmekte ve giderek artan olaylara sahne olmaktaydı. Gençliğin Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları'ndan verilen tavizlere karşılık başlattığı protestolar ülke içerisinde geniş yankı uyandırmış ve 1970'li yıllara kadar uzanan bir olaylar zincirini de beraberinde getirmişti. İktidarın ABD ile olan yaklaşması ve bağımsızlığa ters düşen siyasi ilişkileri yürütmesi, gençliği eylemlere karşı daha da hareketlendirmiştir.

İktidarın Atatürkçü anlayıştan uzaklaşarak sürdürülen devrimlerden kopması ve aldığı kararlarla gerici çevrelere ayrıcalıklar vermesi, toplumun bir kesimi tarafından Atatürk'e yönelik sözlü saldırıları da beraberinde getirmiştir. Bu olaylar karşısında gençlik, bir yandan bağımsızlık konusunda Atatürkçü anlayıştan kopulmaması gerektiğini dile getirirken bir yandan da Atatürk'e yönelik saldırılar karşısında sessiz kalmamıştır.

68 olaylarının yaşandığı dönemde, Türkiye nasıl bir siyasal oluşum içerisinde bulunuyordu? Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, 68 kuşağını eylemlere yönelten nedenler nelerdi? Yaşanan bu eylemler, o günün Türkiye'sinde, siyasal-sosyal ve ekonomik yapıda ne türlü sonuçlar doğurdu? Yaşanan olaylarda, 68 kuşağının Atatürk'e ve Atatürkçülüğe bakışı nasıldı? Bu soruların yanıtlarının verilmesi, 68 kuşağını anlamada ve algılamada son derece önemlidir.

Bu çalışma, 68 kuşağının tarihsel öyküsünü ele almaya amaçlamış değildir. Çalışmanın amacı, 68 kuşağının düşünce yapısında var olan Atatürk ve Atatürkçülük anlayışının siyasal söylemler içerisindeki analizini yapmaktır.

Öncelikle, hocam Doç. Dr. Kemal Arı'ya, tez konumu belirlemesi, titiz ve disiplinli çalışmam konusunda öğrettikleri ve tez yazımı sürecinde gösterdiği anlayış ve

sabır için minnettarım. Çalışmalarım sırasında büyük desteğini gördüğüm hocam Yrd. Doç. Dr. Türkan Başyigit'e, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu'na ve Dr. Özlem Yıldırım Kocabaş'a teşekkürü borç bilirim. Çalışmam boyunca beni hep anlayışla karşılayan Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü çalışanlarından başta İbrahim Öney, Sema Aytekin, Hülya Öz Yeşilçimen ve diğer çalışanlara teşekkür borçluyum. Araş. Gör. Taner Bulut ve ablam Dilek Bulut'a, tüm sıkıntılarımı paylaştıkları, benden maddi ve manevi desteği esirgemedikleri için çok teşekkür ederim.

Feryat BULUT
İzmir/2009

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, 68 kuşağının Atatürk'e ve Atatürkçülük anlayışına bakış açısını ortaya çıkarmaktır. 68 kuşağı, Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk'ün, bağımsızlık ideolojisinden vazgeçilmesi sonrasında karşılaşılan güçlüklerin yine Atatürkçülük anlayışıyla aşılabileceğini dile getirmekteydi.

Gençlik 1919'dan başlayarak gerçekleştirilen bağımsızlığın Atatürk'ten sonra devam ettirilemediğine inanmış ve siyasi kararlarda Atatürkçü anlayıştan uzaklaşılması sonrasında ülkenin bağımlı hale geldiğine inanmaktaydı. İktidarın uygulamış olduğu politika ve teslimiyetçi yapısı, ülke içerisinde de sıkıntıların yaşanmasına yol açmaktaydı. Dini çevrenin yeniden rejime yönelik saldırılarına karşı, gençlik tepki göstererek bunu engellemeye çalışmaktaydı. Atatürk'ün Cumhuriyeti gençliğe emanet etmesini, gençlik kendisi için bir borç olarak görmekte ve bu borca sahip çıkmaya çalışmaktaydı. Bir yandan rejime yönelik yapılan saldırılar diğer taraftan Atatürk'e yönelik eleştirilere gençlik sessiz kalmamış, çeşitli protestolarla bunu kınamıştır. İktidarın artan olaylar karşısında gençliğe cephe alması da olayları giderek arttırmış ve gençlik sürdürdüğü davayı Atatürkçü anlayış içerisinde gerçekleştirmiştir.

68 kuşağı, 1960 – 1970 yılları arasında bağımsızlık mücadelesi içerisinde sürekli olarak Atatürkçülüğe vurgu yaparak, Atatürkçü anlayış içerisinde olduğunu göstermiştir. Yayınladıkları bildirilerde ve yaptıkları tartışmalarda da Atatürk'e çok şey borçlu olduklarını söyleyerek, bu borcu onun devrimlerine ve emaneti olan Cumhuriyete sahip çıkarak ödemeye çalışmıştır.

ABSTRACT

The subject of this thesis is to analyze the view of "1968 Generation" who were the Young Reformers in 1968s, about Atatürk and Kemalism. That Generation thought that the problems, because of leaving the ideology of Atatürk about peace, were only achieved by Atatürk's ideas.

That Young Reformers believed that the freedom beginning since 1919 wasn't continued and Government became less free after taking different decisions from Atatürk's ideas. The wrong politics of Existed Government caused same problems in the country. In one side the group of people who were conservative created chaos and they were against the new regime on the other hand "The Young Reformers" had been trying to prevent the country from the chaos. The Young Reformers thought that they should thank Atatürk by trying to protect the country because Atatürk left the Republic to them and they should do their mission well.

The Young Reformers were aware of everything and they protested the attack to Republic and negative critics to Atatürk. Since the Government were against the protests of the Young Reformers, the problems increased in those days and the Young came true their beliefs according to the ideology of Atatürk.

The Young Reformers of 1968s stressed the importance of Kemalism in the struggle of independence between 1960s and 1970s and they showed that they always behaved in the understanding of Kemalism. By saying that they owe Atatürk lots of things in their discussion and for this reason they had always tried to protect the reforms of Atatürk and the Republic.

GİRİŞ

Tarihin uzun süreli yürüyüşü içinde, toplumlar, yaşanan an'ın sayısız etkenlerine bağlı olarak kendi rollerini oynayacaklardır. Yaşadığımız tarihi yaratan resmi yasalar değil, insanlardır. Yasalarla yeni bir dünya kurulamaz, belki de yasalara rağmen doğan yeni bir dünya, kendi yasalarını getirir. Önemli olan, dış yüzeyin basit görüntülerine aldanmamak, toplumların yarına doğru dinamik akışıyla tutarlı bir tavır alabilmektir. Değişen hayatın yeni gerçeklerini karşılayan, onun sancısız akışını kolaylaştıran kanalları açabilmektir; yoksa toplumsal gelişimin gerisine düşmek değil. Yasalar değişse de toplumsal ve ekonomik bunalımları yaratan nedenler oldukları yerlerde kalmışlarsa, daha da büyümüşlerse, hiçbir yasa zorlayan maddi gerçeklere karşılık veremeyecektir. Yasaların en kalıcısı, toplumların yüzlerce yıllık ilerleme mücadelelerinin ürünleri olan demokratik haklar ve özgürlüklerdir. Çünkü onlar, kendilerine doğal olarak ekonomik özgürlük tanınmamış bulunan geniş toplumların milyonlarca adsız kahramanının çileleriyle yaratılmışlardır. Tarihin akış yönü ise, toplumların üstünde ve dışında değil, onların, yaratan ve yarattıran sosyal ve siyasal olayların yansıması olan dünyanın kendi içerisinde saklıdır.

Toplumların en dinamik ve aktif kesimi gençliktir. Toplumların sorunları içinde sorunlara en duyarlı kesimini yine gençlik oluşturur. Toplumların yapısını ve sorunlarını araştırıp, çözüm önerileri üretirken, en zor olanı da gençlik kesiminin araştırılıp incelenmesidir. Çünkü yaşam hızla akarken, bu hıza en fazla ayak uyduran genç kuşaklar olacaktır. Dolayısıyla üretilen çözümler, akan yaşamın içinde çoğu zaman geçerliliğini yitirebilecektir. Her ne olursa olsun, toplumsal sorunlara çözüm üretirken, gençliği bunun dışında tutmak olanaksızdır. Gençliğin isteğine, yapısına haykırışına kulak tıkayan siyasal yönetimler sorunları çözmekte hep başarısız olmuşlardır. Gençlik eylemlerine şiddetle cevap veren siyasal iktidarlar ve devletler, hep çökmüşlerdir. Ne

zaman ki gençliği ile bütünleşebilen siyasal anlayışlar yeniden yaşam bulmuşlar, o zaman ileri uygarlık aşamasına ulaşabilmişlerdir.

Dünya tarihinde, bazen olaylar kısa sürede olup bitmesine karşın, kendisinden sonraki zamanları; toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel bakımdan etkileyen olaylar, devrim niteliği taşıyan değişimler kapsamında değerlendirilir. Bunların bazıları, üretim ilişkilerinde köklü değişimlere yol açmasa da, siyasal yönelimleri, ideolojileri, kültürel yaşamı değiştirir, yeni açılımlara zemin hazırlar. 1968 yılındaki öğrenci olayları ve bu tarihle simgelenen 68 kuşağı, dünya tarihinin bu özelliklere sahip olaylarının bir arada ve yoğun olarak yaşandığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir.

Öğrenci olaylarının tarihi, eğitim ve öğretim kurumlarının tarihi kadar eskidir. Ülkemizde görülen siyasi eğilimli öğrenci hareketlerinin kaynağını Osmanlı Devletine kadar götürebiliriz. Saltanata ve devlete karşı gerçekleşen bu hareketler Cumhuriyet'in başlarında yabancı sermaye ve uygulamalarına yahut milli hassasiyet gerektiren konulara yönelmiştir.

Türkiye’de, özellikle Cumhuriyet döneminde gençlik daima özel bir konuma sahip olmuştur. Bunun temel nedeni, Osmanlı özgürlükçü hareketlerinden günümüze kadar genç kuşakların oynadığı, bir yerde ilerici ve olumlu diye niteleyebileceğimiz roldür. Bunun da ötesinde Türkiye’de demografik özellikleriyle genç kuşaklar, ülke ekonomisinde ve toplumsal yaşamda aktif olma yolundadırlar. 1950’lerde herkesin ağzında dolaşan “Demokrasi var” sözünün yerini 1960’larda “Anayasa var” sözü aldı. Herkes yeni Anayasadaki temel hak ve özgürlüklerden söz ediyor, her fırsatta ona sığınıyordu. Ama hakları isterken Anayasaya gösterilen bu bağlılık ve titizlik, aynı hakların kullanılışında gereken sorumluluk konusunda gösterilmiyordu. 1950’lerin sakat ve eksik anlayışı 1960’larda düzeltilmeden devam etmişti. 1961 Anayasası’nın sağladığı demokratik ortamda daha önce hiç görülmedik biçimde insanlar kendilerini ifade edebilmekteydi. Sendikal hareketler canlılık kazanmaya, öğrenciler örgütlenmeye, aydınlar fikirlerini korkusuzca dile getirmeye başladılar. Türkiye’de ilk defa kendini açıkça sosyalist olarak tanımlayan bir parti legal zeminde mücadele etmeye başlamıştır. Türkiye için artık yeni bir dönemin başlangıcıdır. Anayasanın sağladığı özgürlük ortamında Türkiye’de ilk defa düşünce toplulukları oluşmuştur. Fikir, sanat, edebiyat gibi konularda dergiler hızla çoğalmaya başlamıştır. Anayasanın sosyal – hukuk devleti ilkesi doğrultusunda devletin sosyal niteliği ve halkçılık ilkesi sorgulanmaya başlamıştır. Planlı ekonomiye geçilmiş, devletçilik yeniden bir ekonomik model olarak

ortaya konulmuş ve anayasal bir statüye kavuşturulmuştur. Ancak zamanla Anayasanın ihlal edilmesi ve Atatürkçü anlayıştan tavizlerin artması ve bağımsızlık konusunda tavizlerin verilmesi, ortaya çıkacak olayların başlangıcını oluşturmaktaydı.

Türkiye’de çok partili demokratik sisteme geçilmesinden sonra; bu demokratik sistemde benimsenen düşünce özgürlüğünün sınırsız olarak kullanılması anlayışının kötü sonuçları 1946 yılından başlayıp 1950 – 1960 döneminde belirgin bir şekilde çıtasını yükselterek devam etmiştir. 1970’li yıllara gelindiğinde, ülke içerisindeki gençlik, iktidarı ve iktidarın gütmüş olduğu siyaseti, Atatürk ve Atatürkçülük anlayışına aykırı olduğu için şiddetle protesto etmiştir. 1950 – 1970 yılları arasında; Atatürk’ün demokratik, laik ve çağdaş bir Türkiye’yi yaratmak için açtığı yolun aksine, siyasi çıkarların ön planda tutularak laik rejime aykırı bir yol takip edilmiştir. Demokrasinin düşünce düzeyi bakımından az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan sakıncalarından biri olan, oy hesaplarıyla hareket eden siyasilerin laiklik ilkesini ihlal ederek doğrudan ya da dolaylı yollardan dini siyasete alet etmeleri de giderek hız kazandığı için gençlik eylemleri de giderek artmıştır.

Gençlik hareketi, üniversitelerdeki eğitimin niteliğini ve yönetim biçimini tartışan bir içerikle başlamasına karşın, kısa sürede, toplumsal çaptaki büyük uyanışın etkisiyle, anti-emperyalist hedeflere yöneldi ve doğrudan doğruya siyasi iktidarla karşı karşıya gelerek, Atatürk’e ve Atatürk’ün devrimlerine karşı yapılan saldırılara tepki göstermiştir. İktidarında desteğiyle laikliğe karşı saldırıların artarak sürmesi karşısında gençlik harekete geçmiştir. Ancak tüm bunlar yaşanırken bir yandan da gençlik arasında bölünmelerde giderek artmaktaydı. Bir tarafta sağ diğer tarafta sol görüş adı altında birleşen farklı guruplar ülke için mücadele vermekteydi. Mücadelelerde gençlik farklı görüşleri benimsemiş olsa da, ortak düşünce “Tam Bağımsız Türkiye” için, Atatürk’e ve Atatürkçülük anlayışına sahip çıkmaktı. Gençlik, Atatürk’ün emrine uyararak emanete sahip çıkmış, her olayda, her yerde ve her zaman hazır bulunarak, laik cumhuriyetin bekçisi olduğunu göstermiştir. Gençlik, emaneti koruma görevini yaparken, iktidar, gençlik eylemlerini muhalefetin organize ettiği, gençleri kendisine karşı kışkırttığını düşünüyordu. Muhalefet ise, siyasal rekabet sebebiyle, gençliğin hareketinden memnunluk duyuyordu. Fakat ne iktidar ne muhalefet işin derinliğini ve köklü bir tehlikeyi yeterince kavrayamamışlardı.

DP’nin baskıcı uygulamaları, din sömürücülüğü ve Atatürk ilkelerinden verilen tavizler noktasında yoğunlaşmıştır. Müdahale’yi toplumsal açıdan yorumlayanlar ise

millet iradesinin engellendiği ve müdahale sonrası Anayasa yolu ile yeni kurumların oluşturulmasını ise millet iradesinin göz ardı edilmesi şeklinde yorumluyorlardı. Müdahale ile birlikte ordunun bir baskı unsuru olarak siyasete direk etki etmesi ve 27 Mayıs ile birlikte yaptığı uygulamalar ordunun niteliğini göstermesi bakımından önemli olmuştur. Özellikle Atatürk İlkelerinin yeniden ele alma eğilimi, ordunun o zamana kadar Atatürk Devrimlerini “koruma ve kollama” anlayışı bu dönemden sonra “Atatürk Devrimleri’nin bekçisiyiz” anlayışına dönüşecek ve Atatürk İlkelerini koruma görevi siyasi unsur olmaktan çok devletle ilişkilendirilerek siyasi ilişkilere yön verecekti. Gençlikte, Cumhuriyet’in kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk’ün, laiklik ve bağımsızlık yolunda ilerlemek için ülke genelinde sürekli protesto ve mitingler düzenleyerek bu anlayışı sürdürmüştür.

1950’li yıllardan başlayarak devam eden süreçte gelinen nokta “tam bağımsızlık” ruhunun yavaş yavaş kaybedildiği, uygulanan ekonomik politikalarla Türkiye’nin iyiden iyiye Amerika’nın çekim merkezine girdiği yıllardır. DP iktidarında “bağımsızlık bilinci” yoktu. “Tam Bağımsızlık” ilkesi 1950’lere kadar işliyordu. Çünkü başta Mustafa Kemal olmak üzere, İsmet İnönü ve yakın silah arkadaşları giderek tüm toplum, “tam bağımsızlığa” giden o zahmetli ve dikenli yolu yürümüştü. Yürümek bir yana onlar, Sakarya’dan Lozan’a kadar “Tam Bağımsızlık İlkesi”ni ilmik ilmik ören insanlardı.

Mustafa Kemal’in özyapısında varlığını sürdüren ve O’nun bütün dokularına işlemiş olan “bağımsızlık”, yüzeysel değil, derinlikli onunla özdeşleşmiş felsefi bir kavramdır. “Tam Bağımsızlık” olarak karşımıza çıkacak olan bu düşünce, hiç kuşku yok ki, “Ulusal Kurtuluş Mücadelesi”nin özü ve temel amacıdır. Topraklarının üçte ikisini yitiren bir ülke, yeniden doğuşunu, çağdaş, onurlu bir ulus oluşunu önderinin sıkı sıkıya bağlı olduğu, asla ödün vermediği bu ilkeye borçludur. Gençlikte, girişmiş olduğu bu eylemlerde ve savunduğu fikirlerde temel olarak Atatürkçülüğü benimsemiş ve fikirlerin temelini bu doğrultuda oluşturmuştur.

27 Mayıs hareketi sonrasında gençlik, temelde bağımsızlık ve laiklik ilkesine bağlılığın bir göstergesi olarak iktidara karşı, Atatürkçülük fikrini sonuna kadar savunmuş ve bu yolda büyük çaba harcamıştır. 68 kuşağının Atatürk devrimlerine sahip çıkmasını gerektiren neden, DP’nin devrimlerin ruhuna aykırı olan bir politika izlemesinde yatmaktaydı. DP, Türkiye’nin Nato’ya girmesinin ardından ekonomik destek bulabilmek için gizli ikili anlaşmalar imzalayarak, Atatürk’ün tam bağımsızlık

ilkesinden büyük ödünler verdi. Uydu nitelikli bir batıcılığı ve biçimsel bir demokrasi anlayışını benimsedi. Uyguladığı liberal ekonomik politikaların tutmaması nedeniyle içine sürüklendiği çelişkilerle, halkın gözünden düşen Demokrat yönetim çözümünü, giderek sertleşen baskıcı yöntemlerde aradı. Muhalefete karşı sert önlemlerin alınması, ordu bürokrat ve aydınların baskı altında tutulmak istenmesi, basın, gençliğin ve üniversitenin susturulmaya çalışılması, Demokrat Parti iktidarının sonunu hazırlayan gelişmeleri başlattı.

Demokrat Parti dönemi, Cumhuriyet'in yapısı ve ilkeleri açısından şanssız bir dönemdir. Atatürk ilkelerinin bir bütün olarak ele alınmayışı, Atatürkçülükten, dolayısıyla Cumhuriyetçilikten sapmaya neden olmuştur. Demokrasi, biçimsel olarak algılandığı için, iktidarda her geçen gün halk egemenliğinden uzaklaşmıştır. Atatürk'ün çağdaşlaşma anlayışından yoksun, yoz bir batıcılık anlayışı benimseyerek devrimlerden ve ilkelerden ödünler vererek bağımsızlığa gölge düşürmüştür. Bu anlayış gençliğin Atatürkçülük fikriyle meydanlara inmesine neden olmuştur. Gençlik, özünde bağımsızlık ve laiklik anlayışını taşıyarak devrimlerin kalıcılığını göstermek ve vermiş olduğu mücadelenin başarıyla sonuçlanması içinde, Atatürk'ün Bursa Nutku'ndan yola çıkarak "Tam Bağımsız Türkiye" için mücadele etmiştir.

I- DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARI

A-DÜNYADA 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ

Gençlik kelimesinin anlamı için sözlüklere baktığımızda: Hayatta büyüme ve gelişmede çok ilerlemiş olan, başlangıca yakın olan ya da çocukluktan olgunluğa geçiş süreci şeklindeki ifadelerle rastlamaktayız. Bu dönem kişilik ve kimliğin oluştuğu, bunun yanında siyasi eğilimin belirginleşmeye başladığı dönemdir. Bireyin bu yapısal özellikleri onun toplumdaki konumuna ve olaylara bakış açısına da etkide bulunmaktadır.

Çağımız dünyasında gençlik eylemlerinin, gençlik sorunları olarak ortaya çıkıp, aktüel bir görünüm kazanması çokta eski değildir. Gençlik olayları, üniversite işgalleri ve boykotlarla başlayıp, daha sonra toplumun diğer kesimlerine de sıçrayan bir eylem halini almıştır. Gençliğin, eğitime ayrılan kaynakların arttırılması, eğitimde kalitenin yükseltilmesi, okul yönetimine katılma gibi taleplerini, toplumun çeşitli kesimlerinden insanların talepleri izledi. Birçok ülkede devlet ve toplum tarafından ikinci sınıf vatandaş olarak kabul görüp, bir şekilde toplumdan itilen tutuklular, sakatlar ve fakirler bu ikinci sınıf vatandaşlığa itilmişlikten kurtulmak amacıyla gerçekleştirilen eylemlere katıldılar. Bu durum, toplum içerisindeki farklı kesimlerden insanların daha fazla özgürlük, daha fazla hak amacı etrafında birleşmelerini sağladı. Özellikle 1960’lı yıllarda Avrupa’da ortaya çıkan öğrenci gösterileri, bir anda tüm ülkelere yayılmış ve gerek milli gerekse milletlerarası düzeyde dikkat çekerek, hiç kimsenin ilgisiz

kalamayacağı bir düzeye ulaşmıştır¹. Kültürel ve sosyo – ekonomik yapıları olduğu kadar siyasal rejimleri de birbirinden farklı olan bir dizi ülkede 1960’lı yılların ikinci yarısında birdenbire ortaya çıkan öğrenci hareketleri 1968 – 1969 siyasal bir karakter kazandı; bazı ülkelerde işçilerin de katılımıyla toplumsal bir ayaklanmaya dönüştü.

1960’lı yılların başında gençlik kendini daha iyi ifade etme imkânı bulmuştu. Başlangıçta masum öğrenci istekleri şeklinde başlayan eylemler, kısa süre sonra marjinal çizgiye kaymıştır. Protesto ve afişleme niteliğindeki aktiviteler, üniversite işgalleri ve terör niteliği taşıyan eylemlere dönüşmüştür. Böylelikle 68 hareketi, başta Kuzey Amerika olmak üzere, batısı ve doğusuyla Avrupa’ya, Asya’nın ve Afrika’nın birçok ülkesini ve Avustralya’yı içerisine alan dev bir toplumsal patlama halini alarak dünya geneline yayıldı. Eylemler sonucu pek çok genç öğrenimini terk etmek yahut öğrenimine ara vermek zorunda kalırken, pek çok genç de hayatını kaybetmiştir². Öyle ki bu gençlik olayları bir mücadele sürecine kendi adını verdi. Bundan sonrada hep “68 kuşağından” söz edildi³.

1 – Dünyada 68 Kuşağı Gençlik Olaylarını Ortaya Çıkaran Koşullar

Gençlik çağındaki insanların duyguları farklılıklar gösterdiğinden tepkileri daha önceden belirlenemez. Birey giderek bencilleşir, istekleri artar, koyulan yasakları saçma, kendine tanınmış olan hakları yetersiz bulur, çevresinden devlete varana kadar, otoriteyi temsil eden her şeye başkaldırma eğilimi taşır; sürekli bir iniş – çıkış içerisinde ve kabına sığmaz bir ruh yapısına sahiptir; coşkuları artan, hayalci ve idealistleri olan, duygu ve inançlarını sonuna kadar savunan, haksızlıklara karşı tutum takınan, yaşanan gerçeklere aldırış etmeden toplum düzeninin değişmesini isteyerek, eşitsizlikleri ve adaletsizliği ortadan kaldırmak ister⁴. Bireyin gençlik çağında toplum içerisinde yaşadıkları ve psikolojik özellikleri de 68’in yaşanmasında etkili olmuştur.

---

¹ Fulya Gürses, H. B. Gürses, *Dünyada ve Türkiye’de Gençlik*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1997, s.45.

² Cüneyt Akalın, *Tanıklarıyla Dünyada ve Türkiye’de 68 Düşler Gerçekler*, Sarmal yay., İstanbul, 1995, s.19.

³ Engin Höke, *1960’lardan 1980’e Gençlik ve Mücadelesi*, Simge yay., İstanbul, 1989, s.35.

⁴ Bekir Kocadaş, “Hedefteki Gençlik: Siyasi ve İdeolojik Hareketler Açısından”, *Türkiye’nin Güvenliği Semineri (İç ve Dış Tehditler)*, Özgür yay., Elazığ, 2001, s.29.

1960'lı yıllardan itibaren yayılmaya başlayan ve dünya çapında etkisini gösteren gençlik hareketleri gençlik sorunlarının bir yansımasıydı. 1960'larda hiç beklenmeyen bir anda Prag'dan Paris'e, Londra'dan Tokyo'ya, San Fransisco'dan Pekin'e, kurulu düzeni tehdit eden öğrenci ayaklanmaları ortaya çıkmıştı. Bu ayaklanmaların şaşırtıcı yönü yalnız Üçüncü Dünya'da değil, İkinci ve Birinci Dünya'da da aynı anda patlak vermesiydi.

1968 patlaması eski dünyanın siyasal ve toplumsal yapısındaki önemli değişikliklerin habercisiydi. Bütün dünyada radikal bağımsızlık ve özgürlük akımlarının doruğa ulaştığı evrensel bir ayaklanmaydı. Bu ayaklanmalar tüm dünyada yaşanan ve günümüzün koşullarının oluşmasında kilometre taşlarından birisini oluşturan sosyal bir hareketlilikti. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren toplum içerisinde ve özellikle gençler arasında yeni tip bir kültürel ve sosyal hareketlilik de yaşanmaktaydı.

68 hareketi, öğrenciliğin doğasına uygun olarak hızlı parlayarak ve hızla yayılarak tüm dünyada aşağı yukarı eş zamanlı biçimde yaygınlık kazanmıştır. Yaşanan olaylar, İkinci Dünya Savaşından sonra doğmuş neslin, toplumu modernleştirmek için, gençlik tarafından başlattığı uluslararası bir hareketti. Chris Henman, 68'de dünya belki 1648, 1789 ya da 1917'de olduğu gibi altüst olmadı; ama ciddi bir sarsıntı geçirdi. Yaşanan bu olaylar zinciri birçok kişinin beyinlerindeki düşünceleri değiştirdi ve onlara her şeyin mümkün olduğunu ve tümünden değişebileceği fikrine inanmalarını sağladı demektedir⁵. Time Dergisi, 1988 yılının ilk sayısında, 68 olayını kapak yaparken yaşananları geçmişle geleceği kesin çizgilerle ayıran bir yıl olarak nitelendirmektedir⁶. Server Tanilli de "68 olaylarının rüzgârı hangi ülkeye ulaştıysa, milyonlarca gencin ve çalışanın mesajı dikkatleri çekti, iktidarlara sarstı ve onları hareketlenişe zorladı" demektedir⁷. Dünyanın her yerinde eş zamanlı olarak yaşanan 68 olayları, sosyal hareketliliğin yaşanmasıyla birlikte belki de dünyada küreselleşmenin ilk habercisiydi⁸ ve 68 yalnızca Fransa ya da birkaç ülkeyle sınırlı değildi. 1968, dünya gençliğinin düzene karşı başkaldırı yılıydı. Gençlik hareketleri, Batı Avrupa'yı, Kuzey Amerika'yı, Latin Amerika'yı, Ortadoğu'yu, başta Hindistan olmak üzere bazı Asya ülkelerini ve

⁵ Serpil Güvenç, "68'in Asıl Mirası Neydi?", *Evrensel Kültür Dergisi*, S.83, 1998, s.61.

⁶ Alev Er, *Bir Uzun Yürüyüşü Altmışsekiz*, Gendaş yay., İstanbul, 1998, s.191.

⁷ Server Tanilli, "68 Ruhuna Yeni Bir Canlılık Getirmek", *Liderler*, Creative yay., İstanbul, 1998, S.18, s.20.

⁸ Zafer Toprak, "1968'i Yargılamak ya da 68 Kuşağına Mersiye", *Cogito*, S.14, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1998, s.159.

Doğu Bloku ülkesi olan Çekoslovakya'yı derinden saran geniş bir hareketlilikti ve her ülke kendi 68'ini kendi içerisinde farklı şiddette yaşadı.

1968 baharında Fransa'da başlayan ve kısa sürede birçok ülkede benzeri patlak veren öğrenci olayları gençlerin öğrenim sorunlarından doğmuş görünüyordu, fakat gerçekte toplumsal çelişkileri gidermeyi insanca bir düzen gerçekleştirmeyi amaçlıyordu. Mayıs hareketleri diye adlandırdığımız olayları, sadece devlet düzeni ile açıklamaya kalkışmak, elbet bundaki çeşitli faktörleri; psikolojik, sosyal ve özellikle ekonomik yapı zorlamalarını gözden kaçırmak olacaktır. Böyle olmakla beraber, bu davranışların sıradan, başboş bir gençlik sürüsünden gelmeyip de üniversite gençliği etrafında halkalanmış olması da ilk bakışta soruna çok ciddi bir açıdan bakmayı gerektirir⁹.

Küresel nitelik gösteren öğrenci olayları, farklı gelişim çizgileri göstermiş, aynı kaynaktan farklı biçimde beslenmiştir. Arendent'e göre:

*“Öğrenci olayları küresel bir durumdur. Ama ortaya çıkış biçimleri ülkeden ülkeye hatta üniversiteden üniversiteye değişiyor. Şiddet pratiği açısından bu özellik doğrudur. Kuşaklar arası çatışmanın somut grup çıkarlarıyla çakışmadığı yerlerde şiddet çoğunlukla kuram ve retorikle sınırlı kaldı. Kadrolu ve maaşlı kalabalık ders ve seminerlerde derin bir çıkarının olduğu Almanya'da bu, kayda değer bir biçimde böyleydi. Amerika'da ise polisin ve polis barbarlığının özde şiddete dayalı olmayan gösterilere müdahale ettiği her yerde öğrenci hareketleri radikalleşti, yönetim binalarını işgal etme, oturma eylemleri vs”*¹⁰.

60'lı yıllardan itibaren gençlik, bir yandan tüketim toplumunu ve insanların mutluluğundan çok finansal verimliliği düşünen üretim ideolojisini reddetti, eşyalarla sağlanan yabancılaşmayı ve sürekli olarak yeni ihtiyaçların yaratılması çabalarını

⁹ Ziya Somar, *Dünyada ve Bizde Anarşi – Anarşizm*, Erdini Basın ve yay., İstanbul, t.y., s.18-19.

“1960'ların Batı tarihinde kendine özgü koşullar sergilediği unutulmamalıdır. Daha önce görülmemiş bir ekonomik gelişmeyle gayri safi milli hâsıla Batı Almanya, Fransa ve İtalya'da üç, ABD ve İngiltere'de iki katına çıktı. Aynı dönemde sanayi üreticileri Batı Avrupa'da iki, ABD'de bir buçuk kat arttı. Bütün bu ülkelerde tam istihdama ulaşıyordu. 1966'da hiçbir yerde % 42'ü aşan işsizlik yoktu. Dikkati çeken bu maddi gelişim yanında nüfusta da büyüme vardı. Aynı zamanda kapitalizmin kendisi de değişiyor; şirketler artan biçimde bir araya geliyor daha az vasıfsız kol işçisi, daha yüksek oranda vasıflı beyaz yakalı işçi gerektiren teknolojilere yol vermeye başlıyordu. Yüksek öğrenimdeki çarpıcı büyümeyi, nüfus artışı sonucu alınan genişlemeyi ve çocukları geleneksel olarak üniversiteye giremeyen toplumsal sınıflardan gelen baskıyı bu durum bir parça açıklıyor. Kısaca bu dönem kapitalizmin sürekli ilerleme sözleri verdiği, daha önce duyulmadık toplumsal, ekonomik olanaklardan söz edilmeye başlanılan yüzyıldan bir iki kez yineleyen nadir yıllardan biriydi”. Bkz. Ronald Fraser, *1968 İsyanı Bir Öğrenci Kuşağı*, (Çev. Kudret Emiroğlu), Belge yay., İstanbul 1988, s.10-11.

¹⁰ Hannah Arendet, “Şiddet Üzerine”, *Cogito Kış-Bahar 6-7*, (Çev. Bülent Peker), Yapı Kredi yay., İstanbul, 1996, s.7-26.

tepkile karşıladı. Diğer taraftan geçmişten miras kalan disiplinlerin ve hiyerarşilerin katılığına karşı bireyin gelişmesi ve mutluluk hakkını yüceltti. Geçen bu süreçte özgürlük ve eşitlik özlemi bugün kadınlar, cinsel ayrımcılığa uğrayanlar, evsizler, işsizler ve çevreciler tarafından bir başka dünya çağrısıyla dile getiriliyorsa, bu çağrının başlangıcında 1968 patlaması bütünüyle yer almaktadır. O mücadeleler gerek eğitim sisteminden gerekse genel sistemden¹¹ hoşnutsuz öğrencilerin, köylülerin, işçilerin değil; Cezayir savaşının, Vietnam savaşının, ırkçılığın, Prag baharının ezilmesinin, bir daha tekrarlanmaması için verilen mücadelelerin bir parçasıydı.

Batı Avrupa ülkelerinin tarihinde 1968 Mayıs, öncelikle düzene karşı öğrenci hareketlerinin patlak verdiği tarih olarak hatırlanır. 1968 yılı, tüm dünyada dengelerin alt – üst olduğu, siyasal ve ekonomik bunalımların yarattığı tepkimenin sokaklara yansıdığı bir yıl ve daha özgür eğitim almak isteyen öğrenciler tarafından başlatılan bir hareketti. Gençleri harekete geçiren nedenlerin, ülkeden ülkeye benzeyen yanları olduğu gibi, ayrılan yanları da vardı. Harekete geçen gençlik kesimleri ve benimsedikleri eylem biçimleri de ülkeden ülkeye benzerlik ve farklılıklar gösteriyordu. Ama öğrenci hareketlerinin en etkili biçimde toplumu baştan aşağı sarstığı ülke Fransa olacaktı. Cohn-Bendit adlı aşırı sol fikirlere sahip bir öğrenci liderinin sözcülüğünü yaptığı ve aralarında sitüasyonist, Troçkist, anarşist ve Maocu hareketlerin militanlarının da bulunduğu bir grup öğrencinin başlattığı anti-emperyalist, anti-otoriter girişimler 22 Mart hareketi olarak adlandırılacaktı.

68 hareketi, Üniversite yönetimlerine karşı olmak, rejime ve toplumsal yapıya karşı olmak, yetişkinlerin örgütlerinden ve önderliklerinden bağımsız olma¹². Batı'daki öğrenci hareketlerinin bir önemli özelliği, temelde sol bir hareket olduğu halde, kendi ülkelerinin bilinen sol politik örgütlerinden oldukça bilinçli bir şekilde uzak durmalarıdır. Ama sonuçta bir bütün olarak bakıldığında, 1968 Mayıs'ından itibaren, neredeyse bütün dünya gençliği ayaklanmıştı. 68 hareketini aktif olarak

---

¹¹1968'in en önemli özelliklerinden biri evrenselliğidir. Evrenselliğin kurumsal ve coğrafi sınırlarının aşılmasıdır. Batıda kapitalist metropollerde 68 başkaldırısının simgesi Paris'te öğrencilerin ve işçilerin Mayıs ayaklanması, Doğuda “sosyalist sistem”de de “Prag Baharı” olmuştur. Bu konuda bkz. Tanıl Bora, *Devlet, Ocak, Dergâh*, İletişim yay., İstanbul, 1991, s.129-130.

“Gençlik hareketlerinde başkaldıranlar siyasal hayatın geleneksel modellerini reddetmekte ve çok defa siyasi hayata yeni müesseselerin ithalini talep etmektedirler. Kaynağını “yeni sol”un felsefesinden alan görüşe göre demokrasi olarak adlandırılan siyasi rejim vatandaşların siyasal durgunluk ve hareketsizlikleri için onlara mevzuata göre her dört beş veya altı yılda bir “ay” adını taşıyan kâğıtları sandığa atmak hakkını tanımakta, vatandaşlara da bu sözde hak karşılığında kaderleri üzerindeki kontrol yetkisini siyasilere devretmektedirler”. Bkz. İsmet Giritli, *Gençlik Hareketleri ve Ötesi*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1970, s.8-9.

¹² Ahmet Taner Kışlalı, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi yay., Ankara, 1974, s.200.

yaşayan öğrencilerin hemen hemen tamamı, 1945 sonrası demokrasinin egemenliğinin iyice arttığı bir dünyada doğmuşlardı¹³. Yaşanan demokratik ortamın üniversitelerde de hayata geçirilmesini isteyen öğrencilerin bu istekleri, 1967’de Fransa’da uygulamaya geçirilmek istenen eğitimin, sanayi ile eşgüdümlü olarak hareket etmesine dayalı “eğitimin sanayileşmesi” programı sonrasında daha da kuvvetlenmiştir. Özellikle üniversite gençliği arasında 1960’lı yılların başında görülen ilk kıpırdanmaların, Amerikan toplumuna özgü bir olgu olduğu şeklindeki görüş hemen herkes tarafından paylaşılıyordu. Ne modaya ne de geleneklere uyan, rengârenk kılık – kıyafetleriyle, uzun ve dağınık saç – sakallarıyla, “serbest” davranışlarıyla, alışılmadık yaşam biçimleriyle Amerikan gençliği; aykırı, tuhaf ama siyasal açıdan zararsız bir olgu olarak görülüyordu. Bu öğrencilerin kafeteryalarda, kampüslerde, öğrenci derneklerinde, hatta derslerde toplumsal düzene, var olan siyasal kurumlara, eğitim sistemine yönelik; köklü, düşünsel ve bazen anlaşılmaz eleştiriler yönelttiklerini görmek mümkündü. Hatta kimileri aşırı sol ya da anarşist ve anarşizan görüşleri açıkça savunmaktaydılar. Daha McCarthy döneminde adı solcuya çıkmış bazı öğretim üyelerinin ya da genç asistanların bu öğrencilerle yakın bir ilişki içinde olduğu da açık bir gerçektir; ama ne ülkeleri adına bu “serseriler güruhundan” utanan muhafazakârlar ne hoşgörü kavramını ancak son sınırına kadar zorlayarak onları anlayışla karşılayan liberal düşünceli yurttaşlar ne de ağırbaşlı sosyalistler, öğrencilerin bu aykırı görünümünün, tuhaf, hayalî düşüncelerinin toplumsal sisteme yönelik dolaysız bir tehdit oluşturduğunu düşünüyorlardı. En gerici, ırkçı kesimler ise bu öğrencileri siyasal bir düşman olmaktan çok ahlaki çürümüşlüğü bir görünümü olarak değerlendirmekteydiler. Ama bu yargılar 60’lı yılların ilk yarısı biterken birdenbire değişecekti. Küba Bunalımı ve özellikle Domuzlar Körfezi Çıkarması sırasında açığa çıkan ABD’nin militarist ve emperyalist-hegemonyacı politikası karşısında, üniversite öğrencileri arasında anti-militarist ve anti-otoriter karakterli bir siyasallaşma ortaya çıkacak, öğrenciler içinde Küba Devrimine sempati ile yaklaşan kesimler hükümeti protesto eden gösterilere gireceklerdi¹⁴. Bundan sonra gençliğin toplumsal sisteme yönelik eleştirileri de daha anlaşılır bir üslup kazanacaktı. Tüketim toplumunun eşitsiz ve bireyci karakterini şiddetle eleştiren, öğrencileri bu toplumun teknik ya da entelektüel vidaları haline getirmeyi üstlenen eğitim sistemini, köklü bir biçimde değiştirmek isteyen ve bu amaçlar doğrultusunda

---

¹³ Alev Er, *a.g.e.*, s.28.

¹⁴ Özgür Kutlu, *Küba ve Devrim*, Murat Matbaası, İstanbul, 1970, s.19-22.

eğitim kurumlarının yönetimine katılmak için mücadele eden öğrenciler, isteklerinin ciddiye alınmaması karşısında kitlesel eylem biçimlerine yöneleceklerdi.

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren boykotların, gösteri yürüyüşlerinin, toplantıların ve bunlara bağlı olarak da öğrenci örgütlerinin sayısı hızla artmaya başlıyordu. Vietnam Savaşı'nın kızışması ve savaşın olumsuz toplumsal sonuçlarının ortaya çıkmasıyla birlikte Amerikan öğrenci hareketinin politikleşmesi de eylem biçimleri de bir dönüm noktasına ulaşacaktı. Bu tarihten itibaren boykotların yerini; işgaller, savaş aleyhtarı, anti-kapitalist, anti-otoriter amaçlı kitlesel gösteriler, mitingler ve güvenlik kuvvetleriyle kanlı çatışmalara yol açan eylemler almaya başlayacaktı¹⁵.

ABD'de öğrenci hareketinin radikal ve siyasal bir karakter kazanmasının yanı sıra Avrupa, Üçüncü Dünya ve hatta bazı Doğu Bloku ülkelerinde gözlenen olaylar, öğrenci-gençlik hareketinin yalnızca bir olay olmadığını gösterecekti. Gerçi Üçüncü Dünya ülkelerinde bu yıllarda ortaya çıkan öğrenci hareketlerinin hemen hepsi, ülke çapında gelişen milliyetçi, demokratik, anti-emperyalist ya da sosyalist mücadelelerin, gençlik içine güçlü bir biçimde yansımından kaynaklandığı ölçüde, "saf" öğrenci hareketi olarak değerlendirilemezdi. Aynı şekilde Çekoslovakya ve Polonya'da 1967-69 arasında görülen derslere girmeme, boykot, izinsiz yürüyüşler gibi eylemler ve Sovyet askerleri arasında başlayan çatışmalar üniversiteli aydınların, işçilerin ve hatta kimi parti üyelerinin birlikte yürüttüğü fikir, söz, toplantı ve basın özgürlüğü ya da grev hakkı, özyönetim gibi amaçlar taşıyan daha kapsamlı bir demokratik mücadelenin damgasını taşımaktaydı. Ama Batı Avrupa'da özellikle de İtalya, Almanya ve Fransa'da bu yıllarda ortaya çıkan kitlesel öğrenci mücadeleleri, kaynağını dolaysız bir biçimde öğrencilerin eğitim sistemi içindeki yerinden, toplumsal düzenin öğrenci ve aydınlara hasrettiği işlevin eleştirisinden ve düzenle bütünleşmemiş, yerleşik, kurumsal bir karakter kazanmamış, aykırı ve aşırı sol düşüncelerden almaktaydı.

68 hareketi, özünde öğrenci hareketi olarak başlayıp, daha sonra kişiselleşerek kapitalizmi sorgulayan bir nitelik kazanmıştır. Kapitalizmin bu dönem içerisinde, kapitalist toplumların kendi vatandaşları tarafından sorgulanıyor olması da, kapitalizmin o dönemdeki durumuna bakılmasını gerektirmektedir¹⁶.

---

¹⁵ Özgür Kutlu, *a.g.e.*, s.101.

¹⁶ Oğuzhan Göktoğa, "Dünyada ve Türkiye'de 68 Hareketi ve Sonuçları", *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat*, C.II (Ed. Adnan Küçük), Aktüel yay., İstanbul, 2005, s.939.

68'i doğru anlayabilmek için onu önceden oluşturan ve içindeyken anlaşılması zor olan dünya ölçeğindeki süreçleri anlamak gerekir. Bu bizi kapitalizmin yeni bir evresinin başlamış olduğu İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar geriye götürür. 68, kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bir bütün olarak dünya ölçeğinde biriken çelişkilerinin patlamalı bir dışavurumuydu¹⁷. En geniş anlamda on yıllık bu dalga, bugün bakıldığında iyice anlaşılmaktadır ki, bir dünya sistemi olan kapitalizmin önemli bir tarihsel dönüm noktasına denk gelmektedir. Yetmişlerin ilk yarısıyla birlikte kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki canlı yükseliş dönemi sona erecek, büyüme hızı düşecekti. Bu dönemin politik bakımdan belki de en belirgin özelliği, yüz milyonlarla sayılan sömürge halklarının emperyalist sömürgecilere karşı verdikleri mücadelelerin birbiri ardına başarıya ulaşmasıdır. Kapitalizmin hızlı bir yükseliş temelinde güçlenişi, sömürge altında olan ve az gelişmiş ülkelerde kapitalist üretim ilişkilerinin giderek daha fazla kökleşmesini beraberinde getirdi¹⁸. Bu da bir yandan emperyalizmin buraları sömürge statüsünde tutmaksızın iktisadi açıdan bağımlılaştırmasını mümkün kıldı, diğer yandan da ulusal bilinci güçlü bir biçimde uyandırdı. Sonuçta ortaya çıkan dünya ölçeğinde yaygın anti-sömürgeci hareket, hem bunları bastırma gayretindeki emperyalist güçlerin vahşetini açığa çıkardı, hem de emperyalist metropollerin savaş sonrası yeni kuşaklarına ilham kaynağı oldu. Özellikle Cezayir, Küba ve Vietnam'daki devrimci ulusal kurtuluş mücadelelerinin başarıları, Soğuk Savaş ideolojisiyle bombardımana tutulan ve emperyalist güçlerin adeta yenilmezliğine inandırılmaya çalışılan genç kuşakları önemli ölçüde etkisi altına aldı. Bu mücadelelerin genelde sosyalist bir özellik taşıyor olması da bu etkiyi daha da arttırmaktaydı kuşkusuz. Söz konusu ülkelerin rejimleri farklı olduğu halde, bu başkaldırmanın da nedenleri, amaçları ve yürütülme biçimleri farklıydı. Ancak ortak bir nokta olarak 1968 yılına gelindiğinde, kapitalist - sosyalist rejimlerde gençlik, rejimlerin kendilerine sunduğu hayat tarzından sıkıldığını ve başka bir hayat tarzı istediğini bu eylem ve protestolarla ortaya koymuştur. Bu protestolarla birlikte istekler birbirinden az çok farklı olmakla beraber, gidişata göre dünyada gençlik hareketleri, gerek oluşum biçimleri bakımından ve gerekse ortaya atılan istekler ve sloganlar bakımından bir bütün olmaya ve birleşmeye doğru yönelmiştir¹⁹.

---

¹⁷ Sadık İter, *Kapitalizmin Tarihi*, El yay., İstanbul, 1974, s.73-76.

¹⁸ Sadık İter, *a.g.e.*, s.86-87.

¹⁹ Barış Dünyası adlı derginin "Gençlik Neden Ayaklanır" konulu 70. Oturumunda söz alan bir sosyolog, şunları dile getirmiştir: "Acaba bu birleşim, hareketlerin bir merkezden idare edilmesinden midir? Yoksa kendiliğinden ve birbiriyle ilişkisiz mi olmaktadır? Bir merkezden, ya da aynı hedefte olan çeşitli

Dünya ekonomisi, II. Dünya Savaşı'nın ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) önderliğinde yeni bir seyir izlemeye başladı. Kapitalizmin 1945 yılını izleyen 30 – 35 senelik süreci, kapitalizmin altın çağı olarak bilinmektedir. Ancak bu dönemde kapitalizmin merkezi durumundaki ülkelerin sahip olduğu özellikler, kapitalist sistemin sınırlarının zorlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu yıllarda yapılan iktisat politikalarının temel amacı tam istihdamı ve gelir dağılımında belli bir istikrarı sağlamaktır²⁰. Kapitalizmin altın çağını yaşadığı bu dönemde işçi sınıfı, 60'lı yılların hem sosyal devlet ilkesinin getirileri hem de tüketim düzeyindeki rahatlıklar nedeniyle, öğrenci hareketi olarak başlayan 68'in geniş çaplı bir dönüşüme geçişini engellemiştir²¹. II. Dünya Savaşı'nın ardından kapitalist sistemin küreselleşmeye başlamasıyla birlikte, özellikle ekonomik yönden kapitalist sistemin getirilerinden Batılı ülkelere oranla daha az faydalandıklarını gören üçüncü dünya ülkeleri, "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen" taleplerini dile getirmeye başladılar ve uluslararası ekonomik düzen artık dünya çapında sorgulanmaya başlandı²². 1966 – 1970 döneminde dünya kapitalist sisteminin uydusu konumundaki metropoller, yaygınlığı ve kapsamı bakımından 20. yüzyılda karşılaştıkları en büyük toplumsal muhalefet dalgasıyla karşı karşıya kaldı.

Dünya Kapitalizmi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, düzenli bir büyüme ve istikrar dönemine girmişti. Savaş, kapitalizmin köklü bunalımlarını, ülkelerarası rekabetin kesinleşen biçimlerini, yeniden paylaşmanın gerçekleşmesi sonucunda çözmüş; savaşın sona erişiyile birlikte, genel barış havasının da etkisiyle toplumsal muhalefetin hızı da düşmüştü. 68 hareketinin kapitalist düzene karşı harekete geçirdiği büyük muhalefet potansiyeli, bütünlük içeren bir siyasal program ve perspektifle tamamlanamadı. Olayların içinde yer alan emekçi kitleler üzerinde ideolojik hegemonyasını sürekli kılamadı. Bu hegemonyayla birlikte, köklü bir toplumsal yapıya dönüşmesi de; 68 olaylarının öznelliğinin ve kapitalizmin baskıcı mekanizmalarının dışında, yerleşik sosyalist - komünist partilerin etkisiyle de engelle karşılaştı²³.

---

merkezlerden güç aldığı da doğrudur; hiçbir dış etken olmadan kendiliğinden oluşlar da vardır. Nasıl soğuk basınca giyinme ve ısınma ihtiyacı doğarsa, toplumda yaşanan şartlar huzursuzlukları önleyemeyecek duruma düşerse de her yerde aynı hadiseler patlak verir. Bir genel prensip göz önüne alınırsa dünya gençlik hareketlerinde her yerde geçerli ve aynı motiflerin neden kullanıldığını anlamak mümkündür". Bkz. "Gençlik Neden Ayaklanır?", Barış Dünyası, C.9, S.93, 1970, s.29.

²⁰ Korkut Boratav, "Dünya'da 68", 68'in 30. Yılı Dünya, Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, 68'liler Birliği Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.23-25.

²¹ Zafer Toprak, a.g.m., S.14, s.156.

²² Korkut Boratav, a.g.m., s.29.

²³ Umut Bilir, Sosyalizm ve Gerçeklik, Ün yay., İstanbul, 1971, s.45-48.

Uluslararası kapitalist sistemin 68 olaylarına yol açan özelliklerinden diğeri de; başta ABD olmak üzere Batılı Ülkelerin üçüncü dünya ülkelerine emperyalist müdahaleleri ve bunun doğurmuş olduğu sonuçlar, anti-emperyalist bir söylemin toplumlar tarafından geliştirilmesine yol açmıştır²⁴. Her ideolojide olduğu gibi kapitalizmin de kendi içerisinde birtakım sorunlar ve çelişkiler yer almaktadır. Kapitalist serbest piyasa ekonomilerinin temel sorunu, bu sistem içerisinde para parayı çektiği için, aşırı rekabetten dolayı maliyetlerin azaltılmasının en kolay yolu olarak, emek maliyetlerini daha da düşürmek olmuştur. Buda aynı zamanda tüketici olan emek sahiplerinin daha az tüketmelerine neden olmakta ve ekonomiyi daraltan bir kısır döngü yaratmaktadır ki, bu durum “kapitalizmin kendi kendini yineleyememesi” gibi bir sonucu doğurur. 68 hareketinde kapitalizmin alternatifi olarak görülen komünist ideolojide kendi içerisinde sorunlar ve çelişkiler barındırmaktadır. Komünist sistemlerin ortak sorunu, her şeyi kontrol eden ve sahibi olan devletin yatırımlarına amortisman ayırmayarak eskimiş olan teknolojisini yenileyememesidir²⁵.

’68 hareketini doğuran koşullara ilişkin diğeri bir görüşse şöyledir: ’68 olayı üç temel nedene dayanmaktadır:

1. *Toplumsal bir bunalım. Söz konusu olan bir uygarlık bunalımıydı ve sol bu değerler yozlaşmasından doğan manevi ve ahlaki boşlukta gençliği cezbedebilmiş olmasıdır.*

2. *Psikolojik bir bunalım.*

3. *Siyasal bir bunalım. Sol muhalefetin (Moskova’nın manipülasyonu) seçim dışı yollarla iktidara gelme hevesi taşımuştur²⁶.*

1960’lı yıllar Afrika, Asya ve Latin Amerika halklarından bazılarının bir çeşit sosyalizm deneyimi yaşadıkları veya sosyalist, anti-emperyalist söylemi kullanan milliyetçi önderliklerin ulusal kurtuluş savaşı verdikleri bir dönemdir. Frantz Fanon’un deyimiyle, “yeryüzünün lanetlileri İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu dünyasında kendilerine yeni bir yer aramaktadırlar”²⁷.

Dünyanın büyük kısmının daha önce kapitalist ülkeler tarafından sömürgeleştirilmiş olması, üçüncü dünya ülkelerini ister istemez sosyalist bloka

---

²⁴ Alev Er, *a.g.e.*, s.24.

²⁵ Selahaddin Bakan, “Teoriler Işığında Dış Politika”, *Yirmibirinci Yüzyıl eşliğinde Türk Dış Politikası*, (Der: İdris Bal), Alfa yay., İstanbul, 2001, s.138.

²⁶ Ercan Eyüboğlu, “Devrim Dışında Devrim”, *Cogito*, Yapı Kredi yay., 1998, S.14, s.104.

²⁷ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, (Çev. Şen Süer Kaya), Sosyalist yay., İstanbul, 1994, s.5.

yakınlaştırıyordu. Sömürge veya henüz sömürgecilikten kurtulmuş ülkelerin çoğunda üçüncü dünyacı bir ideoloji hâkimdi. 1960 sonrası Avrupa'nın tümünde ve Amerika'nın bir kısmında, gençliğin tüketim toplumuna başkaldırısı, kendini güçlü bir şekilde hissettirdi. Yeni kuşak kızıl bir kuşak diye adlandırılrsa da aslında, Doğu Bloku ülkelerindeki gibi bir sosyalizm anlayışına oldukça uzaktı. İstedikleri daha fazla özgürlük, eşitlik, adalet ve temiz bir çevreydi. Bu kuşağın isyanı tüm dünyayı sardı. Bu isyanın üçüncü dünyaya yansıması çok daha şiddetli oldu ve devrimci şiddet bir anlamda kutsandı. Gençlik, düzene başkaldırırken, devrim için devrim isteği de siyasal düzen tarafından şiddetle bastırıldı.

a- Hippi – Yippi Kültürü

Vietnam Savaşı'nın ve savaş karşıtı hareketin başlamasıyla üst üste binen olaylar, 1950'lerin değerlerine ve yaşam biçimlerine karşı geliştirilen radikal protesto gösterileri ve isyanlar, 1960'ların gençlik hareketine büyük bir hız kazandırmıştır. Öğrencilerin büyük bir bölümü 1960'ların sonuna doğru karşı kültürü benimseyerek, uyuşturucu kullanımı ve doğu tasavvufu hayranlığından, yırtık ve tuhaf giysileri ve uzun saçları benimseyen gençlik, çok çeşitli yaşam biçimlerini içine alan oldukça geniş bir yaşam tarzını benimsemekteydi.

Karşı kültür, mevcut değerlere alternatif olarak doğan ve daha özgün yaşam biçimini savunan bir gençlik görüşüydü. Tom Hayden ve Abbie Hoffman gibi bir grup savaş karşıtı genç, yozlaşmış olduğunu düşündükleri Amerikan toplumuna karşı savaş açarak yeni bir hayat tarzını benimsemekteydi. Karşı kültürü benimseyen gençlerin, toplumsal değerlerde yaratmayı istedikleri basit değişimleri, mevcut değerlere karşı yapılan kasıtlı başkaldırıdan ayırmak oldukça zordu ve 1960'ların ortalarında meydana gelen bu oluşuma Hippi Kültürü denilmekteydi²⁸. 1960'lı yılların savaş karşıtı öğrenci eylemleri ve bu kültür değişimi aynı zamanda daha yaşlı kuşaklara karşı başlatılan bir isyan özelliği de taşımaktaydı.

Hippi olgusunun ortaya çıkışı 1962 yılına rastlar ama hippiliğin gerçek anlamda yayılması 1966'lı yıllardır. Hippiler ve yippiler, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden 70'lere kadar, özellikle ABD'de var olan toplumsal yapıya karşı başkaldırının zayıf,

---

²⁸ İhsan Aydın, *Kültür Kavramı ve Gençlik*, Gün Matbaası, İstanbul, 1971, s.17.

bütünlükten yoksun ama etkili bir simgesi olmuştur²⁹. Kendilerine asla sınır tanımayan, var olan tüm yetkilileri reddeden, komün hayatını savunan özgürlükçü bir hareket olarak mücadele etmekteydiler.

Hippiler “silah namlusunda çiçek” imgesini geliştirerek protesto gösterilerine daha yumuşak ve etkili bir yaklaşım getirerek savaş karşıtı tutumlarını, 1967’de sahneye koydukları Pentagon’un havaya uçması gibi gösterilerle ifade etmekteydiler. Hippik kültürünün en önemli özelliği rock müzik, gençlerin kendilerine özgü giyim tarzları, davranışları, seks ve uyuşturucuya yönelik tutumlarıydı. Ayrıca müzikte bir karşı devrim havası estirerek, Rock’ta savaşa, sisteme ve egemen kültüre karşı bir başkaldırıyla kişisel özgürlüğün siyasi otoriteyle bağdaşmayacağı anlatılmaya çalışılmaktaydı. Gençler, gruplar halinde şehrin dışındaki kırsal alanlarda yaşamaya başlayarak, toplumsal değerleri hiçe saymaktaydılar³⁰. Gençlere göre, devrimin kültürel ve kuşaklar arası olduğuna inanılmakta ve eski kültürün ötesine geçilerek, özgürlüğe yeni ufuklar açılmalıydı. Şiddetin her türünü reddederek önceleri lokaller de toplanıp şiirler okuyan “masum” bir topluluk olan hippiler, giderek kendilerine hiç söz hakkı tanımayan, iyice yabancılaştıkları otoriter toplum yapısına karşı büyük bir tepki duymaya başlamışlar ve çareyi her şeyden nefret eden, dünyaya boşveren bir ideolojiye sığınmakta bulmuşlardı. Kaba cinsellik, sarhoşluk ve esrar, onlar için bir yaşam tarzı haline gelmişti. Bu yaşam tarzı, gerçeğin aranmasından başka bir şey değildi. Bu arayış beatnikleri doğu dinleri ve felsefesiyle, özellikle de Budizm’le buluşturmakta gecikmedi³¹. Çünkü sorunları yeniyi yaratmak, dünyayı değiştirmek değil, var olan tepkilerine uygun bir kılıf aramaktı. Onlar için Budizm, bu işlevi üstlenebilecek gibi görünüyordu. Bu tarihsel buluşma; her şeyi sevgiye dönüştürmüş, beatnikler evrilmeye başlamış ve 1960’lı yıllarda artık arayış, yeni bir insana yönelmişti.

Hippiler lokallerde, terk edilmiş çiftliklerde günlerini müzik dinleyerek, esrar içerek ve dilediklerince sevişerek geçiriyorlardı. Hiçbir işte çalışmıyorlardı, çünkü var olan toplum yapısında çalışma zamanının aşırı derecede fazla olduğunu savunuyor, ayrıca çok çalışıp çok kazanmakla insanın gerçek mutluluğa ulaşamayacağına inanıyorlardı. İnsan kendisine ve sevdiklerine daha fazla zaman ayırabilmeli, kazanma hırsından uzak durmalı ve mutluluğu maddi şeylerde aramamalıydı. Bu sevgisiz dünya

---

²⁹ Günaydın, 21 Haziran 1968.

³⁰ Mete Kızık, *Küresel İsyen*, Günizi yay., İstanbul, 2008, s.23-27.

³¹ Sinem Aralı, *Din Öğretileri ve Yöneliş*, Doğa yay., İstanbul, 1969, s.26-29.

toptan reddedilmeli, doğaya ve doğal olana dönülmeliydi³². Amaç bireyden, bireyin iç deneyimlerinden yola çıkarak kırsal toplulukları, kent komünlerini artırmak, toplumu değiştirmek ve düzeltmekti.

Her şeye sevgi anlayışına böylesine dört elle sarılmanın en önemli nedenlerinden biri de hippilerin şiddete karşı duydukları tepkiydi. “Savaşma Seviş” en popüler sloganlarıydı. Toplumun tüm kurumlarını reddettikleri gibi, politikayı ve savaşı da reddediyorlardı. Vietnam Savaşını protesto için gösteriler düzenliyor ancak zor kullanarak gösterileri bastırmaya çalışan polislerle karşı “sevgi”de kusur etmemeye de büyük özen gösteriyorlardı. Coplara, çiçeklerle karşı koymaya çalışıyor, “insana ilişkin her şeye sevgi” duymaktan ödün vermiyorlardı³³. Müzik, kişinin kendini en iyi ifade edebilme aracı olarak kabul ediliyordu. Var olan iletişim sistemi suskun, pasif bireyler yaratmaktan başka bir işe yaramıyor, insanların yaratıcılığını öldürüyor ve onları yalnızca iyi birer “alıcı” haline getiriyordu. Oysa müzik rahatlığın, özgürlüğün, doğallığın çağrısıydı.

Hippilik, ilişki ve ahlak anlayışıyla, giyimiyle, müziğiyle tam anlamıyla bir alt-kültürdü. Var olan toplumsal yapı, bu alt-kültürden hoşlanmadı ve önceleri polisiye önlemlerle bastırmaya çalıştı. Ancak, Amerikan orta sınıfı uzun saç da, rock müziğe de hippie tarzı giyime de kısa zamanda alıştı. Hippilik popülerleştikçe yozlaşmaya, yozlaştırılmaya başlandı. Gerek hippie giysi ve takılarına, gerekse oldukça karlı bir yatırım olan uyuşturucu maddelere yönelik büyük bir sanayi gelişti. Özellikle uyuşturucu madde hippilerin ahlakını bozdu. Lanetlenen paraya giderek büyük bir gereksinim duyulmaya başlandı. Her şeye sevgi ve şiddet aleyhtarlığı; yerini hırsızlık, soygun, karanlık ilişkiler ve şiddete bıraktı. Toptan reddedilen toplumsal kurumlar hippileri yavaş yavaş asimile etmeye başladı. Çünkü var olanı reddetmek yetmiyordu. Müdahale etmeden, değiştirmeye çalışmadan, kendi halinde dilediğince yaşamak mümkün değildi. Ve hippilik 6 Ekim 1967’de San Fransisco’daki Buena Vista Parkında yapılan bir törenle son buldu³⁴. Her yer siyah ölüm ilanlarıyla donatıldı, bir kutu LSD yakıldı ve reddedilen yaşam biçiminin bir parçası haline gelen bu alt-kültürün bireylerinin çoğu kendi köşelerine çekildiler.

³² Nurettin Topçu, “Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler”, *Hareket Dergisi*, S.59, 1970, s.2-5.

³³ Serhat Timur, *Bir Kültür Bir Toplum*, Söz yay., İstanbul, 1973, s.93.

³⁴ *Yeni İstanbul*, 13 Ekim 1971.

Hippilerin 1968 yılında kendilerini feshettikleri simgesel intihar hareketine katılmayan Abbie Hoffmann, Jerry Rubin, Paul Krassner ve birkaç arkadaşı bir araya gelip “örgüt olmayan bir örgüt, siyasal olmayan siyasal parti” kurmaya karar verdiler ve kendilerine YIP (Youth International Party; Uluslar Arası Gençlik Partisi) adını taktılar. Yippiler olarak adlandırılan bu grup uzun ve dağınık saçlı olup vahşi görünüşlüydü. Yippilerden Jerry Rubin “*Kuşku duyduğunda YAK, ateş devrimcinin tanrısıdır... Bayrağı yak, kiliseleri yak. Yak. Yak. Yak*”³⁵ diye tavsiye ediyordu. Onlara göre insanlar sabah çalışmalı, öğleden sonraları müzik yapmalı ve istedikleri zaman sevişmelidirler.

Karşı kültürle devrimciliği birleştiren Yippiler, toplumun yozlaşmış kurumlarının kökünden yok edilmesini ve sonsuz özgürlüğü savunurken mevcut bütün değerleri reddederler. Yippiler, II. Dünya Savaşı bitiminden 70'lere kadar uzanan hippy zincirinin son halkasıydı³⁶. Savaş sonrasının hem ekonomik hem de manevi çöküntüsüyle iç içe yaşamak zorunda kalan 1950'lerin gençliğine, yenilmiş, yıkılmış anlamına gelen “beat” sözcüğü yakıştırılmıştı. O sıralarda Sovyetler tarafından uzaya fırlatılan Sputnik adlı uzay aracının sonundaki “nik” eki³⁷ de ABD'de oldukça popülerdi. Bu yüzden dönemin sorunlu gençliği beatnik olarak anılmaya başlanmıştı.

³⁵ Vedat Soylu, *Kültür ve Değişim*, Gün yay., İstanbul, 1973, s.62-63.

³⁶ *Yeni Gazete*, 21 Mayıs 1972.

³⁷ Serhat Timur, *a.g.e.*, s. 45-47.

“Hippiler daha çok “freaks” diye adlandırılır, yani uyuşturucu müptelaları. Sözcük büyük bir olasılıkla hipster'in kısaltılması olan, zenci gettolarında yaşayan “hip” ten gelmiştir. Hippilerin herhangi bir siyasal parti ya da hareketle ilişkileri yoktur. Uyuşturucular, müzik ve cinsellik hippy kültürünün içinde elele yürümeye başlamıştı. Hippiler 1964'de “i want to hold your hand” diye mırıldanmışsa da 1967'de “why dont we do it in the road” adlı şarkıyı söylemişlerdir. Vejetaryan beslenme “in” et parçaları “out”tur. 1965'te “hippy” sözcüğünün ortaya çıktığı ve bu olgunun geliştiği yıl A.B.D. Vietnam'a asker gönderir ve buna birçok başkaldırı ortaya çıkar. Dünyaca ünlü boks şampiyonu Muhammed Ali Clay, bu dönemde basın açıklaması yaparak Vietnam savaşını kınadığını ve askere gitmeyeceğini söyler ve bundan dolayı Muhammed Ali'nin unvanı alınır ve 3 yıl süreyle ringlerden uzaklaştırılır. Zenci devrimci lider Malcolm X öldürülür ve zenci birliğinin başına Martin Luther King gelerek ünlü söylevi “bir düş görün”ü bu dönemde söyler. Amerika'da sisteme aykırı hareketleriyle ön plana çıkan hippilerde özgürlükçü ve anti-militarist akımlar oluşmuştu.

1970'li yıllarda Türkiye hippiler için çok önemli yerlerden biri olmuştur. Birçok hippy Katmandu, Tibet gibi yerlere giderken Türkiye'de özellikle de İstanbul Sirkeci'deki tek yıldızlı otellerde ve pansiyonlarda konaklamışlardır. O dönemde Türkiye'deki hippy hareketinin de temelleri atılmıştır. Birçok sol görüşlü insan bu kişilerle tanıştıktan sonra politikadan uzaklaşarak onlarla dünya turlarına çıkmıştır. Bugün Türkiye hippiler için önemli noktalardan biri olma özelliğini korumaktadır. Rainbow festivali öncesinde dünyanın birçok yerinden hippiler Olimpos, Kelebek Vadisi gibi yerlerde toplanarak festivale gitmektedirler. Türkiye'de hippy hareket de altın yıllarını yaşamaktadır”. Bkz. <http://www.tebesir.org/index.php?showtopic=26580>. (10/05/2008).

“... Üç gündür Sultanahmet'te yaşıyorum. Yıllar önünden dikkatsizce geçtiğim mekanların kendi içlerinde bambaşka hayatlara açıldığını görüyorum, turist avcısı zannettiğim ve önlerinden hızlı adımlarla geçtiğim esnafın binlerce hikayeye tanıklık ettiğini öğreniyorum. Karmakarışığım. Eskinin izini sürerken her kapı bir yenisini açıyor. 1960'ların çiçek çocukları deyince herkes farklı hikayeler anlatıyor ama gözler hep aynı parlıyor. O dönemden kalanları teker teker buluyorum. Kimi otel işletiyor, kimi Ayasofya'nın arkasında dükkan sahibi, kimiye şiir yazıyor. Değişen dünya ve koşullar her birini başka yollara savurmuş olsa da içlerindeki hippy ruhunu koruyorlar. İstanbul'un dünya hippileri için önemi

1967 – 68 yıllarında çeşitli gösteriler, eylemler yapan yippiler 1969 Ağustosunda, üç gün sürecek Woodstock müzik şenliği için New York eyaletinin Bethel kasabasında toplandılar. Tümü yippi olmasa da sayıları yarım milyonu bulmuştu. Abbie Hoffmann bu büyük topluluğa “Woodstock Ulusu” adını vermişti. Woodstock, pasif direnişten sistemleşmiş bir başkaldırıya yönelmeye çalışan yippi karşı-kültürü için bir simge haline geldi³⁸.

Ancak yippiler de ne bütünlüklü bir düşünce sistemi oluşturabildiler ne de deneyimlerini kendilerinden sonraki kuşağa aktarabildiler. Hippilerden oldukça farklı olmalarına karşın günümüzde onlarla birlikte anılıyor, hatta hiç anılmıyorlar bile. Kendi halinde – dilediğince yaşamaya çalışan hippie alt-kültürü de ortadan kalkmasa da, bir düşünce sistemi oluşturmayı başaramayan yippi kültürü de, var olan toplumsal yapının kurumları tarafından yok edildi.

2 - Avrupa’da, ABD’de ve Diğer Ülkelerde Yaşanan 68 Gençlik Olayları

1848 yılında olduğu gibi 1968’de de yaşananlar sonrasında, egemen düzende meydana gelecek köklü değişimlerin başlangıcına gelindiği beklentisi, bütün dünyayı sarmıştı. Ana dürtü ise ilk olarak öğrenci hareketinden gelmişti. 1960’larda, hiç beklenmeyen bir anda, Prag’dan Paris’e, Londra’dan Tokyo’ya, San Fransisco’dan Pekin’e, kurulu düzeni tehdit etmeye başlayan öğrenci ayaklanmaları yavaş yavaş ortaya çıktı. Tehdit, birçok yerde öğrencileri, tarihin kendisini kökten değiştirmenin kıyısına getirdi. Daha önce, dünya üzerinde hem kapitalist sistemi hem sosyalist düzeni toplumlar tarafından tehdit eden böyle büyük bir ayaklanma hiç yaşanmamıştı. 1967’nin sonuna gelindiğinde, Atlantik’in iki yakasındaki radikalleşmiş öğrenciler, kendi

---

ayrı. Sultanahmet en büyük merkezlerden biri olarak tarihteki yerini aldı bile. Sebebi ise konum. Türkiye Avrupa’yı Asya’ya bağladığı için, Batı’dan gelen gençler 1960’lardan 70’lerin sonlarına kadar burada buluşmuş, doğu yolculuklarına İstanbul’dan başlamışlar. O dönemlerde her gün Tahran’a, iki günde bir Afganistan’a ve haftada bir de Hindistan’a otobüs turları düzenlenirmiş. Esrarın kolay ele geçtiği bu bölgelere akın akın giden gençler paraları bitene kadar ki bu aylar demekmiş. Orada kalır, sonra İstanbul’a, oradan da ülkelerine dönerlermiş. Ancak artık hippilerden eser yok. Hatta günümüz şartları ve dinamikleri çiçek çocuk ruhunu anlamayı bile neredeyse imkansız kılıyor. Oysa bazıları için durum farklı. Sayıları bir elin parmaklarını geçmese de o dönemi yaşamış, dünya hippileriyle büyümüş Sultanahmet’in eski çiçek çocukları hala aynı yerde yaşıyor. Felsefeleri mecburi rötuşlara uğrasa da eski günleri özliyor, klasik birey modeline girmeyi reddediyorlar. İşte karşınızda Sultanahmet’in eski toprak hippileri: efsanevi Toto, Şair Avni Dede, Ulubatlı Minimo, Kıvrıkcık Süleyman, Amerikalı Hippie, Pudding Shop”. Bkz. <http://www.tumgazeteler.com/?a=645276>. (10/05/2008).

³⁸ Can Uğur, *Amerika ve Amerikan Kültürü*, Öz yay., İstanbul, 1979, s.91.

yaşamlarıyla içinde yaşadıkları toplum, toplumlarıyla Vietnam arasında bağlantılar kurmaya başlamışlardı³⁹.

Gençliğin düzene karşı göstermiş olduğu hareketler bir yandan giderek artarken, diğer yandan da gençlik birbirinden etkileniyordu. Doğrudan eylem taktikleri, özgür veya eleştirel üniversite gibi alternatif kurumların geliştirilmesi, hareketlerini siyasal bir zemine oturtmak için yeni ideolojilerin ve düşüncelerin aranması, gençliğin birbirine yaklaşmasının başlangıcını haber veriyordu. Her ülkede başlayan öğrenci hareketleri, öteki toplumlarda çıkan öğrenci hareketlerinin siyasal ve sosyal yönlerinden kendi taktiklerine yararlı gördüklerini alarak, kendi eylem çerçevelerinde yeni fikirlerin oluşmasını sağlıyorlardı.

ABD’de Berkeley ve Columbia üniversitelerinde Vietnam Savaşı karşıtı gösteriler, Berlin’de Rudi Dutschke’ye yönelik suikast girişiminin ardından yükselen kitlesel gerilim, Paris’te Sorbonne’un işgali, Berkeley’den Tokyo’ya uzanan yolda Mexico City, Londra, Madrid, Varşova ve Belgrad gençlik eylemlerinin önemli birer duraklarıydı⁴⁰. 1968 Paris olayları ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki ekonomik ve siyasal bunalımlarla başlayan öğrenci ayaklanmaları, İtalya’daki işçi ayaklanmaları ve grevler, yine bu dönemde Almanya’da 25-26 kentte ortaya çıkan öğrenci ayaklanması gibi olaylar, 1960-1968 arası sosyal ve siyasal mücadele alanlarında çok büyük potansiyel bir güç yaratmıştı. Ortaya çıkan bu güçte, 68’liler kuşağı diye bir kuşak doğurmuştu⁴¹. Gençlik ve onların önderleri bu sürece damgalarını vurmuştu. 1968 yılının dünya tarihindeki yansıması uzun süreli ve son derece etkili oldu. Bu etkinin ön plandaki aktörleri ise kuşkusuz öğrencilerdi.

Kendi içinde bakıldığında, öğrenci ayaklanmalarının hiçbir yeni yönü yoktu. Önceki yıllarda, örneğin 1848’de, işçiler ile öğrenciler birlikte barikatlarda mücadele etmekteydi. Bu yüzyılda, 1918’de Arjantin’de üniversite ayaklanmasıyla, sanayileşmiş batılı öğrencilerin 1968’de savaşını verdikleri birçok akademik hak kazanılmıştı. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Çin ve Küba devrimlerinin gelişiminde ve dalga dalga yayılmasında da öğrencilerin rolü ortadaydı. 1960’ların dünya için en şaşırtıcı yönü, öğrenci ayaklanmalarının yalnız Üçüncü Dünya’da değil, İkinci ve Birinci

---

³⁹ Özgür Kutlu, *a.g.e.*, s.101-103.

⁴⁰ Marie Claire Lavabre, *Sokakta ve Duvarda 1968*, (Çev. Emel Demirer), Derleme yay., Ankara, 1998, s.13.

⁴¹ *Adım Dergisi*, S.45, 1972, s.13.

Dünya’da da aynı anda ve aynı şiddette patlak vermesiydi⁴². Özellikle Fransa, İtalya ve Almanya, öğrenci hareketinin ilk ve en çarpıcı örneklerinin yaşandığı ülkeler olmuş ve buralarda yaşananlar kısa süre sonra başka Avrupa ülkelerine de sıçramıştır. Batı ülkeleri ile Türkiye arasında yer alan Doğu Bloku ülkelerinde bu dönemde Avrupa’dakine benzer bir bağımsız öğrenci ayaklanması görülmedi ama 1968 Mayısı Çekoslovakya’ya Sovyet birliklerinin girdiği tarihtir aynı zamanda. Avrupa’nın en batısından en doğusuna kadar neredeyse bütün ülkelerde, bir ay boyunca öğrenciler kendi tarihlerinde tamamen yeni sayılacak olaylar yaşadılar.

Fransa, tarihi boyunca, Avrupa’da her devrimin başladığı ve kısmen de olsa bittiği ülkedir. 1968 olaylarına Fransa’da ortaya çıkan öğrenci olaylarının öncülük ettiği kabul edilmektedir. Cüneyt Akalın, 68’in asıl ortaya çıktığı yerin ABD olduğunu; ancak o yıllarda Türkiye’nin ABD’ye daha uzak bir konumda olmasından dolayı ABD’deki 68’in ikincil, Fransa’daki 68’in ise birincil dereceden Türkiye’yi etkilediğini belirtmektedir⁴³. ABD’de Berkeley ve Columbia Üniversiteleri’nde yaygın olan öğrenci hareketleri, sit-in (oturma eylemi) ve direct action (doğrudan eylem) kavramlarını diğer ülkelerdeki hareketlere de öncülük etmiştir⁴⁴. 68 baharının ardından dünyada gerçekleşen öğrenci olayları bir yandan kitleselleşirken, diğer yandan da şiddet içermeye başlamıştır.

Dünya genelinde yaşanan gençlik olayların başlayış zamanı ve şiddeti birbirinden farklılıklar göstermiştir. Bu farklılıkların temel sebeplerinden birisi de toplum içerisinde hâkim olan düşünceler ve buna bağlı olarak siyasi iradenin toplumun bütününe yönelik olarak göstermiş olduğu hassasiyettir. ABD’de yaşanan 68 olaylarının da diğer Batılı ülkelerde yaşanan 68 hareketlerinden ayıran en temel özellik, ABD’deki olaylarda Marksizm’in diğer batılı ülkelere oranla daha az egemen olmasıdır⁴⁵.

Fransa’da 1966 yılında patlak vermeye başlayan işçi ve öğrenci grevleri, 68’in ilk habercisi olmuştur. 1968’den itibaren Fransız gençliğinin harekete geçirmiş olduğu halk kitleleri, aynı zamanda sokağa taşan bir “sınıf savaş”ının izlerini de kendi içerisinde taşıyordu. 1968 yılında Paris’te meydana gelen öğrenci eylemleri, bu tarihe

---

⁴² Ronald Fraser, *1968 İsyanı Bir Öğrenci Kuşağı*, (Çev. Kudret Emiroğlu), Belge yay., İstanbul, 1988, s.9.

⁴³ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.54.

⁴⁴ Barbara – John Ehrenreich, *68 Öğrenci Ayaklanması Uzun Yürüyüşün Kısa Baharı*, (Çev. Güzin Özkan), Kıyı yay., İstanbul, 1987, s.17.

⁴⁵ “Bir Uygarlık Bunalımı”, Edgar Morin İle Söyleşi, *Cogito*, S.14, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1998, s.104.

kadar görülmemiş bir doruğa ve etkinliğe ulaştı. Tüm Fransız toplumunu tepeden tırnağa sarsarak, etkileri diğer ülkelere kadar yayıldı. Düzenlenen mitingler, Fransız Devrimlerine yol gösterici rol oynayan “Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik” sloganının nostaljik özelliklerine sahip bir ruhu yansıtıyordu.

Fransa’daki öğrenci olaylarının içeriği de eylem biçimi de diğer ülkelerinkinden daha radikaldir. MTTB Öğrenci Meseleleri Müdürü O. Kadri Keskin bu durumu şöyle açıklar:

“Sonra Fransa.. zahiri istekler gene aynı ama işgaller, fakülte tahripleri, kantindeki sandöviçlere % 1 zam yapılması üzerine başlıyor. İlk işgal edilen üniversite Nantarre. Başlarında da Yahudi Cohn-Bendit, nam-ı diğer Yahudi KIZIL DENİ, (Almanya’daki Kızıl Rudi gibi, bunun da Yahudi olması ve “Kızıl” lakabıyla anılması dikkate değer) işgaller genişliyor, ellerinde Lenin’in, Mao’nun, Ho Şi Minh’in resimleriyle meşhur Sorbonne Üniversitesini işgal ediyorlar. Bu esnada, işçiler Komünist İşçi Federasyonunun (CTN) “proleterler kendi varlıklarını göstermeli, burjuva hakimiyeti yıkılmalıdır. Fabrikaların asıl sahipleri işçilerdir. Bu köhne düzenin sonu gelmiştir” diye başlayan bildirisiyle ayaklanıyorlar. Fabrikaları, işgal ediyorlar, patronlarını döverek sokağa atıyorlar, rehin tutuyorlar. İşçilerle öğrenciler bu defa polisle çatışıyorlar, gördükleri hususi arabaları “burjuvaya paydos” nidalarıyla tahrip ediyorlar, onlarca barikat kuruyorlar ve nihayet, bu Fransız gençleri kendi memleketlerine bir yabancı bayrağı çekmek hıyanetini gösteriyorlar ve Sorbonne Üniversitesine, Paris garına, Marsilya’da gemilere orak çekiçli Kızıl Rus bayrağı çekiyorlar. Hadiseler genişleyince de Gaulle Meclisi feshediyor. Yapılan yeni seçimlerde aklıselim galip geliyor ve solcular 97 sandalye kaybıyla ezilirken muhafazakârlar 104 yeni sandalye kazanıyorlar... Hadiseler tamamen art niyetli kimseler tarafından çıkarılmaktadır. Bakınız elinde Mao’nun resmiyle üniversite işgal eden bir Fransız kıızı ne diyor: “Ne talebesi canım biz düzenin yıkılmasından yanayız. Ben Fransız Komünist Partisini tasvip etmiyorum. Zira onlarda burjuvaya alet olmuşlar... Öyle görülüyor ki kız hemen ihtilal yapmıyor diye, komünist partisine bile kızıyor. Hiç şüphesiz diyebiliriz ki Avrupa’daki hareketlerin başında perdenin arkasında değil, önünde komünistler vardır. Hem de öyleleri ki en ufak tavize planlı, hareket ederek kaleyi içten yıkmak isteyenlere düşman olanlardı”⁴⁶.

---

⁴⁶ Kadir Keskin, *Son Üniversite Hadiseleri – Üç Açık Oturum*, Milli Türk Talebe Birliği Kültür Müdürlüğü Neşriyatı:2, İstanbul, 1968, s.3940.

Öğrencilerin eylemlerinin içeriğinde, eylem biçiminde sınıfsız toplum isteği hâkimdi. Ancak kendine özgü sınıfsız toplum isteği vardı. *Burjuva ihtilali hukuki oldu, proleter ihtilali iktisadi oldu, bizimki ise insanın insan olması için sosyalist ve kültürel olacak*⁴⁷. O yıllarda Paris'te doktora öğrencisi olarak bulunan Ali Sirmen 1968 olaylarını şöyle açıklamaktadır:

“Fransa’da Üniversite öğrencileri için bir çıkış yolu kalmamıştı. Hukuk, sosyoloji gibi disiplinlerde özellikle sosyolojide öğrencilerin bir geleceği yoktu. Gelecekte beklentileri kalmamıştı. İş bulabilme olanakları sınırlı idi... Fransa’da ekonomik bakımdan iyi bir dönemdir. Büyük bir ekonomik bunalım büyük bir işsizlik sorunu ile karşı karşıya değildi Fransa.

Bu hareket gençlik hareketi içerisinde gelişti, işçiler bu harekete katılmadı. İş yerinde grevler olmasa da gençlerle işçilerin temasını kesmek içindir... Sorbonne’de öğrencilerle işçilerin tartışmasına tanık oldum, “Fabrikaları tahrip ediniz” dediği zaman “işçiler orası bizim ekmek kapımız dediler, “siz burjuva çocukları tezgah başında çalışmak nedir bilmezsiniz” dediler. “Siz hayatınızda nerede çalıştınız?” diye gençlere çıktılar. Bir çok kişi bunu çıkış yolu olarak görmüyordu”⁴⁸.

1968 Mayıs ayı itibarıyla yaşanan öğrenci olayları artık tek boyutlu değildi. Yaşanan işçi grevleri ve gençlik gösterileri arasında ilişki kurulmaya başlanmıştır. 22 Mayıs 1968 yılına gelindiğinde iki milyondan fazla işçi grevdeydi. Ancak her işyerinin kendi sorunlarını çözmeye yönelik çabaları, eylemciler arasındaki ilişkilerin kopmasına ve hareketin zayıflamasına neden olmuştu⁴⁹.

Fransa’da yaşananlar karşısında bir yandan da gençliğe karşı bir karşı çıkışta vardı. 1968 siyasetine en keskin karşı çıkış burada birkaç nedene bağlanabilir. Birincisi Mayıs’ın tüm canlılığına karşın devrimci umutların gerçekçi olmayışı, gerçekte Mayıs’ın devrimci olmayan bir tutum izlemesi; Fransız Komünist Partisinin ihanet ettiği duygusu; Maoculuğun doğrudan komünizm karşıtlığına götürebilen tehlikeli Sovyet karşıtı görüşlere varması. İkinci gerileme, Eurokomünizm ve Sosyalist hükümetlerin gerçek toplumsal reformlara ulaşamayan ve büyük ulusallaştırma hareketleri de aldanma duygusuna eklenerek karşı çıkışı daha da belirgin hale getiriyordu⁵⁰. Fransa’da 68 olayları eylemlerin yoğun yaşandığı Mayıs ve Haziran aylarından sonra giderek

⁴⁷ Ronald Fraser, *a.g.e.*, s.110.

⁴⁸ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.51.

⁴⁹ <http://www.68liler.org/tarihce/dunyada68liler.htm>. (22/04/2008).

⁵⁰ Yılmaz Çetiner, *Mao’ya Tapanlar*, Tam yay., İstanbul, 1971, s.48-49.

durmaya başladı. Genel grev, bütün iletişim araçlarının durmasına yol açmış, grevciler kendi aralarında, özellikle de Paris dışındaki hareketlerle bağlarını koparmıştı. Tüm bu yaşananlardan sonra Kıta Avrupa'sının 68'lilerinin siyasal tutumlarını tanımlarken yine her ülke için geniş genellemeler yapma zorunluluğu vardı. Fransa'da solda olmak demek, devrimci olmayan, Komünist olmayan, hayal kırıklığına uğramış olsa da Sosyalist Partiyi desteklemekte birleşmiş, siyasal ve toplumsal gelişim için parlamenter demokrasiyi gerekli gören ve piyasa ekonomisi karşıtı tutum olarak anlaşıyordu. Ancak Doğu Blokunda ve diğer Avrupa ülkelerinde solda olmak demek, devrimci olmak ya da komünist olmak diye anlaşıyordu. Bu yönüyle de Fransa'da yaşanan 68 olayları diğer ülkelerde yaşananlarla biraz daha farklılık gösteriyordu.

1967 yılının ilk üç ayında görülen öğrenci olayları Atlantik'in iki yakasında da görülmemiş boyutlara ulaşmıştı. Tüm üniversitelerde, olaylarda ortak olan nokta üniversitenin demokratikleşmesiydi. Üniversite işgallerinin yapıldığı ülkelerde yayınlanan bildirilerde üniversitelerin öğrencilere ait olduğu ve öğrenci genel kurallarının üniversiteye hâkim olmasının gerekliliği vurgulanmaktaydı. İtalya'daki olayları başlatan güç, siyasal rejime tepki değil daha çok fabrikalardaki ve okullardaki otoriteye karşı olanların iktidarına karşıydı. Hareketin güçlenmesinde de işçiler ve öğrenciler arasındaki dayanışma etkili olmuştur.

İtalya, hem faşizmin anavatanıydı, hem de faşizme karşı direniş ve zaferin ön saflarında yer alıyordu. İtalya'da 1967 yılında gelişen öğrenci olayları, baştan itibaren aşırı sol düşüncelerin etkisini taşımaktaydı. II. Dünya Savaşı sonrasında güçlü bir kitle örgütü haline gelen İKP'nin giderek parlamenter sistemin ayrılmaz bir parçası haline gelmesi ve uzlaşmacı bir siyasal çizgi izlemeye başlaması, hemen hemen bir yüzyıllık bir geleneği olan anarşist akımların üniversite gençliği içinde yankı bulmasını kolaylaştırmıştı⁵¹. Anarşistlerin yanı sıra anti-Stalinist aşırı sol-liberter akımların üniversite gençliği içinde güçlenmeleri, Tohno Üniversitesinin işgali ile başlayan olayların bütün ülkeyi boydan boya sarsan kısa süreli ama etkin bir öğrenci eylemleri dalgasına dönüşmesine yol açacaktı. Sürünen mayıs olarak adlandırılan ve yaklaşık 22 ay boyunca yavaşça evrilen bunalım, 1969'da işçilerin de kitlesel olarak olaylara katılmalarıyla hızla derinleşecekti. İtalya'da hareketin siyasi yönünün daha baskın olması, Komünist Partinin geniş savaş karşıtı cephe kurmadaki etkinliği ve Büyük Komünist Partisinin etkin olduğu bir ülkede savaştan beri sürdürülen Amerikan

---

⁵¹ Necdet Sevinç, *Ordular Masonlar Komünistler*, Dede Korkut yay., İstanbul, 1976, s.313-317.

aleyhtarlığının, öğrencilerin harekete geçmesini sağlayan en büyük gelişmelerdi. Öğrenciler üniversite reformunun kendileri için bir amaç olmadığını, bunun toplumsal reform için bir araç olması gerektiğini vurgulamaktaydılar⁵².

İtalya'da öğrenci sayısındaki artış ve üniversite öğreniminden sonraki iş bulamama kaygıları öğrenci huzursuzluğunun temelini oluşturmaktaydı. Üniversitelerin demokratikleşmesini isteyen öğrenciler, beş büyük kentte üniversiteleri işgal ettiler. 1968 yılı başında, polis, işgalleri şiddet kullanarak engelledi. İşgalden kurtarılan üniversiteler boşaltıldı; ancak eylemler ve işgaller, boykotlar şeklinde devam etti⁵³. Burada da tıpkı Fransa'daki gibi öğrenci sayısındaki şişkinlik karşısında hükümetin ekonominin yeni taleplerine uyarlamak amacıyla çıkartmak istediği reform projesi öğrencilerin tepkisine neden oluyordu. 1967'den 68'e taşınacak olan grevler, işgaller, Vietnam protestoları birbirini izlemekteydi.

İtalya'da da tepkilerin sert olmasına karşın yine de etkileri Fransa'daki kadar büyük değildi. Bağımsız Sosyalist sözü, İtalyan Komünist Partisinin solunda radikal demokrat olmak anlamındaydı ve gençler tarafından daha fazla toplumsal adalet ve eşitlik istemeyi anlatıyordu⁵⁴. 1968'de hız kazanarak ülke geneline yayılan gençlik olayları giderek radikalizme kaymaya başlamıştı. İtalya, 1971 yılının ikinci yarısından itibaren üniversitelerde ve fabrikalarda yaşanan olaylardan sonra sosyal hayatta ve siyasette istikrara kavuşmaya başlamıştı⁵⁵.

Almanya'da, Sosyal Demokrat Parti'ye olan güvenin kaybolmasıyla ortaya çıkan 68 olayları, kitlesel gösterileri beraberinde getirmiştir. 4 Kasım 1968'de, 68'in en önemli öğrenci liderlerinden biri olan Dutsche'nin vurulmasıyla birlikte gençlik eylemleri gittikçe şiddetlenmeye başlamış, ancak bu büyük eylemlerin ardından Almanya'da 68'de doruğa ulaşan olaylar sona ermiştir⁵⁶.

SDS, 1958'de Batı Almanya'da NATO'nun füze üslerinin konuşlandırılması isteklerine karşı gelişen hükümet dışı hareket içinde giderek radikalleşmeye başladı. 1961 kongresinden itibaren sosyalist entelijensiyanın teori - pratik ayrımını yenilemesi gerektiğini öne süren SDS, var olan kurulu düzenle bağlarını kopartarak sol muhalefetin

---

⁵² Fulya Gürses, H. B. Gürses, *a.g.e.*, s.165.

⁵³ *Yeni Gazete*, 19 Eylül 1969.

⁵⁴ *A.g.e.*, s.401.

⁵⁵ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.56-57.

⁵⁶ <http://www.68liler.org/tarihce/dunyada68liler.htm>.

merkezi haline geldi⁵⁷. Alman öğrenciler de ilk gerçek siyasal sınavlarından Fransız öğrencilerin de Gaulle rejimini karıştırdıkları gibi kendi hükümetlerini sarsmak istediler ve başarısız oldular. Fransa’da olduğu gibi altı ay önce varlığı belli belirsiz bir öğrenci hareketi yoktu, uzun eğitimden geçmiş ve kuramsal hazırlığı bulunan bir hareket vardı. Başlangıçta işçi desteğiyle parlamento dışı muhalefet varmış gibi görünüyordu. Ancak daha sonra SDS tehdidini hükümete yöneltince Fransa’dakinin tersine işçi sınıfının kendini desteklemediğini gördü ve başarılı olamadı.

Almanya’da 1966 yılında, Sosyalist Öğrenci Derneği tarafından (SDS) 2000 kişinin katıldığı ilk büyük savaş karşıtı gösteri düzenlendi. Gösteriyle birlikte SDS kendi içinde çıkan yeni bir tür eylemcilikle sarsılmıştı. On beş gün içinde Batı Berlin’de ve Münih’te, Hristiyan Demokrat Sandalyeyi ve Bonn Parlamentosunu Vietnam’daki cinayetlere göz yummakla suçlayan öğrenci protestoları ve posterler görünmüştü. 1967-68 yıllarında Berlin’deki “Freie Universitaet” de (FU) ortaya çıkan olaylar Batı Avrupa öğrenci hareketlerinin özgünlüğünün tipik bir örneğini oluşturmaktaydı. 1948 yılında Batı Berlin’de kurulan FU, dönemin bir hükümet sözcüsünün deyiimiyle bir savaş üniversitesi olarak kurulmuştu.

Vietnam, Alman gençliğinin de gündemine 1965’te girdi ve antiemperyalist öğrenci gösterilerinin başlamasında belirleyici bir rol oynadı. 1967 yılında Vietnam Savaşıyla ilgili gelişmelerle birlikte, FU Öğrenci Temsilciliği ile Hükümet arasındaki gergin ilişkiler kopma noktasına varacaktı. Zorunlu kayıt silme yasasının uygulamaya konmasıyla birlikte akademik içerikli sorunların da öğrencilerin gündemine girmesi öğrenciler arasındaki kıpırdanmalara kitlesel bir boyut kazandırıyordu. 10 Aralık 1966’da, öğrencilerin Vietnam Savaşını protesto etmek için düzenledikleri gösteri sonrasında polisin hiçbir uyarıda bulunmadan saldırıya geçmesi ve yüzlerce öğrencinin yaralanması, birçok öğrencinin de tutuklanması ile başlayacak olan olaylar Demir Perde karşısında Batı’nın iftihar vesilesi olan FU öğrencilerinin 20 yıl sonra, gözü dönmüş teröristler olarak nitelenmesine yol açacaktı⁵⁸. Berlinli öğrencilerin başlangıçtaki istekleri son derece basitti. Batı’nın demokratik erdemlerinin, ABD’nin Üçüncü Dünya Ülkeleri karşısındaki müdahaleci tutumunu eleştirecek ve ABD’nin kendi ülkelerindeki ideolojik ve ekonomik nüfuzunu reddedecek bir biçimde derinleştirilmesi. Ama bu istekler karşısında Hükümetin ve Üniversite Senatosu’nun baskıcı tutumunun açığa

---

⁵⁷ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.60.

⁵⁸ *Yeni Gazete*, 14 Aralık 1966.

çıkmasından sonra Alman öğrenci gençliği içinde aşırı sol düşüncelerin hızla yankı bulmasına tanık olunacaktı. Çin Kültür Devrimi'nden esinlenen, Maoçu grupların yanı sıra devletin baskı yöntemleri karşısında öğrencilerin öz savunma yöntemlerini öne çıkaran anarşizan gruplar da öğrenci hareketi içinde önemli etkiler yaratmaya başlayacaklardı⁵⁹. 2 Haziran 1967'de, İran Şahının Almanya'yı ziyareti sırasında Şah yanlısı öğrencilerle, diğerleri arasında çıkan sokak kavgalarına, polisin şiddet kullanarak müdahalesi sırasında bir öğrencinin cop darbeleri sonucunda ölmesiyle, bu olaydan da öğrencilerin sorumlu tutularak kovuşturmaya uğramaları, üniversitelerin kapatılması ve gösterilerin yasaklanması önemli bir etki yaratırken, daha az sayıda bazı öğrenci grupları da aşırı sol ve terör eylemlerine girişmeye başladı⁶⁰. Bundan sonra eylemler giderek yayıldı ve eylemlerde başlıca hedef, polisin ve iktidarın göstermiş olduğu, antidemokratik tutum oldu.

Üniversitelerdeki öğrenciler, eylemlerinde konu olarak, üniversite eğitimi ve yönetimi ön planda tutmuş, üniversite toplumu ve üniversite - politika ilişkilerini de sürekli eleştirmişlerdir. Öğrenciler için uluslararası sorunlarda eylem nedeni olmuştur. Gençlik daha çok Vietnam savaşının protesto edilmesi, ABD ırkçılığına karşı savaş, İran Şahının baskı rejimini protesto, Yunanistan'daki faşist darbenin kınanması eylemlerine yönelmişlerdir⁶¹. Öğrenciler sonraki mücadelelerde kendilerinin de değerli gördükleri bir şey bulamamış, sonuçta elle tutulur bir şey de geriye kalmamıştı. Batı Almanya'da olduğu gibi: *"68 hareketi 1848 devrimi veya 1918 Alman devrimi gibi bir gelenek bulamadı. Yeteri kadar bilmiyorduk, yeteri kadar radikal değildik. 1968'de oynamak zorunda kaldığımız role hazır değildik. Ortamı siyasallaştırdık fakat daha ileri nasıl gidileceğiyle ilgili bir yaklaşımımız yoktu. Ve 68'den sonra geleneksel siyasete, geleneksel düşünce biçimlerine geri döndü"*⁶². Toplumsal adalet, demokrasi, bireysel özgürlük için ayaklanan öğrenciler ve işçiler, alman yüksek öğrenimindeki ve öğretmenlerdeki yüzyıllık sağ kanat ulusçuluğunun ve tutucu faşist etkisinin de yıkılmasını sağladılar.

1960 yılında ABD'de ilk büyük eylem, Berkeley Üniversitesi'nde başlayan, söz hürriyeti ve Vietnam Savaşı aleyhtarlığı eylemidir. Vietnam savaşının durdurulması ve bu savaş için gençlerin askere alınmaması konusu, öğrencileri düzene karşı eyleme

---

⁵⁹ Yılmaz Çetiner, *a.g.e.*, s.43.

⁶⁰ Aydın Çubukçu, *Bizim 68*, Evrensel Basın yay., İstanbul, 2008, s.39.

⁶¹ Fulya Gürses, H. B. Gürses, *a.g.e.*, s.165.

⁶² Ronald Fraser, *a.g.e.*, s.390.

yöneltmiştir. Berkeley’deki olayların temelinde, üniversite yönetiminin siyasal ve yurttaşlık hakları gruplarını, kampüsün yanındaki dar bir alanda öğrencilerin düşüncelerinin yer aldığı ilanları dağıtmak, bağış toplamak haklarından mahrum etmesi yatmaktadır. Koalisyon kuran öğrenci grupları, birbirinden kopmadan, Özgür Konuşma Hareketini (FSM) kurmuşlardı. FSM’nin ortaya çıkan öteki hareketler içerisinde farklı yönleri vardır. FSM, bolluk toplumunun adaletsiz bir toplumu beraberinde getirdiği görüşünü savunarak, eski sol düşüncelerini ve uygulama şeklini reddederek yeni bir sol düşüncesi ortaya koymuştur. Gençler, siyasi düzeni değiştirebilmek ve devrime ulaşabilmek için doğrudan eylem fikrini benimsemişlerdir⁶³.

ABD’de öğrenciler içerisinde yaşanan hareketlilik, Kuzey California’lı siyah öğrencilerin ırk ayrımcılığına karşı düzenlediği ve kısa sürede tüm güney eyaletlerine yayılan oturma eylemiyle 1960’ta yavaş yavaş baş göstermeğe başlamıştı. 1968-70 arasında Amerika’daki üniversite kampüslerinde yapılacak olan kurulu düzene başkaldırı eylemleri, altmışlı yılların ilk yarısında ortaya çıkan siyahların sivil hakları hareketiyle birlikte yayılmaya başladı. Sivil haklar hareketine bağlı olarak toplumun diğer kesimleri de harekete destek vererek olaylar artık yayılmaya başlamıştı. Barış yanlılarının nükleer denemelere karşı eylemlerini sürdürmeleri, Jack Kerouac’un Amerika yaşam tarzını reddeden “beat” kuşağının el kitabının her yerde elden ele dolaşması, Tek Boyutlu İnsan’ın yazarı Herbert Marcuse’un da içinde bulunduğu aydınlar, eleştirel bir düşünce tarzını geliştirerek giderek toplum tarafından da benimseniyordu. Öğrenciler, üniversite bürokrasisine başkaldırıyor, kapitalizm ve ABD’nin dünya üzerindeki rolü ve özellikle Vietnam’a yönelik tutumu alabildiğince genişlikle tartışılıyor ve protesto eylemlilikleri polisin şiddetli müdahalelerinin arttığı oranda hareketlerin de şiddet dozajını yükseltiyordu. Vietnam savaşı ve polisin artan şiddeti öğrenci hareketlerini giderek radikalleştirmekteydi. Boykotların giderek artması Nisan 1968’de Columbia Üniversitesini işgaliyle başladı ve 1969-70-71 döneminde giderek arttı⁶⁴.

Amerika’da öğrenci gösterilerini düzenleyen ve bunlara öncülük eden kuruluşlardan biri, aralarında Leninist, Maoist, Fidelist ve Anarşist’e kadar her türlü aşırı solcuları “New Left – Yeni Sol” sloganı altında barındıran “Demokratik Toplum Öğrencileri” veya kısaca (SDS) adlı kuruluş ile ırk ayrımını protesto eden ve zenci

⁶³ Aydın Çubukçu, *a.g.e.*, s.25-31; Aydın Erdal, *Umudun Dünyası ve Özlemler*, Sevinç Matbaası, İstanbul, 1972, s.124.

⁶⁴ Marie Claire Lavabre, *a.g.e.*, s.16.

öğrencilerden kurulan SAS adlı oluşumdur. ABD'deki aşırı solcu öğrencilerin oranı % 2'yi geçmemekle beraber, bunlar popüler bir konuyu ortaya attıkları takdirde öğrencilerin % 8 – 10 oranında desteğini kazanmakta ve ABD'deki 1970 yılındaki öğrenci sayısının 7 milyon civarında olduğu dikkate alınır, boykot ve işgal olaylarına karışabilecek yüksek okul öğrencisinin sayısının 135 – 600 bin arasında değişeceği ortaya çıkmaktadır⁶⁵. Gürses ise ABD'deki öğrenci hareketlerini şöyle açıklar:

*“1962 yılında kurulan ve yarı politik olan “Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenciler” isimli örgüt daha sonra ortaya çıkacak öğrenci eylemlerinde önemli rol oynamıştır. Örgütün amacı “herkesin katıldığı aktif, demokratik bir toplum kurmak” ve bu işe kendi hayatlarından başlamaktır.”*⁶⁶

Amerika'daki Colombia ve Berkeley üniversitelerinin 1968'de öğrenciler tarafından işgal edilmesiyle başlayan öğrenci eylemleri kısa sürede Latin Amerika'ya sıçramıştı. Bu yaşananlar 1950'lerde başlayan sosyo – psikolojik bunalım döneminde yeşeren muhalefet ve protesto birikiminin patlamaya dönüşmesiydi⁶⁷. Amerika'da ciddi derecede şiddet ancak “Siyah Gücü” hareketinin kampüse girmesiyle ortaya çıkmıştır. Büyük çoğunluğu akademik ölçülere bakılmaksızın üniversiteye kabul edilen siyah öğrenciler kendilerini bir çıkar grubu olarak gördü ve siyahî cemaatler temsilciliği olarak örgütlendi. Batı ülkelerinde öğrenci hareketleri, üniversite dışında halk desteği bulamazken ve şiddete başvurduğunda halktan açık düşmanlıkla karşılaşırken, siyah öğrencilerin sözlü ya da fiili şiddetini destekleyen geniş bir siyah azınlık vardı⁶⁸.

İngiltere'de, Zimbabwe'deki beyaz baskısı karşısında, iktidarda olan İşçi Partisi hükümetinin sessizliğini koruması ve Vietnam Savaşı, '68 olaylarının temel nedeni olmuştur. Öğrencilerin kitleler halinde bir araya gelmesini kolaylaştıran eylemler, daha sonra, üniversite sorunlarının protesto edilmesi amacıyla yapılan gösterilerin de habercisiydi.

---

⁶⁵ İsmet Giritli, a.g.e., s.19.

“ABD'de 68 denince akla gelen kitle örgütü SDS (Student for a Democratic Society – Demokratik Toplum İçin Öğrenci Birliği) dir. Aslında SDS'nin varlığının yüzyılın başına kadar uzandığını belirtmek gerekir. Çünkü bu örgüt sol eğilimli yazarlar (Upton Sinclair, Jack London) tarafından 1905'de kurulan League for Industrial Democracy (SLID sanayi Demokrasi Birliği)'ye dayanıyordu. Fabiancılığa yakın bir çizgi izleyen birlik İkinci Dünya Savaşı öncesinde temel ilkelerini “Faşizme ve tüm otoriter eğilimlere karşıtlık” olarak belirlemişti. SLID, 1960'da Michigan Üniversite'sinden bir grup öğrencinin çabasıyla SDS adını aldı. SDS programına 1962 kongresinde kabul edilen Port Hura bildirisi ile kavuştu. Bu bildiri katımlı demokrasiyi amaçlıyordu”. Bkz. Cüneyt Akalın, Düşler ve Gerçekler Tanıklarıyla Dünya'da ve Türkiye'de 68, Sarmal yay., İstanbul, 1995, s.24-26.

⁶⁶ Fulya Gürses, H. B. Gürses, a.g.e., s.159.

⁶⁷ Mustafa Çalık, MHP Hareketi Kaynakları ve Gelişimi, Cedit yay., Ankara, 1995, s.82.

⁶⁸ Hannah Arendt, a.g.m., s.15.

1966'da İşçi Partisi'nin büyük çoğunlukla kazanmasına karşın ülkede radikal değişikliğe gidilmemesi, gençlik tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Hükümetin, Rodezya'daki beyaz sömürge hükümetinin, zencilere baskılarına göz yumması ve alınan iki ırkçı karar; zenci göçmenlerin gelişini engelleyen yasalarla, özellikle üçüncü dünyadan gelen öğrencilerin harçlarını yükseltme kararı, gerilimi giderek arttırmıştı. Gelişmelere paralel olarak öğrenciler ilk kez sokaklara dökülmüş, harçların yükseltilmesine karşı protestolar artmış ve 1967 başında pek çok üniversitede öğrenciler örgütlenmeye başlamışlardır. Eylemlerin arttığı dönemde Radikal Öğrenci Birliği kurularak tepkiler daha da arttırılmıştı. Ancak öğrenci olayları, kısa süre sonra sona ermiştir. Özellikle ortaya koyulan geniş tabanlı öğrenci hareketinin, farklı sosyal örgütleri içerisinde barındırması çöküşün temel sebebi olmuştur. 68 yılına gelindiğinde, Fransa, Almanya ve İtalya'daki hareketlerin etkisiyle, İngiltere'de de öğrenci olayları giderek arttı.

Çekoslovakya'da 1968 Ocağında ÇSKP'nin önderliğinde başlayan siyasal ve toplumsal yenileşme hareketi ülkede bir bahar havası estirmişti; ama çok geçmeden bunun “mevsimsiz” olduğu Sovyet birliklerinin ülkeyi işgaliyle ortaya çıkacaktı⁶⁹.

---

⁶⁹ “Çekoslovakya'nın işgal edilmesiyle birlikte Türkiye'de de tepkiler giderek artarken sol içerisinde de tartışmalar yaşıyordu. Mehmet Ali Aybar işgali şöyle değerlendiriyordu: “Varşova Paketi üyesi Çekoslovakya'nın müttefikleri Sovyet Rusya ile Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve doğu Almanya'nın saldırısına uğramış olması yurdumuzda ve dünyada haklı bir infial uyandırmıştır. Sovyet Rusya'nın bu saldırı hareketini, Çek yöneticilerinin ve halkının kuşklarını bertaraf edecek bir anlaşma ve uzlaşmaya varıldığı zehabını vererek, sinsice hazırlayıp ansızın tatbik mevkiine koymuş olması bu infialin şiddetini daha da arttırmıştır. Karşı ihtilal yalanına, Çek yöneticileri tarafından davet edildikleri yalanı eklenmiştir. Doğu Blok'unu teşkil eden devletlerle Sovyet Rusya arasında her birinin tarihlerinden gelen derin farkları vardır. Orta Avrupa halkları tepeden inmece ithal malı bir sosyalizm tecrübesini kabul etmeyeceklerini, sosyalizmi kendi şartlarına göre uygulamak istediklerini, muhtelif vesilelerle göstermişlerdir. Bu istekler her seferinde Sovyet tanklarının müdahalesi ile bastırılmıştır. Çekoslovakya üstelik bunların endüstrice en çok rahatsızlık duyanıdır. Nihayet Çekoslovakya, Varşova Pakti içinde daha özgür, daha bağımsız bir duruma kavuşmak meylini de göstermiştir. Sovyet yöneticileri ise, Stalin devrinin kör itaatini, sosyalist dayanışma ve birliğin tek şartı olarak görmeye alışmış kişilerdir. Çekoslovakya faciası bütün faktörlerin tesiri ile patlak vermiştir. Çekoslovakya olayları askeri blokların küçük üyeleri için, asıl tehlikenin blokun lideri durumunda bulunan güçlü müttefiklerinden geldiğini ve gerçekte küçük devletler bağımsızlığını bu bloklara girdikleri anda kaybettiklerini çırpıplak ortaya koymuştur. ortak savunma kavramı askeri ittifakların küçük devletler için, gerçekte büyük devletin çıkarlarının bir tabii olarak söz konusu olmaktadır. Ve böyle olduğu için de küçük devletlere askeri ittifakların ileri karakolu olmak gibi nankör ve gerçek güvenlik ve bağımsızlıkları ile bağdaşmayan bir rol düşmektedir. Çek faciasının ortaya serdiği ikinci bir gerçek de, bağımsızlığın sosyalizmin vazgeçilmez bir unsuru olduğudur. Milletler, kendi sosyalizmlerini, kendi imkânları ile ve milli bağımsızlıklarına kıskançlıkla sarılarak kuracaklardır.” Bkz. Çetin Altan, “İnsan Hiç Sebepsiz Kızarmı?”, *Akşam*, 17 Kasım 1968; “Sosyalist Akım Çok Genişleyebilir”, *Akşam*, 18 Kasım 1968.

Aybar'ın bu fikirlerine ilk tepki Türk solu dergisinden gelmiştir. “... Aybar'ın konuşmasının en ilginç yönlerinden biri de ekim devrimin ve onu yapanlara nefretle saldırmasıdır. Batılı oportünistlere ve gerici demagoglara özgü olan bu davranış sosyalistten vazgeçtik, azıcık milli duygusu olan bir Türk'e yakışmaz. Ekim Devrimini ezeli düşmanımız Çarlığın yıkılışını sağlamıştır. Yerine kurulan ilk sosyalist ülkenin devrimci iktidarı bizim Milli Kurtuluş Savaşımızda biricik karagün dostumuz olmuştur. Ekim Devrimi doğunun ezilen halklarının, emekçi yığınlarının asırlar boyu süren uyuşukluğuna son veren ve onları

Mayıs 1968’de Çekoslovakya’nın Sovyetlerce işgalinden önce, Dubçek’in yönetimi sırasında yaşanan ve “Prag Baharı” olarak bilinen olaylarda da üniversite gençliği hareketliydi. Doğu Avrupa’da ’68 ruhunu Çekoslovakya’ya getirmek isteyen öğrenci ve aydınların daha fazla özgürlük istekleri Sovyetler tarafından engellenmiştir. Onların bu hareketliliğinde, Sovyetlere karşı bağımsızlık ve ülke içerisinde demokratikleşme isteği önemli etmenlerdi. Prag’da ’68 baharında ortaya çıkan olaylar daha ilerlemeden sona ermişti. Çekoslovakya’daki bu gelişmelerin tam tersine, Polonya’da ’68 olayları özgürlüklerin genişletilmesi konusunda olumlu sonuçlar doğurmuş, ’68’de başlayan örgütlenme Polonya’da komünist sistemin yıkılmasında da büyük bir rol oynamıştır.

Dünya basını Varşova Paktı’na üye beş devletin Sovyetler Birliği, Demokratik Almanya, Polonya, Macaristan ve Bulgaristan’ın askeri birliklerinin Çekoslovakya’yı işgal ettikleri haberini geçtiklerinde, 21 Ağustos 1968 günü II. Dünya Savaşının bitiminden beri yaşlı Avrupa kıtasında en dikkat çekici sosyalist yenilenme hareketi sona eriyordu, daha doğrusu zorla sona erdiriliyordu. Bu, bir sosyalist devlete başka sosyalist devletlerce özellikle de Sovyetler Birliğince yapılan askeri müdahale değildi. Daha önce de Polonya, Macaristan gibi devletler sosyalist rejim altında oldukları halde SSCB’nin askeri müdahalesine uğramışlardı. Öte yandan, Çekoslovakya’nın giriştiği “yenilenme” denemesi de bu yönden bir ilk eylem değildi. Daha önce de Polonya, Macaristan ve Yugoslavya’da bu yönden girişimler söz konusu olmuş⁷⁰, Yugoslavya’nın “özyönetime dayalı sosyalizm”i çok ağır tepkiler çekmesine karşın bir

---

dünya emperyalizmine karşı mücadeleye yönelten önemli bir tarihi etken olmuştur. Sosyalizm hürriyetçidir ama karşı devrimci fikirleri savunma hürriyeti bizim sosyalizmimizde yoktur. Aybar’ın “Türkiye Sosyalizmi!” dediği şey kimi çevrelere pek çok şeyler vaat ediyor. Aybar’a göre hürriyetsiz bir sosyalizm cehennemden farksızdır. Buna göre yıllardır tekrarlanan “Kızıl Cehennemden Nasıl Kaçtım” tefrikalarına inanmak gerek. Artık maskeler düşmüştür. Büyük kongrenin yaklaştığı şu günlerde TİP tabanının gerçekten devrimci ve sosyalist özünü parti içindeki ağırlığını duyurması zamanı gelmiştir. Parti içindeki gerçek sosyalistlerin TİP’e kendi devrimci damgalarını vurma zamanı gelmiştir.” Bkz. Ersan Olgaç, “TİP Tabanından Gelen Ses Oportünizme Dur Diyelim”, Türk Solu, S.49, 22 Ekim 1968.

⁷⁰ *“Halk Demokrasileri adı, bu yerlerde yaşayanları aldatmadı. Daha çabuk veya daha geç, onlar rollerini kavrular: Sovyetler Birliğinin gücünü, zenginliğini ve ihtişamını yaratmak. Bu iki yollu trafik de değildi. Çıkarlar yalnız bir yönde akıyordu: Moskova’ya doğru. Bu, eski moda sömürgecilikti: isteğini güçsüz halklara zorla kabul ettiren, onlara asker gücü ile baş eğdiren güçlü bir devlet. ... Sovyetler Birliği, imparatorluğunu son hızla sanayileştirmeyi kararlaştırmıştır. Amerikan sanayine eşit veya ondan üstün olmak ister. Rusya, amacına ulaşmak için, belli uydu ülkelere özel görevler vermiştir. Çok sanayileşmiş bir ülke olan Çekoslovakya’nın, sanayileşmeleri için öteki uydulara yardım etmesi öngörüldü. Çekler ağır makine ve silah yapımında yoğunlaşmaya zorlandı. Gerçekte ise, ülkeleri Sovyet İmparatorluğunun bir cephaneliği oldu. Sovyet uyduları yörüngede ne kadar kalacaklardır? Sovyet Rusya’nın emirlerine uymayı daha ne kadar sürdüreceklidir? Halk Demokrasileri, Sovyetler Birliğinin çıkarları için kullanılmaktan kendilerini ne zaman kurtaracaklardır? Rahatsızlık, hoşnutsuzluk ve muhtemel patlama belirtileri vardır. Çekoslovakya Hükümeti, 1956’da, sekiz yıldır ilk kez yapılacak bir mayıs Şenliği geçidine izin verdi. Beş bin öğrenci yürüyüş yaptı”. Bkz. David E. Weingast, Komünizmin İç Yüzü, (Çev. Necmeddin Sefercioğlu), Kültür Bakanlığı Eserleri, Ankara, 1977, s.109-113.*

dış müdahalenin hedefi olmadan yürütülebilmişken öteki iki deneme şiddetle bastırılmıştı.

Çekoslovakya’da 1968 Ocak ayından beri başlamış olan yenilenme hareketinin özelliği; Polonya ve Macaristan’daki gibi bir ayaklanmanın eşliğinde olmayışı ve Yugoslavya’nınkinin tersine ortaya çıkmayışıydı. Tersine, yenilenme hareketi doğrudan doğruya Çekoslovakya Komünist Partisi (ÇSKP) yönetimi tarafından başlatılmış ve öteki sosyalist ülkelerle aranın açılmamasına, ülke içinde ise karşı-devrimci⁷¹ unsurların yıkıcı eylemler yapmalarına karşı önlem alınmasına özen gösterilmişti. Kaldı ki bu yenilenme hareketi birçok bakımdan Yugoslav modelinin de ötesine giden bir radikalliğe, Yugoslav modelini de tartışma konusu eden kapsamlı bir eleştireliliğe sahipti. Bu özellikleriyle de zaten Yugoslav modelini “sosyalizme aykırı bir sapma” olarak değerlendiren ve bir süredir dostça geçinmekle birlikte ondan esinlenmeyi de reddeden öteki sosyalist ülkeler için büsbütün “kabul edilemez” bir “kötü örnek” olmuştu.

Çekoslovakya’da böyle bir akımın ortaya çıkması esas olarak 1968 Ocak ayında ÇSKP Merkez Komitesi’nin toplantısında olmuştu. Bu toplantıda ayrıca Parti Birinci Sekreterliği görevine Alexandre Dubçek seçilmişti. Kuşkusuz bu iki gelişme birbirinden kopuk değildi. Nitekim yenilenme hareketine Dupçek önderlik edecekti; ama ülkesinde o zamana kadarki sosyalizm uygulamasına ilişkin eleştirel bir bakış olduğu da biliniyordu ve Birinci Sekreterlik gibi partinin en önemli mevkiine seçildiğine göre örgütün çoğunluğunun desteğine sahipti. Bir başka deyişle, söz konusu Merkez Komitesi toplantısında ilk kez ortaya atıldığı üzere “yeni bir sosyalizm” arayışı içinde olanlar ÇSKP içinde bir süredir çoğalmışlar ve kilit noktalara gelmişlerdi⁷². Bu açıdan bakıldığında 1968 Ocak ayı ÇSKP içinde bir sürecin dönüm noktasıydı. Çekoslovakya sosyalist düzene geçtiğinde, bütün öteki sosyalist ülkelerden farklı olarak, çok ileri bir ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyinden hareket edebilmişti. Ülkede gelişmiş bir sanayi, yaygın bir kentleşme ve çok yüksek bir kültürel birikim vardı. Feodal kalıntılar hiç kalmamış gibiydi ve okuma-yazma oranı çok yüksekti. Başta SSCB olmak üzere bazı sosyalist ülkelerin en çok tepkisini çeken yeniliklerden biri de, farklı düşünmeye tanınan özgürlüktü. SSCB ve başta doğu Almanya olmak üzere sosyalist ülkeler, bu

⁷¹ Serdar Deniz, *Komünizm – Sosyalizm ve Kültür*, Denk yay., İstanbul, 1976, s.29.

⁷² *Ekstra*, 13 Temmuz 1969, (Günaydın Gazetesi İlavesi).

hoşgörünün kendi ülkelerinde kargaşa ve ayaklanma yaratacağı korkusuyla askeri müdahaleyle Çekoslovakya'yı işgal etmiştir.

Bir diğer ülke Çin'de ortaya çıkan ve Mao tarafından geliştirilen, kültür devriminin arkasında yer alan yaklaşım Sovyet Modeli'nden çok farklıydı. Resmi metinlere göre 1966 yılında başlayan ve ülkeyi altüst eden toplumsal ve siyasal çalkantılarla 1969'a kadar süren "Büyük Proleter Kültür Devrimi" ile Çin, 1949'dan beri Dünya kamuoyunda yarattığı ani şoklara bir yenisini ekliyordu. 1949'da yüz milyonlarca yoksul köylünün en ilkel üretim koşulları altında yaşadığı bu geri ülkede, hem de temel güç olarak yoksul köylülük ekonomisi üzerinde yükselen bir sosyalist devrim gerçekleşmişti⁷³. Çin'de, her şeyin kötü gitmekte olduğu bir dünyadan daha farklı bir hayatın kurulmakta olduğu umudunu veren ve emperyalist saldırganlığa, suikastlerde yürütülen kirli burjuva politikaya, artan yoksulluk ve sömürüye karşı, protestocu bir kimlik kazanmaya başlayan Batı gençliğinin idolü haline gelen Mao, gençliği derinden etkilemekteydi. 1958 yılında Mao tarafından başlatılan "Büyük İleri Atılım" politikası "onbeş yılda İngiltere'nin düzeyine ulaşmak" gibi inanılmaz bir hedef saptamıştı. Bu politika bir yıl sonra başarısızlığa uğramıştı; ama bundan kısa süre sonra, 1960 yılından itibaren ÇHC, dış yardıma son derece ihtiyaç duyduğu bir dönemde "Sosyalist kamp"tan kopma ve devletlerarası planda yalnız kalma pahasına ideolojik ve politik bağımsızlığını korumuş ve tümüyle kendi kaynaklarıyla yoluna devam etmeyi tercih etmişti. Şimdi de 1917 Ekim Devriminden beri uygulanmakta olan sosyalist dönüşüm⁷⁴ modeline hiç uymayan, rejimin yıkılması ve ülkenin kapitalist dünya

⁷³ Yılmaz Çetiner, a.g.e., s.9-14.

"Mao Zedung Yoldaş, Çin Toplumunu etraflı bir şekilde tahlil etti. Her türlü kopyacılığa karşı çıkarak Marksizm-Leninizmi Çin şartlarına yaratıcı bir şekilde uyguladı ve geliştirdi. Çin proletaryasının önündeki temel görevin, feodalizmi tasfiye etmek ve emperyalist boyunduruğu kırmak olduğunu gösterdi. 1917 büyük Ekim Devriminden sonra açılan çağda, emperyalizmin hakimiyeti altındaki ülkelerde, burjuvazinin artık devrimi sonuna kadar götüremeyeceğini, bu görevi proletaryanın önderliğindeki demokratik devrimin dünya proleter devriminin bir parçası ve yeni tipte bir demokratik devrim olduğunu belirtti. Mao Zedung, gerek köylü ayaklanmalarına karşı çıkan ve burjuvazinin kuyruğuna takılarak işçi-köylü ittifakını reddeden sağ teslimiyetçilikle, gerekse Çin'in kapitalist bir ülke olduğunu savunarak, devrimin aşamalarını reddeden, yalnız işçi sınıfını devrimci sayarak işçi-köylü ittifakına karşı çıkan Troçkizmle mücadele etti. Çin nüfusunun büyük çoğunluğunu meydana getiren yüz milyonlarca köylünün, proletaryanın esas müttefiki ve Çin devriminin temel gücü olduğunu açıkladı. Bu nedenle, devrimin, geri ve yoksul köylü bölgelede gelişeceğini gösterdi. Ve Çin Komünist Partisinin önüne, köylülerin toprak ve hürriyet mücadelesine önderlik etmek görevini koydu. Çin halkının kurtuluşu, dünyanın bütün mazlum milletlerine ve yoksul halklarına örnek oldu. Mao Zedung Yoldaşın Çin devrimini zafere ulaştıran siyasi ve askeri çizgisi, yeni demokratik devrim teorisi, halk savaşı stratejisi ve birleşik cephe politikası, bugün bütün sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin milli kurtuluş, bağımsızlık ve demokrasi mücadelelerine ışık tutuyor". Bkz. Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Davası, Savunma, Aydınlık yay., İstanbul, 1974, s.451-453.

⁷⁴ Engin Uzun, Proletarya ve Kapitalizm, Ölçü yay., Ankara, 1971, s.128-131.

pazarına geri dönmesi tehlikesine çok açık bir yeni devrime, kültür devrimine sahne oluyordu Çin.

Sosyalizmin inşası sırasında kültür alanında köklü dönüşümlerin gerekliliği daha Ekim Devrimi öncesinde özellikle Bolşeviklerin üzerine kafa yorduğu kurumsal sorunlardan birini oluşturmuştu. Bu bakımdan Çin’de olup bitenler Marksist kuram açısından tümüyle özgün sayılmazdı. Ama SSCB’de tüm muhalefetin temizlendiği, Kulakların barbarca tasfiye edildiği 1920’li yılların sonundan itibaren uygulanan, 1945 sonrasında da tüm “Sosyalist Kamp” a mal edilen “sosyalist kalkınma modeline” göre, kültür, ideoloji, edebiyat gibi “üstyapıya” ilişkin alanlardaki dönüşümlerin altyapıdaki sosyalist dönüşüme bağlı olarak kendiliğinden gerçekleşmesi öngörülmekteydi. Mao tarafından geliştirilen ve Kültür Devrimi’nin arkasında yer alan yaklaşım ise Sovyet modelinden çok farklıydı; buna göre sınıf mücadeleleri sosyalizm altında da sürmeye devam ediyordu⁷⁵. Sosyalizm, SSCB’nin resmi görüşünün tersine, sanıldığından çok daha uzun bir süre içinde tamamlanacaktı. İktidardan alaşağı edilmiş olmasına karşın, burjuvazi ve onunla aynı doğrultuyu paylaşan revizyonizm bu dönemde de kültür, ahlak, düşünce, alışkanlıklar ve görenekler yoluyla kitleleri sosyalizm yolundan saptırmak ve kapitalizmi restore etmek için çalışmaya devam ediyordu. Burjuvazinin ve revizyonizmin bu gerici çabalarına karşı proletaryaya özgü kültür, ahlak ve geleneklerle yanıt verilmeliydi. Bunun anlamı ülkede, hatta partinin üst kademelerinde varlığını sürdüren kapitalist yola karşı proleter çizgi temelinde mücadele etmek gerektiğiydi: “*Bir avuç burjuva ya da ultra gerici, karşı devrimci revizyonistlere karşı kitleleri harekete geçirerek*” sosyalizm güvence altına alınabilirdi⁷⁶.

Afrika’da da ’68 olayları, Tunus, Fas, Mısır, Senegal gibi ülkeler başta olmak üzere, emperyalizm karşıtlığı ve beyaz egemenliğine başkaldırı biçiminde gelişmiş ve devam etmiştir. Asya ülkelerinde başlamış olan bağımsızlık mücadeleleri Batı’daki yansımaları buluyor, günden güne fakirleşen ve artan baskılar altında ezilen insanlar, artık sokaklara çıkmaya ve baskıcı iktidarlara karşı duyulan hoşnutsuzluğu gençlik eylemleri ve işçi grevleriyle dile getiriyordu. Latin Amerika’da Brezilya ve Meksika başta olmak üzere, hemen hemen bütün ülkelerde ’68 olayları etkili olmuştur. Latin Amerika’da sosyal hareketlilik giderek artmıştır⁷⁷. Latin Amerika’da ’68’i ortaya çıkaransa Küba Devrimi ve bu devrimin efsanevi lideri olan Fidel Castro’dur. 1967’de

⁷⁵ Oktay Aral, *Sovyetler ve Dünya*, Ölçü yay., Ankara, 1979, s.24.

⁷⁶ Serdar Deniz, *a.g.e.*, s.13-14.

⁷⁷ Masis Kürküçügil, *Latin Amerika’nın Kaynayan Damarları*, İthaki yay., İstanbul, 2004, s.29.

Bolivya dağlarında vurulan Che Guevara, iktidarda olduğu Küba'yı terk ederek devrimi bütün kıtaya yaymak için dağlara çıkmıştı. Che, Vietnam'daki Amerikan saldırganlığını protesto eden gençlere, bunun sıradan bir protesto olmaktan çıkışını sağlayacak sert ve savaşçı bir slogan bırakmıştı: “İki, üç, daha fazla Vietnam”. Gençlik, bu sloganı farklı kullanarak “Ernesto'ya bin selam” şeklinde dile getirmiştir⁷⁸. Bu sloganlarla 68 kuşağı, dünya genelinde bir başkaldırıyla düzene karşı ayaklanmıştır.

Dünyaya damgasını vuran 1968 olaylarının, dünya ülkelerinde meydana getirdiği önemli olaylar şunlardır:

- Şubat 1968: Çekoslovakya'da baş gösteren “Prag Baharı”
- Şubat 1968: Roma'da, üniversitelerin öğrenciler tarafından işgali, ilkbahar boyunca üniversite öğrencileri tarafından yapılan gösteriler ve işçilerin yapmış olduğu grevler.
- Mart 1968: Polonya'da ortaya çıkan öğrenci gösterileri, hükümetin bu gösterilere şiddetle karşılık vermesi.
- Nisan 1968: ABD'de birçok kentte ortaya çıkan ırk ayrımına karşı eylemler ve Martin Luther King'e düzenlenen suikast.
- Nisan 1968: Batı Almanya'da düzene karşı ayaklanmalar ve gösteri yürüyüşleri.
- Mayıs 1968: Tokyo'da öğrenci olayları.
- Haziran 1968: Kanada da başlayan öğrenci olayları ve gösteri yürüyüşleri.
- Ağustos 1968: Sovyetler Birliği tanklarının Prag'ı işgali.
- Ağustos 1968: ABD'de düzenlenen Demokrat Parti kurultayında, Vietnam karşıtı göstericilerin polisle çatışmaya girmesi.
- Eylül 1968: ABD'de başlatılan kadın hakları hareketinin sokak gösterileriyle desteklenmesi.
- Ekim 1968: Meksika'da öğrenci ayaklanmalarının bastırılması.
- Ekim 1968: Kuzey İrlanda da şiddete dönüşen öğrenci yürüyüşleri.
- Ekim 1968: Meksika olimpiyatlarında kürsüye çıkan ABD'li siyah atletlerin, siyah eldivenli yumruklarını havaya kaldırmaları⁷⁹.

---

⁷⁸ Özgür Kutlu, *a.g.e.*, s.48-49.

⁷⁹ Ferdi Kurşun, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri 1970*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s.18-19.

3 - 68'in Dünya Üzerinde Yarattığı Ekonomik, Kültürel, Siyasal ve Sosyal Sonuçları

Fransa'da başlayıp birçok ülkede büyük yankı uyandıran 1968 öğrenci hareketleri hem eğitim sorunlarının çözümüne ilişkin talepler yönüyle hem de ideolojik politik yaklaşımlar yönüyle ele alınabilir. Ancak her iki yönüyle de birbirinden kopuk ve ilgisiz değildir. Politik açıdan, Amerika'nın, Vietnam'a karşı sürdürdüğü savaşın haksız olduğuna yönelik inancın dünya genelinde yaygın olması da Amerika karşıtlığı diyebileceğimiz siyasi bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır.

İki kutuplu dünya düzeninde Amerika'ya beslenen bu düşmanlıklar, sosyalist ideolojiyle buluştuğunda öğrenci hareketinin süreklilik kazanan dinamikleri, sanayileşmiş ülkelerin işçi sınıfları ile de organik bağlar geliştirmesine yol açmış ve çoğu yerde de kurulu düzeni yıkmaya eylemlerine dönüşmüştür diyebiliriz. Bu yanı sıra 1968 öğrenci hareketleri solun izlerini taşıyarak, ondan etkilenmiş ve 1968 kuşağı ile sonraki dönemi de ekonomik, sosyal ve kültürel yönüyle çok etkilemiştir. Bazı bakımlardan 1968'in etkileri elle tutulur şeyler değil ama siyasi alandaki ve toplumsal alandaki değişimlerle toplumlara kazandırmış olduğu yenilikler yönüyle de önemlidir⁸⁰.

Bir öğrenci kuşağı kurulu düzene yalnız sokaklarda değil fakat toplumsal, siyasal, kültürel ve en içten açıklamalarındaki gibi insan sorumluluğu açısından karşı çıkmanın olanaklı olabileceğini yaşanan eylemlerle öğrendi. Bu kuşağın geniş kesimleri, bugün sözcüğün anlamı kendileri için çok farklı olsa da, sol içerisinde yer aldı⁸¹. Aynı zamanda Batı'da ki kurulu düzenlerin yenilmesini ne kadar zor olduğu da yaşananlarla ortaya çıktı. Batı, baskıcı güçlerin tekeli elinde tuttuğu kadar, ekonomik, siyasal ve kültürel haklar sunuyor, dikkate değer maddi refah sağlıyor ve tarihsel olarak toplumsal ve ideolojik kökleri var. Ama 1968 aynı zamanda küçük başlangıçlardan, dağınık umutlardan toplumsal hareketler doğabileceğini, hızla büyüyerek kurulu düzene meydan okuyabileceğini de toplumsal olaylarla gösterdi. 68, en genel anlamda baktığımızda, gerçekte kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomik ve siyasal anlamda bir bütün⁸² olarak dünya ölçeğinde biriken çelişkilerinin patlamalı bir dışavurumuydu. Dünya ölçeğinde milyonlarca işçi ve öğrenci bu dalganın içinde yer

⁸⁰ Mehmet Patan, *Nasıl Bir Sosyal Demokrasi*, Akdeniz Kitapçılık yay., İstanbul, 1990, s.56-58.

⁸¹ Kenan Canbol, *Sol ve İstekler*, Set yay., İstanbul, 1982, s.45.

⁸² Sadık İter, *a.g.e.*, s.108.

aldı ve yaşanan bu süreç birçok ülkenin siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel hayatında önemli değişikliklere yol açtı.

68, batıda kapitalizmin kendini yenilemeye başlamasıyla birlikte yeni açılımlara ve yeni yaklaşımları beraberinde getirirken, üçüncü dünyada '68 şiddetle bastırılmış, yaşananların yeni demokratik açılımlar getirebileceği düşüncesinin aksine, "de facto" demokratik hakların kazanılması ve özgürlüklerin daha da genişletilme çabaları bir gerilemeye yol açmıştır⁸³. Bu gerileme giderek artan olayları ve şiddetli öğrenci gösterilerini de beraberinde getirdi.

Kapitalizmin altın çağı sonrasında yaşadığı çöküşün bir sonucu olarak ortaya çıkan '68 olayları, kapitalist sistemin yenilenmesi anlamında düşünüldüğü kadar bir başarıya ulaşamamıştır. Bu başarısızlıkta '68'in örgütsüz bir yapı içerisinde olması en büyük etkidir. '68 olaylarının örgütlenmelerle sistemli olarak koordine edilememesi, olayların geniş kitlelere yayılmasını ve toplumun her kesimine ulaşmasını daha da zorlaştırmıştır. Örgütsüz bir süreç, '68'in ana hedeflerinden olan kapitalist sistemin değiştirilmesi için yapılan çalışmaların gerçekleştirilememesine yönelik nedenlerden biri olmuştur⁸⁴. Kapitalist sistemde karşılaşılan başarısızlığın bir nedeni de şudur: Başlangıçta farklı bir ideolojiyle ortaya çıkan bu öğrenci hareketi de bu harekette, bir yıl gibi kısa bir sürede sonuç alma hayaliyle yola çıkmıştır. Geniş kitlelere ve toplumlara yayılan bu hareketler kısa bir sürede istenen sonucu vermemesinden dolayı eylemleri gerçekleştiren büyük kitleleri direnişlerinden vazgeçirmiştir⁸⁵. Başarısızlığın diğer bir nedeni de şudur: '68 olaylarını yaşayanlarda hâkim olan düşünce var olan düzeni yıkmak ve yeni bir dünya düzenini kurma düşüncesi idi. Yıkılması gereken kapitalist sistemdi ancak kapitalist sistemin yıkılmasından sonra yerine kurulacak olan şeyin ne olduğu konusunda '68 kuşağının herhangi bir fikrinin olmayışydı⁸⁶.

'68 olayları kapitalist sistemin gözden geçirilmesi ve yeniden yapılandırılması sonucunu doğurmuştur. Batı'da '68 olaylarıyla yaşananlar sonucunda kendi sol değerlerini iktidara taşıırken, liberalleşerek siyasi iradeyle birlikte sistemle bütünleşmiştir. Tanilli'ye göre de, '68 olayları özünde sol iktidarların iktidarına yönelik

---

⁸³ Levent Çalışkan, *Öğrenci Eylemleri ve Üniversite Sorunları*, Yıldız yay., İstanbul, 1974, s.172.

⁸⁴ "Bir Uygarlık Bunalımı", Edgar Morin ile Söyleşi, *Cogito*, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1998, S.14, s.104.

⁸⁵ Alpaslan Işıklı, "68'in Düşünsel Kaynakları", *68'in 30. Yılı Dünya, Gençlik ve Türkiye Sempozyumu*, 68'liler Birliği Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.41.

⁸⁶ Aydın Çubukçu, *a.g.e.*, s.57.

*olsa da, sonuçta liberal toplumu güçlendirmiş, neo-liberal ideolojinin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur*⁸⁷. Oral Çalışlar da '68 olaylarının ilişkin şöyle söylemektedir:

*Batı, 68 olaylarıyla ortaya çıkan ekonomik ve sosyal düzeni kendi gelişmiş demokratik sistemiyle kısa bir süre içerisinde bütünleştirmiştir. 68'in yarattıkları daha ileri bir toplum yaratmak amacıyla kullanılmış, 68'den sonra Avrupa'da yasal alanda ve toplumsal alanda değişiklikler meydana gelmiştir. 68'in kendi dinamik coşkusuyla yeni bir Avrupa yaratılmıştır*⁸⁸. Aydın Engin'de, 68 olaylarının sonuçlarına ilişkin şöyle bir yorum yapmaktadır: “68 olayları her ne kadar temel hedefine ulaşamamış olsa da, kapitalist sistem içerisinde iki partinin yarıştığı bir demokrasi içerisinde yalnızca oy veren, televizyon seyreden, bira içen, verilen işi yapan ve bir iş olduğuna sevinen, yılda bir kez oy veren olsa da asla sorgulamayan insan tipi oluşturma beklentilerini yaşıyan süreçte birlikte büyük ölçüde geçersiz kılmıştır”⁸⁹.

Gençlik hareketlerinin 1968'de hızlı gelişimi ve dünya genelinde büyük bir etki yaratması farklı ülkelerin, farklı sosyo ekonomik, kültürel ve siyasal gelişmelerine bağlı olarak farklı nitelikler taşıyordu. “1968 yılında ABD'den Japonya'ya, Meksika'dan Fransa'ya, Çekoslovakya'dan Çin'e kadar uzanan birçok ülkede bir “gençlik ayaklanması” yaşandı. Bu ‘ayaklanma’, her ülkenin farklı koşullarında, farklı çıkış noktalarından hareket ediyor; farklı nitelikler taşıyordu. Ama tüm ülkelerdeki ortak özelliği, var olan kurulu düzene karşı bir ‘başkaldırı’ olmasıydı. ‘İletişim Devrimi’nin o güne kadar görülmedik bir etkileşimi oluşturduğu dünyamızda, bir ülkedeki başkaldırı, başka bir ülkedekinin işareti olmuştu”⁹⁰. Fakat 1968 ve hemen sonrasındaki 10 yıla baktığımız zaman farklı ülkelerdeki gençlik hareketlerinin hepsinde kurulu olan toplumsal düzene yönelik başkaldırı niteliğinin olduğunu söyleyebiliriz. Her ülkenin kendisine özgü sistemi içerisinde yer alan irili ufaklı birçok iktidar yer almakta ve gerek hukukî dayanakları ve gerekse kültürel düşünce açısından farklılıklar arz etmektedir. Yani gençlik hareketleri bu dönemde kişisel özgürlük, kültürel kurumların sorgulanması, savaş karşıtlığı, üniversite reformları, köylülük ve feodalite gibi çeşitli başlıklar üzerinde sorgulama ve eleştiriler yaklaşımlar ve kimi zaman topyekün siyasal sistemi yeniden inşa çabasına yönelik hareketler örgütlemişlerdir.

---

⁸⁷ Server Tanilli, *a.g.m.*, s.20.

⁸⁸ Oral Çalışlar, “1968 Türkiye’yi Modernleştirmek İsteyen Eşitlikçi Bir İsyandı”, *Liderler*, Creative yay., 1998, S.18, s.20.

⁸⁹ Aydın Engin, “Herkes Kendi 68’ini Yaşadı”, *Cogito*, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1998, S.14, s.151.

⁹⁰ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, y.y., Ankara, 1997, s.247.

68 hareketi yalnız kapitalizmin kendini yenilemesiyle ya da yenilemeye başlamasıyla sınırlı olan bir dönüm noktası değildir. Immanuel Wallerstein, dünya çapındaki '68 olaylarını hem ABD hegemonyasına karşı bir başkaldırı hem de "Eski Sol"un reddi olarak yorumlamaktadır⁹¹. '68 hareketinin en önemli isimlerinden olan Daniel Cohn-Bendt (Kızıl Dany) '68'in bir devrimle sonuçlanabilmesi için çok sert bir ekonomik bunalımın yaşanması gerektiğini, işçi hareketinin militanlaşmasının ve öğrenci hareketlerinin süreklilik kazanmış olması gerektiğini savunmuştur. Ancak bunların gerçekleşebilmesi için dünya genelinde bu şartların oluşmadığını belirtmiştir⁹².

1968 yılında otoriteye karşı ayaklanan öğrenciler Batı toplumunun neredeyse bütün adetlerini tehdit etmiş ve değiştirmiştir. Parlamenter demokrasi, başkanların ve başbakanların otoritesi, hükümetlerin ırkçılığı sürdürme hakkı, emperyalist savaşlar çıkarma, yurt içinde halkın belli kesimlerini baskı altında tutma, sermayenin egemenliği ve fabrika patronlarının emirleri, üniversite yönetimlerinin diktası, ailenin kutsallığı, cinsellik, burjuva kültürü artık sorgulanır bir nitelik kazanmış ve bunlar tümüyle değiştirilmek istenmiştir. Özellikle gündelik yaşamda ve siyasette de bunun ağırlığı gittikçe hissedilmeğe başlanmıştı. Artık bir öğrenci kuşağı kurulu düzene yalnız sokaklarda değil fakat toplumsal, siyasal, kültürel yönüyle insan sorumluluğu açısından karşı çıkmanın olanaklı olduğunu öğrendi. Ancak işgaller ve protestoların fazla olması bile, Batı'daki kurulu düzenin yenilmesinin hiçte kolay olmadığını ortaya çıkardı. 1968 artık küçük başlangıçlardan, dağınık umutlardan toplumsal hareketler doğabileceğini, hızla büyüyerek kurulu düzene meydan okuyabileceğini de gösterdi.

---

⁹¹ Immanuel Wallerstein, *Jeopolitik ve Jeokültür*, (Çev. Mustafa Özel), İz yay., İstanbul, 1992, s.103-105.

⁹² Aydın Engin, *a.g.m.*, s.151.

B- TÜRKİYE'DE 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ

Tarihi olaylar, geçmişten bugüne toplumların ve ülkelerin göstermiş olduğu mücadelelerin bir yansımasıdır. Aynı zamanda, sınıflar ve siyasi akımlar tarih içinde de mücadele ederler. 68, bu bakımdan, siyasi mücadelenin, tarih içerisindeki bölümünün önemli konularından biridir.

68 kuşağı, dünyada belli süreçlerle konulan isimler gibi kendi sürecine, İngiltere’de, Amerika’da, Fransa’da, Japonya’da olduğu gibi ülkemizde de yaşanan olaylarla o döneme damgasını vurmuştur. Türkiye’de ’68, hem ortaya çıkış nedenleri, hem ’68 olaylarının farklı boyutları, hem de doğurduğu sonuçlar bakımından batıda yaşanan ’68’den farklılıklar göstermektedir. Günümüzde 68 kuşağı diye adlandırılan bu kesim, tüm dünya ülkelerinde yaşandığı gibi bizim ülkemizde de demokrasi rüzgârları estirmeye başlamış ve o döneme damgasını vurmuştur. Dünya genelindeki bu hareketlilik, Türkiye’de daha önceki yıllarda başlamış olan gençlik hareketlerine hız kazandırdı ve 1968’de Türkiye’de de özellikle üniversiteli gençliğin eylemleri hızlı bir tırmanışa geçti. Batı’da öğrenci hareketlerinin yükseldiği ve özellikle de Paris ayaklanmasının yaşandığı 1968 yılı, Türkiye için de genel bir yükseliş yılı olmuştur.

Toplumsal olaylar toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal koşullarıyla ilişkili olarak ve onlarla bir nedensellik bağı içerisinde ortaya çıkar. Türkiye’de 68 gençlik hareketleri de o günün sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal koşulları içerisinde, bu koşulların bir sonucu olarak ortaya çıktı. Yaşananlara soyut bir olgu olarak bakmak gerekir ve yaşananları tamamen o günkü koşulların bir ürünü olarak görmek gerekmektedir⁹³.

68 kuşağı, 1960’lı yılların içinde bulunduğu ve tüm dünyada esen özgürlük akımından ve savaş karşıtlığından etkilenmiş ve Türkiye’de sol görüşlü, 60’lı yılların gençliğinin oluşturduğu bir akım olarak bilinir. 1968 tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de daha önceden ortaya çıkmaya başlamış birçok olgunun bir patlama şeklinde yoğunlaştığı, daha sonraki oluşumların ilk filizlerini verdiği, toplumsal alanda yaşananların olağan dışı olduğu bir dönemdi. Türkiye’deki ’68 olaylarının öğrenci liderlerinden olan Esat Korkmaz’a göre; *’68 hareketi, Türkiye’de görülen ilk gerçek*

---

⁹³ Halit Çelenk, “Türkiye’de Gençlik Hareketleri ve İdamlar Açık Oturum; 68 Yargılıyor”, *68’liler Birliği Vakfı yay.*, Ankara, 1998, s.25-26.

*demokratik ve otantik bir hareketti ve demokratik bir geleneğin oluşturulmasına öncülük etti*⁹⁴.

Yaşanan bu olaylar diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanda değişikliklerin yaşanmasını sağlamış, geleceğe uzanan yolda tarihe damga vuran toplumsal dalgalanmayı gözler önüne sermiştir. Kişilerin başlatmış olduğu gösterilere kitlelerin de katılımıyla başlayan olaylar, zamanla ölenemeyen büyük olayları da beraberinde getirmiştir.

1 - 1960 – 1971 Dönemi Dünyadaki Gelişmelerin Türkiye Üzerindeki Etkileri ve 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Ortaya Çıkışı

Dünyada ve Türkiye’de, 1960’lı yılları hazırlayan en önemli olay; “bağımsızlık Hareketi” ve bu harekete neden olan ülkelerin 1955 yılı Nisan’ında Bandung’da topladıkları konferanstır. *Bandung Konferansı, yeni bağımsızlıklarını kazanan Asya – Afrika ülkelerinin, yeryüzünde bağımsız bir güç haline geldiklerini göstermeyi amaçlıyordu ve bu toplantıya dış politikaları, çıkarları arasında büyük farklar bulunan Afganistan, Kamboçya, Seylan, Çin, Mısır, Etiyopya, Gana, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, Japonya, Ürdün, Laos, Lübnan, Liberya, Libya, Nepal, Pakistan, Filipinler, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye, Tayland, Türkiye, Kuzey Vietnam, Güney Vietnam ve Yemen katılmıştır*⁹⁵. 1960’lı yıllara gelindiğinde, dünya siyasetindeki değişmelere bağlı olarak pek çok ülke bağımsızlığını kazanmış ya da bu ülkelere bağımsızlığı verilmiştir. Bu ülkelerin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte dünya üzerinde de rejimlerin tartışılmaya başlanması da hız kazanmıştı. Özellikle komünizmin ve sosyalizmin blokları belirlemesi de uygulanan politikalara yeni bir boyut kazandırmıştır.

Türkiye'deki devrimci ve sosyalist mücadele de, 60’lı yıllardan itibaren dünyada esen gençlik olaylarının etkisi altında biçimlenmeye başladı. 1960 yılında gençlik çok önemli bir sosyal güç, büyük bir baskı grubuydu. Dünyanın dört bir yanında yaşanan ulusal kurtuluş hareketleri, özellikle Çin; ama en çok da Küba devrimi olgusu, gerilla ve silahlı mücadele çizgisini bir cazibe merkezi haline getirerek devrimci gençleri giderek

⁹⁴ Esat Korkmaz, *Kafa Tutan Günler 68 Güncesi*, Arba yay., İstanbul, 1992, s.11.

⁹⁵ H. Bayram Kaçmazoğlu, *27Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri*, Birey yay., İstanbul, 1995, s.23.

daha büyük boyutlarda etkilemeye başladı. Özellikle Vietnam'ın kurtuluş hareketi ve Filistin halkının kurtuluş mücadelesi de Türkiye'deki devrimci hareket üzerinde derin izler bırakarak bağımsızlık konusunda birtakım görüşlerin oluşmasına zemin hazırladı. Vietnam'ın, ABD emperyalizminin üstün askeri gücüne karşı gösterdiği kararlı silahlı direniş, ABD'nin yenilebileceği inancını öylesine pekiştirmişti ki, gerilla çizgisini benimseyen devrimci gençlik kesimleri kısa bir süre sonra Türkiye'de de benzeri bir başarının yaşanabileceğine inanmışlardı. Toplumsal muhalefetin kitlesel ve devrimci bir içerik kazanması da 68 kuşağının yönünü belirlemekteydi.

1960 – 1971 döneminin en belirgin özelliklerinden bir tanesi de kitleler arasında düzen değişikliği isteklerinin, sosyalizm adı altında gündeme gelmesidir. Bu dönemde ortaya çıkan tüm grupların ortak isteği, ister adı konulmuş isterse konulmamış olsun, sosyalist bir düzendir. Birbirlerine tamamen zıt görüşler taşıyan bu grupların sosyalizm anlayışları da birbirlerinden oldukça farklıydı⁹⁶. Kimi gruplara göre sosyalizm; emekten yana ve emek gücünün düzeni iken, kimi gruplar; zinde güçlerle düzenin ele geçirilmesini sosyalizm olarak yorumlamışlardır. Kimi gruplar da faşizme yakın, hatta tamamen faşizmle örtüşen görüşleri sosyalizm olarak sunmuşlardır. Döneme damgasını vuran bir başka özellik de her grubun devletçi olmasıdır. 1960 – 1971 gündemini oluşturan sosyalizm, Türkiye’de tartışma alanlarını tamamen etkisi altına almış ve konuşulan tek konu haline gelmiştir. Hatta sosyalizm tartışmaları o kadar tartışılır hale gelmiştir ki, sosyalizm dışında kalan fikir akımları, sosyalizm tartışmaları yanında, toplumsal ve siyasal etkinlikten uzak, sayısal olarak çok yetersiz kalmıştır. 1950’li yıllarda liberal eğilimleri ağır basan aydınların çıkardığı Forum dergisi, 1960’lı yıllarda sola kaymış ve 1960 sonlarına doğru sosyalist fikirlerin yayın organlarından birisi olmuştur⁹⁷. Gündemi, 1960 – 1971 döneminde sosyalizmin belirlediği yolundaki yargının desteği de bu dönemde sosyalizmle ilgili olarak yayınlanan kitap ve dergi sayısındaki çokluktur⁹⁸. Ayrıca dünyadaki gelişmelere paralel olarak, aydınlarda sürekli sosyalizm ve komünizm konusunda tartışmışlardır.

1960’tan sonra dünya Komünist Partileri arasında Moskova Tezi ve Pekin Tezi olmak üzere iki tez çatışma halindeydi. Bandung Konferansı sonrasında da bu tezler

---

⁹⁶ Cahit Tanyol, “Türkiye’de Mülkiyet Yapısı ve Sosyalizmi Zorunlu Kılan Nedenler”, *Yön Dergisi*, S.134, 22 Ekim 1965, s.12

⁹⁷ Muzaffer Sencer, *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, Geçiş yay., İstanbul, 1971, s.245-248.

⁹⁸ Metin Toker de dönem için, “sağ cepheye bakanların orada, sol cephedeki bol fikir, dergi, yayın, yazar, hizip, doktrin furcasına” rastlayamayacaklardır der. Ayrıntı için Bkz. Metin Toker, *Solda ve Sağda Vuruşanlar*, Akis yay., Ankara, 1971, s.109.

Türkiye’de daha fazla ilgi görmeğe başlamıştır. Dünyadaki bu gelişme Türk solu içerisinde de çatışma ve fikir ayrılıklarına neden oluyordu. Türk solunun ayrılma nedenlerinin başında gelen bu tezlerse şunlardı:

a) *Moskova Tezi: Çağdaş dünyanın temel çelişmesi, sosyalizm ile kapitalizm arasındadır; özellikle bu sistemleri temsil eden dünya çapındaki başlıca kuvvetler arasındadır.*

b) *Pekin Tezi: Çağdaş dünyanın temel çelişmesi, sosyalizm ile emperyalizm arasında değil, milli bağımsızlık hareketleriyle emperyalizm arasındadır. Emperyalizme karşı mücadelede asıl güç, dünya sosyalist sistemi değil uluslararası işçi sınıfı hareketi değil milli bağımsızlık hareketleridir*⁹⁹.

Bu tezlerin Türkiye’deki Sol gruplar üzerinde etkileri stratejik olarak; Milli Demokratik Devrim Stratejisi ve Sosyalist Devrim Stratejisi, şeklinde değerlendirilmiştir. Milli Demokratik Devrim Stratejisi’nin özü şu görüşleri içermektedir; Türkiye’de devrim iki aşamalıdır: Birincisi Milli Demokratik Devrim, ikincisi Sosyalist Devrimdir. Bu iki devrim birbirini izler ve aralarında Çin Setti yoktur. İlk aşamada ülke öncelikle ekonomik, politik ve askeri yönden bağımsız olmalıdır¹⁰⁰. Öncelikle bunun mücadelesi verilmelidir. Bu aşamada proletaryanın önderliği altında, bütün devrimci sınıfların birleşik cephesi iktidarı ile sonuçlanarak MDD gerçekleşecek, daha sonra Sosyalist Devrim gerçekleştirilecektir. Bu teze Mihri BELLİ ve grubu bağlı kalmıştır. Sosyalist Devrim Stratejisi; Demokratik Devrimin tamamlandığı kabul edilen koşullarda geçerlidir. Bu stratejide sosyalist devrim ile kapitalist üretim tarzı¹⁰¹ ortadan kaldırılarak işçi sınıfının siyasi ve ekonomik hegemonyası altında kollektif düzene geçiş esas alınır. Barışçıl yöntemlerle de sosyalizmin kurulabilmesine imkân tanınır. Ülkemizde bu stratejiyi benimseyenler (örneğin TKP ve TİP) istiklal savaşını milli devrim, 1920’lerde yapılan inkılâpları demokratik devrim olarak kabul etmekte ve hepsine birden burjuva devrimi veya Kemalist burjuva devrimi diyerek Türkiye’nin MDD aşamasını tamamladığını iddia etmektedirler¹⁰².

Türkiye’nin cumhuriyet döneminde yaşadığı tarihsel olayların kronolojik bir dökümü yapılacak olursa; bu listede üniversite kökenli hareket ve olayların hiç de küçümsenemeyecek ölçüde olduğu görülür. Bu sadece Türkiye’ye has bir durum da

⁹⁹ Aclan Sayılğan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, Otağ yay., İstanbul, 1976, s.482.

¹⁰⁰ İbrahim Altun, *Sol ve Soldaki Düşüncelerin Temelleri*, Şubat yay., İstanbul, 1982, s.23-25.

¹⁰¹ İlyas Işıkcı, *Sosyalizm ve Komünizm Çıkmazı*, Otağ yay., İstanbul, 1976, s.173-176.

¹⁰² Serkan Akın, *Devrimler ve Türk Devrimleri*, Şubat yay., İstanbul, 1983, s.36.

değildir. Çünkü 20. yüzyıl Avrupa'nın merkez devletlerinden Asya'ya, Latin Amerika'dan Afrika kıtasına kadar dünyanın hemen hemen tamamında öğrenci olaylarına tanıklık edildiği bir çağıdır. Bu eylemlilikler belirli dönemlerde o kadar yaygın bir görünüm arz etmektedir ki Türkiye gibi toplumsal örgütlülüğün zaten son derece dar olduğu ülkelerde, bu öğrenci hareketleri aynı zamanda çok daha genel olması gereken gençlik hareketlerini ve toplumsal mücadeleyi de kapsayan ya da ona denk düşen bir görünüm kazanmıştır. 1965 – 1970 yılları arasında, öğrencilerin yaptıkları 92 sessiz yürüyüşün 27 tanesi üniversite yönetimi ve şartları, verilen eğitim sistemindeki aksaklıklar ile ilgili nedenlerle yapılmıştır. Ancak 1969 yılından itibaren rejim ve toplumsal düzen ile ilgili eylemler ağırlık kazanmıştır. Öyle ki, 1970 yılında öğrencilerin yaptığı 53 boykot ve işgalin hemen hepsi siyasal iktidara karşı yapılmaktadır¹⁰³.

Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte toplumsal alanda; özellikle ekonomik ve siyasal alanda, büyük değişimler yaşanmıştır. Toplumsal alandaki bu değişimin en büyük nedeni de kentleşme olgusunun, başka bir ifadeyle kentli nüfusun hızla artmaya başlamasıdır. Türkiye'deki kentleşme hareketi, Batı'da yaşanan kentleşme sürecinden birçok yönüyle farklılık arz eder. Bazı araştırmacılar Batıda yaşanan kentleşmenin temelinde yatan nüfus akımının, kentlerde yoğunluk kazanan sanayi kuruluşlarının kentleri çekici hale getirmesine bağlamaktadır. Türkiye'de kentleşme olgusunun temelinde yatan unsurlar kırsal kesimdeki yüksek doğum oranı ve kırsal kesimdeki ekonomik koşulların artan nüfusla birlikte giderek bozulmasıdır¹⁰⁴. Bu farklı gelişmeler köyleri itici hale getirirken, şehirleri yani kent merkezlerini daha da çekici hale getirmiştir. Yani, Türkiye'de kentleşmenin temelinde kentlerin çekiciliği değil, kırsal kesimin iticiliği yatmaktadır¹⁰⁵. '68 olaylarının Türkiye'yi de etkilemiş olmasında kentleşmenin de göz ardı edilemeyecek bir etkisi olmuştur. 1960'lardan

---

¹⁰³ Mahmut Bakındı, *1970-1980 Yılları Arası Türkiye'de Üniversite Öğrenci Olayları*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, Ankara, 2001, s.49.

¹⁰⁴ Buna paralel olarak merkez – çevre diyagramında eski dengeli yapı bozulmuş, köylerden ve kasabalardan büyük şehir merkezlerine hızlı nüfus göçü başlamış, çarpık kentleşme modeli de bunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Birçok araştırmacıya göre; az gelişmiş ülkelerde gerilimleri, çatışmaları ve şiddeti doğuran bu değişme hadisesinin kendisi değil, bir tür dengesiz gelişme başka bir değişle sağlıksız büyümedir. Bu durumda ekonomik çıkarlar ve zıtlasmalar siyasallaşır, gerilimlere, çatışmalara ve şiddete yol açar, gruplar arasında anlaşmazlıklar sınıflar, kabileler şeklinde kendini gösterir. Ülkemizde de şiddetin siyasi olmaktan çok sosyolojik bir niteliği vardır. Bunun sebebi köylerden kentlere olan dengesiz gelişmedir. Bkz. Orhan Türkdoğan, “Sosyal Şiddet ve Türkiye Gençliği”, *Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Gençlik ve Terör Sempozyumu Bildirileri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1987, s.41-43.

¹⁰⁵ Nur Vergin, *Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik ve Siyasal Sonuçları*, Sisav yay., İstanbul, 1986, s.29.

itibaren Türkiye’de izm’ler artık sıkça anılır hale gelmiştir. Halk artık yavaş yavaş düzene karşı sorgulama ve yeni ideolojileri tartışır bir duruma gelmişti. Toplumda İslamiyet’in serbest olduğu gibi sosyalizmin de serbest olması gerektiği dile getirilmekteydi. Ülke içerisinde ekonomik ve siyasal uygulamaların, sosyal - kültürel hareketlenmeleri ve yaşanan değişimleri hızlandırması da toplum içerisinde geleneksel yapının çözülmesinde etkili olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kentleşme olgusu toplum içerisinde yapısal bir dönüşüm oluşturmaktadır. Bu oluşumda Türkiye’de ’68 olaylarının ortaya çıkmasında özellikle etkili olmuştur.

Türkiye’de ki üniversitelerde ’68 olaylarının yankı bulmasının bir nedeni de, o yıllarda üniversitede okuyan öğrencilerin sadece üç büyük kentin varlıklı ailelerinin çocuklarından oluşmamasıdır. 1960’lı yıllarda üniversitelerde sınırlı sayılarda da olsa, giderek şekillenen ve artan orta katmanlardaki ailelerin çocukları da okumaktaydı. Taşradan gelen orta sınıf mensubu öğrenciler üniversitelerde zor şartlar altında okuyorlardı. Kent yaşamında filizlenmeye başlayan gelir düzeyi farklılıkları, sınıf atlama çabası içerisinde olan üniversite gençliğini sosyal şartlarla birlikte daha da radikalleştiriyordu¹⁰⁶. ’68 olaylarının Türkiye’de yankı bulmuş olmasının bir nedeni de o dönem içerisinde Türkiye’deki ekonomik durumun içerisinde bulunmuş olduğu durumdur. 1962’de başlayan ve 1970’lerin ortalarına kadar süren bu dönemde sürekli ve oldukça hızlı bir ekonomik büyüme ve reel gelirlerde sürekli bir artışın yaşanıyor olmasıydı. Bu ekonomik büyümenin özünde ise, 1962 sonrasında siyasi kararlar neticesinde planlı bir ekonomiye geçiş vardı. 60’lı yıllarda Türkiye, demokrasinin ve geniş özgürlüklerle birlikte, o zamana kadar tanık olmadığı ölçüde hızlı bir ekonomik kalkınmaya sahne oluyordu. Bu denli hızlı gelişmeler yaşanırken 1960 sonrasında gerçekleşen demokrasi ve ekonomik gelişmeyi de yetersiz ve geçici bulan görüşler, seçmenler karşısında olmasa bile aydınlar ve üniversiteli gençler arasında giderek yayılmış ve tartışılır bir hal almıştı. 1960’lı yıllarda, ilk defa Türkiye’nin toplumsal tarihine ilişkin geniş araştırma ve tartışma faaliyeti başlatılmıştır. *Türkiye’nin toplumsal tarihi, tarihsel süreç içerisindeki üretim ilişkileri, sınıfsal yapısı, toprak sistemi, yönetim biçimi, sınıf kimliği, sınıflararası ilişkiler ve daha pek çok toplumsal içerikli konu araştırılmıştır*¹⁰⁷. Bu tartışmalar sonrasında gençlik tarafından kabul edilen hedef; hür, laik ve demokratik bir Cumhuriyet düzeniydi. Bunun başarılabilmesi de Atatürkçü düşüncenin temel alınmasıyla sağlanabilirdi.

¹⁰⁶ Zafer Toprak, *a.g.m.*, s.158.

¹⁰⁷ H. Bayram Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.13.

68 eylemleri, her şeyden önce antiemperyalist bir karakter taşımaktaydı. 1960'lı yılların içinde bulunduğu ve tüm dünyada esen özgürlük akımından ve savaş karşıtlığından etkilenmiş ve Türkiye'de sol görüşlü, 60 gençliğinin oluşturduğu bir akım olarak bilinir. Bizde "68" ise, tam bir "öğrenci hakları eylemi"¹⁰⁸... O dönemde, gençlik eylemlerinin ilk ortaya çıkış şekli yapılan boykotlardı. O zamanki boykotlar, tamamen gençliğin üniversite içi sorunlarına dönüktü. Bu sorunların başında kitap sorunu gelmekteydi. Öteki sorunlar; öğretim üyelerinin tam gün çalışması meselesi, özel okullar meselesi, öğrencilerin kaldıkları yurt imkânlarının genişletilmesi ve krediler, sözlü imtihanlarının kaldırılması, yemeklerin iyileştirilmesi, burs ve sağlık hizmetlerinin "sağlıklı" verilmesi, üniversite idaresine öğrencilerin de katılması, ders notlarının "teksir" yerine "kitap" hâlinde dağıtılması meselesiydi¹⁰⁹. Ama yüksek öğrenim gençliği kısa bir süre içerisinde, kendi sorunlarının, yani üniversite içi sorunların, memleket sorunlarından ayrı düşünilemeyeceğini, aslında bunun memleket sorunları içinde bir bütünün parçası olduğunu dile getirerek eylemler kısa zamanda, ülke sorunlarına ve halka dönük oldu. Üniversite gençliğinin yapmış olduğu bu protestolarda, Amerikan 6. Filo'sunun ziyaretine karşı yapılan gösteriler, Toprak İşgalleri ve Atatürk geliyor gibi sloganlar hâkim olmuştur.

Türkiye, 68'le birlikte toprak ve fabrika işgalleri, 15-16 Haziranla "emperyalizmi ülkelerinden kovmak için" üniversiteden dağlara çıkmayı göze alabilen genç insanların coşkulu mücadeleleri ile daha önceleri hiç yaşamadığı bir atmosferi solumuştur¹¹⁰. Bununla birlikte 28 – 29 Nisan 1960 olayları ile canlılık kazanmış ve 27 Mayıs'tan sonra yepyeni bir niteliğe kavuşmuştur. 27 Mayıs anayasasının getirdiği kısmi özgürlük ortamında gençlik, milliyetçilikten, devrimcilikten, ilericilikten kurtulup, Türkiye'nin gerçeklerini, Amerikan Emperyalizmini, İşbirlikçilerini, sömürü düzenini görmeye başlıyor ve mücadelesinin hedefi olarak bunları alıyordu. 68 kuşağı biliyordu

---

¹⁰⁸ *Milliyet*, 28 Mayıs 1983.

¹⁰⁹ Öğrencilerin öğretim araçlarıyla ilgili talepleri, hocalarının ders kitaplarının bulunması hiç değilse teksir çıkarmaları, bunların fakültelerde bastırılıp öğrenciye ucuz bir şekilde verilmesi, yoksul öğrencilere ücretsiz bir şekilde dağıtılması, hocaların özel kitap bastırıp satmalarına son verilmesiydi. "Ders kitapları ve diğer ders araçları fakültelerce kurulacak döner sermayeli kurumların eliyle makul fiyatlarla satılmalı ve öğretim üyelerinin kendi namlarına ders kitabı bastırmaları yasaklanmalıdır. Gerekçeli ders kitaplarının fakültelerce telif hakkı ödenerek bastırılması ve makul fiyatlarla satılması öğrencilerin bu konudaki haklı şikâyetlerine son verecektir. Ayrıca tam gün düzenin sağlayacağı ücret düzeyi sayesinde öğretim üye ve yardımcıların tatmininin mümkün olabilmesi bu yoldaki uygulamayı kolaylaştıracaktır. Öğrenci ve öğretim, üyesi arasındaki devamlı sürtüşme konusu olan sorunun bu şekilde çözülmesinin doğuracağı faydanın izahına lüzum yoktur". Bkz. Üniversite Asistanları Sendikası, *Üniversite Asistanları Sendikası Üniversite Reformu Hakkındaki Görüşleri*, Ankara, 1968, s.4-5.

¹¹⁰ *Hürriyet*, 18 Mayıs 1982.

ki milliyetçi olmak için, devrimci olmak için, Amerikan emperyalizminin ve yerli ortaklarının ülkemiz üzerindeki sömürüsüne karşı çıkmak; yani tam bağımsızlıktan yana olmak ve bunu gerçekleştirmek için mücadele etmek gerekir. Ülkemizde gençlik hareketlerinde bir dönüm noktası da 29 Nisan 1968 mitingidir. Bu miting, Ankara’da zafer meydanında milli ve demokratik bir güç birliğinin kurulması yolunda büyük bir öneme sahiptir. Bu mitinge bağımsızlıktan ve demokrasiden yana olan bütün kuruluşlar, gençler katılıyor ve miting gerçek milliyetçilerin omuz omuza güçlü bir gösterisiyle son buluyordu. Bu mitingle Türkiye’deki devrimci mücadelenin; yani milli demokratik devrim mücadelesinin temel sloganı onbinlerce kişi tarafından tekrarlanıyordu: “Tam Bağımsız Gerçekten Demokratik Türkiye”

Toplumun farklı kesimlerinde hareketin giderek büyümesi ve 61 Anayasası’nın yarattığı burjuva düzen sınırlarındaki “özgürlük” ortamı, bu döneme kadar sınırları ılımlı muhalefet ekseninin dışına çıkmamış olan gençlik hareketinde bir sıçramaya yol açmıştı. Gençliğin muhalif kesimi, bu dönemde gitgide ABD hegemonyası altına yayılmaya çalışılan kapitalist sisteme ve yeni tip emperyalizme karşı mücadele sahasına kayd. Artık gençlik tarafından da yıllardır alışılmış olan Kemalizm ve ordu savunuculuğunun yanında sola ve sosyalizme yönelmeler oldu. Gençlik, boykotlar, işgaller ve sokak gösterileri ile kendisini ifade etmeye başladı¹¹¹. 68 kuşağı dünyada olduğu gibi ülkemizde de gençlik hareketlerine önemli bir dinamizm kazandırdı. Birbiri ardına yapılan yürüyüşler, boykotlar ve dağıtılan bildiriler 68 yılında gençliğin önemli siyasi açılımlar yapmasını sağladı. 1965’te FKF ile başlayan 1969’da Dev-Genç ile büyüyen gençlik hareketleri, 1970’lere gelindiği zaman kendisini toplumda yer alan birçok soruna çözüm arayan siyasal ve devrimci örgütlere dönüştürmeye yönelecektir. Özellikle 1965 yılına kadar geçen sürede siyasi düzen içerisinde mücadelecilik gençlik, bu tarihten sonra düzenden köklü bir kopuş süreci içerisine girmiş, devrimci bir temele oturmuştur. 1965- 1980 dönemine damgasını vuran gençlik olayları, tam da bu nedenden ötürü, düzenin tüm saldırılarının ve baskılarının hedefi haline gelmiştir¹¹². Buna rağmen 60’lı yıllardan itibaren gençlik tarafından yürütülen siyasi faaliyetler ve gösteriler, anti-emperyalist mücadeleyi başlatarak, içerisinden Türkiye devrimci hareketini çıkarıp, Türkiye devrim tarihindeki önemli bir kesiti oluşturmuştur.

¹¹¹ Tarkan Tufan, *Deniz Fırtınalı Yıllar*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.91.

¹¹² *Hürriyet*, 15 Şubat 1986.

Türkiye'ye damgasını vuran 1968 kuşağı gençlik olaylarının önemli olanları şunlardır:

- Üniversiteli gençler ABD 6. Filosunu protesto için Beyazıt'tan Taksim'e yürüdü. Taksim'de yapılan mitingde on binin üzerinde insan vardı¹¹³.
- Altıncı Filo bir kez daha Dolmabahçe açıklarında demirledi. Gençler Dolmabahçe'de protesto etmek için bir oturma mitingi düzenlediler¹¹⁴.
- Çeşitli öğrenci kuruluşları, özel okullar devletleştirilmelidir yürüyüşünü düzenledi. İstanbul'dan Ankara'ya on üç günde yürüdüler. Yürüyüşe katılan 300 kişi özel okulların anayasaya aykırı olduğunu ilan ederek devletleştirilmesini isterlerken gittikleri yerlerde mitingler düzenleyerek halkçı eğitime nasıl darbe vurulduğunu anlattılar. 20 Kasım günü Ankara'da bir protesto mitingiyle yürüyüş sona erdi¹¹⁵.
- Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun düzenlediği "Doğu Gecesi"ne sağcı öğrenciler Molotof kokteyli ve silahla saldırdı. Bu olay sağ – sol öğrenci çatışmasını daha da derinleştirdi¹¹⁶.
- İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonundaki uluslararası öğrenci işbirliği için kurulan AIESEC'in 20. genel kurulunda, o zamanki devlet bakanı Seyfi Öztürk açılış konuşmasını yaparken, aralarında Deniz Gezmiş'in de bulunduğu DÖB'li (Devrimci Öğrenciler Birliği) yüz kadar genç konferans salonunda protesto gösterisi yaptı. Göstericilerin bazıları yakalanarak tutuklandı¹¹⁷.
- Birçok öğrenci örgütü, "NATO'ya Hayır Haftası"nda ortak protesto eylemleri gerçekleştirdi¹¹⁸. 17 kuruluşun ortak eylemleriyle antiemperyalist kutlamalara dönüşmüştür.
- Fransa'daki öğrenci olayları Türkiye'de de yankısını buldu, "üniversitede reform" yönünde boykotlar gerçekleşti¹¹⁹. Bütün üniversitelerde işgal konseyleri kurularak istemler geniş kitlelere duyurulurken gençlik her kesimden destek görüyordu.

---

¹¹³ *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1967.

¹¹⁴ *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1967.

¹¹⁵ *Milliyet*, 8 Kasım 1967.

¹¹⁶ *Hürriyet*, 16 Ocak 1974.

¹¹⁷ *Cumhuriyet*, 8 Mart 1968.

¹¹⁸ *Milliyet*, 17 Mayıs 1968.

¹¹⁹ *Tercüman*, 16 Mayıs 1968.

- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, öğrenciler tarafından işgal edilerek boykot ilan edildi. Öğrenciler eğitime ilişkin reformu içeren isteklerini açıkladılar¹²⁰.
- İstanbul Üniversitesi, özellikle FKF’li gençlerin öncülüğünde işgal edilerek boykota gidildi. Üniversitedeki reform isteklerini rektöre iletiler. 27 Haziran’da biten boykotun ardından öğrencilerin de katıldığı sorunların çözülmesini sağlamak üzere öğretim üyeleri ve asistanlardan oluşan bir komisyon kuruldu. Boykot olayları Meclis’in de gündemine girdi¹²¹.
- Altıncı Filo İstanbul’a geldi. İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri Dolmabahçe’de filoyu protesto etti. Toplum polisi, Gümüşsuyu’ndaki öğrenci yurdunu bastı. Birçok öğrenci yaralandı ve bazıları tutuklandı. Bunun üzerine olaylar hızla yurdun dört bir yanındaki üniversitelerde protesto gösterileri biçiminde yayıldı. Polis baskını sırasında komaya giren Vedat Demircioğlu yaşamını yitirdi. Bu olay öğrenci protestolarının niteliğinin değişmesine de neden oldu. Öğrenci gösterileri, eğitim için istenen reformdan iktidarı protestoya dönüştü. Solcu öğrencilerle polis çatışması giderek büyüdü¹²².
- Demircioğlu’nun ölümü birçok üniversitede öğrenci tarafından gösteri ve yürüyüşlerle protesto edildi. Valiliğin önünde protesto için toplanan İTÜ’lü öğrencileri polis dağıttı. İstanbul Üniversitesi bahçesinde toplanan öğrencileri polis dağıttı. Daha sonra Cağaloğlu sokaklarında polis ile öğrenciler arasında taşlı, sopalı, coplu çatışma oldu. Bu olaylarda çok sayıda öğrenci yaralandı ve gözaltına alındı. Yaşanan bu olaylar giderek arttı ve ülke geneline yayıldı¹²³.

¹²⁰ Cumhuriyet, 11 Haziran 1968.

“Evet arkadaşlar, üniversitelere bu yıl 80.000 kişi girmek istemektedir. Oysa bunun ancak 15.000 kişisi alınacaktır. Basit bir matematiksel hesaplama her 7 kişiden ancak 1 kişinin üniversiteye girebileceğini görüyoruz. Hani öğrenimde fırsat eşitliği. Bir yandan özel liselerden, kolejlerden gelen geniş olanaklar içinde yetişmiş öğrenciler, öte yanda, Anadolu’nun çeşitli köylerinden, kasabalarından, kentlerinden gelen bin bir güçlüklerle olanaksızlıklarla okumuş emekçi çocukları. Onlar için laboratuvar, kitap, defter ve öteki eğitim araçlarına sahip olmak boş bir hayaldir. Birçok derslerin öğretmeni olmaması 70 – 80 kişilik sınıflarda derslerin araçsız gereksiz yapılması normaldir. Şimdi bu iki ayrı sınıfın çocukları aynı sınıflarda oturtulmakta, aynı sınavlardan geçirilmektedir... Onların istedikleri üniversitelerden kendi çıkarlarını savunacak mutemet adam yetiştirmektedir. Üniversiteleri bir beyin pazarı haline getirmektedir. Amerikan emperyalistleri ve ülkemizdeki işbirlikçileri bu amaçlarına erişmek için birçok çarelere başvurmışlardır”. Bkz. DEV-GENÇ, Devrimci Öğrenci Örgütlerinin Her Yıl Yayınladığı Broşürdür, Hikmet Matbaası, İstanbul, 1970, s.2-3.

¹²¹ Hürriyet, 12 Haziran 1968.

¹²² Cumhuriyet, 16 Temmuz 1968; Milliyet, 23 Temmuz 1968.

¹²³ Tercüman, 26 Temmuz 1968; Hürriyet, 27 Temmuz 1968.

- Çeşitli öğrenci kuruluşları “Tam Bağımsızlık İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü” düzenledi. Samsun’dan yola çıkan öğrenciler, polis tarafından Ankara’ya sokulmadılar¹²⁴.
- “Tam Bağımsızlık İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü”ne katılan öğrenciler Anıtkabir’e giderek çelenk koydular¹²⁵.
- Türkiye’ye gelen yeni ABD Büyükelçisi Robert W. Komer “CIA’ nın adamı” ve “Vietnam katili” olduğu gerekçesiyle FKF Genel Merkezi ile SBF Öğrenci Derneği tarafından istenmeyen adam ilan edilerek, İstanbul ve Ankara’da protesto gösterileri yapıldı. İstanbul’da aralarında Deniz Gezmiş’in de bulunduğu on sekiz öğrenci gözaltına alınıp tutuklandı¹²⁶.
- İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde 2500 öğrencinin katıldığı bir forum düzenlendi. Olaylar değerlendirildi ve “demokratik üniversite” görüşü ortaya atıldı¹²⁷.
- ODTÜ Rektörüne öğle yemeğine gelen Komer’in makam otomobili, öğrenciler tarafından yakıldı. Olayın ardından savcılık dokuz öğrencinin tutuklanması için karar aldı¹²⁸.
- ODTÜ Akademik Konseyi, yaşanan olaylardan dolayı üniversitenin bir ay süreyle kapatılmasını kararlaştırdı¹²⁹.
- Haklarında tutuklama kararı çıkartılan öğrenciler üniversite bahçesinde yapılan şenliklerden sonra teslim oldular¹³⁰.
- Altıncı Filo bir kez daha İstanbul’a geldi. Öğrenci dernekleri bu olayı protesto eden bildiriler dağıttı. Yine öğrenci olayları gerçekleşti¹³¹.
- Anti-Emperyalist gösterilerin en büyüklerinden biri olan Kanlı Pazar olayları yaşandı¹³². 30 bin kişilik işçi, öğrenci topluluğunun “Emperyalizme Karşı Yürüyüş Mitingi” iki işçinin ölümü ve çok sayıda kişinin yaralanmasıyla son buldu¹³³.

¹²⁴ *Tercüman*, 30 Ekim 1968.

¹²⁵ *Ulus*, 11 Kasım 1968.

¹²⁶ *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1968; *Tercüman* 23 Kasım 1968.

¹²⁷ *Ulus*, 10 Aralık 1968.

¹²⁸ *Milliyet*, 7 Ocak 1969.

¹²⁹ *Tercüman*, 11 Ocak 1969.

¹³⁰ *Hürriyet*, 30 Ocak 1969.

¹³¹ *Tercüman*, 11 Şubat 1969; *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1969.

¹³² *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1969.

¹³³ *Milliyet*, 17 Şubat 1969; *Ulus*, 17 Şubat 1969.

- İstanbul Üniversitesi merkez binası öğrenciler tarafından işgal edildi. Birçok öğretim üyesi öğrencileri destekleyen bildiri yayınlayarak Rektör ile Senato'nun istifasını istedi. Bu bildiri ve gösteriler üzerine Senato, polisi üniversiteye çağırdı¹³⁴.
- Öğrenciler polis gözetimindeki sınavlara girmedi. Öğrenciler ile polis arasında çatışma çıktı. Beyazıt çevresine yayılan çatışmalarda öğrenciler molotof kokteyli, taş atarken, polis zaman zaman silah kullandı. Çok sayıda öğrenci olaylar sırasında yaralandı. Aynı zamanda polis ve gazetecilerden de yaralananlar oldu. Olayların giderek büyümesi üzerine askeri birlikler geldi ve olaylar son buldu¹³⁵.

a- Türkiye’de Yaşanan 68 Gençlik Olaylarının Diğer Ülkelerde Yaşananlarla Olaylarla Benzer ve Farklı Yönleri

Türkiye’de yaşanan ‘68 olayları da dünyadaki ‘68 olaylarından etkilendi. Türkiye’de de ilk öğrenci hareketi ve üniversite işgalleri şaşılacak kadar kısa bir sürede ortaya çıktı. Türkiye’de yaşanan ‘68’in diğer ülkelerde yaşanan ‘68 olaylarıyla benzerlikleri bulunmaktadır. Ancak, kendi içerisinde de farklı olan özellikleri ilk andan itibaren toplumda barındırmaktaydı. Diğer bütün ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de etkili olan ‘68 olaylarının özünde, demokratik üniversite reformu ve okul yönetimine katkı taleplerine dayalı bir öğrenci hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüşü Türkiye’de ‘68 hareketinin önde gelen öğrenci liderlerinden biri olan Atıl Ant da desteklemektedir. Ant’a göre, “*Türkiye’de ‘68 olayları demokrasi ortamının getirdiği bir süreçti ve üniversite içerisinde de daha çok demokrasi isteyen bir hareketti*”¹³⁶. Yine Türkiye’deki öğrenci liderlerinden olan Atilla Keskin de, Türkiye’de ‘68 olaylarının özünde bir gençlik hareketi olduğunu belirterek hareketin kitleselleşmesini ise, ‘68’de söylenenlerin ve yapılanların, gençlik kitlesinin tümünün ilgi alanı içerisinde olmasına bağlamaktadır¹³⁷.

---

¹³⁴ Cumhuriyet, 16 Mayıs 1972.

¹³⁵ Tercüman, 10 Haziran 1969; Milliyet, 11 Haziran 1969.

¹³⁶ Alev Er, a.g.e., s.23.

¹³⁷ Alev Er, a.g.e., s.46.

Öğrenci olayları gerek Türkiye’de gerekse dünyada değişik açılardan ele alınmıştır. Meydana gelen olayların psikolojik, sosyolojik ve biyolojik bunalımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca gençliği, düzeni değiştirecek bir toplum ve üretim dışı bir grup ve hatta bir ayrı sınıf gibi ele alan görüşler de vardır. Dünyada ve Türkiye’de gençlik hareketleri, ortaya çıkış yönüyle ve istekler bakımından ortak özellikler gösterir. Bunlar;

1. Gençlikte ve hatta toplumun tamamında var olan sorunların gittikçe şiddetlenmesi.
2. Eski ve yeni kuşaklar arasındaki farklılık ve bunları birbirinden ayıran çizginin giderek belirgin bir hal alması ve birbiriyle geçinemeyecek bir durumun ortaya çıkması.
3. Her toplumda yaşanan düzen bozukluğunun yine yaşanan düzen içerisinde değiştirilemez olması.
4. Özgürlüklerin kısılmış ya da kısılmamış olması. Yani bir yandan özgürlük özlemi ve bir yandan özgürlüğe karşı otorite ihtiyacının doğması.
5. Üniversitelerin ve diğer eğitim kurumlarının eskimiş olması ve bundan dolayı gelişen dünya şartlarına uyum gösterememesi.
6. Gençleri sorumluluk hissine kaptıracak ve toplumda yetişkinliklerine göre onlara görev yükleyecek bir eğitim ve yönetim düzeninin olmayışı ya da yetersiz oluşu.

Gelişen bu olaylarla birlikte Türkiye’de de, dünyadaki ’68 olaylarından etkilenen öğrenci kitlesi, genel olarak daha ileri demokrasi isteyen bir hareket halini aldı.

Avrupa’da 68 Mayıs’ında meydana gelen öğrenci olayları geniş mitingler, üniversite işgalleri, boykotlar biçiminde gelişti ve başta Fransa ve Almanya olmak üzere Avrupa’nın bütün kapitalist ülkeleriyle ABD’yi sarstı. Kısa bir süre sonra Türkiye’de de benzer biçimde öğrenci olaylarının ve üniversite işgallerinin olması, Avrupa 68’i ile Türkiye’deki öğrenci olayları arasında kaba paralellikler kurulmasına yol açtı. Kuşkusuz Avrupa’daki gençlik eylemlerinin etkisi Türkiye’de de hissedildi¹³⁸. Ancak her iki hareketin içinde olduğu toplumsal koşulların farklılığını göz önüne almak, bu etkinin sınırlı olduğunu anlamak için yeterlidir. Zaten Avrupa’da bir süre sonra giderek

---

¹³⁸ Engin Höke, *a.g.e.*, s.35.

sönen eylemlerin Türkiye’de anti-emperyalist bir içeriğe bürünerek yükselmesi bu farklılığı ortaya koymaktadır. Dünyada yaşanan ’68 olaylarından farklı olarak Türkiye’de yaşanan ’68 olayları, anti-emperyalist tutum ve Vietnam Savaşı’na başkaldırıyla başlamıştır. Türkiye’de anti-emperyalist fikir zaten Kurtuluş Savaşı’ndan itibaren vardı. ’68 döneminde ise, yaşanan Kıbrıs sorunu ve bu sorun karşısında Batılı Ülkelerin Türkiye aleyhine takınmış oldukları tavır, Türkiye’deki anti-emperyalist tavrın tekrar artmasına neden olmuştur.

Türkiye’de yaşanan olayların diğer ülkelerde yaşanan ’68 olaylarından bir farkı da şuydu: Türkiye’de yaşanan öğrenci olayları ve işçi grevleri ’68 yılında bir anda alevlenip yine bu yıl içerisinde son bulmamıştır. ’68’i yaşayan kuşak, 27 Mayıs’ı yaşayan gençliğin bir devamıydı, yani hükümet devirmiş bir kuşağı takip ediyorlardı. 27 Mayıs ihtilali sonrası hazırlanan 61 Anayasası, daha geniş özgürlükler sağladığı için üniversite gençliği göstermiş olduğu muhalif tavrını daha özgür bir ortamda ve özgürce sergileyebiliyordu¹³⁹. Diğer bir farksa, Batı’da ’68 eylemleri sanayi toplumunun bunalımlarını gündelik yaşamda daha çok hisseden insanlar tarafından gerçekleştirilen eylemlerdi. Batıdaki ’68 olayları sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan bir olguydu. Türkiye’de ise, geri kalmışlıktan kurtulmaya, bu geri kalmışlığı kırmaya çalışan ve geri kalmışlığı kendine yakıştıramayan bir toplumun başkaldırısıyla baş gösteren yeni bir arayıştıydı¹⁴⁰.

Türkiye’de ’68 olayları, 50’lerde temeli atılan sorunların ve Atatürk anlayışından uzaklaşan bir iktidarın getirdiği sorunlarla devam ederek, 65’lerden başlayan, ’68’de doruğa ulaşan ve 69’da yavaş yavaş geriye çekilen bir toplumsal kitle hareketiydi. Türkiye’de yaşanan bu olayları 1970’li yılların sonlarına kadar da götürmek mümkündür¹⁴¹.

Türkiye’de ’68 olayları diğer ülkelerdeki ’68 olaylarından farklılıkları ve dünyadaki ’68 olaylarıyla benzer yönlerinin yanı sıra, ulusal anlamda da farklılıklar taşıyan bir harekettir. 1968’e kadar Türkiye’de devrimci hareket daha çok devlete özgü, yukarıdan aşağıya doğru ve yerel ya da milli bir yapıya sahipti. ’68’de ise, ilk kez kentli, uluslar arası, aşağıdan yukarıya doğru sivil olma özelliklerini aynı anda bünyesinde taşıyan bir devrimci hareketti¹⁴². Türkiye 68 Hareketini, Avrupa 68

¹³⁹ 68’liler Birliği Vakfı, *68’in 30. Yılı Dünya, Gençlik ve Türkiye Sempozyumu*, s.155.

¹⁴⁰ Alev Er, *a.g.e.*, s.67.

¹⁴¹ Hasan Ataol ile yapılan röportaj, 24.09.2008.

¹⁴² Ertuğrul Kürkçü, “Hala Bir 68 Kuşağı Var Mı?”, *Cogito*, S.14, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1998, s.161.

Hareketinden ayıran önemli bir özelliği; burada yaşananlardan daha önce yaşanmasıdır. Ayrıca bütün dünya gençliğinde ayaklanmalar sol akımların büyük etkisi altında olmuştur. Fakat ileri endüstri ülkeleriyle Türkiye gibi ülkeler arasında köklü farklılıklar ve ayrılıklar da vardı. Batılı gençlik endüstri dönemini yaşamış, liberal fikirli bir aileye sahip olarak yetişen ilk modern ötesi kuşaktır. Bizdeki gençlik ise henüz endüstriyel gelişimi sağlamış bir ülkenin yeni kuşakları olma özelliğini gösteriyordu. Nitekim Türkiye’de 68 hareketi, Demokrat Parti iktidarının baskılarına karşı başlatılan siyasal ve sosyal direnişlerle doğmuştur¹⁴³. Üniversitelerin demokrat çevreleriyle, ülkenin asker ve sivil demokrat aydınlarının yürüttüğü bu direniş, 1958’lerde başlayıp gelişmiş ve 27 Mayıs 1960 Hareketiyle ülkeyi yeni bir döneme doğru sürüklemiştir. Bu nedendir ki, Demokrat Parti iktidarına karşı direnişin simgesi haline gelen 28–29 Nisan olaylarının, 68 kuşağı için oldukça büyük bir önemi vardır. 1960’lı yıllarda, 28–29 Nisan olaylarının her yıldönümünde, Mustafa Kemal Atatürk heykellerinin önünde sabaha kadar nöbetler tutuluyor ve bu yıldönümleri çeşitli etkinliklerle anılıyordu. 27 Mayıs Anayasası da özgürlüklerin savunulmasına olanak veren bir anayasa olarak değerlendiriliyor ve “Anayasayı Koruma Mitingleri” yapılarak bu Anayasaya sahip çıkılıyordu. Bütün bunlar, Türkiye’de 68 Hareketinin, 1960 öncesindeki demokratik bir direncin devamı olarak geliştiğini göstermekte ve öğrenci kitlesi üzerinde Atatürkçü zihniyetin hâkim olduğunu göstermekteydi. Oysa Avrupa’daki 68 hareketi, 1968’lerde başlayıp gelişmiş ve bir süre sonra ya bastırılmış ya da düzenle bütünleşerek kaybolmuştur¹⁴⁴.

‘68’in ulusal temelde diğer devrimci hareketlerden bir diğer farkı, var olan resmi ideolojiden bir kopuşu içeriyor olmasıdır. 1960 ihtilali sonrasında muhalefet sürekli resmi ideolojinin bir parçası olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) üzerinden yürütülmekteydi. Üniversite gençliği ise, CHP’ye yakın olmakla sisteme değil, iktidara muhalif olmak durumunda idi. ‘68 gençliği, sosyal demokrasiden çok sosyalizme inanan; yani yeni bir rejim isteyen gençlerden oluşmaktaydı. O döneme kadar rejimin bekçisi olarak görülen gençlik, ‘68’le birlikte sosyalist taleplerde bulunmaya başlamıştır. Artan bu talep ve yaşanan olaylar Türkiye’de 68 kuşağının doğmasına yol açmıştır.

Türkiye’de 1960’lı yıllarla birlikte gelişen gençlik hareketlerinde başı çeken öğrenci gençliği, ilk eylemlilik dönemlerinde belirli bir ideolojiden yola çıkarak

¹⁴³ Oral Çalışlar, *68 Başkaldırının Yedi Rengi*, Milliyet yay., İstanbul, 1988, s.93-95.

¹⁴⁴ Fikret Babuş, *68 Hareketinin Köy Eylemleri Devrim Havarileri, FKF-DEV-GENÇ*, Ozan yay., İstanbul, 2004, s.40-41.

alışmalar yrtmyordu. 1968 yılından itibaren ideolojik çizgiye çekilen ğrenci hareketleriyle, Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, siyasi ve eğitim şartlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan, toplum düzenini derinden sarsan ve ciddi şekilde tehdit eden sosyal bir problem oluřmaktaydı¹⁴⁵. Böylece Türkiye'nin siyasi ortamına bağlı olarak yaşanan tartişmalar ve partilileşmeler süreci içerisinde giderek ideolojik bir kimlik kazanma sürecine girilmiş oldu. 1960 baharında özellikle DP iktidarına karşı yapılan gençlik eylemleri, zamanın CHP'si tarafından da destekleniyordu. Bu destek o yıllarda aydınların CHP'ye yaklaşmaları, bir başka ifadeyle DP'nin anti – demokratik tutumuna karşı CHP'nin takındığı tavrın aydınlar ve öğrenciler tarafından benimsenmesi ve bu çizgide CHP ile aynı tavır içerisinde olmalarıydı.

1960 sonrasının en önemli sorunu “kalkınma” idi. Türkiye'nin nasıl kalkınacağı aydınlar tarafından tartişılmakta ve çözüm aranmaktaydı. 1964 yılına gelinceye kadar aydınlar kalkınmanın ekonomik sorunların çözümüyle olacağı ve temel sorunun ekonomik olduğu gerçeğini kabul etmişlerdi. Bunun dışında kapitalizm, sosyal demokrasi ve sosyalizm tartişmaları sıkça yapılmaktaydı. “İsveç sosyalizmi”, “İslam Sosyalizmi” gibi konularda uzun tartişmalar yaşanmaktaydı. Bu dönemde çıkan “Yn Dergisi” ve kurulan TİP tartişmalara yeni bir ivme kazandırmaktaydı ve gençlik artık bütün eylemlerini sosyalizm için yapıyordu. Kalkınmanın temelini ekonomik olduğu 1964 – 1965 yıllarında gençlik olaylarını da etkilemeğe başladı. 1964'ten sonra artık kabul edildi ki kalkınma hürriyet sözü ile değil ekonomik sorunların çözümüyle olur. O halde ekonomik sorunların üzerine yürümek gerekir. Artık gençlik kuruluşları ekonomik sorunlara eğiliyor ve ekonomik sorunlara büyük bir ağırlık veriyordu. 1965 yılında başlayan Milli Petrol sorunu zaman zaman yeniden ele alınmış ve Türkiye'nin sanayisi eleştirilerek birçok konu gençlik eylemlerine konu olmaktaydı. Ekonomik sorunlara yönelen gençlik anti – emperyalist, anti – kapitalist ve daha sonra sosyalist bir çizgiye doğru yönelmekteydi.

Gençlik tarafından ilericilik olarak CHP'nin batıcı laik tavrı, gericilik olarak da DP'nin irticai hareketlere göz yumduğu anlaşılıyordu. 1965 – 1967 yıllarında ise CHP'nin ilerici tavrı eleştiriliyor, tutarsız bulunuyor ve yavaş yavaş TİP'in çizgisi gençlik tarafından da benimseniyordu. Üniversitelerin içinde bulunduğu yoğun tartişma ortamı ve bu ortamda tartişılan ekonomik sorunlar karşısında gençlik de tavır almış ve

---

¹⁴⁵ Orhan Türkdoğan, *Sosyal şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Timaş yay., İstanbul, 1996, s.316.

hızlı bir değişim yaşanmıştır. 1968 yılına gelindiğinde artık gençlik tarafından sosyalizm açık açık tartışılmakta ve büyük bir çoğunluk sosyalizmi benimsemektedir. Artık gençlik Marksizm ve Leninizm konusunda tartışmakta ve bu konularda bolca yayınlarda çıkarılmaktaydı.

1965 ile başlayan süreçte ekonomik sorunlara sınıfsal açıdan bakılmış ve Marksist bir temele de oturtulmaya çalışılmıştır. 1970’li yıllara gelinirken, Türkiye’de kapitalizmin gelişimine paralel olarak sınıf mücadelelerinin de kesinleştiği bir süreç yaşanmıştır. Bunda 1961 Anayasasının getirdiği özgürlük ortamının siyasal bilincin gelişmesine olan katkılarının da önemli bir rolü vardır. Toplumun bütün kesimlerini etkilemekle birlikte sosyal ve siyasal uyanışın en üst boyutlara ulaştığı kesim gençlik kesimiydi. Üniversite ve yüksek okullardaki gençlerin girişmiş oldukları boykot, fiili durum, yürüyüşler ve emniyet kuvvetleriyle çatışmaya kadar giden ayaklanmaları, toplumu rahatsız etmekteydi¹⁴⁶. Önceleri fikir ve tartışma kulüpleri aracılığıyla öğrenci sorunları tartışılıyorken, giderek politize olma süreci içerisinde yeni yeni gruplar dünyadaki gelişmeler ışığında Çin Sosyalizmini, SSCB Sosyalizmini, Küba Sosyalizmini örnek almaya başladılar. Aynı farklılaşma İslamcı öğrenciler arasında da tarikat farklılaşmaları olarak o döneme yansıyor. Yani gençlik içerisinde sürekli bir bölünme, ayrışma ve kopuş yaşanmaktaydı. Aynı ülke üzerine onca farklı biçimde

---

¹⁴⁶ “Son zamanlarda öğretmenlerin giriştikleri dört günlük grevle, devlet memurlarının girişeceklerini ilan ettikleri grev olayları da bunlara eklendi. Huzursuzluk doğuran bu gibi olaylar, kanun koyucularına ve hükümete bir uyarı için yapılıyor diyenler var. CHP’nin sayın genel sekreteri Bülent Ecevit, bir vakitler Çalışma Bakanı olarak işçi kanunlarını çıkarttığını hatırlatarak, gazetelere verdiği demeçte, sendika ve grev gibi kanunlarla hakları tanındığı için işçinin kanun dışına çıkmadığını söylüyor. Fakat bu da olmuyor. Örneğin İstanbul’da bir elektrik motor fabrikası, işini durdurmak zorunluluğu karşısında işçisine kanunun öngördüğü tazminatı vererek kapılarını kapamak istemiş. Yalnız işlerinden çıkarılanlar değil, daha başka işçiler de toplanarak fabrikayı basmaya girişmişlerdir. Demek kanunların hakları tanıması ve teminat altına alması yetmiyor; zümrelerin ya da şahısların zor kullanarak doğrudan doğruya haklarını elde etme haklarını da tanımak. Bu sonuncu hakkı elde etmenin yolu, ya da böyle davranışlara verilen ad ihtilaldir. Çok defa ayaklanmalarda “Bu rejim değişmeli”, “İkinci milli kurtuluş savaşı açılmalıdır” gibi sloganlar kullanılıyor. Yani kanunu taşıyarak boykot, işgal, grev, saldırı ne şekilde olursa girişilen ayaklanmalar, bu hareketlere sebep olarak gösterilen motiflerle izah edilemez. Mesela “Üniversite reformu yapılmalıdır”, ya da “öğretmenlerin ve memurların aylıkları arttırılmalıdır” diye yapılmış kanunlara aykırı başkaldırıları yatıştırmak için, istenenleri parlamentonun, ya da hükümetin yerine getirmiş olması, yetmez. Bunlar sağlansa da başka motifler ortaya atılacaktır. Yani hareket durmayacaktır. Üstelik kanunlara ve devlet otoritesine karşı ayaklanarak yeni haklar elde etme yolu açılacağından, bu sefer yalnız öğrenci, öğretmen, memur, işçi gibi örgütlenmiş ve bir bakıma sınıf şuuruna kavuşmuş olanlar değil; henüz bu durumda olmayanlar da bu yola sapacaklardır. “Kanun Kanundur; devlet, otoritesini her yerde gösterme gücündedir” diyerek bütün bu gibi hareketlere karşı polisi, jandarmayı, bunlarda yetmiyorsa orduyu kullanmak, ceza kanunlarını şiddetlendirmek ve suçluları cezalandırmak şüphesiz iktidarın vazifesidir. Ama bunlar yetmez; hatta ters teper. Çünkü bu ayaklanmalara girişenler, kanunıyla, polisiyle ve her şeyiyle yaşayan rejimin karşısında iseler, hareketlerinde devam edecekler ve demokratik rejim sürüp gittikçe de yığılma etki yapmak şansını kazanacaklardır. Şu halde problem?”. Bkz. “Gençlik Neden Ayaklanır?”, *Barış Dünyası*, C.9, S.93, 1970, s.28.

“kurtuluş” düşünceleri üretiliyordu ki çoğu zaman aynı düşünce içerisinde olmasına karşın farklı ideolojik grupların birbirlerine yönelik süreklilik kazanan eylemleri gerçekleştirebiliyordu.

2- 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Türkiye’de Yarattığı Ekonomik, Kültürel, Sosyal ve Siyasi Sonuçlar

1968’de dünyayı sarsan gençlik hareketleri, Türkiye’yi de etkisi altına alarak, Mayıs ve Haziran aylarında birçok üniversitede boykot ve işgal eylemleri yaşandı; ancak ’68 hareketi, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de köklü ve kalıcı bir devrimle sonuçlanmamıştır. Bunun sebeplerinden biri, ’68 olaylarının bir öğrenci hareketi dışına çıkamaması ve özellikle de işçi sınıfının, Avrupa’da olduğu kadar, bu harekete katılmamış olmasıdır.

68 olayları sadece Türkiye’de değil dünya’da, oldukça geniş çaplı gençlik hareketlerinin var olan kurulu düzene karşı tepkisinin bir başkaldırısıydı. Gençlik her yerde yeni bir dünya ve yeni bir düzen istemekteydi. Var olan kurulu düzene karşılık gençlik dünyanın bütün değerlerine karşı bir başkaldırıya girmişti. Bu olaylar, Amerika’da ve Batı Avrupa’da kısa sürdü; ancak Türkiye’de oldukça uzun bir dönemi kapsadı. Bu dönemin uzun sürmesi ve yaşanan olayların etkisi de 68 kuşağının doğmasını sağladı. Türkiye’nin kendine özgü yapısı da bu hareketin gelişiminde, olayların toplumsal hayata ve siyasal düzene yansımaları bakımından, kendine özgü nitelikleri de beraberinde getirdi. Gençlik hareketi olarak ortaya çıktı ve gelişerek işçilere, hatta köylülere kadar giden bir gençlik hareketi oldu¹⁴⁷.

Türkiye’de yıllarca gençlik hareketlerinde ideoloji önemli bir etken olmuştur. Önceleri akademik taleplerle başlayan gençlik eylemleri, giderek siyasal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Öğrenci eylemlerinin toplum içerisinde siyasal nitelik kazanmasının birçok etkileyicisi vardır. Ancak ön plana çıkan 1968’li yıllarda gençlik hareketlerinin dünyanın diğer ülkelerindeki gençlik hareketlerinden etkilenme durumudur. Gençlik hareketlerinin ideolojiyi algılama, yaşama geçirme ve kimlik

---

¹⁴⁷ Hasan Ataol ile yapılan röportaj, 24.09.2008.

haline¹⁴⁸ getirme süreçlerinde Türkiye İşçi Partisi'nin önemli bir yeri vardır. İşçi Partisi'nin gençlik örgütü niteliğindeki FKF bir anlamda gençlerin ideoloji ile tanışıp yakınlaşmalarını sağlayan etkili bir kurum görevini üstlenmiştir. Öğrenci gençlik hareketlerinde ve benimsediği ideolojik tercihlerde daha çok Amerika karşıtlığı vardır. Bu nedenle de dönem itibarı ile en etkili ideoloji sosyalizm olmuş ve Türkiye'de çeşitli varyantlarını üreterek giderek silahlı sol gruplara dönüşmüştür¹⁴⁹. Gençlik hareketlerinin denetlenmesinde karşıt görüşlü öğrencilerin kullanılması şiddetin artmasına neden olmuştur ve bu sebeple de ideoloji daha militan bir çizgiye doğru kaymıştır. İdeolojinin gruplarca benimsenmesinde araç olan dergiler ve kitaplara bakıldığında daha çok teoriden uzak ama pratiği öne çıkaran kitap ve konuların daha çok olduğu gözlenmektedir. Ayrıca 1960-70 yıllarının Türkiye'de kırsal alandan kentlere göçün yoğun biçimde yaşandığı da hesaba katılırsa, kentleşme sorunları ve kent kültürünün oluşum sürecindeki problemlerin de ideolojinin algılanması ve yaşanmasında etkili olduğu söylenebilir.

Kırsal kesimlerden gelen öğrencilerin, ideolojiyi daha çok bir güçlülük formatında değerlendirdiğine rastlanmakta ve giderek artan şiddete neden olduğu da açıkça anlaşılmaktadır. Türkiye'de 60'lı yıllarda planlı ekonomiye geçişin ardından ekonomik olarak hızlı bir büyüme sağlanmıştı. Bu büyümeyle birlikte, ülke içerisinde işçi sınıfıyla birlikte orta sınıfın gelirlerinde reel bir artış sağlanmıştır. İşçi sınıfının ve orta sınıfın gelirlerinin yüksek tutulması, uygulanan ekonomik politikalar sonrasında sağlanmıştı¹⁵⁰. Bu yıllarda ithal politikalar yine ağırlıklı olarak uygulanmaktaydı. İthal model iç pazara yönelikti ve iç pazarda talebin yüksek olabilmesi içinde işçi ücretlerin iyi olması gerekiyordu¹⁵¹.

Türkiye'de '68 olayları demokratik açılımlar getirmesi bir yana, meydana gelenler devlet tarafından şiddetle bastırılarak 1971 yılında muhtırayla, oldukça demokratik olan 1961 Anayasası tarafından öngörülen özgürlüklerin, belli bir oranda kısıtlanması gibi bir sonucu da beraberinde getirmiştir. Türkiye'de yaşanan toplumsal ve siyasal gelişmeler, devletin ortaya koymuş olduğu tavırla Türkiye'ye istenilen düzeyde demokratik açılımlar getirememiştir.

---

¹⁴⁸ SHOW TV, *Ceviz Kabuğu Programı*, 23.3.1999.

¹⁴⁹ KANAL 7, *27 Mayıs Belgeseli*, 24.05.2000.

¹⁵⁰ *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1976.

¹⁵¹ Kudret Doruk, *Ekonomimiz ve Siyasetimiz*, Direnç yay., İstanbul, 1973, s.97-100.

'68 hareketinin devrimci silahlı mücadeleye kaymış olması Türkiye'de demokratik açılımların getirilememesinde önemli nedenlerden bir tanesidir. 60'ların sonlarında devrimci gençler dogmatizme doğru bir yöneliş içerisindeydi. Bunda Marksizm'in de etkisi oldukça fazla olmuştur. Bilimsel sosyalizm dışındaki bütün bilgiler yanlış ve yanıltıcı sayıldığı için demokrasi, çoğulculuk, düşünce özgürlüğü gibi talepler de öğrencilerin istek ve görüşleri arasında oldukça fazla yer almıyordu. Dolayısıyla Marksizm'in de pekiştirdiği bir tutumla, bireyin hak ve özgürlüklerini hiçe sayan ve tek bir doğru, tek bir şaşmaz gerçek olduğunu savunan bir felsefe ile gençler '68'den itibaren Türkiye'de köklü bir devrim yapmaya giriştiler¹⁵². Bu konuda, öğrenci liderlerinden Esat Korkmaz, öğrenci hareketi içerisinde özellikle de deniz Gezmiş'in karizmatik liderliğinde oluşan ve liderin verdiği kararı oybirliğiyle veya oyçokluğuyla kabulüne dayalı bir "karizmatik demokrasi" oluştuğunu belirtir¹⁵³. Eylemlerle geçen bir süreçte, teorik yanı ağırıklı olanlardan çok, eylemci yanı ağır basan kişilerin liderliği ele geçirmesiyle öğrenci olayları giderek militan bir yapıya kavuşmuştur.

'68 kuşağındaki değişimleri olayların içerisinde yer alan Atilla Keskin şöyle yorumluyor: *"Özünde öğrenci hareketi olarak başlayan ve akademik talepler konusunda başarı elde eden öğrenciler, daha sonra çizmeyi aşarlar. Türkiye'deki her sorunun kendileri tarafından çözülebileceğine dayalı bir öznelliğe kayarlar ve dünyaları küçülür. '68'de var olan öğrenme arzusunun yerini her şeyi ben bilirim öznelliği alır ve kendisinin öğrenmeye ve pratiğe ihtiyacı olan birçok insan kısa bir sürede "öğreten" ve "yöneten" konumuna gelir."*¹⁵⁴ 68 eylemlerinin Türkiye'ye demokratik açılımlar getirememesinde Türkiye'deki siyasal gelişmeler etkili olmuştur. 1960 yılına gelindiğinde askeri darbe yapılmış, Demokrat Parti (DP) kapatılmış ve bu partinin üç lideri idam edilmişti. CHP, bu darbe sırasında ordudan yana tavır takıyordu. 1960 darbesi sonrası DP'nin halefi olarak kurulan Adalet Partisi (AP), selefi DP gibi, en büyük siyasi rakibi olarak CHP'yi gördü. 1965 yılı Temmuz ayından itibaren CHP'nin "ortanın solu" sloganıyla kendisini sol ideolojiye daha yakın görmesi, AP'nin sol ideolojiyi de en büyük siyasi rakibi olarak algılaması sonucunu doğurdu. 1965 genel seçimlerinde AP'nin tek başına iktidar olmasının ardından, 1966'da Cevdet Sunay

---

¹⁵² Vehbi Bayhan, *a.g.e.*, s.258.

¹⁵³ Esat Korkmaz, *a.g.e.*, s.150.

¹⁵⁴ Alev Er, *a.g.e.*, s.47.

Cumhurbaşkanı oldu ve Cemal Tural da Genelkurmay Başkanlığı'na atandı. Böylece ülke, anti-komünist özellikleri ağır basan bu üçlünün yönetimi altına girdi¹⁵⁵.

O dönemde dünya üzerinde yaşanan küresel soğuk savaş çerçevesinde, Türkiye'de kurulan “Komünizmle Mücadele Dernekleri”, yaşanan sosyalist öğrenci hareketlerinin sınırlandırılması bağlamında, 1965 yılında AP'nin iktidara gelmesine de bağlı olarak, devlet tarafından da giderek kollanmaya başlandı¹⁵⁶. 1970 yılından sonra devrimci harekete karşı siyasal iktidarın sergilediği sert tutum bile yeterli görülmeyerek, 12 Mart 1971'de bir başka askeri darbe daha gerçekleştirildi. Bu darbeye birlikte siyasal iktidar görevinden uzaklaşmak zorunda kaldı ve şiddet olayları son bulmayarak aksine 1980 yılına kadar devam etti. Gelecekte de, öğrenci hareketlerinin kendi yapıları içerisinde etkinliklerini koruyacakları kuşkusuzdur. Gerek gelişmekte olan gerek gelişmiş ülkelerdeki tüm öğrenci örgütleri ve girişmiş oldukları eylemleri belirli bir yönü izlemeye devam etmektedir. Genç kuşakların ülke ve dünya sorunlarıyla ve bunlara getirilecek çözümlere kayıtsız kalması beklenemez¹⁵⁷.

---

¹⁵⁵ Turhan Feyizoğlu, *Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor*, Ozan yay., İstanbul, 2004, s.64-68.

¹⁵⁶ Alev Er, *a.g.e.*, s.167.

¹⁵⁷ Gazi Keskin ile yapılan röportaj, 16.05.2008.

II-KAVRAMLAR IŞIĞINDA 68 KUŞAĞINDA SAĞ, SOL AYRIMI VE GENÇLİĞİN ATATÜRKÇÜLÜĞE BAKIŞI

A-68 KUŞAĞINDA SAĞ – SOL GRUPLAŞMASI

1- Sol, Ortanın Solu ve Kemalizm

İçinde yaşadığımız dünyanın farklı toplumlardan oluşması, bazen belli bir kavramın ve onu ifade eden deyimın çok değişik anlamlarda kullanılması ve algılanması sonucunu da doğurabilmektedir. “Sağ - Sol ve sağcılık – solculuk” kavramları da böyledir.

Sol’un toplum tarafından kabul edilen ve siyaset bilimi alanında taşıdığı anlamının kökenleri, 1789 Fransız Devrimi yıllarına dayanır. Ancak sol kavramı, ilk olarak İngiliz Parlamentosu’nda, başkanın solunda oturanlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavram kullanılırken başkanın solunda oturan grup belirtilirken, bu gruba özel olarak bir anlam atfedilmemiştir¹⁵⁸. Sol kavramının ideolojik olarak bir anlam kazanması ise Fransız İhtilalinin yaşandığı süreçte gerçekleşmiştir ve siyaset bilimi alanındaki anlamını bu dönemde kazanmıştır¹⁵⁹. Siyaset bilimine sol ve sağ deyimleri girdikten sonra zaman içerisinde sol kavramı daha genel bir anlam kazanmıştır. Toplumda kavramların tanımlanmasıyla değişikliklerin yaşanmasını isteyen ve istemeyen gruplarında belirmesiyle farklı ama birbirinden belirgin çizgilerle ayrılan iki grup ortaya çıktı. Toplumlarda eşitlik, adalet ve özgürlük konusunda değişiklikler isteyenlere solcu ve bunların düşünsel yapısını oluşturduğu çizgiye de sol

¹⁵⁸ Ahmet İnsel, *Solu Yeniden Tanımlamak*, Birikim yay., İstanbul, 2000, s.12.

¹⁵⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1980, s.196.

“1789 Devrimi’nin ardından oluşan yasama organlarında, aynı siyasal eğilimi temsil edenler, bugün bizim parlamentomuzda da görüldüğü gibi toplantı salonunda belli sandalyelerde gruplaşarak oturmaktaydılar. Fransa’da o dönemdeki asiller, ruhban ve halk temsilcilerini bir araya getiren 1789 tarihli Kurucu Meclis’te, başkanlık yapan Kral’ın sağında ve solunda oturanlar vardı. Kral’ın sağında oturan; seçkinler, gelenekçiler, ayrıcalıklı olma gibi aristokratik değerleri benimseyen, daha tutucu bir çizgiyi temsil eden ve kral karşısında ılımlı davranma yanlısı olan Girondin’lerden meydana gelen karşıt sınıflar yer almış, solda ise, kurulu düzene muhalif olan, kralın devrilmesinden ve idam edilmesinden yana olan halk temsilcileri toplanmıştı. Bunlara Jacobin’ler denilmekteydi. Bunların dışında, arkada fakat yerden daha yüksek sıralarda oturan ve bizim siyaset dilimizde “yaylacı olarak ifade edilenlerin meydana getirdiği gruba da Motagnard denilmekteydi. Pratikte beliren bu ayrışmanın sembolik düzeye geçerek karşıt siyasal değerleri karşılamak için kullanılmaya başlamasıyla birlikte, günümüze kadar gelen sağ ve sol ayrışmasının temelleri atılmıştır”. Bkz. Alpaslan Işıklı, *Sosyalizm, Kemalizm ve Din*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.228-229.

denilmeye başlandı. Bu isteklere karşı çıkanlara, mevcut düzenin aynen korunarak devam etmesinden yana olanlara sağcı denilmekte ve bunların temsil ettiği siyasal eğilimde sağ olarak ifade edilmektedir.

Sol kavramı, toplumu ve toplumu oluşturan birey faktörünü temel alan bir siyasi düşünce arayışı içerisinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Var olan düşünce kalıplarında, insanı ikinci plana koyan her türlü geleneksel değerlere ve ideolojiye yönelik bir muhalefeti simgelemektedir. Sol düşüncenin ağırlık kazandığı öngörüler, sosyal alanda insan ihtiyacının artmasıyla, sorunlarında giderek farklılaşmasına yol açmıştır. Sorunlara yönelik gelişen yeni bakış açıları ve farklı sol tanımlamaları da sol kavramına yeni tanımlamalar getirmiştir.

Sağ ve sol kavramlarını ilerlemeci bir tarih görüşünden hareketle açıklayan bakış açısı, toplumsal hareketleri ve toplumsal hareketlerle gelişen siyasal hareketliliği, bir takım değerlerden yola çıkarak açıklayan görüşlerden daha objektif bir nitelik göstermektedir¹⁶⁰. Örneğin, Demokrasi ve Laiklik gibi değerler, her toplumsal düzende farklı yönlerden ele alınmakta ve her tarihsel aralıkta, o zamanın koşullarına göre bu kavramlara farklı anlamlar yüklenmektedir. Türkiye’de 1960’lı yıllarda demokrasi kavramının ifade ettiği anlam ile 2000’li yıllarda Türk toplumu için ifade ettiği anlam oldukça farklıdır. Böylece sağ-sol ayrımından ortaya çıkan düşünce aralığında, bu kavramların kazanmış olduğu anlam ve ortaya koyulan siyasal hareketin de niteliği değişmektedir.

Sol, toplumsal örgütlenmenin her alanında yabancılaşmanın ortadan kalktığı bir toplum modelini kurmaya yönelmiş, düşünce ve eylemler bütünüdür¹⁶¹. Bu model içerisinde sol olarak nitelenen duruş; var olan toplumsal, siyasal ve ekonomik düzenin, hakça bir bölüşüm ve siyasal karar alma süreçlerine her düzeyde daha demokratik bir katılımı savunmaktadır. Böylece sol kavramı belirli bazı ideolojilerden daha genel bir dünya görüşünü ifade ederek, siyasal anlamda daha katılımcı, ekonomik anlamda da daha paylaşımcı ve sosyal adaletçi bir yapıyı hedeflemektedir. Bu yaklaşımın da iki temeli vardır. Birincisi, siyasal alanda, karar alma süreçlerini belirlemek ve etkilemek yönünde katılımı arttırmak¹⁶². İkincisi ise ekonomik alanda da paylaşımı ve gelir dağılımını adil ve eşit kılmak.

¹⁶⁰ İsmail Uzun, *İdeolojiler ve Toplamlar*, Söz yay., İstanbul, 1972, s.92.

¹⁶¹ Levent Cinemre – Ruşen Çakır, *Sol Kemalizm’e Bakıyor*, Metis yay., İstanbul, 1991, s.30.

¹⁶² Perry Anderson, *Batı’da Sol Düşünce*, (Çev. Bülent Aksoy), Birikim yay., Ankara, 1982, s.21-24.

Politikada sol yanlısı olan, yani sol görüşü benimsemiş, tüzük ve programına almış bulunan sol, aşırı sosyalizmden yana olan aşırı sosyalizm yolu olarak da tarif edilmektedir. Farklı bir açıdan da sol kavramı, birbirini tamamlayan üç ilkedен yola çıkarak tanımlanabilmektedir. Bu ilkelerden birincisi, var olan kurulu düzene karşı bir duruşu içermektedir. Bu anlayışa göre, sol tarafından yapılmış olsa da, kurulu düzene karşı bir muhalefet gereklidir. Bunu toplumu oluşturan dinamiklerin ana unsurlarından biri olarak görmek gerekir ki bu da solun toplumu oluşturan ana unsurları ve siyaset ilişkisini belirlemektedir. İkinci ilke, kendi kaderini tayin etme ilkesi, yani meydana gelen yönetimin topluluk dışından oluşmasını, kurulu toplumsal faaliyet alanları içerisinde reddetmeyi esas almaktadır. Son ilkeye göre, öz belirleme (kendi kaderini tayin etme) ilkesinin, insanların yaratıcı yönlerine ve yaşam standartlarına, eşitliğine yönelmiş olmasıdır¹⁶³.

Kaynağını Marksizm'deki diyalektik materyalist anlayıştan alan görüşe göre de, toplumlar evrensel olarak bir aşama kaydeder. İlkel toplum düzeninden başlayarak sırasıyla feodal, kapitalist, sosyalist ve son olarak da komünist toplum düzenine ulaşan bir tarihsel ilerleme süreci izlemektedir¹⁶⁴. Bu zaman aralığında her ilerleme kendinden önce gelen aşamalardan ileri, kendisinden sonra gelen aşamalardan ise daha geride olan bir toplumsal yapıyı ifade etmektedir. Örneğin: 1960'lı yıllarda başlayan gençlik olaylarının çıkış noktası olan "tam bağımsız gerçekten özgür Türkiye" için yapılan gösterilerin tarihteki yeri değerlendirilirken (sağ-sol ayrımı yapılırken) bu olayların sözü edilen aşamalardan geçerken toplumu daha ileri, geri ya da var olan mevcut düzeni koruma seçeneklerinden hangisine yönlendirdiği dikkate alınmaktadır. Gençlik olaylarıyla başlayan bu siyasal hareket, toplumsal gelişim şemasına göre daha ileri bir toplumu hedefliyorsa sol olarak nitelendirilmekte; daha gerilerdeki bir noktaya yeniden ulaşmayı hedefliyorsa ya da mevcut düzeni koruyarak aynen sürdürmeyi amaçlıyorsa bu durumda politik yelpazede sağ kanadı temsil etmektedir.

Tüm siyasal hareketler ve düşünceler, büyük ölçüde, içinde doğdukları ve geliştikleri toplumsal koşulların ürünü olma özelliğini taşımaktadırlar. Muhafazakâr, devrimci ya da reformist bütün siyasal yaklaşımlar, ortaya çıktıkları toplumun yapısal özelliklerinin, sorunlarının ve bu sorunların çözümüne yönelen arayışların farklı bakış açılarının birer yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, toplumsal

---

¹⁶³ Ahmet İnsel, *a.g.e.*, s.31-35.

¹⁶⁴ Ufuk Serden, *Sol ve Marksist Düşünce*, Gün Matbaacılık, İstanbul, 1972, s.23-24.

eşitsizliklerin doğurduğu sosyal tabakalaşma olgusu ve bu olgunun sonucu olarak ortaya çıkan sosyal sınıflar, bu çıkarları veya toplumsal sorunlar karşısındaki genel tavırları; o toplumun siyaset yaşamındaki aktörlerin tutumlarını, politika tercihlerini, eylem olanaklarını belirleyen en önemli etkenler olarak öne çıkmaktadır¹⁶⁵. Dolayısıyla bir siyasal hareketin bilimsel çözümlemesinin, hareketin ortaya çıktığı toplumsal düzen ve dayandığı sınıfsal yapılardan bağımsız şekilde yapılması düşünülemez. Sol hareketin 1950’li yıllardan sonra Türkiye’de ki gelişimi ve düşünce yapısındaki şekillenmesi de bu dönemdeki toplum düzeninde meydana gelen farklılaşmadan ve iktidarın ortaya koymuş olduğu siyasi iradedden ayrı düşünülemez.

Türkiye’de çok partili rejime geçiş ve DP iktidarının baskıcı tutumu, 1950 sonrası sol hareketinde ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Aşırı sol faaliyetler 1960’lı yıllarda giderek artmaya başlarken; kendisine hızla taraftar toplayan bu sol anlayış, Marksist-Leninist değil, Kurtuluş Savaşı’nın doğurduğu Kuvayı Milliye ruhuyla doğan Kemalist bir nitelik taşımaktadır. Özgürlüklerin daha geniş olduğu 1961 Anayasası ile birtakım yasal sınırlamalar devam ederken, sosyalizm giderek daha güçlü bir örgütlenme imkânına kavuşarak, solun Cumhuriyet Tarihi boyunca karşılaştığı en serbest dönem oldu¹⁶⁶. 27 Mayıs 1960 İhtilalinden hemen sonra zinde kuvvetler, ilericiler, gericiler gibi kavramların ağırlık kazanması ve ardından “Nato’ya hayır, ikinci milli kurtuluş savaşı, Türk Sosyalizmi, Türkiye’ye özgü sosyalizm” gibi tepkilerle sol giderek güçlenmekte ve etki alanını genişletmekteydi. Sol fikirler daha sonraları Dev-Genç (Devrimci Gençlik), FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu), Dev-Güç (Devrimci Güçbirliği) gibi fikir kulüplerinin çeşitli dalları vasıtasıyla yayıldı. Solun giderek ağırlık kazanmasıyla birlikte, sol kanattaki öğrencilerle milliyetçi öğrenciler arasında üniversitelerde şiddetli çatışmalar yaşanmaya başladı. Sağ ve sol olmak üzere ikiye ayrılan kamplaşmanın doğurduğu kuşak, Milliyetçi söylemden yola çıkarak sağ ve emekçi söylemden kaynaklanan sol olarak düşünce yapısını oluştururken fiili çatışma sürecine de başlamış oluyordu. Toplum içerisinde, özellikle gençlik için sağ ve sol vardı. Üçüncü bir yol olamazdı. Bazı kışkırtmalarla da desteklenen süreç içerisinde herkes çok büyük bir samimiyet içerisinde davalarına sarılmaktaydı¹⁶⁷. Gençlik, tam bir teslimiyet içerisinde hareket ederken, bir yandan da ideolojileri doğrultusunda bir ilişki

---

¹⁶⁵ Ufuk Serden, *a.g.e.*, s.48.

¹⁶⁶ Murat Belge, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm” (1960’tan Sonra), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 7, İletişim yay., İstanbul, 1998, s.1955.

¹⁶⁷ Kenan Somer, “Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi”, *Sosyal Adalet Dergisi*, S.24, 1964, s.12-14.

biçimi belirliyordu. Sol kuşak Sovyet – Çin geleneğinden, sağ kuşak buna muhalif olan bloktan düşünürlerin eserlerinden yapılan tercümelerle ve az da olsa yerli yazarların düşünsel ve pratik tecrübelerinden alt yapı oluşturmaya çalışıyordu.

Düşünce yapısının oluşum sürecinde de solun kendi içerisinde bölünmeler giderek hissedilmekteydi. Sol gurup içerisinde farklı bakış açıları giderek solda bölünmelere yol açtı ve farklı sol kavramları da böylelikle ortaya çıktı. Solun içerisinde, bazı kavramsal farklılıklar oluşturulmaya çalışılırken örneğin “özgürlükçü sol, devrimci sol, ulusalcı sol, liberal sol, Türk solu, ortanın solu ve Kemalist sol” gibi kavramlarla, sol kendi içerisinde parçalanıyordu.

Türkiye’de Marksist ve Leninist örgütlenmelerin de etkisiyle sol içerisinde tartışmalar artarken, öğrenci olayları da giderek siyasi bir yapıya bürünmüştür. Bu dönemde TİP, MHP, Dev-Genç, Dev-Güç ve FKF çevresinde örgütlenen gençlik grupları sosyal baskı unsuru olarak belirmişlerdir. Başlangıçta üniversite veya kamu otoritesinden istekler şeklinde başlayan olaylar, artık yerini yeni düzen arayışına bırakmış, “Sosyalist Türkiye” arzusuna dönüşmüştür. Sol içerisindeki yapılanmada zamanla ayrışmalar olmuş, farklı görüşler ve gruplar oluşmuştur.

1960’lı yılların başında sosyalist canlanmanın iki ayrı koldan yürüdüğü görülür. Bu farklılıkların kullandıkları ayrılık sloganlarına karşın çoğunun temsilcileri ortak, düşünceleri çözümlemeleri birbirine benzemektedir. Bunlardan birincisi Türkiye İşçi Partisi, diğeri ise Doğan Avcıoğlu’nun yönettiği Yön Dergisi’dir. Bu iki grubun etkinliğiyle öğrenci eylemlerinde organize bir canlanma olacaktır. Solda oluşan bu iki yönlü örgütlenmenin karşısına 1964 yılından itibaren sağda Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) çıkacaktır.

Avcıoğlu’nun öncülüğünü yaptığı ve programını ilan ettiği Milli Kurtuluş Cephesi ile solda fikir ayrılığı baş göstermiş ve ilk çatışma, bu programın ilanından sonra meydana gelmiştir. Avcıoğlu’nun ilan ettiği Milli Kurtuluş Cephesi Programı, muhtelif cephelerde kabul edilmiş ve desteklenmiştir. Programın ilanından sonra solda çatlamalar meydana gelmiş ve sol gruplar arasında fikir münakaşası yapılmaya başlanmıştır. Sol içerisindeki tartışmalar sonrasında çeşitli gruplar ortaya çıkmış ve solcular iki ayrı kutupta mücadeleye girişmişlerdir. Bunlar; TİP, Milli Kurtuluş Cephesi

ve Milli Demokratik Devrimciler'dir. Kutuplardan biri Rusya, diğeri Kızıl Çin konusunda birleşmekteydi¹⁶⁸.

1961 Anayasasından istifade etmesini bilen solcular, ilk olarak kurulan Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) ele geçirerek burada legal faaliyetlerine başlamışlardır. Zamanla parti içerisinde fikir ayrılıkları başlamış ve bu ayrılıklar, 1965 yılından sonra daha da keskinleşmiştir. Solcu ve komünistlerin fikir yönünü yürüten Yön dergisi, Moskova'ya bağlı gruba karşı çıkarak ilk fikrini şöyle açıklamıştır:

“...Öte yandan hiç bilmediğimiz bir Çin var. Amerika'ya ve Sovyetler Birliği'ne kafa tutan. Kurtuluş Savaşı başarımız üzerine gözlerini ümit ve hayranlıkla Mustafa Kemal'e çeviren Mao'nun Çin'ini peşin hükümleri bırakarak tanımak zorundayız. Yön, bu hususta üstüne düşecek görevi yerine getirecektir. Yön 3. Dünyayı, hayale yer vermeden ümitleri ve ümitsizlikleri ile olduğu gibi tanıtacaktır”¹⁶⁹.

Doğan Avcıoğlu'nun bu yazısı dışında İlhan Selçuk da, Yön Dergisi'nde yazdığı yazılarla, Çin Devrimini destekliyordu. TİP içerisindeki Doğan Avcıoğlu ve İlhan Selçuk, çeşitli dergilerle bu fikirleri dile getirirken, solcular arasındaki ilk bölünmeler de başlamıştı. Bu tartışmalar sürerken bir yandan da solcuların bütün dünyada propaganda vasıtası olarak kullandıkları Vietnam Savaşı Türkiye'de de ele alınmıştır. Sol kesim her gün Vietnam Savaşı'na ait haberler yapmış ve makaleler yazmıştır¹⁷⁰.

Solcuların iki gruba ayrılmalarına sebep olan ve 1961 yılında yayına başlayan Yön Dergisinin çıkışı, klasik Türk solları arasında belli bir güven duygusu uyandırmamıştır. Solcular arasındaki fikir ayrılığının nedenlerinden biri Yön Hareketinin, eski komünistlerin çıkardığı Kadro Dergisinin bir devamı ve bir oyunu olduğu üzerinde toplanıyordu. Bundan dolayı Yön Dergisi hakkında iktidardan ve çeşitli siyasilerden de bazı fikirler ileri sürülmekteydi.

Gaziantep'teki gazetede Sakıp Erdem şöyle diyordu:

“İnönü bir görüşme sırasında Yön dergisi sahibi Doğan Avcıoğlu'na, eğer siz sosyalist olarak kendinizi topluma kabul ettirebilirseniz bende sizi himaye ederim. Bu

¹⁶⁸ Kurtuluş Süvari, *Solun Dünü Bugünü Yarını*, Öz Matbaacılık, İstanbul, 1983, s.13-15.

¹⁶⁹ Doğan Avcıoğlu, “Üçüncü Dünya”, *Yön*, S.168, 17 Haziran 1966.

¹⁷⁰ Bilindiği gibi Vietnam, tarafsız bir ülke olarak yaşarken, Vietnam komünistleri Vietnam'ı, Kızıl Çin'e peşkeş çekmişler ve Kızıl Çin, komünistlerin ağır bastığı Kuzey Vietnam'ı işgal ederek, vatan haini ve Vietnam komünist parti lideri Ho-Şi-Ming başkanlığında, bir komünist hükümet kurmuştur. Bu arada, komünist düşmanı Milliyetçi Hükümet, Kızıl Çin saldırısına karşı koymuş ve böylece Vietnam ikiye ayrılmıştır.

sözü duyunca ilk tebessüm ettik. Zira kendisini topluma kabul ettirebilecek güçte olan bir varlığa karşı, İnönü'nün muavetine ne ihtiyaç vardır”¹⁷¹.

Sol içerisinde tartışmalar giderek artarken bir yandan da yeni düşünce arayışları da köşe yazılarında belirmektedir. Sol çizgide yapılacaklar ve izlenecek yolun ne olacağı konusunda Avcıoğlu sürekli yazıya yazmakta ve düşünceler dile getirmektedir. Bu yazılar içerisinde sistemli bir düşünce ağını Milli Kurtuluş Cephesi Programı'yla dile getirmektedir. Doğan Avcıoğlu'nun Sosyalist Gerçeklik adı altında yazmış olduğu yazı, Moskova hattının dışında kurulmuş olan bir Milli Kurtuluş Cephesinin programı ve nasıl olacağını dile getirdiği bir yazıydı. Doğan Avcıoğlu mutlaka bir sol cephenin kurulmasını istiyor ve dile getirilen cepheleşme konusunda şunları yazıyordu:

“Sosyalistler her çeşit dogmatizmden ve ayırıcılıktan sıyrılarak toplumun çeşitli sınıflarında mevcut gerçek demokrasi taraftarı vatanseverleri toplayabilecek olan “Milli Kurtuluş Cephesi”ni gerçekleştirmeye çalışmalıdır... Politik hayatımızda nüfuzunu gittikçe artıran büyük burjuvazi yeni tip sömürgeciliğini memleketimizde, temsilcisi haline gelmektedir. Bu sebeple burjuvaziye karşı takınılacak tutum dikkatle incelenmelidir. Onu bir blok olarak karşıya almaktan imkân nisbetinde kaçınılmalıdır... O halde sosyalizmi bugün temel meselesi anti-emperyalist ve anti-feodal mücadeledir... Sosyalizme giden yol Milli Kurtuluş Hareketlerinden geçmektedir. Her türlü dogmatizmden ve aşırı düşünceden sıyrılmak, toplumun bütün tabakalarında yer alan milliyetçi ve demokratik kuvvetlerin bir araya getirilmesine çalışmalıdır. Milli Kurtuluş veya İlericiler Cephesi ismini verebileceğimiz bu geniş gurubun birbirlerini bir araya getirilmesine çalışılmalıdır. Milli Kurtuluş veya İlericiler Cephesi ismini verebileceğimiz bu geniş gurubun birbirlerine benzeyen muhafazakâr partilerin karşısına dikilmesi bugünün en önemli meselesidir. CHP veya CHP'ye karşı olanlar gibi suni bir bölünmenin yerini gerçek bir ayrılma olan ilerici – gerici bölünmesi almalı, bugün muhafazakâr siyasi partilerin içinde yer alan ilerici kuvvetler gerçek yerlerini bulmalıdır.

İşçi ve köylü: İşçi sınıfının sosyalist mücadelenin ön safında yer aldığı aşikârdır... Sınıf önderliği davası bugünün meselesi olarak ortaya atılmamalı, sosyalist birleştirici ve toplayıcı olmaya dikkat etmeli ve bu yolda fedakârlıktan çekinmemelidir. Sınıf önderliği meselesi sanki bugünün en hayati meselesi imiş gibi her şeyin üstünde sayan bir davranış, sanırsınız ki çeşitli sosyal grupların psikolojisini göz önünde tutmadığı

---

¹⁷¹ Gerçek Gazete, 15 Ocak 1965, (Gaziantep).

için hiç değilse tatbik bakımından hatalı olmuştur. Memleketimizde ancak işçi ve köylü ittifakı kuvvetli bir halk hareketinin temelini teşkil edebilir.

Aydınlar: Milli Kurtuluş Hareketi safhasında, mücadelenin ideolojik alanda sözcülüğünü istesek de istemesek de aydınlar yapacak, gerekli kadroyu geniş ölçüde onlar sağlayacaktır. Türkiye, öğretmeni ile, subayı ile, memuru ile, fakir ve orta sınıftan gelme önemli bir aydınlar sınıfına sahiptir. Bu Atatürkçü vatansever aydınların Milli Kurtuluş Cephesi'nin gayelerini benimsememeleri için hiçbir ciddi sebep yoktur...

Gençlik: Gençliği kazanan bir siyasi hareket yenilmez bir kuvvettir ve gençlik ilericilerin en tabii müttefikidir.

Ordu: Fakir ve mütevazı ailelerden gelen ordu, Türkiye'mizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Batı'da ordu burjuvazinin tam bir aleti olmuştur. Batı burjuvazisi kendi çocuklarını asker yapmış, onları sınıf menfaatlerini koruyacak şekilde yetiştirmiş ve askerlik mesleğini işçi ve köylü çocuklarına kapamıştır. Bu sebeple Batı'da ordu gerici kuvvetlerin safında yer almış haklarını arayan işçilere kurşun yağdırmıştır”¹⁷².

Doğan Avcıoğlu ilk defa Milli Kurtuluş Cephesi Programı'nı açıkladıktan sonra bu programın uygulanması için, yeni bir dernek kurmak istemiş ve bu düşüncesini ilk olarak Yön Dergisi'nde açıklamıştır. Avcıoğlu, “Ben Sosyalistim Diyenler” başlığı altında özetle şunları söylemektedir:

“Uzun bir süre önce değil, daha henüz geçen sonbaharda sosyalizm kelimesi Türkçe'nin tehlikeli deyimler sözlüğündeydi!.. Yön'ün belki de en büyük hizmeti, sosyalizmi artık rahatça söylenebilen ve benimsenen bir kelime haline getirmek olmuştur.

... Türkiye'nin içine düştüğü çıkmazlardan kurtaracak, her türlü sömürücülüğü ortadan kaldıracak gerçek bir demokrasi düzeninin kurulması için gerekli koşulları yaratacak tek sistemin sosyalizm olduğuna inanıyoruz. Bunun dışında her türlü bocalamalar bize bugünkü gerekliliği, dengesizliği sürdürmenin, ileriki ülkelerdeki uzaklığı açmanın bahaneleri gibi görünüyor, sosyalizm dışında şu veya bu şekilde bir çözüm tarzı ileri sürenlerin, ya bilimsellikten uzaklaşıp duygusuzluğa sürüklendiklerini, ya da özel çıkarların peşinde koştuklarını hissediyoruz.

---

¹⁷² Yön, S.39, 12 Eylül 1962.

“Sosyalist Kültür Derneği” böyle bir temel inanç çevresinde birleşenleri daha yakından fikri temasa geçirmek, aralarında sosyalizmin meselelerini tartışmaların imkân vermek, belli çözümler üzerinde çalışmak, varılan sonuçları demeçler, konferanslar, kitaplar yoluyla yaymak ve sosyalist düzeninin temellerini hazırlayacak kültürel faaliyetlere girişmek amacıyla kurulmaktadır. Bu çalışmaların sosyalizmi başarıya götürme yolundaki örgütlenme gayretlerine düşünce alanında yardımcı olacağı muhakkaktır”¹⁷³.

Avcıoğlu bundan sonra Sosyalist Kültür Derneği Kuruldu başlığı altında yayınladığı haberde şunları dile getirmiştir:

“Sosyalist Kültür Derneği nihayet kuruldu. Sosyalist Kültür Derneği, şimdiden bilimsel çalışmalarına başlamış bulunuyor. Prof. Cahit Tanyol, sosyalistlik ve tarihi açıdan Türkiye’de sosyalizm meselelerini inceledi. Prof. Sadun Aren, Türk sosyalizminin iktisadi meseleleri üzerinde çalışıyor. Dernekte ilk semineri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörü eski Maliye Bakanı Kemal Kurdaş yapacak. Dernek ayrıca, dünyaca tanınmış sosyalistleri Türkiye’ye konferanslar vermek üzere getirebileceğini ümit ediyor”¹⁷⁴.

Derneğin kuruluşunu ve amacını anlatan Avcıoğlu, derneğin Sosyalist Parti ve sendikalara nasıl yardımcı olacağını da belirtmekte ve bunu açıkça ilan etmektedir. Yön’de bir bildiri yayınlanarak amacın ne olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bildiriyle:

“Emeği toplumun temel değeri sayan Sosyalist Kültür Derneği her türlü sömürücülüğü ortadan kaldıracak olan gerçek bir demokrasi düzeninin kurulması için gerekli koşulları bilim ışığı altında inceler, böyle bir düzenin kültür temellerini araştırır ve bunların yayınlanmasına çalışır...

Sosyalizm az gelişmiş ülkelerin sosyal adalet içinde hızlı kalkınmalarını sağlayacak tek metottur. Sosyalizm, Türk Ulusunun ileride bir medeniyet seviyesine ulaştırmak hedefine yönelmiş halkçı bir düzen kurmak üzere yapılan Milli Kurtuluş Savaşımızın bir devamı ve yeni bir hamlesi olacaktır. Sosyalist Kültür Derneği,

---

¹⁷³ Doğan Avcıoğlu, “Ben Sosyalistim Diyenler”, Yön, S.53, 19 Aralık 1962.

¹⁷⁴ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalist Kültür Derneği Kuruldu”, Yön, S.56, 9 Ocak 1963.

Sosyalist Kültür Derneğinin kuruluşunun ana sebebi, Doğan Avcıoğlu’nun fikirlerini yaymak ve yeni kuruluşun etrafında, TİP’ ten memnun olmayan solcu ve komünistleri toplamak içindir.

Türkiye'nin meselelerini sosyalist bir dünya görüşü açısından incelemek ve bu çalışmaların sonuçlarını yaymak üzere kurulmuştur" şeklinde amaç saptanmıştır¹⁷⁵.

Kurucuları arasında solcu, sosyalist ve komünistlerin bulunduğu bu dernek, solda ilk çatlamanın meydana gelmesine sebep olmuştur. Dernek yalnız bununla kalmamış, Türkiye'de solcu ve komünist kitapların yayınlanmasına ve sol fikriyatın gelişmesinde önderlik yapmıştır. Avcıoğlu'nun Milli Kurtuluş Cephesi ve Sosyalist Kültür Derneğini kurması, solcu ve komünistler arasında çeşitli tepkilerle karşılanmış ve büyük bir mücadele verilmiştir.

Sol içerisindeki ayrışmalarla Avcıoğlu'ndan sonra, Mihri Belli Milli Demokratik Devrim Tezi'ni savunarak Avcıoğlu tarafından kurulan Milli Kurtuluş Cephesi'ne karşı çıkmıştır. Bu tezle:

"Milli Demokratik Devrim, Sosyalist Devrime hazırlıktır. Milli Demokratik Devrim ile Sosyalist Devrim arasında doğru bir ayırım yapmak, aynı zamanda bu ikisini doğru bir biçimde birleştirmek zorunludur. Milli Demokrat Devrim – Sosyalist Devrime hazırlık için zorunlu bir aşama olduğu gibi, sosyalist Devrim de Milli Demokratik Devrim'in kaçınılmaz bir uzantısıdır. Ama sosyalist Devrim, ancak Milli Demokratik Devrim'in tamamlanmasından sonra mümkün olacaktır. Milli Demokratik Hareketler, ancak proletaryanın ve onun partisinin öncülüğü yerleştikten sonra Milli Demokratik Devrim'e dönüşür. Bu geçiş döneminde Milli Demokratik İktidarın hemen önündeki görev, devlet kapitalizmi yoluyla, temel üretim araçları kapitalist mülkiyetten, sosyalist

---

¹⁷⁵ Yön, S.60, 6 Şubat 1963.

Moskova tarafından Türkiye'deki sosyalizm hareketleri ve Sosyalist Kültür derneği ile ilgili şöyle denmektedir: "Türk Sosyalizmi nazariyecileri, Türkiye'nin sosyal, politik ve ekonomik hayatındaki olayları doğru ve inandırıcı bir şekilde izah edebilmek için sık sık bilimsel sosyalizmden faydalanmaktadırlar.. Bununla birlikte Doğu Sosyalizmi adını verdikleri Marksist – Leninist Partiler, herhangi bir memlekette somut şartlar elverişli olduğu takdirde, sosyalizme barış yolu ile, parlamenter yolla geçilmesinin mümkün olduğunu kabul etmektedirler. Yön dergisinin bildirdiğine göre, sağcı sosyalistlerin kurdukları, Sosyalist Enternasyonal, Türk Sosyalizmine ve Sosyalist Kültür Derneğinin faaliyetlerine yakın bir ilgi gösteriyor. Türk sosyalizmi, onun nazariyecilerine göre, Batı'daki sağcı sosyalizminin tam bir kopyası olursa, başarı kazanamaz. Bundan dolayı onlar, Türkiye'nin özel şartlarına uymayan Türk Sosyalizmine antiemperyalist karakter vermeğe çalışıyorlar. Türkiye'yi Amerikan emperyalistlerine NATO'ya bağımlılıktan kurtarıp iktisadi ve siyasi bağımsızlığa kavuşturmak için mücadele eden Doğan Avcıoğlu gibi vatanseverler de böyle bir aldanış içindedirler. Avcıoğlu'nun ve Sosyalist Kültür Derneğinde çalışan onun görüşündeki diğer sosyalist faaliyetçilerin, sosyalizm teriminin legalleştirip halk arasında yayılmasında büyük hizmetleri olmuştur. Türk burjuva toplumundaki bozuklukların sosyal adaletsizliklerin ve sınıfı gelişmelerin meydana çıkarılıp gözler önüne serilmesinde Türk burjuvasının, burjuva partilerinin milli menfaatlere ihaneti Türkiye emekçilerinin emeği ve memleketin tabii servetlerini amansızca sömüren yabancı kapitalistlerle yerli ortaklarının içyüzlerini açıklamada onların hizmetleri daha da büyüktür. Gerek Türk Sosyalizmi hareketinde gerekse Sosyalist Kültür Derneğinde tam bir ideoloji birliği yoktur. Türk Sosyalizmi hareketinde ve Sosyalist Kültür Derneğinde sola kayma antiemperyalizm akımı gittikçe kuvvetlenmektedir". Bkz. Yön, 11 Ocak 1967.

mülkiyete ilerleyişi yönetmektedir. Temel üretim araçlarının mülkiyeti üzerinde sosyalist dönüşümün tamamlanmasıyla sona erecektir. Bundan sonra sosyalizmin inşası aşamasına geçilecektir” görüşü savunulmuştur¹⁷⁶.

İçerisinde aşırı solcu ve komünistler bulunan ve Mihri Belli tarafından kurdurulan Demokratik Devrim Derneği, Türkiye’de büyük roller oynamış ve birçok anarşik olayın içerisinde yer almıştır. Bu dernek Dev-Genç ve Dev-Güç ile birlikte hareket etmiş ve bu sebeplerden dolayı kapatılmıştır. Demokratik Devrim Derneğın amacı şu şekilde belirlenmiştir:

“Madde: 1 – Demokratik Devrim Derneği adıyla bir dernek kurulmuştur. Derneğin merkezi İstanbul’dur.

Madde: 2 – Tarihimizin bu döneminde, emperyalistlere, işbirlikçilerine ve toprak ağalığı düzenine karşı olmak, 27 Mayıs’ı ve bu hareketin getirdiği Anayasa özgürlüklerini sonuna kadar savunmak; halkı her türlü iç ve dış sömürüden kurtulmuş tam bağımsız, özgür bir Türkiye doğrultusunda olma anlamını taşır. Bu inançla kurulan derneğimizin amacı: Emperyalizme tutucu ve gerici akım ve davranışlara karşı, özgürlüklerin sonuna kadar savunulmasından yana olan herkesin parti, sendika ve dernek gibi ayrımları gözetmeksizin bir ortak cephe kurmaları yolunda gösterilen ve gösterilecek çabalara katkıda bulunmaktır. Dernek bu amacı gerçekleştirmek üzere:

a) Anti-emperyalist mücadeleye maddi ve manevi tüm olanakları ile fiiilen katılır ve emperyalizmin karşısında halkımızın bir bütün olarak karşı durması için gereken mücadeleyi yapar:

b) Ülkemizin çağdaş uygarlığa kavuşması ve ileri Türkiye ülküsünün karşısında çıkarıcı çevrelerin kışkırttığı her türlü gerici anti-demokratik davranışlara karşı çıkar.

c) Köy soruları ile yakından ilgilenir, köylere yapılacak gezilerle köy halkının bilinçlenmesine katkıda bulunur, ülkemizi tanımaya, mahalli istek ve dertleri tesbit etmeye, derneğimizin amaçlarını yurttaşlarımıza anlatmaya ve imkânları nisbetinde onlara yardım etmeye çalışır,

d) Emekçi halkımızın hareketlerini yakından izleyerek haklarını elde etmek için yaptıkları mücadelede kendilerini destekler,

e) Bağımsız ve demokratik Türkiye’nin kurulması uğrunda savaşan dernek ve örgütlerle dayanışma halinde (Milli Demokratik Devrimde) güç birliğini sağlar;

---

¹⁷⁶ *Türk Solu*, S.19, 26 Mart 1968.

emperyalizmin dayandığı bütün güçlerle savaşı, emperyalizmle mücadele eden bütün güçleri destekler,

f) *Araştırma ve bilim kuralları kurar ve çalışmalarını düzenler; konferanslar, seminerler, açık oturumlar, sergiler düzenleyerek emekçi sınıf ve tabakaların devrimci yönde eğitimlerine çalışır; bildiriler ve çeşitli yayınlarla yurt ve dünya sorunları üzerinde derneğin görüşlerini yansıtarak uyarılarda bulunur*¹⁷⁷.

Mihri Belli'ye göre Komünizme giden tek yol Devrimci Güç birliğinden geçmektedir. Devrimciler Güç Birliği, emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye'nin gerçekleşmesinden yana daha çok devrimci aydın ve öğrenci çevrelerini temsil eden millici örgütler tarafından kurulmuştur. Buna göre:

“Emperyalist dünya sistemi içinde, sömürülen geri bir ülke olan Türkiye’de şu anda, bilinçlenme yolunda olan şehir ve köy emekçi yığınlarının büyük çoğunluğu kendi öz örgütleri ile DEV-GÜÇ içinde henüz yerlerini almış değillerdir. Ama Milli Demokratik Devrim’den yana olan yığınların gerçek özlemini ifade etmekle yetinmeyiz ve DEV-GÜÇ’ün önündeki görev, yığınlarla olan bu bir fikir bağına organik bağa çevirmektir. Görev, Türk toplumundaki bütün devrimci güçlerin mevcut ya da kurulacak olan örgütleriyle DEV-GÜÇ saflarında devrimci eyleme katılmalarını sağlamak için mücadeledir. Henüz işin başındayız. DEV-GÜÇ’ü gerçekten Dev bir Güç haline getirebilmek için, geniş yığınlar içinde derinliğine kök salabilmemiz için, daha yapacak çok şey var, sarf edecek çok emek var.

Türkiye’de iki ana ilerici akım vardır. İki Devrimci kol, Güç birliği halinde Türkiye’nin gelecekteki tarihi kaderini tayin etme durumundadır: Mustafa Kemal Kolu ve Sosyalist Kol.

Mustafa Kemal Kolu: Gerçek milliyetçi asker-sivil, aydın zümrenin dönüşümcülüğünü tayin eder. Bu, küçük burjuva bürokrasinin radikalizmidir.

Sosyalist Kol da, Türkiye’nin şehir ve köy emekçilerinin gerçek özlemini temsil eden akımdır. Geleneğinde dünya tarihin ilk milli kurtuluş savaşı bulunan Mustafa Kemal Kolu’nun bilinçli temsilcileri, tarihin verdiği derslerden yararlanmasını bilerek, Sosyalist Kol ile bir Milli Demokratik Devrim platformu çevresinde Güç birliği kurmanın zorunluluğu olduğunu, iki devrimci Kol arasında ayrılığın, ancak

---

¹⁷⁷ *Türk Solu*, 28 Mayıs 1968.

emperyalizmin ve işbirlikçi vatan satıcıların işine yaradığını nihayet anlamışlardır. Gerçek sosyalistler ise, ta başından beri, Milli Demokratik Devrimin gerçekleştirilmesi için toplumdaki öteki Devrimci Güçlere dost eli uzatmaktan geri kalmamışlardır”¹⁷⁸.

Mihri Belli, komünizm ihtilalinin gerçekleşmesi için, bütün devrimci güçlerin DEV-GÜÇ’te birleşmelerini istemekte ve açıkça komünizm ihtilaline giden tek yolun DEV-GÜÇ olduğunu bütün solculara duyurmaktaydı.

Sol içerisinde düşünceler giderek farklılaşmakta bir taraftan da sol birden çok gruplara bölünmekteydi. Bir yanda Milli Kurtuluş Cephesi fikri, bir tarafta Milli Demokrat Devrim fikri ortaya atılmaktaydı. Bu tartışmalar sürerken sola yönelik saldırılar ve eleştiriler de artmaktaydı. Bunlar yaşanırken bir yandan da sol içerisinde yeni bir konu tartışılmaya başlanmıştı. Sol içerisinde farklı iki yeni düşünce dışında, Ecevit mi yoksa İnönü mü söyledi diye tartışılmaya başlanan ve sol içerisinde yeni açılımları getiren ortanın solu düşüncesi de solda artık tartışılmaktaydı.

1960’lı yıllarda sol düşünce içerisinde yaygın olan ayrışmalar giderek belirginleşmiş ve solda açılım diye nitelendirilen birçok düşünce hayata geçirilmiştir. Bu düşünce içerisinde ortanın solu, o dönemde en çok tartışılan ve gündem meşgul eden bir konu olmuştur¹⁷⁹. Ancak 60’lı yıllardan önce ortanın solu konusunda bir tartışma yaşanmıştır. Fakat bu tartışma o zamanlar bu kadar tepki görmemişti. Ortanın solunun ilk kez kullanıldığına dair bilgiler şöyle geçmektedir:

“CHP’nin bulunduğu yerin, ortanın solu olduğunu ilk kez ne İnönü, ne de Ecevit söylemişti. Meclis zabıtları, bu sıfatın başlangıçta kimin tarafından kullanıldığını belirlerken, tarihini de çok eskilere götürüyor...”

CHP’nin solculuğu, yarım yüzyıldır tartışılan bir konudur. Ama asıl fırtına, 1960’lardan sonra İnönü’nün: CHP ortanın solunda bir partidir demesiyle kopmuştur. Çok kişi sanır ki, “Ortanın solu” deyimini, ilk kez İnönü kullanmıştır.

Aslında bu deyim, İnönü’ye ait değildir. Bu sıfatı CHP’ye muhalifleri vermiştir.

Bilindiği gibi 12 Ağustos 1930 tarihinde, Cumhuriyetçi Serbest Fırka kurulmuştur. Partinin kurulmasıyla beraber Atatürk’ün bir takım arkadaşları, bu yeni partiye gene onun teşvikiyle geçmişlerdir. Bunun sonucunda da Büyük Millet

---

¹⁷⁸ *Türk Solu*, 27 Şubat 1968.

¹⁷⁹ Gazi Keskin ile yapılan röportaj, 16.05.2008.

Meclisi'nde, iktidardaki CHP ile muhalefetteki Cumhuriyetçi Serbest Fırka arasında sert tartışmalar başlamıştır.

İşte bu tartışmaların birinde, CHP hükümetinin başı İnönü ile Cumhuriyetçi Serbest Fırkanın Genel Başkanı Ali Fethi Okyar, Meclis kürsüsünde kapışmışlardır. Bugün Meclis zabıtlarından okuyoruz ki, CHP'yi devletçiliği nedeniyle eleştiren Fethi Okyar kürsüden:

Biz liberal tabiatlı bir fırkayız. Ama CHP, ortanın solu tabiatında bir fırkadır derken, ortanın solu deyimini ilk kez kullanmıştır.

Olayın ilginç yanı, o günlerde henüz hayatta bulunan ve CHP'nin Genel Başkanı olan Atatürk'ün ertesi gün, tüm gazetelerde CHP'nin ortanın solunda bir parti olduğu iddiası yer aldığı halde bunu tekzip gereğini duymamış bulunmasıdır. O zamanlar, hiçbir tepki uyandırmayan bu deyim, yıllar sonra İnönü tarafından tekrar edilince kızılca kıyamet kopmuş ve CHP:

Ortanın Solu

Moskova Yolu!

Haykırış ve sloganlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Zamanla bu ithamla o kadar ileriye götürülmüştür ki, ahır ömründe ihtiyar İnönü'nün komünist olup olmadığı bile tartışılır hale gelmiştir!...

Aslında gerçek şuydu:

Ne İnönü, komünisti nede CHP, Marksist kökenli bir örgüt...

Büyük Millet Meclisi, daha açıldığı ilk günden beri zaten kesin bir çizgiyle birbirinden ayrı iki grubun oluşmasını beraberinde getirmişti.

İstanbul, işgal altındaydı... Padişah, tutsak sayılmıştı. Hem ülke, hem de padişah, düşmandan kurtarılacaktı. Ama Mustafa Kemal'in liderliğini yaptığı bir grup hele bir kez Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlansın, o zaman artık yeni Türkiye Devleti de bir Cumhuriyet olur diyordu.

İnönü ölmeden önce:

CHP ortanın solundadır ama asla sosyalist bir parti değildir derken, hiç kuşku yok ki, bu tarihsel oluşumu ve gelişimi vurgulamak istemişti. Şimdilerde ise Ecevit, CHP demokratik sol anlayışının, Federal Almanya ve İskandinavya demokratik sol akımlarıyla benzerlikler taşıdığını, ancak ayrı yanlarının da bulunduğunu savunmaktadır. Ama kim ne derse desin, CHP'yi bundan tam 48 yıl önce, bize kalırsa, bugünkü yerine:

“Ortanın solu tabiatındasınız...”

Diyerek gene de asıl, Fethi Okyar oturtmuştur”¹⁸⁰.

CHP’de ortanın solu sözcüğünün kullanılması 1965 yılına rastlamaktadır. Parti yöneticilerinin kullanmaya başladığı bu yeni kavram tahmin edilenden çok daha büyük çalkantılara, bölünmelere, tartışmalara ve yeni gelişmelere neden olmuştur. Ortanın solu kavramı ilk kez ortaya atıldığında yeterince tanımlanmış, tasarlanmış ve hedefleri belirlenmiş bir kavram değildir. Ne olup olmadığı yavaş yavaş tartışılmış ve uzun bir zaman sonra tanımlanıp hedefleri belirlenmiştir. Ortanın solu hareketinin nasıl geliştiğini, hareketin ilk savunucularından olan Neftçi şöyle aktarmıştır:

“İlyas Seçkin anlatmıştı. Karlı günlerde, Ayaş belinden geçen yolcuların karşısına aç kurtlar çıkmış. Onların önüne, köylüler keçi kılından bükülmüş bir yumak atarlarmış, kurt yumağa dokundukça yuvarlanır, yuvarlandıkça peşinden koşarmış. Böyle böyle yumak kurdu arkasından sürükler, belden aşağı gidermiş. Biz de ortanın solunu aldık, partinin içinde yuvarlanmaya başladık”¹⁸¹.

CHP içerisinde ortanın solu sözcüğünü ilk defa İnönü’nün kullandığı genel kabul görse de, aslında bu konu çok açık değildir. Hareketin lideri Ecevit bu konuyu açıklarken şöyle demiştir:

“İnönü’nün İpekçi ile yaptığı mülakat Milliyet Gazetesi’nde (29 Temmuz 1965) yayımlandı. Orada Sayın İnönü kendi ağzından ilk kez CHP’nin ortanın solunda bir parti olduğunu söylüyordu. Daha önce bu sözü Nihat Erim ve İsmail Rüştü Aksal kendilerinin ifade ettiklerini sonradan söylemişlerdi. Ben de hükümette bulunduğum sırada Ankara’da Tıp Fakültesi’nde yapılan bir açık oturumda ortanın solunda olduğumuzu söylediğimi hatırlarım. Fakat tabii, bizim ağzımızdan çıktığı vakit hiçbir yankı uyandırmamış olan bu terim, İnönü tarafından CHP’nin niteliği olarak kullanılınca büyük yankılar uyandırdı. Büyük gürültüler kopardı”¹⁸².

İnönü, ortanın solu kavramından ilk defa bahsetmesini şöyle aktarmıştır:

“Parlamentonun tatile girmesinden kısa bir süre önce, İstanbul’da bulunduğum bir sırada, beni bir grup genç ziyaret etti; bana her siyasi parti seçime giderken görüşlerini bildirir, yeni bir takım vaadlerde bulunur, siz, 1965 seçimleri için ne

¹⁸⁰ Yıllarboyu, S.3, Haziran 1978, s.22-23.

¹⁸¹ Nermin Neftçi, *Demokrasinin Kilit Taşı Anılar*, Toplumsal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı yay., No:14, Ankara, 1997, s.83.

¹⁸² *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1975.

düşünüyorsunuz? diye sordular. Ben halkçı ve devletçi vasıflarını dile getirerek, CHP'nin sosyal adalete, sosyal güvenliğe verdiği önemi belirttim. Bunun üzerine bana, Batı'da reform taraftarı olan siyasi partilere, ortanın solunda parti derler, böyle olunca CHP ortanın solunda bir parti midir, bunu kabul ediyor musunuz? Dediler. Ben de bu ani sual karşısında, oracıkta cevap vermek durumunda kaldım: bu yüzden evet deyiverdim ve CHP2yi ortanın solunda gösterirken Parti Meclisi'ne danışmadım”¹⁸³.

İnönü ortanın solunu iki nedenden söylemiştir:

1 - CHP'nin sol tabanı kaparak varlığını sürdürmesini sağlamak,

2 - Demokratik rejimin demokratik rejime karşı korunması problemini, yani demokratik rejimin kendi kendisini yok etmesi problemini önlemek. Politik yönden farklılaşan ve örgütlenen demokratik rejimlerde aşırı uçlar da gelişebilir. CHP'ye göre, Türkiye'de AP aşırı sağ, TİP ise aşırı solu temsil etmektedir. Ortanın solu, sağ ve solda aşırılığa karşı dengeli, eşitlikçi, ahenkli bir toplum kurmayı ve reformcu bir sol ile evrimci bir sağın bulunduğu bir toplumu ve sağlam bir demokrasiyi gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir. İnönü, ortanın solunu rejimin teminatı olarak görmüştür¹⁸⁴. İnönü'ye göre, ortanın solunun, aşırı sol ve aşırı sağa karşı toplum yaşamının en esaslı barajı olduğu gerçeği sadece Türkiye'de değil dünyanın bütün uygar ülkelerinde görülmüştür¹⁸⁵.

1965 yılı ocak ayında Hacettepe Üniversitesi'nde düzenlenen bir konferansta Bülent Ecevit aleyhine tezahürat yapılırken, benim siyasi kanat ve temayülümü ille de öğrenmek istiyorsanız, Ecevit ben ortanın solundayım demektedir. İnönü o tarihlerde Ecevit'in kullandığı bu deyiimi tehlikeli görmüş ve böyle davranışlara yol açan öğrenci toplantılarına katılmasını yasaklamıştır¹⁸⁶. Ortanın solu konusunda farklı görüşler dile getirilirken bu konuda basın önünde ilk açıklamayı yapan yine İnönü'dür. İnönü'nün, İpekçi ile yaptığı görüşme şu şekilde geçmiştir.

“Abdi İpekçi – İnönü ortanın solundayız demiş ve ortalık karışmıştı. Türlü yorumlara uğrayan, çeşitli propagandalara vesile olan bu iki kelime ile CHP Genel Başkanı ne demek istemişti? Herkesin kendi mizacına ve amacına göre cevaplandığı bu sorunun karşılığını bizzat İnönü'nün ağzından almak gerçeği aydınlatacak, duyulan

---

¹⁸³ *Dünya*, 8 Ekim 1967.

¹⁸⁴ *Ulus*, 25 Mart 1967.

¹⁸⁵ *Ulus*, 19 Mayıs 1968.

¹⁸⁶ *Dünya*, 9 Elim 1967.

teredditleri giderecek, yapılan dedikoduların daha iyi değerlendirilmesini sağlayacaktır.

İnönü – Evet, siyasi mücadelemizi ideolojik mücadele haline getirmek isteyen seçim ortamı içinde ortanın solu sözü yeni bir vesile oldu. Erim, Roosevelt'in büyük ekonomik buhranından sonra Amerika'da New Deal adıyla tatbik ettiği yeni düzen diyebileceğimiz sistem üzerine 'ben ortanın solundayım' dediğini belirtmiştir. Ben de böyle bir söz söylendiğini hatırlarım. Benim sözüm hem halk partisinin siyasi bünyesinden gelir, hem de Amerika şartlarına bazı yönlerden benzer. Amerika'ya benzerlik şurada:

Büyük bir ekonomik buhrandan sonra Amerika çok güç bir düzelme devrine girdi. Şimdi biz de büyük bir ekonomik ihtiyaç karşısında, çetin bir kalkınma çabası içindeyiz. Bu kalkınmayı zor tedbirlerle başarabileceğimiz kanısındayız. Çok fedakârlık yapmak lazımdır. Muhafazakâr tedbirlerle bunları başaramayız. Normal tedbirler dışında çalışma zarureti duyulunca alınan tedbirler, ortanın solunda sıfat taşır. Kalkınma planı, mali reform, toprak reformu, petrol davası ve bunun gibi tedbirler fevkalade zamanların gerektirdiği çabalardır. Ben daha 1930'larda mütevazî ölçüde kalkınma planı uygulamaya başladım. 1950'de iktidara gelen birinci Demirkırat Partisi planlı ekonomiyi komünist metodu olarak ilan etti ve plan tertibi devlet hayatına anayasa ile girdi. Dört seneden beri uğraşmamızla bütün millete mal oldu. Bir araya gelip ameli ve tatbiki sahaya indiğimiz vakit görüyorum ki planı savunan CHP ile diğer partiler arasında 1950'den evvelki kadar fark vardır. Plan fikrini komünist sayanlar için bizim iddiamız elbette sol bir iddiadır. Bugün planlı kalkınmanın özel sektöre düşmanlık olduğunu düşünebilecek insan bulunur mu? Ama daha dün bütün siyasi partiler o fikirdeydiler. Karma ekonomi sıfatıyla herkese kabul ettirdik. CHP, bünyesi itibarıyla devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik arayıştadır. 1923'teki harap memlekette devletçilik nasıl tek ve eşi, yardımcısı olmayan bir kalkınma çaresi idiye bugünde ekonomik hayatımızın temel bir unsurudur.

Daha Avrupalı manasında aksiyonları piyasada işleyen bir tek anonim şirket yoktur. Bütün teşebbüsler ya şahısların, ya ailelerin, ya da bankalarıdır. Henüz birikmiş sermaye yoktur. Birikmiş olduğu kadar ya tefecilikte kazanır, ya aile içinde bir teşebbüse girebilir. Demek ki büyük teşebbüsler hala devletçiliğe dayanmaktadır. Hatta yabancı sermaye ile kurulan büyük özel teşebbüsler bile hazine yardımı ile vücutlaşabilmektedirler. Son senelerin en büyük özel teşebbüsü olan Ereğli Demir-Çelik

Fabrikası ancak hazinenin hesap dışı denecek kadar geniş yardımlarıyla meydana gelebilmiştir. Bana devletçiliğin, ortanın solunda olmadığının, özel teşebbüsü engellediğinden bahsetmeye kimin cesareti olabilir.

İpekçi – Deniyor ki CHP’nin içinde türlü kanat sahibi vardır ve bunların bir kısmı ortanın solunda ki görüşleri benimsememektedirler? Ne dersiz?

İnönü – CHP içinde türlü kanaatte insanların bulunması, dünyanın her yerinde partilerin başında olan bir olaydır. Yeni alışan bizim gibi demokratik memleketlerde bu misaller daha tabii sayılmalıdır. Önemli olan, temel olan bir partinin sevk’ü-idaresidir. Halk Partisi’nin sevk’ü-idaresi içerden ve dışarıdan gelen bütün akımlara karşı doğru yolu, ileri hedefi bulur ve yürütür bir kudrettir”¹⁸⁷.

İnönü konuya biraz daha açıklık getirerek, ortanın solunda bir parti olunması geçmişten gelen ve halen temel ilkelerinin, ideolojisinin ve programının değiştirilmesi anlamına gelmemiştir. Bunun ötesinde partinin var olan görüşleri 1960 askeri müdahalesinden sonra kavramlarla yeniden tanımlanmıştır¹⁸⁸. İnönü’nün laiklik, halkçılık ve devletçilik gibi kavramların ortanın solu anlamına geldiğini söyleyerek, çağdaş gelişmeler gerektirdiği için bu ilkelere ortanın solu adının verilmesi aslında kırk yıllık bir gecikmeydi¹⁸⁹. Ortanın solu etrafında yapılan tartışmalara diğer partiler de katılmaya başlamıştır. Yapılan eleştirilere CHP yayın organlarından hemen yanıt verilmeye başlanmıştır. Ayrıca ortanın soluna karşı diye tanıtılan CHP’lilerin demeçleri de yayımlanmıştır. Ortanın solu ile ilgili basında yer alan bazı yazılar şunlardır:

“Hakancı ve gerici bir gazete, etekleri zil çalarak temennileri gerçek imiş gibi, manşetler atarak ilan ediyorlar: ‘CHP’de sağ-sol mücadelesi’ ve memlekete uymayan bir sorumsuzlukla ilave ediyorlar: ‘İnönü partinin sola kaymasını önleyenleri siyasi hayattan çekilme ile tehdit ediyor ve sonra: ‘sızan haberlere’ diye verdiği haberin yalanlığını itiraf ettikten sonra bir takım isimleri sağa bir takım isimleri sola tayin

¹⁸⁷ *Milliyet*, 29 Temmuz 1965; *Ulus*, 30 Temmuz 1965.

30 Temmuz 1965 günü CHP Parti Meclisi toplanarak, Ortanın Solu kavramıyla özdeş tutulan devletçilik ilkesini geniş bir şekilde açıklama gereksinimi duyarak, özel girişimin tam bir güven ve serbestlikle çalışmasını sağlayacak önlemleri almakta devleti görevli saydığını; gerçekleştirmek azminde olduğu özgür, ileri, siyasi bakımdan olduğu gibi ekonomik bakımdan da bağımsız Türkiye’nin üç temele dayanacağını belirtmiştir: “a) İnsan hakları ve özgürlüklerine saygılı hukuk devleti, b) planlı ekonomi düzeni içinde olanaklı olan en büyük ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, c) Nimet ve külfetlerin dağılışı, adaletin sağlanması ve sosyal güvenlik önlemleri sayesinde her yurttaşın geleceğe güvenle bakması, CHP’nin devletçilik ilkesinin de, halkçılık ilkesinin de, bu üç büyük ülkü’nün ışığı altında değerlendirileceği ifade edilmiştir”. Bkz. *Ulus*, 31 Temmuz 1965.

¹⁸⁸ Ayşe Güneş Ayata, *CHP, Örgüt İdeoloji*, Gündoğan yay., Ankara, 1992, s.82.

¹⁸⁹ Hikmet Bila, *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası*, Milliyet yay., İstanbul, 1987, s.288.

ederek aklınca nifak tohumu ekiyor. CHP içinde böyle bir mücadele yoktur. Partinin bütün mensupları partiye bağlı insanlardır. Bu insanların hepsi yobazlığın, sahtekâr din tüccarlığının ve gericiliğin ifadesi olan padişahçılığı sinsi yürütenlerin karşısındadır. CHP'liler hiçbir zaman birbirlerine bu kadar bağlanmamışlardır ve görevlerinin ululuğuna bu kadar inanmamışlardır. CHP bu yurdu eteğinden çekerek onu ortaçağın çukurunda boğmak isteyen gericilerle mücadele halinde olduğu gibi, Türkiye'yi çiftlik gibi idare etmiş olanların yarattıkları sosyal huzursuzlukları sömürerek bu memleketi komünizme sürüklemek isteyenlerle mücadele halindedir.

Suphi Baykam (CHP Genel Sekreter Yrd.) : Sosyal adalet ilkeleri ile komünizmi karıştıran zavallıların artık toplumumuz içinde bir hakları yoktur. Günü ve yeri geldikçe herkese milliyetçiliğin ve memleket severliğin ne olduğunu anlatmaya devam edeceğiz.

Ecevit (Parti Meclisi Üyesi Ankara MV.) : Gazete sözde parti içindeki sağ-sol bölünmenin petrol konusunda çıktığını iddia etmektedir. Türk toplumunun muhtaç olduğu sosyal reformların CHP programı çerçevesinde gerçekleştirileceğine ve şimdiden ileri adımlar atıldığına inanıyorum. Hiçbir esasa dayanmayan ve hiçbir sonuç vermeyecek olan bir bölme çabası olduğu düşüncesindeyim.

Hıfzı Oğuz Bekata (Ankara Senatörü) : Yeni anayasa, sosyal, adil ve dengeli cemiyet ilkesini getirmiştir. Ben de buna inanıyorum. Benim milliyetçi olduğum doğru, sağcı olduğum asılsızdır.

Tahsin Banguoğlu (Edirne Senatörü) : Ben CHP'nin ne sağındayım ne de solundayım. Tastamam ortasındayım. Parti içinde bir sağcı teşekkül olduğundan da haberim yok. Ben İnönü'ye komünist demedim.

Aydın Bolak (Balıkesir Milletvekili) : Bugün siyasi mücadele, memleketin menfaatleri ile bağdaşması mümkün olmayan bir seviyeye indirilmek istenmektedir. Türk milletini doktriner iki kampa bölüp, karşılıklı olarak vatana ihanet ithamları ile uğraştırmakta, yapılan ithamları beslemekte veya ileri, geri gibi aslına uymayan bölümlere ayırmakta mahzur görüyorum. Bundan komünistler yararlanır”¹⁹⁰.

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi ortanın solcuları, devletin de Anayasa'nın da, CHP gibi, ortanın solunda olduğunu açıklama gayretine girişmişlerdir. Bu konuda gelen yoğun saldırılara ve suçlamalara karşı, İnönü çok büyük çaba harcamak zorunda kalmıştır. Abadan'a göre; çok partili parlamenter sistemde, siyasi partiler yelpazesindeki izafi bir yön tayini için başvuru ve mutlak surette bir değer yargısı

---

¹⁹⁰ *Ulus*, 19 Haziran 1966.

olarak ileri sürülen ‘ortanın solu’ deyimi, CHP Genel Başkanı tarafından başlangıçta sınırlı, somut bir anlamda kullanılmıştır. Görülüyor ki CHP Genel Başkanı, Türk kamuoyunu en çok meşgul eden ‘ortanın solu’ deyiminin rakip partiler tarafından sömürülüp, ilk kullanıldığı anlamdan tamamen farklı bir yöne sürüklendiğini fark ettikten sonra bu deyimi bir anayasa direktifi olarak ortaya koymaya ve partisini bu direktife en sadık bir oluşum olarak tanıtmaya çalışmıştır. Başlangıçta devletçilik, daha sonra halkçılık ve reformculukla bir tutulan ortanın solu deyimi, böylece seçim propagandasının sonuna doğru CHP’nin Türk Devleti’nin ana vasfı olarak nitelenmiş ve aşırı siyasi akımları durdurabilecek bir güç olma sıfatıyla, asli manasına da uygun düşen ideolojik anlam haline getirilmeye çalışılmıştır¹⁹¹.

1965 seçimlerine ortanın solu sloganıyla giren CHP sağ kesime de güvence vermekten kaçınmamıştır. Feyzioğlu, Kayseri’de yaptığı konuşmada, CHP halkçılığının ülkede sefaleti kaldıracağını; ama aynı zamanda aşırı ve ihtilalci akımların silahlarını da ellerinden alacağını söylemiştir. O’na göre CHP, Komünizm’le mücadelenin etkili yollarını bilen, halkın ızdıraplarını dindirebilecek olan partidir¹⁹². Aynı gün İçişleri Eski Bakanı Kurutluoğlu ise şunları ifade etmiştir: “*CHP’nin ortanın solunda olması, Atatürk devletçiliğini ve sosyal adalet ilkelerini sinesinde taşıyan anayasa’nın koyduğu esaslara bağlı olup, bunu aşması elbette mümkün değildir*”¹⁹³.

1967 yılına gelindiğinde önemli gelişmeler yaşanıyordu. Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri tarafından, Ecevit yılın adamı seçilmekteydi. Basında Ecevit hakkında önemli yorumlar yapılmıştır. Milliyet Gazetesi, Ecevit’i yeni bir hareketin öncüsü olarak tanımlarken, Cumhuriyet Gazetesi O’nun, eski ve köklü bir parti içinde, ortanın solu görüşünü kabul ettirebilmesine övgüler dizmiştir. Milliyet’e göre, ortanın solu hareketinin önderliğini ve mücadelesini önceleri kuliste, sonra açık açık yapan Ecevit, kısa sürede düşünsel mücadelesini başarıyla sonuçlandırabilmiştir¹⁹⁴.

12 Ağustos 1968 tarihinde Ecevit, yaptığı basın toplantısında, ortanın solu tutumunun, CHP’den artık sökülemeyecek kadar kökleştiğini, hatta partili çevreleri de aşan bir harekete dönüştüğünü, geniş yoksul toplulukların çözülemeyen ekonomik ve

---

¹⁹¹ Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, SBF Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, s.156-159.

¹⁹² *Ulus*, 19 Ağustos 1965.

¹⁹³ *Ulus*, 19 Ağustos 1965.

¹⁹⁴ *Milliyet*, 2 Ocak 1967.

sosyal sorunlarının, ortanın solunda bir düzen değişikliğiyle, çözüleceğine inanmaya başladığını belirtmiştir¹⁹⁵.

Ecevit, Ortanın Solu adlı kitabında başlıca ilkeleri şöyle sıralamıştır: hümanizm, halkçılık, sosyal adaletçilik-sosyal güvenliklik, ilericilik-devrimcilik-reformculuk, devletçilik, plancılık, özgürlükçülük, sosyal demokratlık¹⁹⁶. İnönü, 29 Temmuz 1965 günü, CHP'nin devletçi bir parti olmasından dolayı ortanın solunda bir ekonomik anlayışta olduğunu belirtmiştir¹⁹⁷. Daha sonra CHP Parti Meclisi, CHP'nin devletçilik görüşünü açıklamış ve bu devletçiliğin özel girişimin önünde engel değil, bilakis destek olduğunu bildirmiştir¹⁹⁸. Arkasından İnönü, halkçı olmanın, sosyal adaletçi olmanın, ortanın solunda olmak anlamına geldiğini ifade etmiştir¹⁹⁹. Satır ise, CHP'nin ilerici ve devrimci vasıfları ile ortanın solunda olduğunu ancak sosyalist ve sınıf tahrikçisi bir parti olmadığını vurgulamıştır²⁰⁰.

Sol içerisindeki çekişmeler dışında ortanın solu yönündeki yaklaşım ve bu konuda basında geçen yazılar da, soldaki ayrışmaları daha da arttırmıştır. Sol içerisinde birden fazla farklı sol düşüncesinin hâkim olması ister istemez bu düşüncelerin farklı tanımlamalar getirmesini de sağladı. Bu kargaşa ortamında ortanın solu hareketinin ortaya çıkışını hızlandıran ilk şey şüphesiz 1960'lı yılların özel koşulları ve 1961 Anayasası'dır.

1960'lı yıllardan sonra dünyayı saran sol dalganın, 61 Anayasasının sağlamış olduğu özgürlükçü ortamla birlikte kısa sürede Türkiye'ye de ulaştığını, TİP'ten sonra CHP de fark etti. CHP'de dönemin koşullarına ve siyasi havasına göre solu yeniden biçimlendirme ve tanımlama konusunda usta olan İnönü, CHP'nin devletçilik ve halkçılık ilkelerinden dolayı zaten ortanın solunda olduğunu; ancak buna isim vermeyi çağdaş koşullar gerektirdiği için geciktirdiklerini söylemiştir. İnönü, ortanın solu kavramını ortaya atarken iki önemli amacı gerçekleştirmek istemiştir. Bu iki amaçtan ilki, gelişebilecek aşırı sol akımlara karşı durabilecek merkez sol bir parti yaratarak, aşırı sağı dengeleyen AP'nin karşısına çıkmak ve rejimin iki merkez parti üzerinde sağlam ve batılılaşmaya açık yapısını korumaktır. Diğer ise, gittikçe zayıflayan ve taban kaybeden CHP'nin hızla gelişen sol tabanı kapmasını sağlamak ve CHP'nin güç

¹⁹⁵ *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1968.

¹⁹⁶ Bülent Ecevit, *Ortanın Solu*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1966, s.23-29.

¹⁹⁷ *Milliyet*, 29 Haziran 1965.

¹⁹⁸ *Ulus*, 31 Temmuz 1965.

¹⁹⁹ *Ulus*, 12 Ağustos 1965.

²⁰⁰ *Ulus*, 2 Ağustos 1966.

kaybını önlemektir. Tüm bu düşünceler 1960'lı yıllardan sonra ortanın solu fikrini ortaya çıkarmış ve sol içerisinde yaşanan tartışmalara farklı bir boyut kazandırmıştır.

Sola ilerlemeci tarih görüşünün getirmiş olduğu açıdan bakılınca, sol; mutlaklıktan uzak olan, göreceli bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Buna göre sol kavramı, bir defaya özgü belirlenmiş bir içeriği betimleyen bir kavram değildir. Bu kavram zamana ve değişen koşullara göre farklı içerikleri belirlemektedir²⁰¹. Kemalizm; ümmetçi, feodal ve dinsel özellikleri içerisinde barındıran; toplum yapısını, yurttaşlık temelinde yükselen laiklik ve demokratik bir yapıya dönüştürmeyi hedeflemesinden dolayı, dönemin koşulları içerisinde, sol yönelimli bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır²⁰². Devletçilik ilkesiyle, hızlı bir çağdaşlaşma doğrultusunda, daha ileri bir toplumsal yapıya kavuşma doğrultusunda, Kemalist Hareket siyasal olarak sol kanatta değerlendirilmiştir.

Sol içerisinde süren tartışmalarda Kemalizm'in de sol içerisinde yer alıp almadığı tartışılmaktaydı. Tek parti döneminde halka yönelik propaganda çalışmaları çerçevesinde düzenlenen "İnkılâp ve İstiklal Konferansları"nda, Sivas milletvekili Vasfi Raşit Seviğ CHP'nin siyasal kimliğine ilişkin sözlerinde şunları dile getirmiştir:

*"Siyasette sol denilen fikir, cemiyet hayatının mütemadiyen değişeceğine inanan ve bu değişmelerin zaruri olduğunu bilen fikirdir. Bizim fırkamız, soldur. İşte onun içindir ki fırkamız inkılâpçıdır. Çünkü hali değişmeden muhafaza etmeye uğraşanlara sağ denir. Sağa irtica nazarı ile bakarız"*²⁰³.

Kemalist hareketin gelişiminde ve düşünce yapısının şekillenmesinde; Osmanlı'dan devralınan toplumsal düzen yanında, Kemalist Devrim'in birinci aşamasını oluşturan Milli Mücadele'yi, yürüten ve başarıya ulaştıran sınıf ittifaklarının da doğrudan belirleyiciliğinden söz etmek mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki devrimci kadronun gerçekleştirmiş olduğu ilerici eylemler ve bunlara yön veren düşünce unsurlarının bütünü anlamında Kemalizm, Atatürk'ün ölümünden

²⁰¹ Norberto Bobbio, *Sağ ve Sol – Bir Politik Ayrımın Anlamı*, (Çev. Zühal Yılmaz), Dost Kitabevi, Ankara, 1999, s.295.

²⁰² Atilla İlhan, *Hangi Sol?*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2003, s.212-216.

²⁰³ Hakkı Uyar, "İnkılâp ve İstiklal Konferansları", *Toplumsal Tarih*, C.3, S.17, Mayıs 1995, s.54.

"Kemalizm, Türkiye'de Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan doğan ulusalcı sol akımının adıdır. Çünkü hem bir Ulusal Kurtuluş Savaşı verilmesiyle ulus doğmuştur, hem de Batı'lı anlamda kapitalizm ülkede bulunmadığı için, yoksul halk kütlelerinin sorunlarının ele alınması, emperyalizme karşı ulusu meydana getiren geniş kitlelerin çıkarlarının savunulması sol politikalar gerektirmiştir. Bu nedenle, Kemalizm'in tanımı yapılırken, Türklerin Ulusal Sol akımı biçiminde bir açıklama getirmek, bilimsel açıdan gerçekçi bir yaklaşım olacaktır". Bkz. Anıl Çeçen, *Ulusal Sol*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2005, s.252-253.

sonra birbirinden farklı, çoğu zaman birbirine oldukça zıt yorumların ve tanımlamaların konusu olmuştur. Var olan toplumsal ve siyasal sorunlara çözüm getirirken, Kemalizm tanımlamasında farklı Kemalist anlayışlara rastlanmaktadır. Sol, Kemalizm'i çağdaşlaşma hedefi doğrultusunda yorumlarken, anti-emperyalizm ve anti-kapitalizm ifadeleri içerisinde düşünce sistemine oturtmuştur. Kemalist Devrim'i, Mustafa Kemal ve onun etrafındaki bir grup devrimci aydından oluşan çekirdek bir kadronun ürünü olarak gören sol, 1960'lardan itibaren toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal açılımları gerçekleştirmeye başlarken, Kemalizm'i temele oturtarak, Atatürkçü çizgide ilerlemeye çalışmıştır.

1919-1938 yılları arasındaki dönemde, Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünsel önderliği altında gerçekleştirilen devrimsel eylemler, lider sonrası süreç için tartışmaya yer bırakmayacak ölçüde belirgin bir projeksiyon sağlayan sistemli bir düşünce yapısı kazanamamıştı. Kemalist Hareket'in karakterini belirleyen pragmatizm özelliği ve Mustafa Kemal'in *“bazı konularda siyasetini geri dönülmez kalıplar içinde dondurmaktan istemekten kaçınması”*²⁰⁴ gibi nedenlerle kendinden sonraki dönemde kavramsal anlamda karışıklıklara da yol açmıştır. Sözü edilen süreci Tarık Zafer Tunaya'nın şu sözleriyle özetlemek mümkündür: “Bugün Atatürkçülük yok; Atatürkçüler var”. Bu bakımdan, sağda yer alan hareketler için Kemalizm, milliyetçi bir anlayış çerçevesinde sınıfların varlığını inkâr etmektir. Merkez sağ partiler için Kemalizm, teknik ve endüstriyel ilerleme anlamında bir batılılaşmadır. Ilımlı, sosyal demokrat solun, laiklik ve sosyal adalet üzerindeki vurguları yine Kemalizm referanslıdır. Öte yandan bir kısım radikal sol akıma göre ise Kemalizm; ancak anti-emperyalizm unsuru bağlamında açıklanabilir²⁰⁵. Görüldüğü gibi her biri kendini gerçek Kemalizm'in temsilcisi ve Atatürk'ün politik mirasçısı olarak değerlendiren bu akımların yarattığı çoğul Kemalizm ortamında, Kemalizm sözcüğü tek başına bir anlam ifade etmekten uzaklaşmış, kavramın içi tam anlamıyla boşalmıştır. Bu yönüyle Kemalizm'in, Türkiye'ye getirmiş oldukları yönüyle ve devrimci bir yapı ortaya koymasıyla, solun Kemalizm'e daha yakın olduğu da, sol ideolojiler içerisinde tanımlanmıştır.

Bütünsel bir yaklaşımla değerlendirildiğinde, çağdaşlaşma, kalkınma, bağımsızlık ve anti-emperyalizm kavramları içerisinde gelişen Kemalizm, Kemalist

---

²⁰⁴ Sina Akşin, “Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal Toplumsal ve İdeolojik Kökenleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İletişim yay., İstanbul, 1998, s.2039.

²⁰⁵ Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma – Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, (Çev. Ergun Aydınoglu), Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2005, s.258.

hareketi düşünce boyutunda temsil eden altı ilkenin, Kemalizm'in geliştiği koşullar içinde, sol eksene oturan devrimci bir gelişime kaynaklık ettiği görülmektedir. Kemalizm'in, özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra, hızlanan bir süreç içinde tutucu yorumlara konu edildiği ve hatta birbirine zıt siyasal yaklaşımların çıkış noktası haline getirilerek ayrıştırılmıştır. Bu ayrışmanın bir yanı da solun, Atatürk dönemi eylemleri ve bu eylemlere yön veren düşünce ilkeleri ile beliren Kemalizm'in devrimci özünü referans aldığını iddia eden ve bu özü yeniden canlandırarak yaşatmak isteyen bir düşünce olarak gelişmesidir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1970'lere kadar geçen sürede, tarihsel olarak Kemalizm'in solunda yer alan sosyalist ve komünist hareketlerin büyük kısmının Kemalizm'e ilişkin değerlendirmeleri de, bu hareketin solda yer aldığı kabulü yönündedir. Bu süreçte, Kemalizm'in modernleşme yönünde, halkçılık ve devletçilik ekseninde gelişen atılımları, sosyalist solun hareket alanını genişleten girişimler olarak desteklenmiştir²⁰⁶. Bununla birlikte özellikle erken cumhuriyet döneminde, Kemalizm'in Sovyet dostluğunu gözetken, tam bağımsızlıkçı ve anti-emperyalist dış politika anlayışı da, sosyalist ve komünist hareketlerin Kemalizm'e ilişkin olumlu değerlendirmelerinde etkili olmuştur²⁰⁷. 1960'lı yıllarda da, özellikle Milli Demokratik Devrimciler ve yanlarında Mehmet Ali Aybar önderliğindeki TİP'de, Kemalizm'i sol bir hareket olarak nitelendirmiş ve kazanımlarını sahiplenmiştir²⁰⁸.

Kemalizm'i siyasi anlamda sol ile yakınlaştıran, tam bağımsızlık, çağdaşlaşma, kalkınma fikrinin, anti-emperyalist ve anti-kapitalist mücadelelerle birleşmesiyle; sol kendisini Kemalist değerlerin savunucusu ve uygulayıcısı olarak görüp, Kemalist devrim stratejisinin devam ettirilmesini de kendine bir görev sayarak, sol Kemalizm anlayışını 1960'lı yıllardan itibaren sol çatı altında kabul etmiştir.

---

²⁰⁶ Eftal Ş. Batmaz – M. Bülent Varlık, “Türkiye Komünist Fırkası/1925 Üzerine Belgeler-II”, *Kebikeç*, S.15, 2003, s.232.

²⁰⁷ Rasih Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm*, Sarmal yay., İstanbul, 1995, s.342.343.

²⁰⁸ Atilla İlhan, *Dönek Bereketi – Cumhuriyet Söyleşileri (Nisan-Eylül 1998)*, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 2002, s.118.

2 - 1950-1970 Arası Sağ ve Milliyetçi – Mukaddesatçı Gençlik

II. Dünya savaşının yarattığı felaketten sonra dünya dengeleri tamamen değişmeye başlamış, Türkiye de payına düşen değişikliğe yönelmişti. Çok partili sisteme geçildiğinde oy kaygısıyla verilen tavizler, yeni kurulan dünya düzenine uyumlu bir iktidarın işbaşına gelmesiyle; kontrolsüz, kırııcı, toplumsal yapıyı olduğu kadar iktidar sahiplerini de rahatsız edici olaylara yol açmıştı.

Türkiye’de 1946 yılında çok partili siyasal yaşam başladığı zaman, CHP’ye yöneltlen suçlamalar arasında en çok sözü edileni, tek parti döneminde halkın serbestçe ibadet etme hürriyetlerinden yoksun bırakılmış olunmasıydı²⁰⁹. Demokrat Parti’yi iktidar yapan 1950 seçimlerinin yarattığı sevinç gösterilerinin nedenlerinden biri de, Türkiye’nin dinsiz Halk Partisi’nden kurtulduğu düşüncesidir²¹⁰. Ancak kısa bir zaman içinde ümitler yerini hayal kırıklığına bırakmıştır. Bu süreçle birlikte Türkiye’de Cumhuriyet ve Devrim idaresinin getirdiğı bazı olgular tartışma konusu olmaya başlamış ve genel olarak CHP, 27 yıldır milletin kanını emen bir parti olarak suçlanırken DP, 1950’den sonra izleyeceği din politikasının tohumlarını da serpmiştir²¹¹. Her ne kadar programında partinin laikliği, devletin din ile hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinden müessir olmaması manasında anlayarak; din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi, insanlığın mukaddes haklarından tanıdığı ifadeleri bulunsada, DP henüz muhalefetteyken dahi, 1949’daki II. Büyük Kurultayı’nda İslamcı fikirlere kapısını açmıştır. Nitekim Celal Bayar, Türk Milletinin Müslüman olduğunu ve Müslüman olarak Allah’ına kavuşacağını belirtmiştir²¹².

14 Mayıs 1950 seçimleri, serbest ve özgür seçim denemesi olmasının yanı sıra 1923’ten beri sürmekte olan CHP iktidarını da sona erdirmiş ve yakın tarihimizde bir dönüm noktası olmuştur. 27 yıl süren tek parti rejiminden sonra 1950’de işbaşına gelen DP iktidarı döneminde, demokrasi adı altında, bir yandan irticai faaliyetlerle, Atatürk’e ve devrimlerine saldırılarda artma görülürken; öte yandan basında, komünizm tehlikesi

²⁰⁹ Şerif Mardin, *Türkiye’de Din ve Siyaset Makaleler III*, (Der. Mümtazer Türköne, Tuncay Önder), İletişim yay., İstanbul, 1991, s.132.

²¹⁰ Ahmet Yeşil, *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, T.C. Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2001, s.161.

²¹¹ Ömer Lütfi Erol, *Asker-Devrim-Darbe*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2003, s.167.

²¹² Muzaffer Sencer, *Dinin Türk Toplumuna Etkileri*, Ant yay., İstanbul, 1968, s.210.

olduğu konusunda yazılar sıklaştırmıştır. Menderes, 29 Mayıs 1950’de okuduğu ilk Hükümet Programı’nda, Türk Devrimi’ni tutan-tutmayan devrimler olarak 2’ye ayırmış ve millete malolmayan devrimlerde ısrarlı olmayacaklarını belirtmiştir²¹³. Bir yanda basının tutumu diğer yanda DP’nin devrimlere bakışı, gençlik tarafından sorgulanır olmuş ve yavaş yavaş üniversite gençliği içerisinde gruplaşmalar da başlamıştır. Sağ-sol düşüncesi ve dini ayrımlar ortaya çıkarken, ülkenin içinde bulunduğu durum da giderek karmaşık bir yapıya bürünmekteydi.

Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra öğrenci hareketleri, toplumsal düzenden çok siyasi konuya yönelmiş ve eğitime yönelik bir hareketlenme olarak ortaya çıkmamıştır. Bu hareketlerde gençlik, düşünce özgürlüğü üzerinde çok durmuş ve düşünce özgürlüğünün olmadığı bir ülkede demokrasinin olamayacağını dile getirmişlerdir. İktidardaki partinin baskı yaptığını vurgulayarak siyasi rejimin kendisine yönelmiştir. Dönemin öğrencileri kendilerini Atatürkçü olarak tanımlamış ve hükümeti şeriatçılık ve laiklik düşmanı olmakla suçlamışlardır²¹⁴.

Dönemin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında siyasal partiler, gençlik üzerindeki etkinliklerini artırmak için Gençlik Kolları kurmaktaydılar. 1950’ye kadar Atatürkçü gençliğin devletle önemli bir çatışması yokken, DP’nin iktidar olmasıyla birlikte bu partinin muhafazakâr yapısı içindeki gerici-tutucu, hatta köktendinci eğilimler giderek devlet politikasını kendi arzuları doğrultusunda değiştirmeye yeltenmişlerdir. İzlenen politikayla birlikte İslami kanada yönelik verilen tavizler ve destekler de giderek artmıştır²¹⁵.

1950’den sonra mevcut partiler, özellikle DP ve CHP, gençlik kuruluşları içerisinde yer almaya, bunların yönetici kadrolarını ele geçirmeye başladılar. DP bu konuda, iktidar olmanın avantajlarından dolayı daha etkindi. DP iktidarının baskıcı yönetimi arttıkça öğrenci hareketlerinin muhalefet potansiyelinde de belirli bir yükselme görüldü. Muhalefet Partisi CHP, DP’yi dini siyasete alet etmek ve irticayı uyandırmakla suçluyordu. İnönü 22 Mart 1951’deki demecinde dinin politikaya alet edildiğini, bunu iktidarın gelecek seçimlerde oy toplamak için yaptığını söylüyordu.

---

²¹³ *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1950.

²¹⁴ *Tercüman*, 29 Nisan 1954.

²¹⁵ 1951 yılında İzmir DP kongresinde Adnan Menderes şu konuşmayı yapıyordu: “...Şimdiye kadar baskı altında olan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılâp softalarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek Ezan-ı Muhammediyi Arapçalaştırdık. Mekteplere din derslerini kabul ettik. Radyo’dan Kur’an okuttuk. Türkiye Devleti Müslüman’dır ve Müslüman kalacaktır. Müslümanlığın icaplarını yerine getirecektir”. Bkz. Yemliha Türk, *1951-1955 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşısı Hareketler ve Tepkileri*, İ.Ü. Atatürk İlkeleri İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001, s.171-172.

Meydana gelen irtica hareketleri de DP'nin iktidar olmasının hemen ardından başlamıştı²¹⁶. Daha sonra gençlerin büyük çoğunluğunun CHP'ye eğilimli olduğunu kavrayan Demokrat Parti, yüksek öğrenim gençliğinin siyasetle uğraşmasını yasakladı. Türkiye Milli Talebe Federasyonu Genel Başkanı Mesut Ülkü, 6 Kasım 1954 günlü demecinde İnkılâpların, komünizmle mücadelenin, Kıbrıs Davası'nın da siyasetle alakası var mıdır? Demek ki inkılâp düşmanlarına, komünistlere, Kıbrıs İlhakçıları'na gün doğacak diyordu²¹⁷. Bu sözler de gençlik kuruluşlarının o dönemdeki duyarlılık ve başlıca etkinlik alanlarını ortaya koymaktadır. 1956'lı yıllara gelindiğinde ise hırçınlaşan ve kavgaya dönüşen iktidar-muhalefet sürüşmesi, biçimsel özgürlük anlayışı ile Atatürk devrimciliği konuları etrafında toplanmıştır. DP, tek parti iktidarını, halkın iktidarını, halkın dinsel duygularına saygısızlık, vicdanlara baskı, hatta devrimbazlıkla suçlarken; CHP ise DP iktidarını irticaya destek olan, devrimlere ve Atatürk'e ihanet eden bir süreç olarak görmüştür²¹⁸. DP'nin dini hisleri oy avcılığı pahasına istismar siyaseti de, Nurculuk cereyanının geniş bir alana yayılmasına neden olmuştur²¹⁹. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren Nakşibendîlik, Nurculuk ve Ticanilik cereyanı hızlanmış bu gruplar elde ettikleri siyasi destekler sayesinde laiklik karşıtı eylemlerini de gittikçe arttırmışlardır.

1961 Anayasası'nın kabulünden sonra öğrenci hareketlerinin eski doğrultusu da bütünüyle değişti. Siyasallaşma ve gruplaşmalar, iktidar ve muhalefet partilerinin çevresinde odaklaşmanın ötesine geçerek, kurumsal sol ve sağ boyutlara ulaştı²²⁰. Devrimci-ilerici gençliğin göstermiş olduğu faaliyetler karşısında, ideolojik açıdan henüz ayrışmamış olan milliyetçi-dinci gençlik yer almaktaydı. Solcu gençlik, "Bozuk düzen değişmelidir, Bu düzen eskimiştir" sloganı ile hareket alanını belirlerken; sağcı gençlik ise her türlü değişiklik talebini komünizmle eşdeğer gördüğü için kendini

²¹⁶ Metin Toker, *DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi yay., İstanbul, 1991, s.118.

Atatürk de büyük Nutku'nda, yüzyıllardır dinin siyasi ve şahsi çıkarlar amacıyla nasıl kullanıldığını şu sözleriyle ifade etmektedir: "Bunca yüzyıllar boyunca olduğu gibi bugün de milletlerin cahilliğinden ve bağınazlığından yararlanarak binbir türlü siyasi ve şahsi maksatla çıkar sağlamak için, dini alet ve vasıta olarak kullanmak binbir türlü siyasi ve şahsi maksatla çıkar sağlamak için, dini alet ve vasıta olarak kullanmak teşebbüsünde bulunanların memleket içinde de dışında da var oluşu, ne yazık ki, daha bizi bu konuda söz söylemekten alıkoyamıyor. İnsanlık dünyasında, din konusundaki uzmanlık ve derin bilgi, her türlü hurafelerden arınarak gerçek bilim ve tekniğin ışıklarıyla tertemiz ve mükemmel oluncaya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde rastlanacaktır." Bkz. Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, (Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s.479.

²¹⁷ *Yeni Gazete*, 8 Kasım 1954.

²¹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C.3, y.y., İstanbul, 1968, s.20; Çetin Özek, *Devlet ve Din*, Ada yay., İstanbul, 1982, s.543.

²¹⁹ Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, Simav yay., İstanbul, 1991, s.214.

²²⁰ Tevfik Çavdar, "Cumhuriyet Döneminde Gençlik", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim yay., İstanbul, 1983, s.810.

“Komünizm belasına karşı düzeni korumakla” görevli saymaktaydı. DP iktidarıyla birlikte, sağ düşünce ile bütünleşen İslamcılar ise bu geleneği sürdürerek Komünizmle Mücadele Dernekleri ve benzeri örgütlerde yer almışlar, “milliyetçi, mukaddesatçı, sağcı” düşünceye destek sağlamışlardır²²¹. 1950’lerden kalan İslam âleminin en büyük düşmanı komünizmdir sloganı 1960’lı yıllara gelindiğinde de bütün canlılığıyla devam etmekteydi. Bu dönemde, iktidara gelen sağcı hükümetlerde milliyetçi-mukaddesatçı gençliği, politikalarına destek verecek, sola karşı aktif bir şekilde mücadele edecek bir araç durumuna getirmeye çalışmaktadırlar.

Sağcı basının gündemindeki en önemli madde, komünizmle mücadele konusuyken; sağcı politikacıların ve hükümetin ise vazgeçilmez sermayesini yine basının ve gençliğin komünizme karşı mücadelesi oluşturmaktaydı. AP İl Gençlik Başkanlıkları’ndan bazıları “*Milliyetçi gençlik, yurtta komünist avına çıkacaktır.*” şeklinde açıklamalar yapıyorlardı²²². Milliyetçi-mukaddesatçılara göre komünistler, “*Cinsi sapık kişiler, hırsızlık, rüşvet ve yüz kızartıcı suçlardan memuriyetten kovulmuş, aşağılık duygusuna sahip kimseler...*”dir. “*Zamanı gelince on komünist öldürmeyen Türkten sayılmayacaktır*”²²³.

Türkiye’de 1960’lı yıllarda yasal olarak kurulmuş bir Marksist parti bulunmasına karşın; Türk sağ 1965’e kadar milliyetçiliği ideoloji olarak benimsemiş bir partiye sahip değildi. MHP parti olarak milliyetçiliği kurumsallaştırmış ilk parti olarak karşımıza çıkar. 1960 darbesinde CHP ile birlikte varlığını sürdüren Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), 1960’ların ortasında kimlik ve kadro değişimi yaşamıştır. 1969’da ise tamamen değişip Milliyetçi Hareket Partisi olmuştur.

27 Mayıs 1960 ihtilalini hazırlayan, gelişmede önemli bir rol oynayan ve darbeyi radyodan ilk okuyan Türkeş, zamanla CKMP içerisinde etkili bir konuma sahip

---

²²¹ “*Komünist ideolojinin ‘kutsal din duygularını ve manevi değerleri tahrip ettiği’ inancından hareketle, bir direnme şevkini ön plana çıkaran milliyetçi-mukaddesatçı akım, sendika düşmanlığını, karma ekonomi ve plan aleyhtarlığını ve eğitimde muhafazakâr ilkelerin savunulmasını anti-komünist mücadelelere ilave ederek geliştirdi. Soğuk Savaş’ın bir uzantısı olarak Türkiye’de kurulan yerli Gladyo, Özel Harp Dairesi içinde yuvalanırken, onun sivil uzantısı olan Komünizmle Mücadele Derneği de önce işçi yoğunluğu yüksek kentlerde örgütlenmeye başladı. Bu adla ilke dernek kurma girişiminin 1948’de Zonguldak’ta ortaya çıkması, yeterince anlamlıdır. 1950’den sonra gayri resmi olarak faaliyete geçen dernek, resmi olarak ilk şubasını 1956’da İstanbul’da açtı. 27 Mayıs darbesi sonrasında faaliyetine birkaç yıl ara verdi ve 1963’te isminin başına Türkiye sözcüğünü ilave ederek, yeniden çalışmaya başladı. Derneğin kuruluş amacı tüzüğünde açıkça belirtilmişti: ‘Milli bünyemizi meydana getiren ve kuvvetlendiren, millet olarak yaşamamızı sağlayan unsurları takviye ederek komünizmle fikir yoluyla mücadele etmek ve bu gayeye ulaşabilmek için tarihe, vatana ve Allah’a bağlılığı kökleştirmek.’ Bkz. http://www.radikal.com.tr/ek_haber. (20.04.2008).*

²²² Cihan Aktaş, *Tanzimattan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar*, Nehir yay., İstanbul, 1989, s.261.

²²³ Enver Tuncaalp, “Edremit’te Kızıl Faaliyet”, *Yeni İstiklal*, 10 Şubat 1965.

olmuştur. 1960 ihtilalinden sonra ülkeyi yöneten Milli Birlik Komitesinin başkanı olan Cemal Gürsel'in yardımcısı olan Türkeş, diğer arkadaşlarıyla fikir ayrılığına düşmüştür. 27 Mayıs'ın ardından bazı komite üyeleri seçimin yapılmasını ve yönetimin sivil yönetime bırakılmasını istemişlerdir. Ancak Türkeş ve arkadaşlarının bulunduğu bir grup buna karşı çıkarak sivil yönetimin sadece CHP olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü ihtilal sonrasında sadece CHP ve CKMP ayakta kalmıştı. Türkeş ve beraberindeki grup, Milli Birlik Komitesi üyelerinin senatör olmalarına da karşı çıkmış ve 14'ler olarak bilinen bu grup yurt dışına çıkarılmıştır. Türkeş ve bazı arkadaşları 23 Şubat 1963 yılında Türkiye'ye dönmüştür. Türkeş sürgünden dönünce yaptığı basın toplantısında "Ya parti kuracağız, ya da mevcut partilerden biri doktrinimizi benimseyecektir." demiştir. Türkeş'i CHP ve TİP dışında kalan tüm partiler kendi partilerine davet etmişlerdir. Türkeş'in, AP'ye girmesi söz konusu olmuş ancak; 27 Mayıs ihtilalcisi olanların parti yönetiminde bulunmaları Türkeş'in bu girişimini engellemiştir. Mart 1965 sonunda Türkeş ve 14'lerden dördü CKMP'ye katılmışlar ve haziran sonunda katılanların sayısı onu bulmuştur²²⁴.

Parti içerisinde ağırlığını hissettiren Türkeş 1 Ağustos 1965 yılında CKMP genel başkanı seçildi²²⁵. CKMP devletçilikte çok koyu bir yol izledi. Devletçiliği CHP'ninkinden daha ağır bir yaklaşım getiriyordu. Türkiye'de ve dış basında Türkeş'i, Nazi ve Faşist eğilimli olmakla suçladılar ancak bunlar Türkeş tarafından reddedildi. CKMP'nin Türkçe ve anti-komünist etmenleri ön plana çıkardığı görüldü. 1966-1967 yılları arasında gelişen AP rekabeti ve Komünizmle Mücadele Derneği'nin CKMP'ye katılması anti-komünist söylemi iyice arttırdı.

Türkeş, milliyetçi - toplumcu bir sosyal yapı kurmayı amaçlamıştır. Bu yapıda esas olarak Türk milletini esas almıştır. Ne bir patron ne de bir işçi sınıfı söz konusudur. Tamamıyla Türk Milleti söz konusudur. Çünkü millet; bir tarih, kültür ve gelecek birliğidir. Bunun sınıflara bölünmesi ya da terk edilmesi asla söz konusu olamaz²²⁶.

CKMP'de yönetim değişikliğinden sonra programda ve Alparslan Türkeş'in yazdığı kitaplarda amacın yeni bir düzen kurmak olduğu belirtilmiştir. Türk milletinin yeni bir yolun yolcusu ve yeni bir kaderin sahibi olması gerekliliği vurgulanmış ve bu

---

²²⁴ Jocab Landau, *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, (Çev. Erdiñ Baykal), Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s.296.

²²⁵ *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1965.

²²⁶ Alparslan Türkeş, "Milliyetçi Hareket ve Türkiye", *Milliyetçi Hareket Dergisi*, S.2, 1966, s. 2-4.

yolun Türkiye’yi ilimde, ahlakta, teknikte ve sanayide yeryüzünün en üstün ülkesi yapacağı belirtilmiştir²²⁷. Türkeş’e göre, hedefler için:

“Sadist İslav Marksizm’ini kopya etmeye veya soğuk Anglo Sakson kapitalizmine sarılmaya lüzum yoktur. Bize başka bir yol, üçüncü yol gerekmektedir. Bu üçüncü yol, dünya proletaryası diktatoryasını kurma ütopyasına bir tekme vurup, bütün olarak Türk milletinin güçlenmesini amaç edinen milli ülkü olmalıdır... Türk milletinin toplum olarak büyük bir hızla kalkınmasını sağlayacak yüzde yüz yerli yüzde yüz milli doktrin olmalıdır. Bu doktrinin ruhu “Her şey Türk milleti için, Türk’e doğru ve Türk’e göre” prensipleri olmalıdır. Üçüncü yolu açmış bulunuyorum, Türkiye’yi kurtaracak yeni yolu işaret ediyorum. Dokuz ışık bayrağını her çeşit fırtınaya karşı açmış dalgalandırıyorum”²²⁸.

Türkeş’e göre Dokuz Işık, Türk Milletinin tarih ve kültürüne dayanan, ona inanan bir doktrindir. Bunun nasyonal sosyalizm ile hiçbir ilişkisi yoktur. Dokuz Işık Doktrini dokuz ana ilkeye dayanmaktadır. Doktrin bir uygulamaya, bir uygulama planına veya bir seri uygulama planına veya bir seri uygulama teklifinin tümüne birden verilen isimdir²²⁹. Bunlar sırasıyla şunlardır:

- 1- Milliyetçilik
- 2- Ülkücülük
- 3- Ahlakçılık
- 4- İlimcilik
- 5- Toplumculuk
- 6- Köycülük
- 7- Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik
- 8- Gelişmecilik ve Halkçılık

---

²²⁷ “Türk gençliğinin gayesi, Türkiye’de insan hak ve hürriyetlerini kişinin ve toplumun refah ve huzurunu, sosyal düzenliği gerçekleştirecek ve teminata bağlayacak bir devlet düzeninin ve yönetiminin bütün müesseseleri ile birlikte hızla kurulmasını sağlamak ve Türkiye Cumhuriyeti’nin özgürlük, barış, hizmet ve refah devleti olarak inşa ve gelişmesinde aksiyoner kitle haline gelmektir. Hedef ise: Çağdaş insanlığın ortak medeniyetine yapıcı olarak katılmaktır. Bu amaçla Türk gençliği olarak devletin bütün güç ve imkânlarının ileri bir hayat tarzı kurmak ve yaşatmak için seferber edilmesini, milletin çağdaş ilim ve tekniğe göre teçhiz ve teşkilatlandırılmasını gerekli görmekteyiz. Devletin yönetiminde, toplum hayatında ve gençliğin yetiştirilmesinde bilimsel düşünce ve plan ilkesinin egemenliğini istiyoruz. Türk gençliği bu gayeye: Milliyetçi, maneviyatçı, laik sosyal, hukuk devleti ülküsüne, Hürriyet, Milliyet, Ahlak, İlim, Toplumculuk, Gelişmecilik ilkelerine, samimiyetle bağlanmakla ulaşabilir kanısındayız”. Bkz. Cemal Anadol, *Türkeş, Milliyetçi Anadolu* yay., İstanbul, s.30-31.

²²⁸ Alparslan Türkeş, *Temel Görüşler*, Orkun yay., İstanbul, 1979, s.30.

²²⁹ Doktrin fikir sisteminin kendisi değil bir veya birkaç alanda uygulamasıdır. Fikir sisteminin zamanla değişmeyeceği düşünülür. Fakat doktrin uygulama sahasındaki değişikliklere göre değişir. Bkz. Ayhan Tuğcugil, *Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi*, Töre-Devlet yay., Ankara, 1980, s.66.

9- Endüstri ve Teknikçilik

“Türkçülük, milliyetçilik anlayışımız, manevi şuurlanmaya dayanır. Bu temel üzerinde “Ben Türküm” diyen herkes Türk’tür. Türkçülük ve Türk’ün tayininde, sapık ölçülere, özellikle mezhepçiliğe, coğrafyacılığa laboratuvar ırkçılığına inanmıyoruz. Başka milletleri küçük gören, dünya barışını tehlikeye sokan antropolojik ırkçılık Türk milliyetçilik ülküsünün dışındadır. Milliyetçilik anlayışımız, maneviyatçı, akılcı demokratik, çağdaş milliyetçiliktir. Nazist Hitler ırkçılığının, komünist ırkçılığının her türlü anti demokratik insan sevgisine dayanmayan emperyalist ırkçılığın karşısındayız. Emperyalist ırkçılık, milli devlet fikrini tanımaz. Milliyetçi Hareket milli devlet fikrine inanır, bütün devletlerin eşitlik ve bağımsızlığını savunur, her milli devletin ülke ve millet bütünlüğüne saygı duyar”²³⁰.

Türkçülük, Türk milletinin ilim, sanat, ziraat, iktisat, kültür ve diğer alanlardaki ürünlerinin milli gelenek ve milli bünyeye uygun bir şekilde kullandırılması, içte ve dışta her çeşit saldırganlıklara karşı korunarak hür ve müstakil yaşatılmasını hedef tutan bir ülküdür. Ülkücü gençlik, kendini milliyetçi-mukaddesatçı gençlik olarak nitelendirmektedir.

Ülkücülüğün de iki kaynağı vardır. Son hak din İslamiyet ve milli tarihin kanuniyetleri²³¹. Türkeş, *“Türkiye’de yıllardan beri din korkusunun hüküm sürdüğünü, Türk çocuklarına Hristiyanlara tanınan hakların dahi çok görüldüğünü, orta öğretimdeki seçmeli dersler arasına imam hatiplerdeki gibi Kuran-ı Kerim dersi alınmasını, din dersinin de üç saate çıkarılmasını isteyerek çocuklarımıza Müslümanlığın temel esasları hakkında bilgi vermek, onları yetiştirmek mutlaka gereklidir. Zaten ülkemizin temeli İslam ahlak ve faziletiyle Türklük gururu ve şuurudur. Bundan dolayı din müesseseleri gereksiz anlamına gelmez ve herkesin dini inançlarını rahatça yerine getirmesi gerekir”²³².*

1965’ten sonra üniversitelerde gençlik teşkilatları kurulmaya özen gösterilir. Solun üniversitelerde iyi örgütlenmesinden dolayı, yurtlarda ve fakültelerde hâkimiyet sol örgütlerdedir. Ülkücü gençlik, sol örgütlerin kendilerinden olmayan görüşleri

²³⁰ Alparslan Türkeş, *Dokuz Işık*, Özlem Kardeşler Matbaası, İstanbul, 1978, s.59-60.

Dokuz Işıkta milletlerin kuvvet kaynağını teşkil eden ve toplumları yükselten ana ilkeler özet olarak şöyle belirtilmiştir: 1) Sağlam manevi inanç, yüksek ahlak sahibi olmak, 2) Kuvvetli milli şuur ve milliyetçilik ruhu taşımak, 3) İlim ve teknikte üstün seviyeye ulaşmak, 4) Sanayi ve tarımda modern kitle halinde çok üretim yapabilmek. Bkz. S. Ahmet Kırımer, *Ülkü ve Türkçülük*, Su yay., İstanbul, 1971, s.26-32.

²³¹ Namık Kemal Zeybek, *Ülkü Yolu*, Başak yay., Ankara, 1983, s.20.

²³² Alparslan Türkeş, *Dokuz Işık*, s.212-226.

sindirdiklerini ve onları okullara almamaya çalıştıklarını söyleyerek bu konuda çalışmalara başlamıştır. Bu şartlar altında 1968 yılında Ülkü Ocakları Birliği kurulmuştur²³³. İlk ülkücü hareket, 1968 yılında Ankara’da yüksek öğrenim gençliğini içine alan Ülkü Ocakları’nın kurulmasıyla başlamıştır. Türk milliyetçiliği şuurunu işleyip güçlendirmek ve gençleri memlekete yararlı milliyetçi kişiler olarak yetiştirmek için bir dernek kurulmuş, bu dernek daha sonra 1969 yılında üniversite olan illerde Ülkü Ocakları’nı içine alan bir birlik haline gelmiştir. Ülkü Ocakları, devrimci gençliğin sokak gösterilerine karşı koyan ve karşıt gösteri düzenleyen kuruluşların başında gelmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi gençlik kolları, Ülkü Ocakları Birliği ve Ülkücüler Teşkilatı 1968 yılı yaz aylarından itibaren kamplar açmışlardır²³⁴. 1969 yılından itibaren kampta alınan eğitimlerle eylem dönemi de başlamıştır. 1968 yazında gençleri özel eğitimden geçirmek üzere Komando Kampları kuruldu. Komando Kampları’nın kurulduğu, Hikmet Çetinkaya ile 1 Ağustos 1968 günlü Cumhuriyet Gazetesi’nde yapılan haberle ilk kez duyuruluyordu. Başlangıçta komando sözcüğünü benimseyen militanlar, partinin de isteğiyle Milliyetçi Toplumcular adını aldı. Daha sonra Bozkurtlar, bir süre sonrada Ülkücüler diye anılmaya başladılar.

İlk zamanlar sokak gösterileri ve eylemleriyle mücadele eden gençlik zamanla eylem çizgisini de değiştirmiştir. 31 Aralık 1968’de Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneği’ni basarak ilk şiddet hareketini gerçekleştirmişlerdir. 13 Nisan 1969 tarihinde İzmir Atıf Gazinosu’nda, Milliyetçiler Birliği eski başkanı Gündüz Kapani ile yedi arkadaşının kurduğu Nasyonal Aktivite ve Zinde İnkişafı (NAZİ) Derneği’nin basına bilgi vermek için yaptığı toplantıda ülkücülerce baskına uğraması da bu eylemlerden biridir²³⁵.

Dündar Taşer ‘Milliyetçi Hareket ve Gençlik’ adlı makalesinde gençlik kamplarını şöyle anlatır:

“Ülkü ocaklarında toplanmış vatansever, feragatli gençler vardır. Yaz tatilinde kamplara giderek fikren ve bedenen eğitim görürler, tabiatın şartlarına karşı tek ve toplu mücadele için yetişirler... Munis ve terbiyelidirler, nazik ve yumuşaktırlar, bu vasıflarını görüp böbürlenmeye kalkışanı pişman ederler... Türkiye’nin her yerinde varlığını duyuran bu gençlere biz “Bozkurt” demiştik, halk “komandolar” dedi. İş

²³³ Dündar Taşer, “Milliyetçi Hareket ve Gençlik”, *Devlet Gazetesi*, C.1, İstanbul, 8 Eylül 1969, s.2-3.

²³⁴ Bazı kaynaklar kamplarda silah eğitiminin verildiğini iddia etmişse de ispatlanamamıştır. Bkz. *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1968.

²³⁵ Murat Tekin, *Öğrenci Olayları ve Eğitim Sorunları*, El yay, İstanbul, 1971, s.172.

sözde değil, özdedir. Komandolar ipeğe sarılmış bir çeliktir”²³⁶. Ülkücü gençlik sol kesimin vermiş olduğu mücadele ve eylemleri komünizm tehlikesi olarak görmüş ve bunu önlemek adına strateji geliştirmiştir. Sola yönelik her türlü yaptırım ve karşı koyuş ülkemiz için yararlı ve gereklidir, görüşü ağırlık kazanmıştır. Gençlik basında çıkan yazılar ve kışkırtmalarla zamanla karşılıklı çatışma içerisine girmiş ve ülke içerisinde sağ – sol, ülkücü – komünizm çatışması giderek artmıştır²³⁷. Solcu öğrenci gruplar, ülkücü gençlerin, polisin de desteğini alarak, yurtlarda şiddet uyguladığını ve öğrencileri sopalarla döverek yurttan atmak istediklerini eylemlerle dile getirmekteydi. Üniversitelerde giderek artan şiddet olayları da toplumda bölünmelere yol açmakta ve solun benimsemiş olduğu düşünce basın aracılığıyla dine karşı koyuş ve Rus tehlikesi olarak nitelendirilmekteydi. 1960’lardan itibaren milliyetçi gençlikle sol grup arasında çatışmalar giderek artarken, 1962 yılında da yavaş yavaş olaylar patlak vermekteydi.

Milliyetçi-mukaddesatçı gençlik, 6 Ocak 1962 günü Taksim Meydanı’nda toplanarak sol görüşlere yer verdiklerini öne sürdükleri Yön, Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam Gazeteleri’ne yönelik eleştirilerde bulunarak, düzenlemiş oldukları toplantıda:

“Onlarla ebediyen mücadele edeceğimize ant içiyoruz. Onlara buradan haykırarak diyoruz ki, memleketimizin problemleri komünizm metotlarıyla çözülemez. Bu metotlar, Türk milletine düşman fikirlerin metotlarıdır. Onun için milletin masumiyetini karanlıklara götürenler iyi bilsinler ki, Türk bayrakları bu göklerde dalgalandığı müddetçe bu topraklarda kıızıl emperyalizme ve metotlarına hayat hakkı tanımayacağız. Dün Nazım Hikmet’i müdafaa edenlerin bugün, ortam kendi lehlerinde zannederek yaymak istedikleri ideolojiyi her an kahretmeye hazırız ve muktediriz. Bu ideoloji için;

- 1- Emniyet raporlarına göre, yalnız İstanbul’da komünizm propagandası için yirmi milyon para dağıtılmıştır.*
- 2- Bir kısım basında sicilli komünistler köşe başlarını tutmuşlardır.*
- 3- İstiklal Marşı’nın değiştirilmesini ileriye sürece kadar sapıklıklarını açığa vurmuşlardır.*

---

²³⁶ Dündar Taşer, *a.g.m.*, s.4.

Kampların günlük programı şöyleydi: Dua, iki saat beden eğitimi (judo, güreş ve boks dâhil), kahvaltı, okuma, öğle yemeği, iki saat beden eğitimi (ipte yürüme ve duvara tırmanma), dua, uzun yürüyüşler ve spor, dua, akşam yemeği ve ders. Bkz. *Milli Hareket Dergisi*, S.24, 1968, s.3-5.

²³⁷ *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1969.

4- Yön isimli derginin kapağına orak-çekiç resmini koymak cüretini göstermişlerdir.

5- Müsbet, kültürlü, aydın din adamları yetiştirmek için açılan okulların (İmam Hatip Okulları) kapatılmasını istemeye cüret etmişlerdir.

6- Komünistler tarihimizin, imanımızın, ahlakımızın, bizi millet olarak ayakta tutan topyekûn kıymet hükümlerimizin düşmanındırlar. Bizi yıkmaya çalışmaktadırlar”²³⁸. şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

Gençlik içerisinde meydana gelen kavgalar ve şiddet olayları çeşitli incelemelerle araştırılıyordu. Bu araştırmalardan biri olan Beyaz Kitap’a göre; “Jeopolitik önemi dolayısıyla Türkiye en az 1920 yılından beri dışa bağlı komünizm tasallutuna maruz kalmıştır. 1923-1952 yılları arasında 24 örgütlü ve gizli komünist faaliyet meydana çıkarılmıştır. 1961-1968 arasındaki devre gençliğe Marksist Leninist fikirlerle düzeni değiştirmek için silaha sarılmaların telkin edildiği bir dönem olmuştur. 1968 yılından beri süre gelen hareketler de Marksist-Leninist İhtilali gerçekleştirmek amacına yönelik olmuştur. 1968 olayları tamamen solun düzenlediği olaylardır. “Bu devrede, üniversite ve öğrenci yurtları silah deposu haline getirilmiş ve terör eylemlerine başvurulmuştur. Marksist-Leninist olmayan hiçbir fikrin konuşulmasına ve tartışılmasına müsaade edilmemiştir. Aşırı sağ ve aşırı sol kanatlardaki öğrenciler arasında kanlı çatışmalar çıkmış, iki taraf da silahlanmış. Marksist-Leninist militanlar kendi silahlanmalarını, sağın tecavüzleri gereği olarak ifade etmişlerdi. Ancak 12 Mart 1971’den sonra aşırı sağın kanun dışı eylemlerine rastlanmadığı halde, aşırı solun daha hızlı bir silahlanma ile saldırıya geçmesi, meşru savunma iddiasındaki samimiyetsizliği ortaya koymuştur”²³⁹.

Sevinç, Ülkücü tabanın örgütsel yapısının iyi işlediğini söylemektedir. Ona göre: “Her amaç için uygun olan Ülkü Ocakları idi. Aktif gençlik kitlesi burada harekete geçiriliyordu. Bu ocaklar legal örgütlerdi. 1970’lerin ortalarında illegal faaliyetlerin yürütülmesinde çok çeşitli zorluklarla karşılaşıldı. Ocaklar gençleri bir arada tutuyor, ülkü birliğini sağlıyordu. Ancak ocakların sadece bir lokal olmadığını kabul etmek gerekir. Ocaklı gençler aldıkları seminerlerle kendilerinin yetişmelerini sağlıyorlardı.

²³⁸ Milliyet, 7 Ocak 1962; Yeni Gazete, 8 Ocak 1962.

²³⁹ Beyaz Kitap, Türkiye Gerçekleri ve Terörizm, T.C. Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973, s.19-20.

Birçok öğretim görevlisi ocaklarda seminer veriyor, fikri yapıyı biçimlendiriyordu. Bu gençliğin en önemli silahı olarak görülüyordu”²⁴⁰.

Teskilatlanma âdem-i merkeziyetçi bir yapıdaydı, hareket belirli bir politikaya göre değil; somut güncel harekete göre şekilleniyordu. Adem-i merkeziyetçilik, iktidar amacına ulaşma çabasında olan bir yapı için uygundu. Bunda yerel kadroları görevlendirme de önemli bir yere sahiptir²⁴¹.

1960’lı yılların sonlarından itibaren giderek güçlenen sol düşünceye karşı, milliyetçi-mukaddesatçı gençlik, kitle gösterilerine AP hükümetinin de desteğiyle giderek hız vermiştir. İktidar iç ve dış politikalarını belirleyip yürütürken, toplumsal tepkiyi ve özellikle en duyarlı kesim olan gençliğin tepkisini dikkate almadığı gibi, birtakım planlarını yürütmek için olası tepkileri din-millet zırhına bürünerek gözlemeye çalışmış, olmadı, tepkiyi gösterene, karşı bir gençliği örgütleyerek saldırtmıştır. Bu da gençliği ikiye bölerek zaman içinde üniversite gençliğini şiddetli çatışmalara sürüklemiştir. 20 Mart 1966’da gerçekleştirilen ilk gösteri, Devrimci-İlerici kesimin mitinglerine tepki olarak düzenlendi. Milli Türk Talebe Birliği’nin öncülüğünde yüzden fazla öğrenci, işçi ve esnaf kuruluşunun katılımıyla düzenlenen; “komünizmi kınama ve halkı dalgınlıktan uyarma” mitingi, “Komünist uşaklarına lanet, Allah Allah...” sesleri arasında Taksim Meydanı’nda yapılmıştır²⁴². Mitingde taşınan pankartlardan bazıları ise şunlardı:

“Türkoğlu benliğine dön, Komünizm İnsanları hayvanlaştırır, Domuzdan post, Moskof’tan dost olmaz, Komünizmi yok eden tek kuvvet İslamiyet’tir, , Türk köylüsü tarlan her şeyin alınacak bir ırgat olacaksın, Türkiye’de kızılar yaşayamaz, Kızıl köpekleri havlatmayacağız, Komünizmin maskesi sosyalizmdir, Komünizmle mücadele etmek Allah’a ibadet etmek kadar sevaptır, Su uyur komünizm uyumaz, Her komünist vatan hainidir, Komünizm sefalettir, Hürriyetin olmadığı yerde insan sevgisi yoktur,

²⁴⁰ Necdet Sevinç, *Ülkücüye Notlar*, Türk Dünyası yay., İstanbul, 1979, s.53.

²⁴¹ A.g.e., s.19-23.

“Hızla kitlesellenen hareketin bu denli süratli bir ivme için hazırlanmış ince bir örgüt modeli olmadığı gibi böyle bir modelin oluşturulmasının hayata geçirilmesinin de güçlükleri vardı. Ülkücü hareket bu açmazla birlikte yaşamak biçimindeki ara çözüme kendiliğinden oluşmuş bir yapı içinde ama kitlesine cevap veren bir yapı içinde ulaştı. Bu ara çözüm sanıldığından aksine katı disipline ve merkezi otoriteye bağlı değildi, eylem dinamiğinin ayrışan unsurlarının ve dağılan otorite ilişkilerinin, “disiplinli merkezi yapı” boyasıyla boyanarak ve Türk toplumunda yaygın “kitle ruhu”na uygun bir halde eklektik bir biçimde dengelenmesi, bir arada tutunabilmesi hiç değilse sunulabilmesiydi”. Bkz. Tanıl Bora, K. Can, *Devlet, Ocak, Dergâh*, İletişim yay., İstanbul, 1991, s.60.

²⁴² *Milliyet*, 22 Mart 1966.

Anneniz Katerina mı?, Komünistlere ölüm”²⁴³. Bu ilk mitingin ardından yine MTTB’nin öncülüğünde 3 Mart 1968’de “Şahlanış Mitingi” adı ile bir başka miting daha düzenlendi. Mitingden önce amacını bir basın toplantısı ile açıklayan MTTB Başkanı İsmail Kahraman, “*Komünizmi Türk milleti için en büyük tehlike*” olarak nitelerken; “*İnancımız dışındaki her hareket ve davranışın kahrolmaya mahkûm olduğu bilinmelidir... Türkiye’yi sola kaydırmaya kimsenin gücü yetmeyecektir*” şeklinde konuşmuştur²⁴⁴ ve 1960’lardaki milliyetçi-mukaddesatçı gençliğin her türlü sol anlayışa karşı takındığı klasik tavrını sergilemiştir. MTTB öncülüğünde, *18 öğrenci teşekkülü, 11 sendika, 80 dernek, 10 Komünizmle Mücadele Derneği Şubesi ve 14 milliyetçi teşekkülün* katıldığı²⁴⁵ 3 Mart 1968’deki “Şahlanış Mitingi” büyük bir gövde gösterisine dönüştü. Mitingte; “*Götürse de bu aziz vatanda gövdeyi seller gibi kan, mukaddestir İslam ve iman için girdiğin davan, Komünizmi ezeceğiz, Türkistan’da gezeceğiz, Komünizme karşı İslam, Karakaşlı Behicem, ipini ben çekicem, Cellât Kara Ali zengin olacağın günler yakındır*” gibi sloganlar atıldı. Kadıköy Yüksek Tahsil Öğrenci Cemiyeti Genel Sekreteri Ahmet Şenel ise yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “*Bu komünistlere son ihtarımızdır. Bundan sonra da herhangi bir komünizm meselesi olursa, bizi değil hükümet, hiç kimse durduramaz*”²⁴⁶. Mitingte ayrıca CHP ve TİP aleyhine sloganlar atılırken, TİP’in kapatılması istenmiş, ilerici-laik kimliğiyle tanınan Yargıtay Başkanı aleyhine de sloganlar atılmış ve görevden alınması istenmiştir.

Olaylar giderek artarken basın aracılığıyla illerde yaşanan olaylar da gençliğe duyurulmaya çalışılıyordu. Bazı illerde milliyetçi-mukaddesatçı gençlik eylemler yapmakta ve bildiriler dağıtmaktaydı. Bildirilerle ilgili yaşanan bir olay şu şekilde aktarılıyor:

“Camide Dağıtılan Bildiri”

“Bu mektubumda size Ankara’nın meşhur bir camiinde Kadir Gecesi okutulan Mevlüdün sonunda Mevlüt şekeri yerine dağıtılan ve (Aziz Türk Milletine) hitabı ile başlayan ve (Türkiye Milliyetçi Gençlik Derneği Yönetim Kurulu) imzası ile biten matbu bir beyannameden söz açmak istiyorum. Bu beyanname, Anayasamızın 2. maddesine göre Demokratik ve Laik devlet olan Türkiye’de kutsal bir gaye vesile ittihaz edilerek Mevlüt Şekeri yerine bir camide dağıtılmamalıydı kanaatini taşıyorum. Sıvası

²⁴³ *Yeni İstanbul*, 21 Mart 1966; *Cumhuriyet*, 21 Mart 1966; *Tercüman*, 22 Mart 1966.

²⁴⁴ *Cumhuriyet*, 1 Mart 1968; *Günaydın*, 1 Mart 1968.

²⁴⁵ *Cumhuriyet*, 1 Mart 1968.

²⁴⁶ *Cumhuriyet*, 4 Mart 1968; *Milliyet*, 4 Mart 1968.

münakaşaları camiye intikal ettirmek hevesini güden bu beyannameden bazı pasajları mektubuma aynen geçirerek sizi de bu konuda düşünmeye ve aydın, ilerici vatansever YÖN Okuyucularını uyarmağa davet ediyorum.

Beyanname şöyle başlıyor: “Derin bir mana uğruna toprağa düşmüş mübarek şehitlerin evlatları olarak, bugün cennet vatanımızda köklü, soylu, azimli bir hamlenin başladığını gururla seyrediyoruz.

“Bu hamle, imanın imansızlığa galibiyet hamlesidir”. Ve devam ediyor, “Bu hamle, sadece materyalist açıdan iktisadi ve sosyal kalkınmanın gerçekleştiğini zannedenlere, kalkınmanın dinamik cephesinin fert ve cemiyet ruhundaki manevi kıymetler olduğunu haykırmakta olan milliyetçi ve mukaddesatçı Türk Gençliğinin hamlesidir.”

Beyannamenin sonunda ise milliyetçi ve mukaddesatçı derneklerin misli görülmemiş bir işbirliği şuuruna erdikleri, müjdesi verilmekte, milletin desteği ve tasvibiyle bu hamlenin daha da güçleneceği belirtilmekte (ZAFER İNANANLARINDIR) denilmektedir”²⁴⁷.

MTTB’nin 30 Mart 1968’de düzenlemiş olduğu İkinci Şahlanış Mitingi ise Ankara’da yapıldı. Mitinge katılanlar zaman zaman hep bir ağızdan “tekbir” getirmişlerdir. Bu mitingdeki sloganlardan bazıları da şöyleydi: “Türk Milleti şahlanmış geliyor, Üç yıldızlı bayraklı Türk milletinin üstünde dalgalanmış geliyor, Bu gelen İslam ordusudur, Ey Türk titre kendine gel, Hira dağı kadar Müslüman, Tanrı dağı kadar Türküz”²⁴⁸. Milliyetçi Öğretmenler Derneği Başkanı ise mitingde yaptığı konuşmada sol ideolojinin “düzen değişmelidir” sloganına inat şunları söylüyordu: “Bir kısım öğretmen

²⁴⁷ Yön, 18 Şubat 1966.

²⁴⁸ Milliyet, 31 Mart 1968; Tercüman, 31 Mart 1968.

“... Bunun nedeni, sağ ve sol kavramlarının dinsel düşünce ve gelenek içinde bambaşka anlamlara gelmesidir. Gerçekte, din açısından taşıdığı anlamla başka bir açıdan taşıdığı anlam tamamen farklı olan başka kavramlar da vardır. Örneğin, yeşil renk böyledir. Yeşil renk, simgelere ve teşbihlere sıkça başvurulmuş olan Kur’an dilinde, Cennet’i simgeleştirir. Çöl insanına Cennet’i anlatmak için gerçekten de en uygun renktir, yeşil. Çok az ve çok kıymetli olan suyun bulunduğu vaha yeşildir. Yeşil renk kutsaldır. Cenazeler yeşile sarılır, camilerdeki örtüler yeşildir, türbelerde yeşil renk egemendir. Bütün bunlara karşın, hiçbir Müslüman trafikte yeşil renkle karşılaştığı vakit, kutsal bir yere geldiğini düşünmez. Çünkü bilir ki trafikte yeşilin farklı bir anlamı vardır; “geç” anlamına gelir. İslamiyet’teki yeşille trafikteki yeşili birbirine karıştıran rastlanmaz. Oysa İslamiyet’teki solla, siyaset bilimindeki sol birbirine karıştırılır. Siyasal anlamda “solcuym” diyen, İslami anlamda solcu sayılır, İslami anlamda sol ise çok olumsuz bir anlam taşır. İslami anlamda sol kavramının kaynağı Kuran’dır. Kur’an’da pek çok ayette doğrudan veya dolaylı olarak bir “amel defteri”nden söz edilir (Eski çevirilerde bunun çoğulu olan “amal defteri” deyiimi kullanılmaktadır). Değişik Kuran çevirilerinde, bu konuya ilişkin anlatımlar arasında bazı farklılıklar bulunmasına karşın, insanın sol tarafına kötülükle, sağ tarafına ise iyilikle ilgili bir anlam yüklendiği anlaşılmaktadır. Ancak, burada gözden kaçırılan nokta, Kur’an’da kullanılan sol ve sağ deyimlerinin, siyasal anlamdaki sağ ve solla hiçbir ilgisinin bulunmadığıdır. Aynen trafik yeşili ile kabe yeşilinin hiçbir ilgisinin bulunmaması gibi”. Bkz. Alpaslan Işıklı, Sosyalizm, Kemalizm ve Din, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.229-230.

dernekleri öğretmenleri hükümete karşı kışkırtmaktadır. Her şeye rağmen bu düzen değişmeyecektir”²⁴⁹.

Sağcı ve solcu öğrenciler arasındaki olayların giderek tırmandığı yıl 1968 yılıdır. 1969’a gelindiğinde okul işgalleri, boykotlar, grevler, polisle çatışmalar giderek yoğunlaştı. Milliyetçi-Mukaddesatçı gençliğin en kanlı gösterisi Şubat 1969 yılında gerçekleşti. 16 Şubat 1969 günü, İstanbul Limanı’nda demirli bulunan 6. Filo’yu kınama amacıyla düzenlenen gösteriye katılanlara saldıran milliyetçi-mukaddesatçı bir grup, Taksim Meydanı’nı kana buladı. “Kanlı Pazar” olarak anılan bu olayda iki kişi ölmüş, 200 kişi de yaralanmıştı²⁵⁰. Solcu gençlerin düzenlemiş olduğu protesto mitingine müdahale edileceği önceden belliydi. MTTB, Komünizmle Mücadele Derneği ve diğer bazı kuruluşların 14 Şubat’ta düzenlediği “Bayrağa Saygı Mitingi’nde” adeta bunun işaretini vermişti. Bu mitingde Anayasa’nın değiştirilmesi istenirken, solcu gençlerin 6. Filo’nun ziyaretini protesto etmek amacıyla Beyazıt kulesine çıktıkları bayrağın, “*Komünistlerin bir hareket işareti olduğu*” ileri sürülmüştür²⁵¹. Göstericiler uzun süre “Komünistlere ölüm” sloganını atmış, 6. Filo aleyhindeki afişleri yırtmış, çevredeki bazı işyerlerine zarar vermişlerdir. Tekbirli şiirlerin de okunduğu mitingde “komünistlere karşı savaş açıldığı” duyurulmuş ve halk, 16 Şubat’ta düzenlenecek 6. Filo’yu protesto mitingine “Komünistlere gereken ders verilmek üzere” davet edilmiştir. Gelişen olaylarla, sağ ve sol gruplar arasındaki sözlü sataşmalar giderek artmış ve önlenemez bir boyuta ulaşmıştır. Yaşananların ardından sağ görüşlü öğrenciler tarafından bildiriler yayınlanarak olaylar halka anlatılmaya çalışılmıştır. Yayınlanan bir bildiride gençliğe şöyle sesleniliyordu:

---

²⁴⁹ Ekstra, 31 Mart 1968.

²⁵⁰ Ekstra, 17 Şubat 1969.

“... Bu insanlar kandırılıp bir araya toplanmış ve bize saldıracak zamanı bekliyorlar. Samimiler, inanmışlar sonuna kadar ve ölümü göze alarak kalkıp gelmişler buraya. Dini ve vatani kurtaracaklar, başka bildikleri yok. Sömürü ne demek duy pahasına da olsa yapacaklar bu işi. Onlara böyle söylenmiş, yapacakları işin kime yarayacağını kestiremiyorlar. Dünyada olup bitenleri ve 6. Filonun gerçek yüzünü göremiyorlar ki, Dolmabahçe Camisinin Kabataş tarafındaki çimenlerde namaz kılarken bütün kibleyi kaplayan filonun gemilerinin bile göremiyorlardı. Bu hazin bir manzaraydı benim için. Çok değişik şeyler düşündüm o an, bizim bunca zamandır halka anlatmaya çalıştığımız filoya karşı namaz kılmamalıydı kimse. 6. Filo bir put ve bunca insan o puta tapınanlar olamazdı. Ah şu insanlar filonun gerçek yüzünü bir görebilseler, sen o zaman seyreyle gümbürtüyü. Diyorum ya hazin bir manzaraydı gördüklerim. Esas sömürücüler ve onların yordakçıları, bıyık altından güleceklerdi birkaç sonraki halimize. Evet, birkaç saat sonra bu insanlar bize saldıracak ve kardeşkanı akacaktı. Sözün kısası esas düşmanla savaşamayacaktık. Düşmanın kandırdığı cahil bir kalabalık çıkacaktı karşımıza ve bizim, ‘EMPERYALİZME ve SÖMÜRÜYE KARŞI İŞÇİ YÜRÜYÜŞÜ’ arada kaynayıp gidecek ve 16 Şubat’ın adı ‘KANLI PAZAR’ olarak kalacaktı.” Bkz. Harun Karadeniz, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, May yay., İstanbul, 1975, s.196-197.

²⁵¹ Cumhuriyet, 18 Şubat 1969.

“Kim bunlar? Kim bu uzun saçlı hırpani kılıklılar? Kim ki bunlar, Türk polisine satılmış, Türk ordusuna milli olmayan ordu demek cüretini gösteriyorlar. Kim bu ağızları içki kokan sarhoşlar?

Kim ki bunlar, üniversiteleri işgal etmek cüretini gösteriyorlar? Kim bunlar?

Kim ki bunlar, senin reyinle iş başına gelenlere Morisson Süleyman, canı uşak diyebiliyorlar. Kim bunlar? Kim ki bunlar, sokaklarda her türlü haksızlığa cüret edip kızıl Çinlilerin elbiseleriyle boy gösteriyorlar. Kim bunlar?

Kim ki bunlar; Büyük Fatih'in kurdurduğu İstanbul Üniversitesi bahçesindeki kuleye kızıl bayrak çekebiliyorlar. Kim bunlar?

Kim ki bu soysuzlar, yerleştikleri gazete köşelerinde senin inançlarına, ibadetlerine hayâsızca saldırıyorlar. Kim bunlar?

Kim ki bunlar, senin mukaddes tanıdığın bütün mevhumlara küfür edebiliyorlar? Kim bunlar?

Kim ki bunlar, Pazar günü yanlarındaki fahişelerin çantalarında taşıdıkları bombalarla senin polisine askerine saldırıyorlar.

Söyle kardeşim kim bunlar? Kim bu sefiller?

Bu ruh sefilliğine ancak tükürülür. Bir Türk böyle alçalmaz, öyleyse bunlar neidiği belirsizler Türk olamazlar. Kardeşler bu sefiller ellerindeki gazetelerle seni uyutmaya, sindirmeye ve böylece komünist ihtilal hazırlığı yapmaya çalışıyorlar. Kanma, korkma, inanma”²⁵².

“Bayrağa Saygı Mitingi’nde” göstericiler, “Anayasa değişmelidir, ana sebep Anayasa, Tek yol İslam’dır, Vietnam sizin, Türkistan bizim” gibi pankartlar taşımışlardır. Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği adına konuşan İlhan Darendelioğlu; “Memlekete ihanet eden bu hainleri toprağa gömmenin zamanı gelmiştir. Bayrağımızı onların pis kanları üzerine dikmeye geldik” şeklinde bir konuşma yaparken, bir başka konuşmacı ise; “Anarşistlere şimdiye kadar sözle durmaları ihtar edildi, ancak bundan sonra fiilen dur denilecektir” demiştir²⁵³. Gösteriler sırasında, “Mübarek namazdan daha önemli ödevlerimiz var. Allah’ını seven, dinini seven, milletini seven, Komünistlerin Taksim’de pazar günü yapacağı mitinge gelir” deniyordu²⁵⁴.

²⁵² Harun Karadeniz, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, May yay., İstanbul, 1975, s.201-202.

²⁵³ *Tercüman*, 15 Şubat 1969; *Günaydın* 15 Şubat 1969.

²⁵⁴ *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1969.

6. Filo'yu protesto mitinginin düzenlendiği gün milliyetçi-mukaddesatçı kesimden M. Şevket Eygi, Bugün Gazetesi'nde okuyucularına şöyle sesleniyordu:

“Bilmiş olunuz ki, büyük fırtına patlamak üzeredir. Müslümanlar ile kızıl kâfirler arasında topyekûn savaş kaçınılmaz hale gelmiştir...

Bir buçuk asırdan beri İslam âlemini içten ve dıştan fethetmek için faaliyet gösteren küfür kuvvetleri, artık son büyük taarruza hazırlanmaktadırlar... Gaye Türkiye'yi komünizm denilen küfür nizamı içine sokmak ve oradan bütün âlem-i İslamı istila etmektir.

Müslüman kardeşim: sen bu savaşta bitaraf kalamazsın. Ben namazımı kılar, tespihimi çekerim... Etliye sütliye karışmam... Deyip de kendine zulüm edenlerden olma. Gözünü aç, bak! Küfür selleri, korkunç homurtularla üzerine akıyor. Tedbir almazsan boğulacaksın.

Komünizm küfrüne karşı derhal silahlan. İslam'da askerlik ve cihad ihtiyari değildir; mecburidir.

Stalin'in ve benzeri Deccalların piçleri olan kızıl veletler sokaklara dökülüp, Türkiye'yi yıkmak isterlerse bütün Müslümanları karşılarında bulmalıdırlar.

Ey Türkiye halkı, ey temiz Müslümanlar. Büyük günler yaklaşıyor. Herkes vazifesine koşsun. Herkes komünizm küfrüyle savaşa hazırlansın. Komünistler ve onları destekleyen hain şahıs ve müesseseler kahr edilsin. Savaş kösleri çalsın. Bayraklar yükselsin. Hareket başlasın. Ayağınızı denk alın Allah'ın kulları geliyor. Cihad eden zelil olmaz. Sağ kalırsa gazi olur. Canını verirse şehitlik şerefini kazanır.

Ey Müslümanlar! Ey Müslümanlar!.. İmanınız tehlikede. Dininiz tehlikede. Kur'anınız tehlikede. Camiler tehlikede... Din, iman elden gidecek. Kalkın ey ehli İslam! Davranın...

Bir şeyler olursa, silahlar patlar patlamaz, vazifeye koşmaya çalışacağız. İnşallah kızıl kâfirlerin Deccal uşağı dinsizlerin tepelerine birer intihar uçağı gibi ineceğiz”²⁵⁵.

Yapılan hazırlıklar ve basında yer alan kışkırtıcı yazıların da etkisiyle, Amerikan emperyalizmine ve 6. Filo'ya karşı öğrenci ve işçilerin düzenledikleri mitinge yapılan saldırılar, ölüm ve yaralanmalarla sonuçlandı. Toplu namazdan çıkan yaklaşık 10.000 kişilik bir grup, “Kahrolsun Komünistler, Komünistleri geberteceğiz” sloganlarıyla mitingi düzenleyenlere saldırdılar. “Allahü Ekber” ve “İslam geliyor” bağırışlarıyla

²⁵⁵ M. Şevket Eygi, “Cihada Hazır Olunuz”, *Milli Gazete*, 16 Şubat 1969.

saldırıya geçen grup, Taksim Meydanı'na hâkim olduktan sonra, "Müslüman Türkiye" sloganını atıp uzun süre dağılmamıştır. Bu arada konuşmacılardan biri, "*Komünistleri ihtar etmiştik. Geldik ve onları püskürttük, en şanlı hareketimizi yaptık*" şeklinde konuşmuş ve devamında, bundan böyle solcuların hiçbir hareketine izin vermeyeceklerini belirterek, "*Kara cüppeli üniversite profesörleri, solcu basın bizi iyi dinlesinler. İhtar ediyoruz, sıra onlara da gelecektir*" demiştir²⁵⁶. Meydana gelen olaylardan sonra ise, sağcı basın, kargaşadan solcuları sorumlu tutarak, mitinge müdahale edenleri "*anarşiyi önlemeye kararlı vatanseverler*" olarak göstermiştir²⁵⁷.

Basının önemli bir bölümünün olaylardan milliyetçi-mukaddesatçı kesimi sorumlu tutması ve bu çevreyi eleştirmesi üzerine, Komünizmle Mücadele Derneği Yüksek İcra Konseyi, MTTB salonunda düzenlediği bir toplantıda, basını ağır bir dille ve tehditkâr bir ifade ile eleştirmiştir. Konuşmacılardan Orhan Kivrelilioğlu, kendilerini desteklemeyen gazetelerin, Taksim'deki olayları maksatlı olarak tek taraflı değerlendirdiklerini belirterek; "*Moskof basın bu olayları tamamen Kremlin'den aldığı direktiflere göre aksettirmiştir. Hadiselerden ders almayanlar bilmelidirler ki, Türk Gençliği icap ettiği zaman tekrar hadiseleri meydana getirecektir.*" demiştir²⁵⁸. Taksim'deki olayları, "Bedir'den, Sakarya'dan Aziziye Tabyaları'ndan bir parça" olarak gösteren Kivrelilioğlu, bu toplantının gazetelere saldırı için düzenlenmediğini, ancak başka günler, "Gereklerin yapılabileceğinin unutulmaması lazım geldiğini." belirtmiş ve şöyle devam etmiştir: "*Artık hedef, sokakları organize eden rotatifler olacaktır. Bu milletin yumruğu, rotatifler üzerinde manşetleşecektir. Şimdi, kana kan istiyorlar... Ben de o ahmaklara sorarım: Daha biz hesabımızı tam almadık ki... Varsa kendilerinde erkeklik tekrar sokaklara dökülsünler*"²⁵⁹.

Gençlik grupları arasındaki çekişmeler Kanlı Pazar'dan sonra, giderek hızlandı. Bu olaylarla birlikte ateşli silahlar da ilk defa 12 Mart'ta İstanbul Üniversitesi'nde çıkan çatışmada kullanıldı. Olaylar karşısında AP hükümeti sessiz kalırken; CHP olayları, iktidarın icraatına ve özellikle irticai faaliyetlere bağlıyordu. Gelişen bu olaylarla sağ sol çekişmesi artarken; AP aşırı milliyetçilerle birlikte İslamcıları da yedeğine alarak iktidarını sürdürmeyi amaçlıyordu. Bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin hızlı kapitalistleşme süreci, sağ düşünce ile İslamcı düşüncenin ayrışmasına ortam

²⁵⁶ *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1969; *Yeni Gazete*, 19 Şubat 1969.

²⁵⁷ *Bugün*, 18 Şubat 1969.

²⁵⁸ *Ekstra*, 18 Şubat 1969; *Milliyet*, 18 Şubat 1969.

²⁵⁹ *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1969.

hazırlamaktaydı. Sağ düşünce ve İslamcı gençlik arasında bölünmelerde giderek etkisini göstermiş ve 70'li yıllarda daha da belirgin bir hal almıştır. Siyasi alandaki görüş ayrılıkları, sağıc gençlik ve İslami kanat arasında tartışma yaratmış ve gençlik bu konular üzerinde farklı görüşler ortaya koymuştur. Görüşlerin farklı noktalara kayması da birlik ve beraberliği ayırım noktasına getirmiştir.

3 - 1960'larda Atatürkçülüğün Yeniden Doğuşu Yön – Devrim Hareketi

Yön Dergisi, haftalık bir gazete olarak Doğan Avcıoğlu'nun yönetiminde 20 Aralık 1961 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. 21 Mayıs 1963 tarihinde Talat Aydemir'in askeri darbe girişiminde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından, askeri darbeye 'fikri kaynaklık' ettiği gerekçesiyle 15 ay süreyle kapatılmıştır²⁶⁰. Sıkıyönetimin kaldırılmasıyla birlikte 25 Eylül 1964 tarihinde yeniden yayımlanmaya başlamıştır.

Yön dergisi ortaya çıktığı zamanın koşullarına göre Türkiye siyaseti açısından oldukça başarılı sayılabilecek bir çıkışla yayına başlamıştır. Derginin ilk sayısında, altına birçok aydının imza attığı bir bildiri yer alır. Bildiride o dönemin dünyaya bakış açısını ve dünyada olanların Türkiye açısından önemi üzerinde durulmaktadır. Bildiride yer alan imza listesi de 1960'lı yılların Atatürkçülüğe verdiği önemi ve Atatürkçü düşüncenin aydınlar üzerinde ne kadar etkili olduğunu da göstermektedir.

Yön bildirisine Atatürkçü düşünce, 'Kemalist Devrimcilik' egemendir²⁶¹. 20 Aralık 1961 yılında çıkarılan ilk sayıda dört madde yer almaktadır. İlk maddede,

---

²⁶⁰ Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler (1830-1980)*, Tekin yay., İstanbul, 1988, s.639.

Yön Dergisi'nin imtiyaz sahibi, yazı işleri müdürü Doğan Avcıoğlu'dur. Mümtaz Soysal, Cemal Reşit Eyüboğlu, Hamdi Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal derginin diğer kurucuları arasındadır. Sonradan Şevket Süreyya Aydemir, Sadun Aren ve Niyazi Berkes gibi isimler de katılmıştır. Yön'ün başyazarlarını genel olarak Doğan Avcıoğlu yazmıştır. Yön, yayımlandığı ilk günden itibaren yeni bir yankı uyandırmış ve dergide o dönemin hemen hemen bütün sol düşünceli aydın ve sanatçıları, iç politikadan dış politikaya, ekonomiden sosyolojiye, kültür hayatından sanata kadar her konuda yazı yazmışlardır.

²⁶¹ Yön, S.49, 21 Kasım 1962.

"1960'lar Türkiye'sinde Kemalist mirasın ikili bir karakteri vardır. Kemalizm bir yanıyla, zafere ulaşmış bir burjuva devrimciliğini temsil eder. Zaten tam da bu anlamıyla, Türkiye'nin modern tarihinde güçlü bir gelenek oluşturmuş ve bu özelliğiyle kolektif hafızada yer etmiştir. Sosyal hareketlerin henüz sadece embriyon halinde bulundukları o yıllarda ise, dünyayı değiştirme özlemi duyan aydın kadrolar için bu mirasın referans oluşturması bu nedenle kaçınılmazdır. Öte yanda zafere ulaşmış bir ideoloji olarak Kemalizm, bir-burjuva- devletin kuruluşu ve idamesi anlamına da gelmektedir. Bu durumda onun

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu sorunlardan nasıl kurtulabileceği yönünde fikirler ileri sürülmektedir²⁶². İlk olarak ele alınacak olan iktisadi kalkınmayla, ülkenin sosyal yapısında belirgin bir değişiklik yaşanacak ve kent-köy ikililiği son bulacaktı. Değiştirilmek istenen sosyal yapıyla asıl amaçlanan, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşabilmek, eğitim sorununu çözmek, demokrasi rejimini sağlam temellere oturtabilmektir. Bunu başarabilmenin yolu da Atatürkçü düşünce sistemini dikkate alarak, Atatürk devrimlerini hayata geçirebilmektir. Sistemde var olan sorunlar ve bu sorunların çözümü de Atatürkçü düşünceye yönelişi gerektirmektedir. Öyle ki önerilen çözüm yollarında da Atatürkçü düşüncenin tarihsel gelişimi dikkate alınmış ve yapılan analizlerde Kemalist Devrim'in tamamlanması amaçlanmıştır.

Yön grubu devrimleri; sosyalist devrimler ve ulusal kurtuluş devrimleri olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Atatürk'ün başlatmış olduğu devrimin amacına tam olarak ulaşamaması ve yarıda bırakılmasından dolayı, Türkiye'nin daha ulusal kurtuluş devrimi aşamasında olduğunu dile getirmektedirler. Gerçekleştirilmek istenen devrimin amacı Türkiye'yi gerçekten tam bağımsız ve bilimin egemen olduğu bir uygarlık düzeyine ulaştırmaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için de var olan kapitalist yapının bir an önce kırılarak, siyasi iradede devletleştirme politikalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir²⁶³. Hayata geçirilmesi planlanan bu devrimci yolu açacak olanlar, iktidarda olanlar değildir. Sivillerden ve aydınlardan oluşacak olan milliyetçi

---

mirasına mevcut statükoyu korumak için de sahip çıkılmaktadır. Bu nedenlerle 27 Mayıs ertesinde Kemalizm, düzenin savunucuları gibi, yeni bir düzeni özleyenler için de bir referans oluşturmaktadır. Kuşkusuz Kemalizm'in temsil ettiği tarihsel burjuva devrimciliğiyle yaratıcı bir rezonansa girenler, statükocular değil devrimcilerdir. Bunların ifade ettiği siyasal eğilim, 27 Mayıs'ın hemen ardından filizlenmiş tipik bir aydın ya da küçük burjuva radikalizmi olarak nitelenebilir. Yön Bildirisi'nde kendisini açıkça hissettiren kimi karakteristikler, bu gözleme güçlü kanıtlar sunar. Köklü sosyo-ekonomik dönüşümlere duyulan büyük özlem, "yukarıdan devrimcilik"e bağlılığı ifade eden bir elitizm anlayışı, sınıf olgusunun yok sayılışı, modern sınıf mücadelesinin keskinleşme belirtilerinden duyulan telaş, demagojik olmaktan çok ütöpik olarak nitelenebilecek bir "sınıfsız toplum yaratma özlemi" vb. gibi. Bu açıdan bakıldığında, 1971'e kadar "tepeden inmeci" ya da "cuntacı" olarak da anılacak olan akım, Yön bildirisi ile ilk siyasal belgesini yayınlamış gibidir. Bildiri'nin 164 kişilik ilk imzacı listesine bakıldığında, bu siyasal yönelişin uygun bir sosyal temel denk düştüğü de düşünülebilir. İlk imzacıların ezici çoğunluğunu tipik aydınlar oluşturmuştur. Hikmet Kıvılcımlı, Osmanlı bürokrasisinin "kapıkulu" kavramını kullanarak, Yön Bildirisi'nin bu özelliğini şu sözlerle tanımlamaktadır: "İmza atanlara bakınca, Yön'ün bir kapıkulu atmosferi içinde doğduğu ve bir kapıkulu dergisi olacağı anlaşıyordu. Ancak bu söylenenler, Yön dergisi içinde daha çıkıştan itibaren var olan başka ideolojik-siyasal eğilimlerin varlığını da unutturmamalıdır. Yön bildirisi ya da Yön dergisinin, sadece "kapıkulları"nın, Kemalistlerin, askeri darbecilerin ideolojik yönelimini ifade ettiğini söylemek, derginin tarihsel işlevini küçümsemek anlamına gelir. Yön bunların da ötesinde, bir bakıma tüm 1960'lı yıllarda sol muhalefetin ve sosyal hareketlerin gelişini haber veren ve yine bunlara bir ölçüde araçlık eden bir olgudur. O nedenle de Yön'ü, içindeki farklı sol eğilimlerin yeri ve etkisini dikkate alarak değerlendirmek gerekir". Bu yöndeki görüş için Bkz. Ergun Aydınoglu, Türkiye Solu (1960-1980), Versus yay., İstanbul, 2007, s.76-77.

²⁶² Mete Tunçay (Ed.), 75. Yılda Düşünceler Tartışmalar, Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.97.

²⁶³ Doğan Avcıoğlu, Devrim Üzerine, Bilgi yay., Ankara, 1971, s.10.

devrimcilerdir. Bu milliyetçi devrimciler ise, asker-sivil aydınlar toplumdur²⁶⁴. Kemalizm’e dayalı sistemli düzen değişikliğini zinde güçler yapacaktır²⁶⁵.

Yön grubunda Atatürkçülük anlayışı, tam bağımsızlığı amaç edinmektir. Onlara göre: *“Batılulaşabilmek için, önce bağımsızlığın elde edilmesi ve bağımsız kalkınma olanağına kavuşulması şarttır. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra bu yolda ikinci bir savaş, kapitülasyonların ve imtiyazlı yabancı sermayenin tasfiyesinde verilmiştir. Bağımsızlık elde edilince, yapılacak iş, devrimler yoluyla bir düzen değişikliğinin gerçekleştirilmesidir. Batılulaşma, batının uydusu olmakla değil, içeride devrimler yoluyla düzeni değiştirmek suretiyle mümkündür. Saltanatın ve hilafetin kaldırılması, doğmaları reddederek, akla ve bilime dayanan laik bir dünya görüşünün eğitim sistemine egemen kılınışı ve bu anlayışın getirdiği çeşitli kurumların kurulması, eski düzeni yıkıp yeni bir düzen getirme yolunda atılmış devrimci adımlardır”*²⁶⁶.

Yöncüler, Türk sosyalizmini gerçekleştirmek isterken de Atatürkçü düşüncüyü dikkate almaktadır. Türk sosyalizminin temel ilkesinin devletçilik, halkçılık, milliyetçilik, inkılâpçılık, laiklik ve cumhuriyetçilik olduğunu dile getirmektedirler. Kemalizm’in altı okunu, Türk sosyalizminin temel taşı olarak görmektedirler²⁶⁷. Türk sosyalizminin, memleketçi sosyalizm olduğunu dile getiren Aydemir, az gelişmiş ülkelerdeki milli kurtuluş hareketlerinin ilerici bir devamı olarak yorumlamaktadır. Bu sosyalizm modelinin, Atatürk halkçılığını ön plana çıkaracağını söyleyerek; Atatürk devrimleriyle doğrudan bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Buna göre:

- *“Orta sınıfların geliştirilmesi,*
- *Sosyalizm ve laiklik,*
- *Demokrasi,*
- *Halkçılık,*
- *Devletçilik,*
- *Toprak ve toprak sahipliği,*
- *Planlı bir ekonomi ile sınıf kavgalarını önlemek”*²⁶⁸ gerekir.

Yöncüler, Türk sosyalizminin, ülkemize özgü meslek ve metodları ile ülkenin kalkınmasına ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasında önemli katkılarda bulunacağını

²⁶⁴ Uğur Mumcu, “Türkiye’nin Yapısal Özellikleri ve Anayasa Düzeni”, *AÜHF Dergisi*, C.XXVI, S.3-4, Ankara, s.45.

²⁶⁵ Uğur Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, Tekin yay., İstanbul, 1988, s.73.

²⁶⁶ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni*, C.II, Tekin yay., İstanbul, 1987, s.1123-1124.

²⁶⁷ Muzaffer Karan, “Kemalizm ve Sosyalizm”, *Yön*, S.39, 12 Eylül 1962.

²⁶⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Memleketçi Sosyalizmin İlkeleri”, *Yön*, S.58, 23 Ocak 1963.

söylemektedirler. Benimsenecek bu sistemle toplumsal hayatın tüm kademelerinde ve milli politikalarda, Atatürk'ün ilkelerine göre düzenlemeler yapacaklarını dile getirmektedirler²⁶⁹. Türk sosyalizminin ilkeleri şöyle belirlenmiştir:

- *Mustafa Kemal'in anladığı anlamda bir vatan imajı. Saldırganlığa ve istilacılığa karşı çıkış,*
- *Mustafa Kemal'in anladığı anlamda bir millet imajı. Dil, tarih ve kültür işlerinde bilimsel bir milliyetçilik,*
- *Din ve devlet işlerinin kesin olarak ayrılması: laiklik,*
- *Milli hayatın bütün kollarını içine alan bir plancılık,*
- *Halk için, halkla beraber halkçılık. Faydanın halk yararına kullanılışı, yani sosyal adalet,*
- *Karma ekonomiyi reddetmeyen, fakat parazit bir istismarcılığı reddeden bir devletçilik,*
- *Anti-kapitalizm: Milli ve halkçı ekonomi,*
- *Anti-emperyalizm: İstiklalcilik,*
- *Demokratik düzende sosyal devlet anlamının işlenmesi ve organlarının yaratılması,*
- *Devlette, rejimde, dış politikada ve ekonomide milli olma özelliği,*
- *Emeğin ve hizmetin korunması ve teşkilatlandırılması, güçlü ve bağımsız sendikacılık²⁷⁰.*

Yön, 1960'tan sonraki süreçte gelişen sol düşünce içerisinde 'Kemalist Sosyalizm' anlayışının savunuculuğunu üstlenmiştir. Yön, Hikmet Özdemir'in değişimiyle, 1960'tan itibaren iktidara karşı parlamento dışı muhalefetin gerçekleştirilmesinde beyin işlevini yerine getirir. Geniş halk kitleleri Atatürkçü düşünceyle tanışarak, ülkenin ekonomik – siyasal ve tarihsel yapısının içinde bulunduğu durumun anlaşılması ve emperyalizmin Türkiye ile olan ilişkisinin hangi boyutlarda olduğunu kavraması açısından büyük bir görev üstlenmiştir²⁷¹. Yön'e göre Atatürkçü düşüncenin sürdürülmesi ve toplumun daha ileri bir düzeye ulaşabilmesi için, Kemalist devrimin alt yapıda sürdürülmesi, radikal bir toprak reformu, devletçi sanayileşme, ekonomik alanda tam bağımsızlığın sağlanması ve millileşme politikasının gerçekleştirilmesi Türkiye'nin gündemidir.

²⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir, "Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü", *Yön*, S.7, 31 Ocak 1962.

²⁷⁰ Şevket Süreyya Aydemir, "Memleketçi Sosyalizminin İlkeleri".

²⁷¹ Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi yay., İstanbul, 1986, s.45-48.

DP ile birlikte bağımsızlık anlayışından verilen tavizler ve giderek bozulan ekonomik yapı, 1960'lara gelindiğinde yeni bir boyut kazanmaktaydı. 1950'li yıllardan başlayarak Atatürkçü anlayıştan verilen tavizlerin 60'lı yıllardan itibaren Yön-Devrim hareketiyle birlikte yeniden önem kazanması, Atatürkçü Devrim yapısı ve Yön-Devrim hareketiyle bir bütünlük içerisinde değerlendirilebilir. Bu düşünce yapısı, anti-emperyalist mücadeleyi öne çıkaran, Türkiye'nin en önde gelen sorunlarından ekonomide, siyasette ve ardından tüm alanda tam anlamıyla bağımsızlığı temel ilke olarak belirleyen ve bu yönde milli bir devletçi kalkınma modelinin ancak Atatürkçü anlayışla gerçekleştirilebileceğine inanan düşüncüyü ön plana çıkarmaktadır.

a- Temel Tezler

İdeolojilerin temelini oluşturan ve siyasal sorunların çıkışına ilişkin yeni çözümler üreten siyasal hareketlilik, içerisinde geliştiği toplumsal yapının ekonomik, politik ve kültürel özelliklerini de ortaya çıkarır²⁷². Yön-Devrim hareketinin, 1946'da çok partili düzene geçilmesine ve 1946-1960 dönemini kapsayan uygulamalara dönük eleştirisi, tarihsel bir çözümlemenin ötesine geçerek, hareketin etkili olduğu 1960'lı yıllar boyunca halen batı siyasal sistemi çerçevesinde yapılanmış olma durumu devam eden Türk demokrasisine yönelik bir karşı çıkışın temelini atmaktadır.

Anıl Çeçen'e göre Yön Hareketi; *“Türkiye'nin temel sorunlarını bağımsızlık, kalkınma ve demokrasi olarak ortaya koyarken, önceliği bağımsızlığa vermiştir. Tam anlamıyla bağımsızlık olmadan hiçbir şeyin başırlamayacağını öne süren Yön Hareketi, bunun için ulusal sol politikanın zorunlu olduğu konusunda titizlikle durmuş, ancak bundan sonra Batı'nın dışında kalan ülkelerin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda kalkınabileceğini savunmuştur. Türkiye gibi ülkelerde demokrasinin bir siyasal rejim olarak ciddi bir temele oturmasını ancak ulusal kalkınmanın sağlanmasından sonra gerçekleşebileceğini ileri süren Yön Hareketi, ulusal kalkınma olmadan uygulamaya getirilecek demokratik rejimlerin emperyalizmin kuklası bir duruma sürüklenebileceği tehlikesine de dikkati çekmiştir”*²⁷³.

---

²⁷² Günel Seyit, *Türk Siyasal Yaşamında Sol Kemalizmin Düşünsel Temelleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.211.

²⁷³ Anıl Çeçen, *Ulusal Sol*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2005, s.282.

Yön ortaya atmış olduğu tezle sol içerisinde bütünleştirici ve toplayıcı bir işlevi yerine getirmek; özellikle sosyalizm, devletçilik, milliyetçilik, kalkınma, demokrasi, bağımsızlık gibi konulara ağırlık vererek Türk soluna yardımcı olmaya çalışmıştır. Ortaya atılan tezlerle sosyalizm adına gerçekleştirilmek istenenleri ortaya çıkaran Avcıoğlu ve bu çalışmada onun yanında yer alanlara çoğu zaman, Kemalist devrimciler ya da Sol Kemalistler de denilmektedir²⁷⁴.

Yön'ün ortaya atmış olduğu tezlerde Türkiye'nin toplumsal yapısı ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılmış ve birtakım saptamalar yapılarak, yapılması gerekenler konusunda çözümlemeler verilmiştir. Tezlerde ağırlıklı olarak dönemin Türkiye'sinin sorunları ortaya koyulmuş ve bunlar tartışmaya açılmıştır. Kendilerini milliyetçi, devrimci ve sosyalist olarak tanımlayan Yöncüler, sosyalizmi bir kalkınma modeli olarak görmüşlerdir²⁷⁵. Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için de tezlerinde savundukları; kalkınma ve az gelişmişlik sürecinden kurtulmaktır. Hareketin ortaya çıkarmış olduğu ekonomik, sosyal ve siyasal modele, yeni devletçilik ya da Türk Sosyalizmi denmiştir.

i. Milli Devrimci Kalkınma Modeli – Devrim Stratejisi

Türkiye için devrimci kalkınma stratejisinin zorluklarını belirten Yöncüler, Türkiye'de kalkınma davasının tutucular koalisyonu tarafından baltalandığını vurgulamaktadır. Çağdaş bir toplum düzenine yönelişi amaçlayan kalkınma sorunu, sadece iktisadi bir sorun olarak görülmemektedir. Kalkınma Türkiye'nin toplumsal yapısı içerisinde, sınıf dengeleri göz önüne alınarak, siyasal iktidarın konumu ile birlikte bir bütün olarak ele alınmaktadır²⁷⁶. Böylelikle kalkınmada ilk olarak tutucu güçler egemenliğine son veren bir siyasal iktidar değişikliği yaşanacaktır. Bu yönüyle kalkınma, düzen değişikliğinden yana güçler ile tutucu güçler arasında siyasal ve iktisadi alanda yürütülen bir savaştır²⁷⁷.

Yöncüler, Amerikan ve komünist kalkınma modelleri yerine, Türkiye'yi kalkındırma ve bunu başarmanın yolunun Milli Devrimci Kalkınma Modeli olduğunu belirlemişlerdir. Kalkınma için iki seçenek vardır. Bunlardan ilki Amerikan tipi kalkınma, tutucular koalisyonu diye nitelendirilen sınıflara yaslanmaktadır. Diğer ise,

²⁷⁴ Merdan Yanardağ, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, Yalçın yay., İstanbul, 1988, s.48-49.

²⁷⁵ Yön, S.1, 20 Aralık 1961.

²⁷⁶ Yıldız Sertel, *Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız*, Cem yay., İstanbul, 1978, s.55-56.

²⁷⁷ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.1108.

Komünist kalkınma yolu, proletarya hegemonyası temeline oturmaktadır. Ancak Milli Devrimci Kalkınma modeli bu iki yoldan ayrılır. Çünkü Milli Devrimci Kalkınma modeli, tutucular koalisyonu dışında geniş bir kitle hareketine dayanmaktadır. Proletarya hegemonyası olmadığı için de ikinci yoldan ayrılmaktadır²⁷⁸. Kapitalist olmayan Milli Devrimci Kalkınma modeline göre, kalkınmanın ön koşulu, siyasi ve ekonomik bağımsızlığın sağlanmasıdır. Emperyalizm, dış yardımlar ve yabancı sermaye yoluyla, tutucu egemen sınıflara dayanarak, sürekli olarak kalkınmayı ve toplumsal dönüşümü engelleyen kapitalist içerikli, bağımlı bir model empoze ettiğinden, hızlı kalkınma ve çağdaşlaşma hedefi açısından, gelişmiş kapitalist ülkelerle olan tek yönlü bağımlılık ilişkilerine ve yabancı sermaye egemenliğine son verecek bir devrimin gerçekleştirilmesi temel bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Emperyalizmin ortadan kaldırılması ise, öncelikle, onun içerideki sınıf temelini oluşturan tutucu güçler koalisyonunun tasfiyesini gerektirdiğinden, bu devrim kaçınılmaz olarak içeride siyasi ve ekonomik gücün el değiştirmesini sağlayacak bir toplumsal devrim niteliği kazanmaktadır.

Tezde savunulan modele göre Türkiye'nin kalkınamamasına yol açan asıl etkenin, sermaye kıtlığı ile değil, kaynakların dağılımı ve bu dağılımın kullanımındaki bozukluktur. Burada tutucu güç devreye girer. Yani Türkiye'nin kalkınma çıkmazının kaynağı, toplumca yaratılan ve kalkınma yolunda yatırıma yönltilmesi gereken sermayenin üçte biri gibi önemli bir kısmının, sistemde güçlü olan tutucu zümreler tarafından lüks tüketime harcanarak israf edilmesidir. Tutucu güçler koalisyonu ve emperyalizm tarafından desteklenen bu kapitalist sistem, toplumsal adaletsizlik yanında kalkınma çıkmazını da yaratan çarpık iktisadi ve sosyal gelişimi sürekli kılmaktadır²⁷⁹. Bundan kurtulabilmek için, kapitalist yoldan ayrılarak, hızlı kalkınmayı engelleyen ve kaynakları israf eden bu düzeni, toplumsal bir devrim yoluyla yıkmak ve kaynakların kalkınma yönünde kullanılmak üzere topluma mal edilmesini sağlamaktır. Bunun için de kapitalist olmayan yeni ve farklı bir kalkınma stratejisi izlemek gerekir.

Kalkınma için gerekli olan ekonomik ve teknolojik bağımsızlığı elde etme açısından, hızla sanayileşme hareketine geçilmesi gerekir. Bu sanayileşme teşebbüsleri ise belli bir sıra izlemelidir. Tüm bunlara rağmen, Yöncüler, yabancı sermayeye karşı olmadıklarını söylemektedirler. “*Milli devrimci kalkınma tipinde, belli alanlarda plan*

---

²⁷⁸ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.1091.

²⁷⁹ Ahmet Hamdi Başar, “Türkiye Neden Geri Kalmıştır?”, *Barış Dünyası*, S.82, 1969, s.22-25.

disiplinine uymak ve yeni teknoloji getirmek şartıyla, yabancı sermaye kuruluşlarına yer vardır”²⁸⁰.

Milli Devrimci Kalkınma Modelinin nitelikleri şunlardır:

1) Kamu sektörü, ekonomide daimi bir yere sahiptir. Kamu sektörünün büyüme hızı, özel sektör büyüme hızından daha yüksektir. Böylece, kamu sektörü giderek bütün ekonomide egemen duruma gelmektedir.

2) Stratejik nitelikte belli üretim kolları devletin elindedir. Bu faaliyetlerde kamu sektörü egemenliği, en kısa zamanda gerçekleştirilmektedir.

3) Birinci ve ikinci sınıflar sonucu, tekelci karakterdeki yerli ve yabancı sermayenin faaliyet alanı daraltılmaktadır.

4) Ortaçağ kalıntısı sınıfların tasfiyesi ve tarımın kalkınmada gerekli rolü oynayabilmesi için, köklü bir toprak reformu zorunludur.

5) Temel sanayilerin kurulmasına öncelik veren ve esas itibariyle kamu sektörüne dayanan planlı sanayileşme, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirmek ve ekonomik bağımsızlığını sağlam temellere oturtmak amacını gütmektedir.

6) Kaynakların hem mali, hem de fiziki planlamasını öngören kapsamlı ve gerçekleştirilmesi zorunlu plan, bu tip kalkınmanın vazgeçilmez aracıdır”²⁸¹.

Tarım ve sanayi alanında gerçekleştirilecek olan devrimler, tezin temelini oluşturmaktadır. Tarım alanında ilerlemenin sağlanabilmesi için köklü bir toprak reformu yapılmalıdır. İktidara gelecek devrimci parti, köylü kitlelerini kalkınmada itici güç olarak kullanacak, daha iyi tarım işletmeleri kurulacak, köylüyü sefaletten kurtaracak, makinalı tarıma geçecek ve küçük işletmeleri tasfiye edecektir. Gerçekleştirilecek olan toprak reformunda hedeflenen; toprakların ortak işletilmesini sağlamaktır. Toprak reformu gerçekleştirilirken toplum içerisinde sadece sosyal adaleti değil aynı zamanda siyasi ve ekonomik bir takım yeniliklerin de hayata geçirilmesi planlanmıştır²⁸². Tez içerisinde zorunlu merkezîyetçi bir planlamanın gerekliliği de vurgulanmaktadır. Amaçlanan bu zorunlulukla, tutucu güçlerin siyasi ve ekonomik egemenliğine son vermek ve bu kaynakları topluma mal etmek gerekli görülmektedir. Devrimci iktidarın görevi, sadece toprak reformunun ilkelerini belirlemek değildir. İktidar, sanayi alanında montajcı olmayan özel sektöre geniş yer vermelidir. Tezin işleme için koşulların oluşması da geniş çapta bir millileştirme hareketini zorunlu

²⁸⁰ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.1122.

²⁸¹ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.1091-1092.

²⁸² Cahit Talas, “Yön, Sosyalizm ve Siyasi Sistemler”, *Forum*, S.212, 1963, s.10-11.

kılmaktadır. Buna yönelik olarak da sigortacılık, bankacılık, dış ticaret, sanayi ve çeşitli iç ticaret alanlarında millileştirmeye gidilmesi zorunlu görülmektedir²⁸³. Yön-Devrim hareketinin Türkiye için önerdiği milli devrimci kalkınma modeli, dış borç kaynaklarına değil, milli kaynaklara dayanan ve en yüksek düzeyde tasarrufu en yüksek oranda verimli yatırımlara yöneltme mekanizması üzerine kurulu bir finansman modeli olarak ortaya çıkmaktadır²⁸⁴.

Avcıoğlu tarafından, milli devrimci kalkınma modelinin, özel sanayiye destekleyen ve onun emperyalizmden bağımsız gelişme olanaklarını arttıran bir özellik taşıdığı savunulmaktadır. Bu düşünceye göre: “Devletçi ve halkçı bir gidiş, gerçek özel teşebbüsçüye, yani milli sanayiciye bugünkünden çok daha geniş imkânlar getirecektir. Türkiye’de milli sanayicinin dostu, sanayileşmemize karşı çıkan emperyalistler ile onların tabii müttefiki olan toprak ağaları ve kompradorlar değildir. Milli sanayicinin gerçek dostu, sosyalistlerdir, devletçilik yoluyla ekonomik bağımsızlığı, kalkınmayı, sosyal adaleti ve demokrasiyi gerçekleştirmek isteyenlerdir. Bunun içindir ki milli sanayici, kökü dışarıda iş çevrelerinin dümen suyunda gitmeyi artık bırakmalı, onlardan ayrı olarak örgütlenmeli ve ekonomik bağımsızlığa yönelmiş bir devletçiliği benimsemelidir. Özel sektörün kurtuluşu buna bağlıdır”²⁸⁵.

Kalkınmanın sağlanabilmesi için plan içerisinde tarım ihmal edilmemekle birlikte, tarım yatırımları asgari düzeyde tutulmaktadır. Bu bakımdan tarım yatırımlarının amacı, genişleyen sanayi işgücünü besleyecek fazla ürünü, gerekli hammaddeyi, ihracat gereksinimini sağlamak ve sanayiye yeteri kadar işgücü vermekle sınırlanmaktadır. Kalkınma stratejisinin ana çizgileri ise şunlardır:

1) Çok yüksek bir yatırım ve tasarruf oranı sürdürülmelidir. Egemen sınıfların gereksiz tüketimini kısmak ve tarımda büyük kooperatif çiftlik yapısını gerçekleştirmek suretiyle, geniş kitlenin yaşam düzeyi iyileştirildiği halde, yatırım ve tasarruf oranını yüzde yirminin çok üstüne çıkarmak, yüzde otuz oranına ulaşmak mümkün ve gereklidir.

2) Sanayiye ayrılan kaynakların büyük bir kısmı, ağır sanayiye yöneltilmeli, Batılı iktisatçıların deyimiyle “dengesiz bir gelişme modeli” izlenmelidir.

3) Kalkınma programlarında öncü sektör sanayidir. Bu, tarım ihmal edilecektir anlamına gelmez. Fakat tarım yatırımları asgari sınırdan tutulacaktır. Genişleyen sanayi

²⁸³ Cumhuriyet, 26.08.1984.

²⁸⁴ Doğan Avcıoğlu, *Devrim ve Demokrasi Üzerine*, Tekin yay., İstanbul, 1980, s.66-68.

²⁸⁵ Doğan Avcıoğlu, “Kapitalist Gelişmeler”, *Yön*, S.88, 4 Kasım 1964,

işgücünü besleyecek fazla ürünü, gereksiz ham maddeyi, ihracat ihtiyaçlarını sağlamak ve sanayiye yeteri kadar iş gücü vermek, tarım yatırımlarının amacıdır. Tarım yatırımları bu sınırlar içinde tutularak kaynakların büyük bir kısmı sanayiye aktılacaktır.

4) Alternatif üretken tekniklerin seçiminde en ileri teknoloji kullanılacaktır. Fakat aynı zamanda, en kıt girdiler olan sermaye ve yetişmiş işgücünün tasarrufuna dikkat edilecektir.

5) Hızlı kalkınmanın temel koşullarından biri olarak teknik ve meslek eğitiminde bir seferberliğe gidilerek “insan sermayesi stoku” yapılmalıdır.

6) Dış ticarete, ithalat ikamesine öncelik tanıyan bir politika izlenmelidir. Bu politika, planlı ekonominin ve ağır sanayiye yönelmenin kaçınılmaz sonucudur. Böylece, ithalat, sermaye malları ithaline yönelecek, makine yapan makineler ithal edilecektir²⁸⁶.

Yöncülere göre, bu ilkelerin uygulanması sonucunda, “bir nesil zarfında Atatürk’ün emrettiği çağdaş uygarlık savaşının kazanılması” kaçınılmazdır²⁸⁷. Kalkınma yolunu üç grupta toplayan Avcıoğlu, milli devrimci kalkınma yolu dediği devletçi kalkınma yolunun izlenmesiyle sosyalizme varılabileceğini savunmaktadır²⁸⁸. Bütün yurtseverleri içinde toplayacak bir Milli Kurtuluş Cephesi önderliğinde yürütülecek Milli Kurtuluş Devrimi, günün koşullarında izlenecek en doğru yoldur²⁸⁹. Bu devrime, Yöncülerin ara tabakalar ve zinde güçler dediği ve sınıfsal olarak küçük burjuvazinin bir kanadını oluşturan; aydınlar, yurtsever subay ve askerler, üniversiteliler ve şehir orta tabakaları ile işçiler, köylüler ve çıkarları emperyalizmle çelişen milli burjuvazi katılacaktır. Ancak, Avcıoğlu ve arkadaşlarının, devrimin esas gücü olarak gördüğü kesim, işçiler ve köylülerden çok ara tabakalardır. Devrimin tam olarak gerçekleşebilmesi ve kararlılıkla sürdürülebilmesi ara tabakayla gerçekleştirilebilir. Çünkü ara tabaka toplumun ileri gücünü oluşturmaktadır.

“Nedir bu ara tabakalar? Bu bir mütecanis sınıf, hatta mütecanis bir tabaka değildir. Ama hakim sınıfların nispeten zayıf olduğu toplumlarda, içinden çıktıkları sınıf ve tabakalardan bağımsızlaşmaktadırlar. Ara tabakalar politik hayatta sonucu tayin eden unsurdur. Bu büyük güçlerinin bilincine varmışlardır ve bu bilinç onları bağımsız

²⁸⁶ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.1180-1183.

²⁸⁷ Doğan Avcıoğlu, *Devrim Üzerine*, s.38.

²⁸⁸ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.1011.

²⁸⁹ Yön, S.39, 12 Eylül 1962.

kılmaktadır. Bu ara tabakalar, toplumun ilerici kesimini teşkil etmektedirler. Çıkarları modernleşme ve hızlı kalkınmadan yanadır. Toplum hayatındaki önemli rolleri dolayısıyla, öncü bir rol oynama, kendilerini, özel çıkarların üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyona sahip sayma eğilimindedirler. Bu tabakalar, burjuvazi kalkınma çabasında başarısızlık gösterdiği ve kitlelerden gelen sosyal baskı arttığı ölçüde, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna yönelebilmektedirler”²⁹⁰. Ulusal kurtuluş cephesinin güç kaynağını oluşturması öngörülen bu ara tabakalar, Avcıoğlu’na göre, kendi içinde de bir ayrışma içermektedir. Bu ayrışma göre, ara tabakaların bir kanadında milli devrimci aydınlar bulunurken, diğer tarafta da, küçük burjuvazinin diğer tarafında, tutucu bürokratlar yer almaktadır²⁹¹.

Avcıoğlu’nun bu ayrışma önem vermesinin temel sebebi, ara tabakaların, başta İdris Küçükömer olmak üzere belli sosyalist aydınlar tarafından toptancı bir yaklaşımla ele alınarak, küçük burjuva bürokratları olarak yaftalanması ve gerici kampın bir unsuru olarak nitelenmesidir. Avcıoğlu, Çetin Yetkin ile yaptığı bir görüşmede bu görüşünü şu sözlerle açıklamaktadır: “...bunların hepsini aynı şey olarak düşünmek (...) tarihimizi ve bugünkü şartları aydınlatmak bakımından hatalı oluyor. Bu ayrışma gidilmezse ne Atatürk devrimlerini anlarsın, ne de bugün hangi kesimde sol fikrin varlık gösterdiğini anlayabilirsin. O zaman hepsine birden bürokratlar dersin bunların, Kemalist Devrim’e karşı çıkarsın, 27 Mayıs’a karşı çıkarsın, halk-bürokrat diye böyle sosyalizmde olmayan aldatıcı, sahte çelişmeler icad edersin ve bürokratin arkasındaki asıl sınıf gerçeğini görmezsin”²⁹².

Bir siyasal hareketin devrim stratejisinin açıklığa kavuşturulması, her şeyden önce, o hareketin, içinde bulunan devrimci aşamaya ilişkin görüşlerinin ortaya konulmasına bağlıdır. Ülkenin toplumsal koşullarının analizine bağlı olarak gündeme alınan devrimci aşama, o hareketin devrim stratejisi ile birlikte, devrim yolunda dayanacağı ve karşı olacağı toplumsal güçlerin temeli hakkında da fikir vermektedir. Avcıoğlu’nun devrim konusunda gerçeklik sorununa dikkat çekmektedir. Bu gerçekliğe göre: “Gerçekten devrimciysek, gönlümüz çok daha fazlasını arzuluyor diye, hayatın bizi karşı karşıya bıraktığı tercihlerden kaçamayız. Ya büyük hayaller içinde, keskin devrimcilik iddiasıyla, olan-bitene seyirci kalarak her iki tarafa da kayması mümkün

---

²⁹⁰ Doğan Avcıoğlu, “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, *Yön*, S.185, 14 Ekim 1966.

²⁹¹ Çetin Yetkin, *12 Mart Öncesinde Türkiye’de Soldaki Bölünmeler*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1998, s.105.

²⁹² Çetin Yetkin, *a.g.e.*, s.105.

bulunan kuvvetlerin, dış destekli tutucu güçlerin yörüngesine sürüklenmesini kabulleneceğiz ya da bunu ‘mukadder akıbet’ saymayı reddederek, bütün gücümüzle ‘mümkün olanı’ gerçekleştirmek için mücadele edeceğiz”²⁹³. Bu mücadelenin gerçekleşmesi de köklü bir devrimle sağlanabilir ancak.

Yöncüler, Milli Kurtuluş Cephesi önderliğinde gerçekleştirilecek Milli Kurtuluş Devrimi’nden sonra, milli demokratik bir yönetimin kurulacağını belirterek, bu rejime, milli demokrasi adını vermiştir. Avcıoğlu, devrimci bir iktidarın en geniş demokrasiden yana olduğunu belirterek, demokrasi anlayışlarını şu şekilde anlatır:

“... Ne var ki, demokrasi, Batı politik kurumlarının aktarılmasından ibaret değildir. Batı demokrasi kurumlarının alınması, fakat bu kurumlar çerçevesinde tutucular koalisyonunun egemenliğinin eskisi gibi sürdürülmesi mümkündür. Mesela şu soru haklı olarak sorulabilir: Atatürk’ün devrimlere ve toprak reformu yapmaya yönelmiş otoriter tek parti rejimi mi daha demokratiktir, yoksa toprak reformu yapmayı reddeden güçleri devamlı iktidara getiren bugünkü liberal rejim mi? Atatürk rejimi daha otoriterdir, fakat daha demokratiktir. Demirel rejimi liberaldir ama daha az demokratiktir. Sandıktan çıkmış liberal görünüşlü, fakat anti- demokratik sermaye diktatörlüğü olabileceği gibi, hayatını alın teriyle kazanan kitle çoğunluğuna dayanan tek partili ve otoriter görünüşlü bir demokrasi de olabilir. Biçim değil öz esastır”²⁹⁴.

Devrim stratejisinde, gerçekleştirilecek olan devrimin ulusalcı bir yapıda olması gerekmektedir. Devrimin gelişme aşamasında Türkiye’de var olan sorun, Batı’da olduğu gibi işçi – burjuva çekişmesi değil, milli mücadelede olduğu gibi, emperyalizme karşı toplum tarafından ortaya koyulan ulusçu bir mücadeledir²⁹⁵. Toplum tarafından verilecek olan ulusal nitelikteki mücadeleye göre: “Kalkınma, ilerleme ve demokrasi yolunda ilk durağı teşkil eden bu ekonomik ve politik bağımsızlık mücadelesi, elbette ki, kendilerini millettten koparmış olan kompradorlara ve emperyalizmin içerdeki öbür müttefiklerine de yönelecek ve onlara yöneldiği ölçüde bir sınıfi nitelik kazanacaktır. Fakat mücadele, özünde, emperyalizme karşı milletçe girişilen milliyetçi bir hareket olarak gelişmektedir”²⁹⁶. Devrimin ulusalcı bir yapıda olması gerektiğinden bahsedilirken şu ifadeler yer verilmektedir: “Bugün ancak, hayatını alın teriyle kazanan büyük kitlenin bilinçli ve örgütlü desteğini ve itici gücüne dayanmayı şart

²⁹³ Doğan Avcıoğlu, “TİP’e Dair”, *Yön*, S.168, 17 Haziran 1966.

²⁹⁴ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni*, s.1184-1185.

²⁹⁵ Doğan Avcıoğlu, “27 Mayıs”, *Yön*, 27 Mayıs 1966.

²⁹⁶ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalist Gerçekçilik”, *Yön*, S.39, 12 Eylül 1962.

sayan devrimci bir parti, tutucu güçler koalisyonunun kitle üzerinde kurduğu ekonomik, politik ve ideolojik hegemonyayı yıkarak ve köklü dönüşümleri başararak, yarıda kalan Kemalist devrimi hedeflerine ulaştırabilir, tam bağımsız, uygar ve gerçekten demokratik Türkiye'yi kurabilir”²⁹⁷.

Ulusal kurtuluş savaşını başlatacak olan ara tabakaların ‘milli devrimci’ diye nitelendirilen kanat, Avcıoğlu tarafından, Mustafa Kemal’e referansla, “*Devrimci Ordu Gücü olarak nitelendirilmektedir. Devrimci ordu gücü, son yüz yıllık Türk tarihine damgasını vuran, bazen başarılı, bazen başarısız denemelerle, bağımsız ve uygar bir Türkiye’nin inşası için çırpınan asker-sivil milliyetçi devrimciler topluluğudur*”²⁹⁸.

Avcıoğlu, devrimin halk için halk tarafından yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Devrimin kalıcı ve köklü olması için ara tabakaya kesinlikle ihtiyaç vardır. Ara tabakadan yoksun ve uzak bir devrim stratejisi gerçekleştirilemeyecek bir devrim olarak görülmüş ve oluşturulan tezde ara tabaka merkeze alınmıştır. Avcıoğlu’nun, Türkiye’nin ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlarına yönelik olarak ortaya koymuş olduğu tez programı, gerçekleştirilmek istenen milli devrimci kalkınma projesidir. Devrim üzerine adlı çalışmasında da, nasıl bir kalkınma modeli, nasıl bir planlama, nasıl bir dış ticaret düzeni, nasıl bir toprak devrimi, nasıl bir bankacılık düzeni, nasıl bir sanayileşme sorularının yanıtını ararken de gerçekleştirilmek istenen milli devrimci kalkınma modeli stratejisi ve bir devrim programını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Milli devrimci kalkınma modeli ancak asker, sivil, Kemalist aydınlar ve özellikle ara tabaka önderliğinde geniş bir devrimci cephe tarafından gerçekleştirilebilir. Gerçekleşecek olan devrimle, gerçek anlamda bağımsız ve demokratik bir Kemalist Türkiye ancak ortaya çıkarılabilir. Avcıoğlu’na göre yıllar önce emperyalizme karşı verilen azimli mücadele dikkate alınırsa bugün de bu gerçekleştirilebilir. Mücadelenin ulusal temelde yükselmesi için Kemalizm’in Kuvayı Milliye ruhunu taşıması gerektiği fikrini de ısrarla savunmaktadır.

---

²⁹⁷ *Günaydın*, 16.03.1983.

²⁹⁸ Doğan Avcıoğlu, “Devrimci Ordu Gücü”, *Devrim*, 16 Haziran 1970.

B) ATATÜRK İLKELERİNİN UYGULANIŞINDA SAPMALAR VE GENÇLİĞİN BURSA NUTKUyla TEPKİSİ

Türkiye 19 Mayıs 1919'da M. Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak basması ile milli bağımsızlık ve milli egemenlik mücadelesini başlattı. Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı, Hilafetin kaldırılışı ile siyasi yapıdaki bu köklü değişiklikler, hukuk kurumlarını ve sosyal yapıyı da değiştirmekte büyük başarı gösterdi. Bağımsızlık mücadelesinin ardından Türk Devrimi; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, İnkılâpçılıkla tanımlanan altı ilkede tanımlandı. Bu ilkeler Atatürkçü düşünce sisteminin de temelini oluşturmaktaydı. Bu konuda Kemal Arı şöyle demektedir:

“... Atatürk İlkeleri denilen altı ayrı ilke, Atatürkçü Düşünce Sistemi'nin temelini oluşturur... Bu ilkelerin hiç birisi, rastlantısal ya da gelişigüzel yapının içine konulmuş değildir. Tersine, her biri özenle seçilmiş ve tarihsel anlamı olan bir olguyu tamamlamak ve sürdürülebilir kılmak için sistem içine konulmuştur. Her bir ilke kendi bütünlüğü içinde bir anlam oluşturur. Bu yetmez, her bir ilke, başka bir ilke için gereklilik taşır”²⁹⁹.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından itibaren geçen on yıl Cumhuriyet tarihimizin en önemli ve en kritik dönemi olmuştur. Bu dönem, Türk ulusunun Atatürk önderliğinde bir yenileşme ve yeniden kendini kabul ettirme çabasının esas alındığı ve bu amaçlara ulaşmak için büyük gayret gösterdiği bir süreçtir. İçeride bir yandan savaşın etkileri silinmeye çalışırken, bir yandan da rejim karşıtı kişilere karşı mücadele verilmiştir. Dışarıda ise kendi gücüyle varlığını sürdürebilen saygın bir devlet olarak tanınabilmek için büyük bir çaba içine girilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi çok büyük bir toplumsal gelişme ve değişme sürecine girmek isteyen Türkiye, Atatürk ilkelerini modern bir anlayışla yorumlamalı ve uygulama alanına koymalıdır. Ancak bu yolla, Türkiye Atatürk'ün çizmiş olduğu yolda tam anlamıyla çağdaş uygarlık düzeyine ulaşacaktır³⁰⁰.

²⁹⁹ Kemal Arı, *Atatürk ve Aydınlanma*, Yakın Kitabevi, İzmir, 2009, s.205.

³⁰⁰ Ahmet Mumcu, *Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp yay., İstanbul, 1984, s.188.

Cumhuriyet'in ilanından sonra bağımsızlığın tam anlamıyla sağlanabilmesi belirlenen ilkelerle gerçekleştirilmiştir. Kazanılan askeri başarının yanında ülke olarak her anlamda bağımsızlığı gerçekleştirmek gerekiyordu. Bunu gerçekleştirebilmek için Cumhuriyet'in temel taşlarından olan Atatürk ilkeleri uygulanmıştır. İlkelerin uygulanmasıyla birlikte hızlı bir kalkınma ve yenileşme hareketi gerçekleşmiştir. Her yönüyle bağımsızlığını sağlayan Türkiye, artık çağdaşlaşma yolunda emin adımlarla ilerlemekteydi. Ancak toplum içerisinde zaman zaman ilkeler ışığında yapılan yenilik hareketleri sekteye uğrayabiliyordu. Ancak ilkelerin güçlülüğü ve çağdaş dünya düzenine iyi ayak uydurabilmesinden dolayı modernleşme hareketi, yarım kalmadan devam edebilmekteydi. İlkelerden ödün verilmediği için önceden ulaşılmak istenilen hedefe kararlılıkla yürünülmekteydi. Ancak 1938 yılından sonra Atatürk ilke ve inkılâplarından tavizler de verilmeğe başlanmıştı. Devrimlerden verilen ödümler, özellikle ekonomik sıkıntı arttıkça daha da artmıştır. DP'nin iktidar olmasıyla birlikte Kemalizm'den yani Atatürk ilke ve inkılâplarından verilen tavizler bir yandan bağımsızlık konusunda sıkıntı yaratırken diğer taraftan ülke içerisinde de yanlış politikaların izlenmesine yol açmaktaydı.

Uygulanan politikalarla Türk ulusunun yatırım gücü, aşırı bir tüketim siyaseti ile azalınca, dışarıdan büyük ölçüde borç alınmaya başlanmıştır. Planlı ekonomiyi her nedense benimsememekte direnen DP Hükümeti yalnız oy kaygısı ile kredileri israf etmiştir. Çoğu verimsiz yatırımlarla bütçe olanakları kısa sürede yitirilmiş, bu olay 1954'ten itibaren Türk ekonomisini büyük bir enflasyon içine itmiştir. Enflasyon toplumsal dengeyi altüst etmiş, orta ve az gelirli vatandaşlar büyük bir sıkıntı içine düşerken, kısa sürede milyonlarca lira kazanan vergisiz servet sahipleri türemiştir. Köylü nüfusu bir yandan Devrim ödöncülüğü, bir yandan da ölçsüz bir fiyat siyaseti ile oy bakımından elde tutulmaya çalışılmıştır.

İlkelerden verilen tavizler ve Atatürk'e karşı yapılan saldırılar hem gençlik tarafından tepkiyle karşılanmakta hem de basında konuyla ilgili geniş haberler yer almaktaydı. Basında yer alan bir haberde şunlar dile getirilmektedir:

"Her şey kangren olmuş. Operasyona, yani devrime ihtiyaç var. 27 Mayıs özlener devrim olamadı. Eski tavizci tutum sürüp gidiyor, Atatürk ilkeleriyle alay ediliyor: Laiklik her gün yeni bir darbe alıyor. Gençlik mitingine katılanlara Allahsızlar deniyor. Devletçilik kuşa döndü. Halkçılık ise ortada. Bütün partiler ağalara sığmıyor. Böyle halkçılık olmaz. Halka 'Hükümet kapısına ağa ile değil, ağasız geleceksin' diyen

kaymakam Mehmet Can sürülüyor. Halk çocukları okutulmuyor. Geride bıraktığımız devrede okuma yazma nisbeti yüzde 36'dan ancak yüzde 40'a çıktı. Bu oranın yüzde 100'e çıkması için tempo değişmezse, daha 125 yıl lazım. 2 milyon köylü çocuğu okuyamıyor. Fakat Köy enstitülerini yapan İnönü, onların yıkılmasına ses çıkarmıyor. Devletin yönetimi burjuvaların elinde. Böyle bir hükümet halkçı olamaz.

Halkçılıktan ve devletçilikten uzaklaşan bir hükümet devrimci olamaz. Hatta ve hatta, dışarıya el açarak yaşamak, milliyetçilikle ne kadar bağdaşır, bilinemez. Atatürk ilkeleri bugün işte bu hale getirildi. Laiklik de, devletçilik de, halkçılık da, devrimcilik de, milliyetçilik de, laftan ibaret, Halkçılık olmadan, halkın halk tarafından halk için idaresi demek olan demokrasiden söz edilebilir mi? Atatürk ilkelerine yüz çevirerek kalkınma gerçekleştirilebilir mi? Sosyal adalet içinde hızlı kalkınma, planla birlikte suya düştü. Hükümet, plandan yana değil, kalkınmadan yana değil. Sosyal adaletten yana değil. Durum bu”³⁰¹.

27 Mayıs 1960 hareketi, Milli Birlik Komitesi'nin direktiflerine hâkim ana fikre göre, “Atatürk inkılaplarına müstenit tarafsız ve faziletli bir idare kurmak esasında” olduğu belirtilmiştir³⁰². Hareketin gerçekleştirilmesinde de, DP döneminde Atatürkçü anlayıştan uzaklaşarak gerici anlayışın toplumda egemen olması ağırlık kazanmıştır. 27 Mayıs hareketi genel olarak Atatürk ilkelerine bağlılığın bir göstergesi olarak gerçekleştirilmiştir³⁰³. DP iktidara geldikten sonra gerek uygulamalarında gerekse beyanatlarında sürekli olarak Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı yönde bir politika izlemiştir. Adnan Menderes 1951 yılında Atatürk ve ilkeleri hakkında yaptığı bir konuşmada şunları dile getirmektedir:

“Biz, Atatürk inkılâplarını konuşabiliriz. Tek parti, tek şef vecizesi varsa, tatbikatta varsa, elbette bunları müdafaa etmekte, kendileri ile beraber değiliz.

Biz, kayıtsız şartsız, ne varsa, onların hepsini müdafaa etmek durumunda değiliz. Fakat hepiniz bilirsiniz ki, Atatürk müspet (olumlu), menfi (olumsuz) ileri, geri, bütün hayatının muhasebesi yapıldıktan sonra büyük adamdır”³⁰⁴. Menderes devrimleri tutan ve tutmayan diye ikiye ayırarak Atatürk ilke ve inkılâplarına eleştirel bir tavır sergilemiş ayrıca bu tavrından dolayı gerici İslamcı çevrelerinde baş tacı olmuştur. Yine Menderes konuşmasında “Aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda

³⁰¹ Öcal Okay, “Atatürk İlkelerinden Ne Kaldı?”, *Yön*, 17 Ekim, 1962.

³⁰² Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, s.224.

³⁰³ Çetin Özek, *a.g.e.*, s.488.

³⁰⁴ Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s.224.

mütalaa etmek gafletinde bulunmayacağız, irticai tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetinin icaplarına riayet edeceğiz”³⁰⁵. diyerek din konusunda verilen ve verilecek olan tavizlere de zemin hazırlamıştır.

Menderes bir başka konuşmasında da “*İstiklal savaşı diyorsunuz, istiklal savaşı pekâlâ, üç ayda da bitebilirdi*”³⁰⁶. diyerek Atatürk’e ve Atatürk’ün getirdiklerine alaycı bir yaklaşım sergilemiştir. İktidarın sarf ettiği sözcükler dışında uygulamalarda da ilkelere karşı takındığı tavır tavizleri de beraberinde getirmiştir. Uygulanan politikalarla Cumhuriyetin toplumsal temelini oluşturan bütünlük anlayışı iyice sarsılmıştır. Atatürk ilke ve inkılâplarının getirmiş olduğu eşitlik anlayışından uzaklaşarak, din ve mezhep ayrılıklarının tavizci yaklaşımlarla yapılmış, vatan cephesi uygulamasıyla Türk toplumu ilk kez, iktidarın bölücülüğüyle karşı karşıya bırakılmıştır. Cumhuriyetin temel ilkelerinden olan laiklik ilkesinin farklı yorumlamalara maruz kalması da, toplumdaki bölünmeleri arttırdığı gibi devrim anlayışından uzaklaşmayı daha da hızlandırmıştır. Dinci ve gerici çevrelere ödünler verilmesiyle de dinsel baskıların yeniden devlet yönetiminde yer almasına neden olmuştur. Yanlış uygulamalar sonrasında politikada din sömürüsü yeniden gündeme gelmeye başlamıştır³⁰⁷. Gençlik özellikle din konusunda laiklikten ve Atatürk ilkelerinden ödünler verilmesinden oldukça rahatsız olmakta ve bu rahatsızlığı dile getirmektedir. Türk gençliği 9 Ocak 1960’da Atatürk devrimlerinden ve laiklikten verilen ödünlerden dolayı, İstanbul Üniversitesinde büyük bir protesto mitingi düzenlemiştir³⁰⁸.

Din konusunda verilen tavizler ve uygulamalar da çok geçmeden gerici çevreler tarafından değerlendirilmiştir. Din konusunda yeniden tartışmalar yaşanırken bir yandan da çeşitli istekler dile getirilmekteydi. Giderek artan dini olaylara karşılık Milli Birlik Komitesi de din meselesi üzerine görüş ileri sürmüştür. Bu görüşe göre:

“*Dinin vatandaşın vicdan hürriyetine uygun olarak ele alınması için;*

- *Dini meselelerin ve müesseselerin aydın ve müstakil din adamlarının idaresinde vicdan hürriyetine uygun olarak tedviri sağlanmalıdır.*
- *Din adamlarının sosyal bünyemizdeki hakiki yeri ve değeri tahakkuk ettirilmelidir.*

³⁰⁵ Orhan Saklı, *Din ve Siyaset Çıkmazında*, Örtü yay., İstanbul, 1965, s.95.

³⁰⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.236.

³⁰⁷ Anıl Çeçen, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1981, s.337-338.

³⁰⁸ *Milliyet*, 10 Ocak 1960.

- *Yeterli din adamlarının yetiştirilmesi için mevcut eğitim müesseseleri geliştirilmelidir.*
- *Dinin siyasete alet edilmesi kati olarak önlenmelidir*³⁰⁹.

Tunaya'ya göre “İslamcı akım, 1945 yılından sonra CHP'nin devrimci saydığı davranışlarını dinsizlik olarak isimlendirmiş, dinin toplum üzerindeki baskısından faydalanarak, siyasal bir sonuca varmak istemiştir”³¹⁰. 14 Mayıs 1950'deki iktidar değişimi, Türkiye'deki, devrim düzeni üzerinde de etkisini göstermiş ve devrimler alışılmışın dışında yorumlanmıştır. Atatürk devrimlerinden ve laiklikten DP kurucuları muhalefette iken dinin siyasete alet edilmesinin sakıncaları üzerinde dururken, devrimlerin korunmasını ve laiklikten asla taviz verilmemesini savunmuşlardır. Celal Bayar 1946 yılında DP kongresinde, “Biz dinin siyasete alet edilmesinin şiddetle aleyhindeyiz bu ne maksatla olursa olsun, bizzat o mukaddes mefhumu hürmetsizliktir. Biz irticanın aleyhindeyiz. İrticaa doğru beliren istidatları zamanında görüp önlemezsek, bu memleketin felaketini kendimiz hazırlarız” diye bir değerlendirmede bulunmuştur³¹¹.

1950'li yıllardan itibaren uygulanan politikalarla laiklik ilkesi Atatürkçü yapısından ayrılmaya başlamış, böylelikle ortaçağ zihniyetini taşıyan gerici çevreler giderek daha da güçlenmiştir. DP döneminde, siyasi amaçlar uğruna ortaya çıkarılan dinci tepki ortamında, basında çıkan haberlerde ve cami kürsülerinde okunan hutbelerde sürekli 27 yıllık zulüm devrinden söz edilmiştir³¹². Dini çevreler ve gerici gruplar tarafından yapılan ifadeler ve siyasette gösterilen istismar sonrası, özellikle Nurculuk, Nakşibendîlik ve Ticanilik giderek yayılmaya başlamış ve din yeniden devrimlerin önünde bir engel oluşturmaya başlamıştır.

Giderek güçlenen İslamcı muhalefet bir yandan laikliği kabul etmiş ancak diğer yandan da laikliğin Türkiye'deki uygulanışını sürekli olarak eleştirmiştir. Başgil'e göre; Türkiye'de din ve devlet ilişkisi üç bölümde incelenmektedir. “Dine bağlı devlet, yarı dini devlet ve devlete bağlı din.” Cumhuriyet döneminde uygulanan “devlete bağlı din” sistemidir. Bu nedenle bu durum gerçek anlamdaki laiklik anlayışıyla uyusmamaktadır³¹³. Bu görüşün DP iktidarı tarafından geçerlilik kazandığını gösteren

³⁰⁹ Kadir Saraylı, *Din ve Siyaset*, Gün yay., İstanbul, 1969, s.103.

³¹⁰ Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s.191.

³¹¹ Muammer Aksoy, “Dini Siyasete Alet Etme Ve DP”, *Ulus*, 27 Mart, 1959.

³¹² Orhan Saklı, *a.g.e.*, s.95

³¹³ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, y.y., İstanbul, 1982, s.179-181.

en güzel kanıtı Arapça Ezan Yasağının kaldırılması olmuştur. Ezanın yasaklanmış olması, müslümanların aslında istedikleri gibi ibadet etmelerine engel oluşturmaktadır. Bu engel kişinin vicdan hürriyetine aykırı bir olaydır. Dolayısıyla da laikliğe de aykırı bir olaydır³¹⁴. Bu aykırılığa son vermek için Arapça Ezan yasağının kaldırılması da gelenekçi çevreye verilen ilk taviz olmuştur. Arapça Ezan yasağının kaldırılmasından sonra Temmuz 1950'den itibaren belli saatlerde Devlet radyosundan Kur'an yayını yapılmaya başlanmıştır. Gelenekçi çevreler Arapça ezan yasağının kaldırılmasını olumlu karşılarken, din hürriyeti konusunda yeterince özgürlüğün tanınmaması yönünde hükümeti pasif davranmakla suçlamıştır³¹⁵. DP, aldığı bir kararla din derslerini müfredata sokarak, bunun programın bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Ardından İmam Hatip Okullarının sayısı arttırılmıştır. İlk olarak Adana, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Kahramanmaraş'ta İmam Hatip Liseleri açılmıştır³¹⁶. 1951 yılında İzmir DP kongresinde Adnan Menderes şöyle bir konuşma yapmıştır:

“... Şimdiye kadar baskı altında olan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılâp softalarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek Ezan-ı Muhammediyi Arapçalaştırdık. Mekteplere din dersleri kabul ettik. Radyo'dan Kur'an okuttuk. Türkiye Devleti müslümandır ve Müslüman kalacaktır. Müslümanlığın icaplarını yerine getirecektir”³¹⁷. Dini konularda verilen tavizlerle Atatürk ilke ve inkılâpları bir yandan hiçe sayılırken bir yandan da geriye doğru bir yöneliş isteği giderek artmaktaydı. Gelenekçiler tarafından şapka yerine fes giyilmesi, kadınların çarşafa geri girmesi, medeni kanun yerine mecellenin getirilmesi isteği giderek artarken bu istekler özellikle gençlik tarafından şiddetle reddedilmekte ve tepkiler gösterilmekteydi³¹⁸. Gençlik özellikle dini konularda hükümetin ortaya koyduğu tavrı yetersiz bulmuş ve Atatürk ilkelerine yönelik karşı bir uygulamanın yapıldığını dile getirerek, gerçekleşen olaylar karşısında sessiz kalamayacağının gerekçesi olarak da Bursa Nutku'nu göstermiştir. Onlara göre Bursa Nutku, gençlik için bir kaynak, Cumhuriyetin ve devrimlerin nasıl korunması gerektiği konusunda Mustafa Kemal Atatürk'ün gençliğe bir mirasıydı.

Bursa Nutku'nun ortaya çıkışı şu şekilde gerçekleşmiştir:

---

³¹⁴ Tunaya, a.g.e., s.207.

³¹⁵ Milliyet, 10 Temmuz 1950.

³¹⁶ Milliyet, 14 Ekim 1951.

³¹⁷ Yemliha Türk, 1951-1955 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşıtı Hareketler ve Tepkileri, İ.Ü. Atatürk İlkeleri İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001, s.171-172.

³¹⁸ Fahrettin Gün, Sebülürreşad Dergisi Ekseninde Çok Partili Hayata Geçerken İslamcılara Göre Din, Siyaset ve Laiklik (1948-1954), Beyan yay., İstanbul, 2001, s.244.

“Gazi Mustafa Kemal, 1933 yılının ocak ayında bir yurt gezisine çıkmıştır. Gezisi sırasında Bursa’ya da uğramıştır. Bursa’da ezan Türkçe okunmaktadır. Atatürk, ezanın Türkçe okunmasını laiklik ilkesinin ayrılmaz bir parçası saymakta, Türk dilini yabancı etkilerden kurtaracak önemli adımlardan biri olarak görmektedir. Bu konuda çok titiz ve duyarlı olan Atatürk, Bursa’dan İzmir’e geçmiştir. İzmir’de, yanında zamanın İktisat Bakanı Celal Bayar’ın başkanlığında incelemeler yapan bir iktisat heyeti de vardır. 3 Şubat 1933 günü akşamı İzmir’de Atatürk’e Bursa’daki ezan olayı iletilmiştir. Bursa’daki olay kısaca şöyledir:

Atatürk Bursa’dan ayrılır ayrılmaz 30-40 kişilik gerici, bağnaz bir grup, ezanın Türkçe okunmasına çok aşırı bir tepki gösteriyorlar, köylere kadar gidip ezanı yeniden Arapçaya çevirmek için harekete geçiyorlar. Ulucami yanında bulunan Evkaf Müdürlüğü’ne başvurarak ezan ve kamet’in Bursa’da Arapça okunmasını istiyorlar. Evkaf Müdürü, emrin Ankara’dan geldiğini, bu konuda kendisinin yapacağı bir şey olamadığını bildiriyor. Bunun üzerine gericiler, arkalarına daha büyük bir kalabalık toplayarak ve gösteriler yaparak valiliğe gitmek istiyorlar. Bu olaya karşı Bursa’daki ilgili makamlar seyirci kalıyorlar, bir çeşit siniyorlar. Devrimlerin korunmasında Atatürk’ün çok güvendiği gençlikte de bir hareket, bir kumıldanma görülmüyor.

Atatürk haberi İzmir’de duyunca çok şaşırıyor, çok öfkeleniyor. Yakınlarının söylediklerine göre, o tarihlerde devrimlere karşı her hareket Atatürk’ü çok sinirlendiriyor, sert karşılık vermeye yöneliyor. ‘Bursa’ya baskın yapacağız!’ diyen Atatürk, İzmir’den hareket emrini veriyor. Trenle yola çıkılıyor. Afyon’da Antalya gezisinden dönmekte olan Başbakan İsmet Paşa’yla buluşuyor. Trende, Atatürk ile İsmet Paşa Eskişehir’e kadar özel olarak konuşuyorlar. Eskişehir’den sonra İsmet Paşa Ankara’ya, Atatürk ve yanındakiler Bilecik yönüne hareket ediyorlar. 5 Şubat 1933 günü sabaha karşı saat 05.00’te Bilecik’e varıyorlar. Bilecik’te sabahı beklemeden hemen otomobillere binip saat 09.30’da Bursa’ya geliyorlar. Bursa’ya varır varmaz Atatürk, olaya el koyuyor. 6 Şubat 1933 günü İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Adalet Bakanı Yusuf Kemal Beyler de Bursa’ya geliyorlar ve Atatürk tarafından soruşturmanın yürütülmesiyle görevlendiriliyorlar. Olay sırasında görevlerini yapmayan Bursa savcısı Sakıp Bey, Bursa Sulh Ceza Yargıci İhsan Bey ve Bursa Müftüsü Nurettin Bey’e işlerinden el çektiriliyor, on beş kişi tutuklanıyor.

Atatürk, Bursa Nutkunu, Çelik Palas yanındaki köşte verilen yemekte, 6 Şubat 1933 akşamı, işte bu hava içinde söylemiştir. Sofrada, bazı gazetecilerle birlikte on üç,

on beş kişi vardır. Konuşmayı ilk kez yayınlayan gazeteci Rıza Ruşen Yücer'e göre, sofrada bulunanlardan biri Atatürk'ün gönlünü almak için, "Efendim, Bursa gençliği bu hadiseyi hemen bastıracaktı. Fakat zabıta ve adliyeye olan güveninden ötürü..." diye söze başlamış, ama devam edememiştir. Çünkü Atatürk, bir işaretle sözünü kesmiş, sonra Türk gençliğinden ne anladığını belirten ve bugün Bursa Nutku diye bilinen ünlü konuşmasını yapmıştır"³¹⁹. Bu konuşma yıllar sonra, tam bağımsız, gerçekten demokratik, gerçekten özgür Türkiye sloganıyla yola çıkan gençliğin göstermiş olduğu mücadele için çıkış noktası olmuştur. Bu nutukla gençlik, Atatürk'ün ilke ve inkılâplarının bekçileri olduklarını dile getirmiştir.

Atatürk'ün 6 Şubat 1933 akşamı Çelik Palas Oteli'nde dile getirdiği Bursa Nutku şöyledir:

"Türk genci, inkılâpların ve rejimin sahibi ve bekçisidir. Bunların lüzumuna, doğruluğuna herkesten çok inanmıştır. Rejimi ve inkılâpları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek en küçük veya en büyük bir kıpırtı ve bir hareket duydu mu; bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adliyesi vardır... demeyecektir. Hemen müdahale edecektir. Elle, taşla, sopa ve silahla... Nesi varsa onunla eserini koruyacaktır.

Polis gelecektir; asıl suçluları bırakıp suçlu diye onu yakalayacaktır. Genç, 'Polis henüz inkılap ve cumhuriyetin polisi değildir' diye düşünecek fakat asla yalvarmayacaktır. Mahkeme onu mahkum edecektir. Yine düşünecek: Demek adliyeyi de ıslah etmek, rejime göre düzenlemek lazım...

Onu hapse atacaktı kanun yolundan itirazlarını yapmakla beraber; bana, İsmet Paşa'ya, Meclis'e telgraflar yağdırıp haksız ve suçsuz olduğu için tahliyesine çalışılmasını, kayırılmasını istemeyecek... diyecek ki: 'Ben, inan ve kanaatimin icabını yaptım. Müdahale ve hareketimizde haklıyım. Eğer buraya, haksız olarak gelmişsem, bu haksızlığı meydana getiren sebep ve amilleri düzeltmek de benim vazifemdir...'

*İşte benim anladığım Türk genci ve Türk gençliği..."*³²⁰.

³¹⁹ Nurer Uğurlu, *Atatürk ve Türk Devrimi*, Örgün yay., İstanbul, 2003, s.135-138.

³²⁰ Reşit Ülker, *Tanıklar ve Belgelerle Ata'nın Bursa Nutku*, Okat yay., İstanbul, 1967, s.6-7.

Bursa Nutkunun söylenip söylenmediği konusunda çok tartışılmıştır. Ancak konuyla ilgili olarak geniş açıklamalar da yapılmıştır. Konuyla ilgili olarak Afet İnan şunları dile getirmiştir: "... Bir İzmir gazetesinde, Bursa Nutkunun Atatürk'e ait olmadığını söylediğim şeklinde yayın yapılmasını üzüntüyle karşıladım. Atatürk'ün Bursa konuşmasını inkâr etmek, kişiliğimi inkar etmektir. İnan, 'bu nutuk değil, konuşmadır. Bir gerçek olduğunu belirtmek isterim. Hem de katıksız bir gerçek olduğunu. Tartışmalar

yersizdir. Belgeler ve yanında bulunanlar bunu doğrulamaktadır. Konuşma kesin olarak Atatürk'ündür". Bkz. *Demokrat İzmir Gazetesi*, 12 Kasım 1971; *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1971.

Konuyla ilgili olarak Falih Rıfkı Atay da şunları dile getirmiştir; "Atatürk değişmez düşünce prensiplerini kendi emri veya izni ile basılıp yayınlanan nutuk ve yazılarında söylemiştir. Bunların dışında bazı ciddi kriz devirlerinde 'hava zehirini gidermek' için söyledikleri vardır. Çok defa bir mecliste bulunan herhangi bir akım temsilcisi geçinen bir veya bir iki kişinin iç yüzlerini açığa vurmak için bize sayfalarca yazı dikte ettirdiği olurdu. Biz ertesi günü bu yazıları, gene kendisinin daha önceden verdiği direktife uyarak ortadan kaldırırdık. Bursa Nutku nedir? Atatürk ezanı Türkçeleştirmişti. Bursa'da idi. O devir Bursa'sında pek koyu gericilik akımları vardı. Atatürk Bursa'dan ayrılınca bu gericiler pek cüretli bir tepki yaratarak köylere kadar ezanı yeniden Arapçaya çevirtmek için harekete geçtiler. Devrim gençliği şimdi olduğu gibi alıp yürümüş değildi. Havaya bir yılgınlık çöktü. Öfkelenerek geri dönen Atatürk işte gericiliğin bu küstahlığına karşı devrimci gençliği cesaretlendirmek, gericiliğe gözdağı vermek için o sözleri söylemiş, ama asla yayınlatmamıştır". Bkz. *Dünya Gazetesi*, 12 Aralık 1966.

Tartışmaların giderek artmasıyla birlikte basında da Bursa Nutku'yla ilgili çeşitli yazılar çıkmaktaydı. Konuyla ilgili çıkan bir habere göre; "Atatürkçülüğü yanlış ve hatta aksi yönde anlamanın son günlerde yeni örneğini gördük. Bir tartışma yapılıyor: Bursa Nutku Atatürk'e mi aittir, yoksa bir yakıştırma, bir uydurma mıdır? Gericilikle mücadele hükümete ve kanunlara bile karşı gelmeyi öğütleyen bu sözler Atatürk'ün ise o zaman, devletin en yüksek yargı organının başındaki zatın da adli yılın açılışı dolayısıyla söylediği gibi, böyle bir hareket suç olmayacak; mahkemeler takip edemeyecek; yani Atatürk'ün emri kanunun üstünde olacak. İşte bu zihniyet Atatürk'ü anlamamış olduğumuzu, bu büyük adamımızın yaptığı devrimlerin ancak yüzyeide kaldığını göstermektedir. Kıyafetlerimiz ve yaşayış düzenimiz değişmiş olmasına rağmen kafa ve ruh bakımından hala şarklıyız demektir. Atatürk neyi yıktı ve neyi kurmak istedi? Bu toplum Ondan evvel Allah'ın, Peygamberin sözüne göre yönetilirdi. Bu sözleri de milletin başına musallat olmuş ve onu iliklerine kadar sömüren insanlar, işlerine geldiği gibi yorumlardı. Oysa ki hangi ortamlarda, hangi şartlarda bu emirlerin verildiğini bilenler ve İslam dininin gerçek derinliklerine inerek hikmetini kavrayabilmiş olanlar için ortam ve şartların değişmesiyle yargıların değişmesi İslamın temel esaslarından biriydi. Peygamberimiz bugün yaşasaydı, verdikleri emirlerden çoğunu değiştirirdi. Nitekim kısa süren zamanı saadetlerinde Kur'anın bazı ayetleri Neshedildi, yani kaldırıldı ve yerlerine yenileri kondu. İşte Atatürk, İslamın bu temel esasına değinen devrimleriyle Türk toplumunun idaresini aklın, tecrübenin ışığında meşveret yoluna bıraktı. 'Allah böyle emretti, Peygamber böyle emretti' diye millet işlerini ve fertlerin kendi davranışlarını ve birbirleriyle olan münasebetlerini bunlara göre ayarlamak ve bu emirleri kanunun üstünde ya da kanunu bunlardan ibaret sanan çürük ve İslam dinine tamamiyle aykırı inanışı yıktı ve ortadan kaldırdı. Atatürk bu devrimi, 'Allah'ın, Peygamberin sözüne bakmayın, ben ne desem ona inanın' demek için mi yaptı? Böyle düşünmek Allah'a, Peygambere, Atatürk'e küfretmek olur. Bu gibi adamlara dinsiz, imansız, Atatürk düşmanı, südü bozuk demek ve hem dinin hem de dünyanın kurallarına ve kanunlarına göre bunlara en ağır cezayı vermek gerekir". Bkz. Ahmet Hamdi Başar, "Atatürk Dedi ki", *Barış Dünyası*, C.6, S.56, Ocak 1967.

Başka bir yazıdaysa şöyle bir görüş dile getirilmektedir: "İktidar çevrelerinin Atatürk'ün Bursa Nutkunu tartışma konusu yaptığı ve iktidarı tutan bazı gazetelerin, Bursa Nutkunun Stalin'e ait olduğunu söyleyecek kadar ileri gittikleri bir sırada ilerici ve Atatürkçü gençliğe yönelen bu hareketler ve tutucu bir gençlik yaratma hususundaki çabalar, elbette ki, yalnızca ufak bir grubun keyfi ve kişisel kaprislerine bağlanamaz. Atatürk'ün Bursa Nutkunu reddeden korkunç bir zihniyet, Türkiye'nin yarınının sahibi gençlerimizi uyuşuk bir kuşak hakine sokmak istiyorsa, birinci görevimiz, bu çabalar ne kadar gülünç olursa olsun, bunun nedenleri üzerine durmaktır. Bursa Nutkundan korkanlar elbette ki, bilimsel yönde milliyetçi olan, Türkiye'nin kurtuluşunu şunun bunun merhametine, büyük devletlerin yardımına değil, Türk'ün kendi cevherine, Türk'ün kendi çabasına ve çalışmasına bağlamak isteyen, bağımsız ve haysiyetli bir dış politika ülküsünü besleyen ve Türkiye'nin kalkınmasını reformların yapılmasında görenlerden kuşkulanan, bunlardan, güttükleri sağlam politika yüzünden tedirgin olmaktadır. Yoksa, her Türk'ün gururla, sonsuz bir heyecan ve aşkla okuduğu Bursa Nutkunu inkar kimin aklına gelebilir? O nutuk ki, yıllar yılı, Atatürk'e ait her köşeden, açılan sergilerden, fuarlardan, yapılan törenlerden Türk gençliğine seslenmiş ve onu tek vücut halinde, Atanın eserleri etrafında toplamış, ona Milli Mücadelenin her safhasını, her geçen gün daha büyük bir heyecanla yaşatmış ve tehlikelere karşı daima uyanık bulunmasını sağlamıştır... ama, bunlar yanılıyorlar. Atatürkçü Türk gençliği şahlanmış, vatani bekliyor. Piyon gençlikle, besleme dernekler ve satılmış bir avuç kişiyle onu yolundan çevirmek hiçbir zaman mümkün olamayacaktır". Bkz. Jale Candan, "Gençlik", *Akis*, S.651, Yıl.13, 10 Aralık 1966.

Atatürk Üniversitesi'nde konuşma yaparken Bülent Ecevit'e öğrenciler tarafından Bursa Nutku'yla ilgili bir soru yöneltilmiştir ve Ecevit şu cevabı vermiştir: "Atatürk Türk Devleti yıkılmak üzere olduğu vakit, İstanbul'da bir köşeye çekilmemiştir. 19 Mayıs 1919 günü Anadolu'ya çıkıp Türk Kurtuluş Savaşı'nı açmıştır. Bunu yapan insan, Bursa Nutkunu da söyleyebilecek insandır". Bkz. *Milliyet*, 14 Aralık 1966.

Bursa Nutku gençlik için bir çıkış noktası olmuş ve Atatürk'ün bir emaneti olarak değerlendirilmiştir. DP döneminden başlayarak iktidarın sosyal adalet konusunda ve demokrasi anlayışında yanlışlar yaptığı gençlik tarafından dile getirilmiştir. Gençlik sadece ülke içerisindeki siyasetten sıkıntı duymamaktadır. Özellikle Atatürk ilkelerinden verilen tavizlerin dış politikada sorunlar yaratması sürekli gündeme getirilmiştir. İktidarın devletçilik anlayışında milli politika gütmemesi, dışa bağımlı bir ekonomik model doğurmuş ve buna bağlı olarak da siyasi bağımsızlığa gölge düştüğü anlayışı daha çok ağırlık kazanmıştır. Atatürk'ün her alanda bağımsızlık anlayışı yerini, dışarıda aranılan kredilere ve dışarıdan satın alınmaya başlanan ürünlere bırakmıştır. Ekonomide durağan bir yapıya kavuşan ülkede her şey bununla sınırlı kalmamış, özellikle bozulan ekonomi bir yandan ülke içerisindeki dengeleri değiştirmiş diğer taraftan da Cumhuriyetin değerleri temelden sarsılmıştır³²¹. Atatürk ile başlayan aklın ve bilimin önderliğinde batılılaşma artık yerini sadece ekonomi uğruna verilen tavizlere dönmüştür. Verilen tavizler her yönüyle devrim anlayışına yenilik katmıştır. Ülke içerisinde ilkelerden ve özellikle laiklikten ödünlerin verilmesi dini yapının yeniden siyasette hissedilmesine, dışarıda ise bağımlı bir politikanın güdülmesine yol açmıştır. Bu anlayış, Atatürk dönemi devrim yapısını yerine bağımlı bir devrim modeline dönüştürmüştür. Dışarıdan alınabilecek yardımlar kadar kalkınma, sağlanacak destek kadar güçlü bir siyasetin gerçekleştirilmesi. Ülke içerisinde yaşanan bu sıkıntılar karşısında gençlik Bursa Nutku'nu göstererek olaylara sessiz kalamayacağını dile getirmiştir. Sosyalist Kültür Derneği İstanbul Şubesi, Atatürk ilkelerinden verilen tavizlerden dolayı şu bildiriye yayınlamıştır:

“Ulusal Kurtuluş Savaşının, Kuva-i Milliye ruhunun, halk hakimiyetinin ve Türkiye Cumhuriyetinin temelinde üç ana ilke vardır: Halkçılık, Devletçilik, Devrimcilik.

Atatürk, çağdaş uygarlığa ancak Halkçılık, Devletçilik ve Devrimcilik metodlarıyla gidilebileceğini ilk gören devlet adamıdır. Bugünde kalkınma yolundaki az gelişmiş ülkeler Atatürk'ün izinden gidiyorlar. Türkiye, uzun yıllardır Atatürk'ün temel görüşlerinden ve yollarından çok uzaklaştırılmıştır. 27 Mayıs bu gerici gidişin iflasını ilan etmiştir.

Bugün memleketimiz daha zor şartlar içinde olduğu halde, aynı kısır kalkınma yolu belki biraz daha hesaplı bir şekilde tekrar denenmek isteniyor. Bu yeni deneme de

---

³²¹ Bahri Savcı, “Demokratik Gelişmemizin Başarıya Ulaşma Problemleri”, Yön, 23 Mayıs 1963.

memlekete hiçbir gelişme sağlamadan iflasa mahkûmdur. Ancak köklü, demokratik, dinamik, halkçı, devletçi bir politika Türkiye'mizi tekrar ilerleme yoluna koyabilir.

Toplumun mutluluğunu her türlü zümre mutluluğunun üstünde gören, emeği gerçek değer sayan Türk sosyalizminin ilkesi Atatürk'ün Halkçılık, Devletçilik ve devrimcilik ülküsünde birleşmektedir. Bugün artık Atatürkçüler, kalkınmacı ve halkçı bir reform programı altında toplanmalıdır”³²².

Gençliğin dile getirdiği sorunların başında Atatürkçü anlayıştan giderek uzaklaşmanın getirdiği olumsuzluklar yer almaktaydı. İktidarın uyguladığı politikalarda yanlı bir tutum sergilediği ve taraf tuttuğu anlatılmaktaydı³²³. Özellikle Türkiye için ‘Küçük Amerika’ yakıştırmasına gençlik tarafından tepki gösterilmekteydi. Bağımsızlık konusunda verilen tavizlerin ülkeyi giderek Amerikan güdümüne sokması protesto edilmekteydi. Bu anlayışın Atatürkçülüğe aykırı olması da gençliğin Bursa Nutku’yla tepkisine yol açmaktaydı. Bu konuda basında yer alan bir yazıda şöyle denmektedir:

“Herkes, Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü kendine uydurma çabasındadır. Herkes Atatürkçü olduğunu söylemektedir. Ama eylemlerin, uygulamaların Atatürkçülükle bir ilgisi görülmemektedir.

Atatürk ilkelerini saptamak için ‘enstitü’ ve ‘kurumlar’ açılmakta; Atatürk devrimlerini çiğnemiş ve çiğnenmesine göz yummuş olan birtakım kimselere ‘fahri üyelikler’ verilmektedir. Atatürk’ün ölümünden sonra meydana gelen sosyal ve ekonomik sapmaları, Cumhuriyet ilkelerine zıt düşen uygulamaları örtmek istenmektedir.

Atatürk’e ait olmayan birtakım sözler Atatürk’e mal edilirken, Atatürk’ün söylediği sözler yadsınmaya, Stalin’e mal edilmeye çalışılmaktadır. Atatürk’ün düşünce çevresinde değil de, duygu çevresi içinde yorumlanmasına özel bir çaba harcanmakta; Atatürk’ün ayağının topraktan kesilmesine uğraşılmaktadır. Bunlara göre Atatürk bir masal kahramanıdır; öyle de yorumlanır, böyle de...

Önce şunu belirtelim: Atatürk, belli bir dönemde yaşamış, belli işler yapmış ya da yapmaya çalışmış, bir devlet adamıdır. İnsandır; hareket noktası insan gerçeğidir. Atatürk’e en büyük ihanet, bu gerçeği ortadan kaldırıp, Onu bir masal kahramanı gibi düşünmekle başlar”³²⁴.

³²² Yön, 23 Mayıs 1963.

³²³ Günaydın, 28 Mayıs 1963.

³²⁴ Ahmet Köklügiller, “Atatürk’ün Yeri”, Forum, S.351, 15 Kasım 1968.

Toplumda rahatsızlık sadece gençliğin dile getirdiği ya da göstermiş olduğu tepkiyle sınırlı değildi. Bursa Nutku'nun anlatılması ve dile getirilmesi konusunda sıkıntılar da yaşanmaktaydı. Bir yandan İzmir'de Bornova savcılığının açmış olduğu dava diğer yanda Nutku ilkokul sıralarında anlatmaya çalışan öğretmenlerin görevden uzaklaştırılması ya da başka yerlere tayin edilmesi de tepki çekmekteydi. Gelecek nesilleri yetiştirecek olan öğretmenlerin, Atatürk'e ait olan Bursa Nutku'nu öğrencilere anlatarak onlara Cumhuriyetin ve devrimin hangi şartlarda gerçekleştirildiğini, ayrıca bu değerlere nasıl sahip çıkılabileceği konusunda bilgiler vermeleri iktidar tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu konuda duyulan rahatsızlık şu şekilde aktarılmıştır:

“... Kapalı kapılar arkasında kendi amaçlarını gizli gizli gerçekleştirmeğe çalışanlarla, Türk Milli eğitiminin amaçlarını gerçekleştirmeye çaba gösterenlerle mi açık oturum? Ne diyecekler?

Atatürk'ün Bursa Nutkunu okudukları, köylüye Atatürk'ü tanıtmaya çalıştıkları için Anamur'daki sekiz öğretmenin çocuğunu aç bırakanlarla mı açık oturum?

... Ben diyorum ki, cepheler apaçık belli olmuştur. Dursun akşam Ülküdaşımın deyimidir sanırım, “Bu savaş Atatürk kuşaklarıyla Osmanlı uşaklarının savaşdır” Ne var ki, sabahtan erken kalkan ben Atatürkçüyüm diyor.

Devrimlerini baltala Atatürkçüyüm de. Atatürk'ün öğretmenlerini döv, kov, sür, açığa al ben Atatürkçüyüm de. Olur mu böyle çelişiklik Atatürkçülüğü...

Ben sana bir şey diyeyim mi dostum? Atatürk için yasa çıkarılırken ne gerek var diyordum. Yurdu ve Ulusu kurtaran Atatürk'ü yasalarla mı koruyacağız? Ulusun gönlüne girmiş Ata'yı müeyyidelerle korumağa çalışmayalım. Şimdi böyle düşünüyorum. Yasayı eksik çıkarmışlar diyorum. Bu yasanın korkusundan Atatürk'e saldıranlar, O'nun öğretmenlerine, O'na sahip çıkan gerçek aydın Atatürkçülere saldırıyorlar”³²⁵.

Gençliğe göre Bursa Nutku'nun ülkede anarşi yaratmakla, halkı kanunlara karşı gelmeye kışkırtmakla, devlet nizamını ihlalle bir alakası yoktur. Bunun tam aksi olarak

---

Bursa Nutku'nun Atatürk'e ait olmadığını savunanlar içerisinde, Stalin'in Komünist Gençliğe Hitabı'ndan alınarak Atatürk'e atılmış gibi gösterildiğini savunanlar bile olmuştur. Bkz. Mustafa Armağan, *Küller Altında Yakın Tarih*, Timaş yay., İstanbul, 2006, s.79.

Türk Tarih Kurumu'nun Bursa Nutku hakkında kararı: “Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun 24 Ekim 1966 tarihli toplantısında Bornova Asliye Hukuk Hâkimliği'nin 27/09/1966 tarih ve 1966/338 sayılı yazısı ekli Atatürk'ün Bursa Nutku ile ilgili sözlerin üzerine gerekli incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonunda bu sözlerin Atatürk'ün 1933 Şubat ayında Bursa'da yaptığı konuşmadan mealen alınmak suretiyle çeşitli tarihlerde basılmış olduğu kanaatine oybirliği ile varılmıştır.

³²⁵ Okuyucudan, “Yöne”, *Yön*, 10 Şubat 1966,

devlet düzeninin, rejimin ve inkılâpların korunmasını sağlayıcı bir direktif içermektedir. Bundan dolayı Anayasamız, Anayasanın teminatı olarak gençliğin bekçiliğine emanet edilmiştir. Atatürk'ün gençliğe hitabesi ile Bursa Nutku aynı anlamı taşımaktadır. Eğer bunlardan biri anarşi anlamını taşırsa diğerlerini de aynı olarak kabul etmek gerekir görüşünü savunmuşlardır³²⁶. Rejimin bekçiliğini kendisinde gören genç kuşak nutukla ilgili olarak bir sonuca varmaya çalışmıştır. Buna göre:

- Bursa Nutkunun özü ne?
- Bursa Nutkunun konusu ne?
- Bursa Nutkunun beklediği ne?
- Bursa Nutkunun istediği ne? şeklinde sorular sorarak buna cevap

aramışlardır. Cevap olarak da 'Rejim ve İnkılâpların korunması ve kollanması' diye yanıt vermişlerdir. Elde edilenlerin evrensel ve süreklilik arz eden değişmez değerler olduğu sonucuna vararak, Bursa Nutkunun gerekliliği ve tanımını yapmışlardır. Bu tanıma göre:

- Bursa Nutku gerçek değildir diye bir yargıya ulaşmak, Mustafa Kemal'i hiç tanımamış olmakla eşdeğerdir.

- Bursa Nutkunun ne maksatla, nerede, nasıl ve hangi şartlarda söylendiği, Milli Mücadele Tarihimizin ne maksatla, nerede, nasıl ve hangi şartlarda yapıldığı ile eşdeğerdir.

- Bursa Nutku; Yunan işgal kuvvetleriyle işbirliği içerisinde olanlara ve Anadolu'nun işgaline sessiz kalanlara utanç abidesi olarak okunmuş bir nutuktur.

- Bursa Nutku; vatani kurtarmak için çalışan ve bu uğurda terini ve kanını akıtanları anarşist olarak görenlerin safında yer alanlara karşı onurun ve gururun ortaya koyulduğu bir nutuktur.

- Bursa Nutku hakkında tereddütü olan veya açıktan açığa reddedenler ister sivil olsun ister asker olsun, tam bağımsızlık ve egemenlik duyguları körelen, satın alınmış olan zavallılara okunan bir nutuktur³²⁷.

Gençlik, Atatürk İlkelerinin ve Atatürkçülüğün her zaman bekçileri olduklarını ve bunun için gereken her şeyi yapacaklarını sürekli dile getirmiştir. Yapmaları gerekenlerin ne olduğu ve nasıl olacağı yönünde bilgilerin de Bursa Nutku'nda

---

³²⁶ *Düzen*, S.24, 12 Temmuz 1968.

³²⁷ Süvari Aktaş, *Söylevler, Demeçler ve Gençler*, Süre Matbaacılık, İstanbul, 1969, s.211-212.

olduğunu savunmuşlardır³²⁸. Türkiye'nin hem kurumsal hem de tarihsel süreç içerisindeki konumunu değerlendirerek modern toplumlar karşısındaki yerini nitelendirebilmek için sahip olduğu özelliklerin korunması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Var olan değerlerinse, Atatürk İlke ve İnkılâpları olduğunu belirtmekten vazgeçmeyeceklerini de dile getirmişlerdir. Tüm bunlar gerçekleştirilirse, umutların parlamaya başladığı ve geleceğe umutla bakılan bir ülke olma özelliğini yeniden kazanabileceğimizi belirtmişlerdir. Cumhuriyetin ilanı ile önü açılan Türkiye'nin, Atatürk'ten sonra sağlam ve kalıcı adımlar atması, cesaretli adımlar atmasına ve kendi sosyal ve politik modelini yeni imkânları değerlendirerek gerçekleştirebileceğine inanmıştır. Bunu başarmanın ve başarabilmenin en güzel ıspatı da, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan akıllı ve kalıcı devrim yapısı ve bu yapıyı gerçekleştiren çabadır³²⁹. Bu çabanın ve kararlılığın en güzel belirtildiği yer Bursa Nutku'dur.

---

³²⁸ *Ulus*, 26 Mart 1968.

³²⁹ İlyas Sümerci, *Devrim Yıllarımız ve Sonrası*, El yay., İstanbul, 1980, s.106-107.

III- 68 KUŞAĞININ “TAM BAĞIMSIZ TÜRKİYE” İÇİN GİRİŞTİĞİ EYLEMLER VE ATATÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI

A- TÜRKİYE’DEKİ GELİŞMELER

1968 yılı üniversite olaylarının dünya ile birlikte Türkiye’de de şiddetle cereyan ettiği bir yıl olmuştur. 1960’lı yıllara uzanan olaylar zinciri dünya üzerinde hızla yayılmakta ve tüm dünyayı etkilemekteydi. Her ülke diğer ülkelerde meydana gelen olaylardan etkilenmekte ve gençlik karşısında yeni isteklerle karşılaşmaktaydı.

Gençlik, özellikle eğitimle başlayan isteklerini, ilerleyen zamanlarda siyasete doğru kaydırmıştır. Türkiye’de meydana gelen olaylarda gençlik devlet yapısını eleştirerek, bağımsız bir politikanın güdülmesini istemiştir. Özellikle iktidarın Türkiye’yi küçük Amerika yapma yönündeki beyanları ve çalışmaları büyük bir tepki görmüş ve bu tepki ilk olarak eğitim sıralarına oradan da sokaklara taşmıştır. Siyasette verilen tavizler sonrasında ülke içerisinde Amerikan üstlerinin kurulması ve birtakım olaylara sessiz kalınması da olaylar zincirini başlatmıştır. Yapılan ikili anlaşmalar ve bağımlı bir ekonominin ön görülmesi, genç kitleleri ve toplumu ilk zamanlar protestolara yöneltmiş; ancak ilerleyen zamanlarda verilen tavizlerin de artması protestoların yerini şiddete ve isyana bırakmasına yol açmıştır. DP döneminde başlayan baskıcı tutum ve gerici çevrelerin kışkırtması sonucu Atatürkçü anlayıştan uzaklaşılması üniversite gençliği tarafından şiddetle protesto edilmiştir. Atatürkçü anlayıştan uzaklaşıldığını ve devrimlerden vazgeçildiği yönündeki fikirlerin ağırlık kazanması da daha çok hükümetin uyguladığı politikaların yanlışlığıyla kanıtlanmaya çalışılmıştır. Yapılan ikili anlaşmalar sonrasında bağlayıcı hukuk kurallarının ve ekonomik yaptırımların ülkeyi bağımlı hale getirdiği yönünde görüşler ağırlık kazanmıştır. Bunların devamında 6. Filonun sık sık yapmış olduğu ziyaretler, hükümetin milli politikadan vazgeçmesi ve Amerika’ya verilen tavizler olayların doruğa ulaşmasına yol açmıştır. Gençlik bağımsız bir Türkiye için protestolar yaparak üzerine düşen görevi yaptı.

1- Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)

Dünyada sosyalist fikirlerin yayılarak gençlik içerisinde de kabul görmesi ve kitle eylemlerinin artması Türkiye'ye de yansımıştır. Türkiye'deki 1968 öğrenci olayları bir ölçüde kendiliğinden bir özelliğe sahip olmakla birlikte, önceki yıllarda örgütlenmiş gruplar da bu hareket içinde etkin bir rol aldı.

Türkiye'de devrimci gençlik hareketleri gelişmeye başladığında yüksek okulların tamamında Talebe Cemiyetleri bulunmaktaydı. Bu cemiyetlerin bir araya gelmesiyle de, Ankara Üniversitesi Talebe Birliği (AÜTB), İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği (İÜTB), İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği (İTÜTB), İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği, Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği gibi öğrenci örgütleri federasyonu oluşmuştu³³⁰. Aynı zamanda yüksek okul öğrencilerinin üye olduğu Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT), Türk Milli Talebe Federasyonu (TMTF) gibi Türkiye geneline yönelik gençlik federasyonları da vardı. Yine ileride, bünyesinden birçok yıkıcı sol örgütü çıkaracak olan Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) temeli de bu dönemde atılmış ve ilk olarak 3 Ocak 1956 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF)'nde kurulan "Fikir Kulübü" ile çalışmalara başlamıştır³³¹. Bu dönemde de İstanbul Üniversitesi'nde ilk fikir kulübü İktisat Fakültesi'nde kuruldu.

Gençlik Türkiye'de meydana gelen gelişmelere sessiz kalmayarak, sesini üye oldukları talebe birlikleri ve öğrenci federasyonları aracılığıyla duyurmaya çalışmıştır. Bu çalışmalar sonucunda 17 Aralık 1965'te Türkiye genelinde bütün üniversitelerin bünyelerindeki Fikir Kulüpleri aynı çatı altında toplandı ve Fikir Kulüpleri Federasyonu kuruldu³³². FKF, o dönemde TBMM'de 15 milletvekiliyle temsil edilen İşçi Partisi (TİP) yanlısı gençleri bünyesinde topluyordu. 27 Mayıs müdahalesini izleyen dönemde, değişik üniversitelerin öğrencileri birçok fakültede aynı isimle örgütlenmiştir. Fikir Kulüpleri'nin oluşturulması, öğrenci hareketlerine ve örgütlenmesine yeni bir boyut kazandırmıştır.

FKF, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik ve siyasi bağımlılıktan kurtulabilmek için mücadele vermekteydi. Bu mücadeleyi gerçekleştiren gençliğin

---

³³⁰ Fikret Babuş, *68 Hareketi'nin Köy Eylemleri, Devrim Havarileri FKF, DEV-GENÇ*, Ozan yay., İstanbul, 2004, s.27.

³³¹ Harun Karadeniz, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, May yay., İstanbul, 1975, s.36.

³³² Turhan Feyizoğlu, *Türkiye'de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi 1960-1968*, C.1, Belge yay., İstanbul, 1993, s.254-255.

yapmış olduğu açıklamalarda, demokratik hakların kullanıldığı dile getirilmekte; ancak bunun haktan öte bir şey olup savunduklarının Cumhuriyetin ve Atatürkçü düşünce sisteminin ana ilkeleri olduğunu sıkça tekrarlamaktaydı. İlerleyen zamanda gösterilen tepkilerin ve savunulan fikirlerin boyutu da değişerek şiddete doğru bir yönelme yaşanmıştır³³³. Fikir kulübü içerisinde gelişen düşünce yapıları ve olaylar sonrasında verilen mücadele bazı temel unsurlarda ağırlık göstermekteydi. Mücadele genel olarak üç temel unsur taşımaktaydı:

- 1) *Giderek yaygınlaşan sosyalizm tartışmaları,*
- 2) *Yükselen kitle eylemleri içerisindeki anti-emperyalist gösteriler,*
- 3) *Gericilerin, gençlik hareketine yönelik şiddet uygulamalarına karşılık olarak yine gençlik tarafından direniş faaliyetlerinin başlatılması”*³³⁴.

FKF, 1960’larla beraber siyasileşen gençlik kitlelerinin ileri unsurlarının siyasi arayışlarının doğrudan bir yansıması olarak şekillenen bir örgütlenmeydi. Bir başka ifadeyle; gençlik hareketinin en dinamik ve önder unsurlarının siyasal arayışlarının bir ifadesiydi. Fikir Kulüpleri Federasyonu gençliğin düzen siyasetinden kopuşunun ilk önemli örgütsel ifadesi olmuştur. 1960’lı yıllardan sonra 1965’e kadar öğrencilerin eylemleri genel olarak çeşitli yıldönümlerinde ve bazı olaylar karşısında düzenlenen toplantı ve gösterilerle Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs’ı savunan eylemlerdi. FKF yaptıklarıyla kendini topluma ve devrimlere karşı sorumlu görmekte ve buna yönelik olarak da görevlerinin neler olduğu konusunda bilgilendirme çalışmaları yapmaktaydı. Bu konuda basında yer alan bir yazıda şunlara değinilmektedir:

“Gençliğin görevi

Gençliğin bu güne değin olaylar karşısında takındığı tavır ve gösterdiği tepkilerin çeşitli görüş ve anlayış karışıklığı içinde olmasının nedeni, gençliğin, kapsamı ve içeriği belli bir teoriye dayanmaması, sahip olmamasıdır. Nitekim yapılan bütün protesto ve gösteriler karşısında istekler hiçbir zaman kabul olmamış, aksine tam

---

³³³ Nihat Sargın, *TİP’li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler*, C.2, Felis yay., Ankara, 2001, s.1163-1165.

“1968 sonrası birkaç yıl ilk başta üniversite gençliğinin siyasallaşması açısından büyük bir dinamizmi ifade eder. Üniversitelerdeki “Fikir Kulüpleri”nin gelişmesi, anti-Amerikan gösterilere üniversite öğrencilerinin yoğun katılımı, üniversite boykot ve işgalleri, bütün bunlar gençlik hareketinin dinamizminin göstergeleridir. Türkiye’de üniversite gençliği, 1960 Nisan’ındaki DP karşıtı hareketlenmelerden beri, siyasal gelişmelere duyarlı bir kesim olduğunu sık sık kanıtlamıştır. Ancak 1968 sonrasında karakteristiği, TİP ve MDD hareketinin verdiği siyasi eğitimin etkisiyle, gençlik hareketinin artık adeta bağımsız bir siyasal aktör olarak ortaya çıkışıdır”. Bkz. Ergun Aydınoglu, *Türkiye Solu (1960-1980)*, Versus yay., İstanbul, 2007, s.216.

³³⁴ Turhan Feyizoğlu, *Fikir Kulüpleri Federasyonu*, Ozan yay., İstanbul, 2004, s.84-85.

ters yönde gelişmiş ve gençliğin isteklerine ters düşen davranışlar hızlanmıştır. Çünkü gençliğin istekleri, iktidarların temsil ettiği egemen sınıfların isteklerine aykırı düşmektedir.

Gerçekten sorunlar yalnız siyasal iktidarlar tarafından çözümlenebilir. Siyasal iktidarlar temsil ettikleri sınıfın çıkarlarını olanakları ölçüsünde korudukları için ona onun dışında akıl hocalığı etmek boşunadır”³³⁵.

FKF içerisinde örgütlenen gençlik kitleleri bizzat anti-emperyalist kitle hareketlerinin asıl dinamiğini oluşturmaktaydı. FKF içerisinde yer alan gençliğin gösterdiği tepki, genel olarak emperyalizme karşı kendiliğinden gelişen devrimci ve bağımsızlıkçı tepkilerdi³³⁶. Gençlik eylemleri zamanla farklı bir çizgiye de kaymaktaydı. Özellikle 1965-1968 yılları arasında FKF, birçok kanun dışı eylem ve kampanyaya da katılmıştır. FKF içinde ve dışında başlayan bu gençlik hareketleri TİP’in kontrolünden çıkmış, 1968 yılında Amerikan 6.Filonun tekrar İstanbul’a gelmesi sırasında “Devrimci Öğrenci Birliği” ve FKF militanlarınca çeşitli gösteriler düzenlenmiş, Ankara Amerikan Haberler Merkezi’ne silahlı saldırıda bulunulmuştur. Böylelikle öğrenci istekleri doğrultusunda başlatılan ve Amerikan aleyhtarlığı eylemleriyle geliştirilen hareketler ile gençlik yavaş yavaş ideolojik eylemlerin içine itilmiştir. 1968’e gelindiğinde gençlik hareketi bir sıçrama yaşadı. Hızla kitlesel ve militan bir karakter kazandı. Hareket başlangıçta akademik-demokratik sorunlar üzerinden ivme kazanıp gelişti, ülke ve toplum sorunlarına yönelerek hızla politik bir nitelik kazandı. Üniversitelerde akademik ve demokratik istemler üzerinden gelişen işgal ve boykot hareketlerini 1969-70’li yıllarda yaygın anti-emperyalist kitle gösterileri izledi³³⁷.

FKF içerisinde savunulan düşüncelerde zamanla değişmeye başladı. Bir tarafta bağımsızlıktan bahsedenler yer alırken bir yanda bağımsızlık için şiddet gösterileri sergileyenler vardı. Ancak bu durum tartışmalara ve bölünmelere yol açarken giderek FKF içerisinde de gruplaşmalar artmaktaydı. 1968’e gelindiğinde FKF içerisinde de bölünmelerde giderek belirgin bir hal aldı. Yönetimdeki TİP yanlıları (Doğu PERİNÇEK), muhalif MDD’ciler (Mihri BELLİ ve Mahir ÇAYAN) tarafından eylemsizlikle ve sağcılıkla suçlanıyordu. 10 Ekim 1969’da yapılan kongrede İki taraf arasında meydana gelen tartışmalar sonucunda Doğu PERİNÇEK ile beraber Aydınlık

³³⁵ “Yarınlar İçin”, *Kavga*, S.1, 25 Ocak 1967.

³³⁶ Engin Höke, *a.g.e.*, s.29-30.

³³⁷ “Gençlik Hareketinin Sorunları”, *Kızılbayrak*, S.239, Ekim 2004, s.24.

grubu FKF'den tasfiye edilmiş, FKF ismi değiştirilerek Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Kısaca DEV-GENÇ) denilmiştir³³⁸.

2- Devrimci Gençlik (Dev-Genç)

1960'ların sonlarında, Türkiye'nin sosyal tarihi içerisinde oldukça güçlü bir örgütlenme doğmaktadır. Bu örgütlenme üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bir örgüt olmasına rağmen sol içerisinde oldukça güçlü bir sembol haline gelmiştir. Oluşan bu güç Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) ismini almıştır.

Dev-Genç yasal olarak bir dernek formunda olsa da daha sonraları muazzam bir genişleme göstermiş, yaygınlaşmış ve üniversite dışına da taşmıştır. Dev-Genç, 1960'ların sonlarında kurulan FKF içerisinde yer alan devrimci öğrenciler tarafından, dönemin özgünlüğünde, kimi fiktisel ve mücadele pratiğine dair ayrılmalar üzerine kurulan, üniversiteli ve Atatürkçü - Kemalist düşünceyi benimseyen devrimci gençlik örgütlenmesidir. Devrimci Gençlik eylemleri, özellikle 1969 ve 70 yıllarında toplumun bütün kesimlerinde derin etkiler yaratarak Türkiye'nin siyasal yaşamında fırtınalar estirmiştir. Devrimci gençliğin özelde demokratik haklar için, genelde emperyalizme karşı yürüttükleri eylemler; toplum kesimleri içinde bir hak arama mücadelesinde sürükleyici bir rol oynamıştır. Emperyalizme, Faşizme ve Oligarşiye karşı mücadele eden ve vatansever, ulusalcı, devrimci çizgideki Dev-Genç, 70'li yıllar boyunca başta üniversiteler olmak üzere gençliğin içerisinde yer aldığı en geniş kitlesel mücadele örgütü olmuştur. İlk zamanlar içerisinde farklı siyasal ve ideolojik kutuplar olmasına karşın özellikle 1975'te "Emperyalizme ve Oligarşiye Karşı Devrimci Gençlik" ve "Yaşasın, Gençliğin Devrimci Eylemin Birliği" görüşünü benimsemiştir³³⁹. Gençlik içerisinde güçlü bir konuma sahip olan ve birçok gösteri düzenleyen Dev-Genç, amacını ve görevlerini şöyle sıralamıştır:

"Türkiye'nin tek militan örgütü Dev-Genç'tir. Gençlik hareketleri ve Dev-Genç'in mücadelesi, faaliyetleri çerçevesi ile sınırlı değildir. Bugün işçilerle köylüler devrimci bağlar kurarak gözlerini kırpmadan ölüme gidiyor. Her türlü mücadeleye hazır olmalıyız.

- *Anti – emperyalist gençlik hareketlerine öncülük etmek,*

³³⁸ Murat Tekin, *a.g.e.*, s.203.

³³⁹ *Ekstra*, 4 Temmuz 1984.

- *Devrimci mücadele için işçi, köylü, gençlik birliği kurmak,*
- *Emperyalizm ve burjuvaya karşı bütün devrimci güç ve talebelerin devrimci birliğini sağlamak,*
- *Milli demokratik Devrim mücadelesinde, sosyalist gençliğin düşünce ve eylemlerini, geliştirmek*³⁴⁰.

Dev-Genç'in gittikçe siyasallaşan mücadelesinin en önemli ayaklarından birisi işçi eylemlerine katılmasıdır. Tüzüğünde yaptığı değişikliklerle de amacı sadece öğrenci örgütü olmak değil, işçi ve köylü sınıfının da örgütü haline gelmektir. Bu tüzük değişikliği, işçi ve köylü birlikleri kurmasına ve daha canlı bir konuma geçmesine yardımcı olmuştur. İşçileri desteklemek ve ideolojik olarak eğitmek için DİSK ile diyaloga geçmiştir. İstanbul'daki olaylarda Dev-Genç ve DİSK'in ortak bildirimleri görülmüştür.

Gençlik sürekli olarak yenilik arayışı içerisinde olmuş ve bunu da Atatürkçü bir anlayışa sahip olmalarına bağlamaktaydı. Zaman içerisinde Dev-Genç içerisinde şiddet eğilimi ve siyasi bir ayrılık görünse de çıkış noktası olarak Atatürkçü bir anlayışla olaylara yaklaşmaya çalışmıştır. Özellikle kırlarda ve köylerde birçok gösteriler düzenlemiş ve burada yaşayanlar için daha rahat bir yaşam şeklinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu yönüyle de Dev-Genç sadece üniversitede ortaya çıkıp şehirde sınırlı kalan bir gençlik örgütü olmamış, Anadolu'ya doğru bir açılım göstererek toplumsal bir bütünlüğün gerekliliğini savunmuştur. Ancak zamanla gençlik örgütü içerisinde de farklı görüşler giderek belirginleşmiş ve bu belirgin ayrılık da çekişmeleri beraberinde getirmiştir. Dev-Genç 1980 sonrasında dağılmış ve tekrar toplanması 1980'li yılların sonunu bulmuştur. 1980 sonrasında ilk Devrimci Gençlik dergisi 1990 yılında yayınlanmıştır. 1990'lı yıllarda ve bugünde pek çok devrimci, siyasetçi, sosyalist grup ve parti Dev-Genç'i kendisine referans göstermektedir.

³⁴⁰ Murat Tekin, *a.g.e.*, s.192.

“... Dev-Genç yaz aylarında köylü eylemleri ve köylü birlikleri ile bu geriye dönüşü ya da halk muhalefetine düzeyini belli noktalarda tutma kararlılığında idi. Dev-Genç kırsal alandaki mücadelesini üniversitelerin kapalı olduğu aylarda özellikle de Mayıs-Ekim döneminde yoğunlaştırmıştı. Dev-Genç Yürütme Kurulu çeşitli bölgelerde çalışmak üzere birçok grup oluşturup görevlendiriyordu. Kırsal kesimdeki köy çalışmalarının büyük bölümü o bölgede düzenlenen köylü mitingleriyle sonuçlandırılıyordu. Dev-Genç gerek işçi sınıfı içerisinde, gerekse kırsal kesimde mücadeleyi bir bütün olarak algılayıp çalışmalar yapıyordu. Siyasal örgütlülüğün olmaması nedeniyle kendi deyimiyle ‘bir gençlik örgütü olmasına rağmen böyle geniş ve çetin bir görevi de omuzlamak zorunda bırakılmıştı’”. Bkz. Ali Yıldırım, *FKF, DEV-GENÇ Tarihi*, Doruk yay., Ankara, 1990, s.414-415.

3- Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)

Türkiye solunun tarihinde ilk kez silahlı eylemle adını duyuran ve mücadele tarzının bundan başka bir şey olmadığını açıklayan örgüt Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) olmuştur. THKO diğer örgütlerden farklı olarak mücadelesini temel olarak kırlarda sürdürmüştür. Kararların ortaklaşa alınması ve ortaklaşa uygulanması esasını benimsemişlerdir. 4 Mart 1971’de dört Amerikalı Astsubayın kaçırılması olayıyla yayınlanan bildiride kendilerini kamuoyuna duyurmuşlardır³⁴¹. Amaçlarının emperyalizm ve işbirlikçilerini ülkeden kovarak tam bağımsız Türkiye’nin kurulmasını gerçekleştirmek olarak açıklamışlardır. Devrimin stratejisi olarak da silahlı mücadeleyi benimsemişlerdir³⁴².

Ankara ve İstanbul’da, gençlik hareketi ve onun örgütü olan Dev-Genç içerisinde kendilerini diğerlerinden ayıran ve birbirleriyle belirli özelliklere sahip farklı iki grubun ortaya çıkması, THKO’nun oluşmasında da etkili olmuştur³⁴³. “Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye” için kırsal alanları ve şiddet politikasını milli cephe politikası bağlamında temel alarak bu mücadeleyi yürüten örgüt, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından terörist olarak tanımlanmaktadır.

Örgüt, kuruluşunu gerçekleştirdiği eylemlerden sonra yayınladığı bildiriyle amacını şu şekilde duyurmuştur:

1) Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu halkımızın bağımsızlığını silahlı mücadele ile kazanılacağına ve bu yolun tek yol olduğuna inanır.

2) Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu bütün yurtseverleri bu kutsal mücadele saflarına çağırır ve hainlere karşı giriştiği kavgada son savaşçısına kadar devam edeceğini bildirir.

3) Amacımız Amerika’yı ve tüm yabancı düşmanları temizleyerek, hainleri yok etmek ve düşmandan temizlenmiş tam bağımsız Türkiye’yi kurmaktır.

4) Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ezilen halkımızın öncü gücüdür, halkımızın kurtuluşu dışında hiçbir harekete girişmez.

---

³⁴¹ Cumhuriyet, 5 Mart 1971.

³⁴² İlhan Akdere, *Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi*, Evrensel Basın yay., İstanbul, 1996, s.311-312.

³⁴³ Mustafa Yalçın, “THKO”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İletişim yay., C.7, İstanbul, s.2178.

5) Halkımıza şunu duyururuz; Düşman zenginliğine, sayısına, imkânlarına ve dehşetine aldanmayınız. Düşmana boyun eğmeyiniz, haklarımızı zorla alacağız, çünkü onlar her şeyi bizden zorla alıyorlar.

*Bütün yurtseverler: şerefsiz yaşamaktansa şerefle ölmek, yalvarmak yerine zora başvurmak, başkasına değil kendine ve kendin gibi olanlara güvenmek, nerede ve nasıl olursa olsun hainlere boyun eğmemek parolamızdır*³⁴⁴. THKO, vermiş olduğu silahlı mücadeleyle haklılığını duyurmaya çalışmıştır. Ancak bunu yaparken de devleti tehdit edecek unsurları ön planda tutmuştur. Kendileri için en büyük engel ve tehdit olarak da Amerika'yı görmektedirler. Verilen asıl mücadelenin Amerikan emperyalizmine karşı yapıldığını ve bunu gerçekleştirmenin de silahlı mücadeleyle olacağı fikrini her zaman savunmuşlardır. Siyasi olarak fazla taraf bulamadığı gibi etkinlik alanı da kırlarda sınırlı kalmıştır.

4- Devrimciler Güçbirliği (Dev-Güç)

1960'tan sonraki yıllarda temel sorun Türkiye'nin kalkınma sorunuydu. 1957-1960 döneminde DP'nin baskıcı tutumuna tepki olarak 1960'lı yılların sonunda 'Hürriyet ve Hürriyet içinde kalkınma' sloganı ortaya çıkmaktaydı. Toplum içerisinde bir yandan DP'nin baskısı eleştirilirken bir yandan da gerici çevrelerin giderek eylemlerini arttırması da tedirginlik yaratmaktaydı. Bu tedirginlik karşısında devrimci gruplar eylemler yapmakta ve gericiliğe karşı yürüyüşler düzenlemekteydi. Gericiliğe karşı ve tam bağımsızlık anlayışı içerisinde anayasanın ilkelerinin eksiksiz gerçekleştirilmesi için güç birliği yapan örgütler bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriyle Türkiye Devrimci Güçbirliği (Dev-Güç) kurulmuş oldu³⁴⁵. Büyük bir iddia ile kurulan Dev-Güç bu bildiriyle amacını ve programını belirlemiştir. Buna göre:

1) *“Esas Amaç: Tam bağımsız Türkiye anlayışı içerisinde anayasa hedeflerinin eksiksiz, olarak gerçekleştirilmesi için çaba sarfetmek,*

2) *Temel İlkeler*

a) *Tam bağımsızlık ilkesi*

b) *Milli devlet ilkesi*

³⁴⁴ Murat Tekin, *a.g.e.*, s.141-143.

³⁴⁵ *Ekstra*, 1 Mayıs 1968.

Dev-Güç eylemlerini çizilen genel ilkeler içinde beş kuruluşun temsilcilerinden oluşan bir yürütme kurulunca gerçekleştirme kararı alıyordu. Yürütme kurulunda 27 Mayıs Milli Demokratik Devrim Derneği, FKF, DİSK, TMTF ve TÖDMF yer alıyordu.

c) Gerçek demokrasi ilkesi

d) Laik devlet ilkesi

e) Sosyal devlet ilkesi

f) Hukuk devleti ilkesi

Tam bağımsız, milli demokratik, laik, sosyal hukuk devletinin gerekliliği sağlanmalıdır.

Tam bağımsızlıktan, ekonomik sosyal ve kültürel alanlarda bağımlılığa ve bunun sonucu siyasal alanda hükümlanlık kısıtlamasına yol açan millilik niteliğini bozan ilişkilerin her çeşidine karşı olmak anlaşılmaktadır.

Millilikten, her bakımdan hükümlanlık hakkına sahip bir devlet varlığı ve çağdaş uygarlık zihniyeti ile geliştirilmiş milli Türk kültürü ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının eşit hak ve yüce çıkarlarına dayalı sosyal ve siyasal bir yapı anlaşılmaktadır.

Gerçek demokrasiden, sosyalleştirilmiş demokratik bir toplum düzeni ve demokratik bir yönetim anlaşılmaktadır.

Laiklikten dinsel esas ve ihtiyaçların, beşeri hukuka dayalı olması gereken kamu düzeninin tamamen dışında tutulması, devletin din ve mezhepler karşısında tarafsızlığını sürdürmesi ve din karşısında bağımsızlığını koruması, devrim konularının eksiksiz olarak uygulanması ve bu esasların sınırladığı çerçeve içerisinde din ve vicdan hürriyetinin, kişisel alanda baskısız ve kınamasız olarak kullanılması, toplumun hurafelerin baskısından kurtarılması ve düşüncede bilime gereken yerin verilmesi anlaşılmaktadır.

Sosyal devletten, eşitlik ve adalet ilkeleri içinde emeğin değerlendirilmesi, emek dışı kazançların reddedilmesi, herkese insanlık onuruna yaraşır geçim imkânının, güvenliğinin ve özgürlüğünün sağlanması, gerek aydınla halk, gerekse çeşitli sınıflar ve iş meslek grupları arasındaki imtiyazların kaldırılması anlaşılmaktadır.

Hukuk devletinden, Modern hukuk devleti ile insan haklarına dayalı ve yasaların egemen olduğu bir devlet düzeni anlaşılmaktadır.

3) Temel Hedef: Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye'nin kurulması için, Türk halkının çıkarlarına karşı olan güçlerle savaşmak.

4) Karşı Güçler ve Savaş Hedefleri

a) Din sömürücülüğü ile savaş.

b) Emperyalizmin her çeşit tahakkümü ile savaş

c) *Kapitalist sistem ve kurumların ve toprak ağalığının yarattığı her çeşit sömürü ile savaş*

5) *Yönetimde işbirliği İçin Temel İlkeler*

- a) *Eşit temsil esasına dayalı kollektif yönetim.*
- b) *Kuruluşların kendi alanlarına ilişkin konularda tam inisiyatifi koruması.*
- c) *Siyasal partiler dışı sevk ve idare.*
- d) *Anayasa hukuku dışına çıkmamak.*
- e) *Temel ilkeler dışına çıkmayan ve yetkili kılınan hususlarda güç birliği genel kurulunun ve yürütme kurulunun kararlarına uymak.*
- f) *Birlikten çıkışta serbestlik.*
- g) *Güç Birliğinin çalışmalarına ilişkin olan kuruluşlar arası anlaşmazlıklarda, taraflar son karara varmadan önce, genel kurul ve yürütme kurulunun hakemliğini kabul etmek.*
- h) *Kuruluşlardan birine yapılacak baskı ve tecavüzün karşısına toplu olarak çıkmak”³⁴⁶ şeklinde özetlenmiştir.*

Dev-Güç aldığı kararlar ve uygulama şekliyle Atatürkçü düşünce yönünde kararlar almaya çalışmıştır. Özellikle belirlemiş olduğu temel ilkelerle Atatürk ilke ve inkılâplarına yakın görüşler ileri sürülmüştür. Buna bağlı olarak da cumhuriyetin temel niteliklerinden olan çağdaşlaşma, bir model olarak kabul edilmiş ve bilim ışığında da bunun gerçekleştirilmesi gerektiği savunulmuştur. Ayrıca kararların alınış şekli ve programa dâhil edilme şekliyle de demokratik bir yapılanma sergilemiştir. Bu yönüyle de gençlik tarafından büyük ilgi görmüştür.

a- Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Başlayan Boykot

Gençliğin üniversitelerin iç sorunlarıyla ilgili eylemleri oldukça eskidir. Ancak eylemin büyüklüğü açısından bakılacak olursa, Fransa’da ortaya çıkan ve “öğrenci eylemleri” olarak adlandırılan boykot, işgal ve yürüyüşlerin Haziran ayında Türkiye’de de başlamasıyla Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde yaşananlar bunlar içerisinde ilk sırada gelmektedir.

---

³⁴⁶ Harun Karadeniz, *a.g.e.*, s.224-226.

1968 yılında başta Fransa olmak üzere bütün dünyada ortaya çıkan öğrenci olayları, kısa zaman içerisinde Türkiye üniversitelerine de sıçramıştır. 1968’den itibaren hızla başlayan öğrenci olayları, sıkıyönetim ilanlarını ve üniversitelerin kapanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu olaylarla birlikte başta hükümet olmak üzere öğrenciler ve değişik grupların üniversitelere ilişkin bir dizi değişiklik ve reform talepleri giderek artmıştır³⁴⁷. Yapılması gereken reformların geç kalındığı yönündeki fikir, gençlik tarafından sıkça dile getirilmiştir. Bunlara rağmen reformların yapılmamasından dolayı 10 Haziran 1968 tarihinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğrencileri boykota gitmişlerdir. Latince sınavı yapılırken bir profesörün sınavların başka bir güne bırakıldığını açıklaması üzerine öğrenciler boykot kararı alarak saat 12.00’den itibaren okulu işgal etmiştir. DTCF Talebe Cemiyeti başkanı Cemal Kargılı, hazırladıkları 13 maddelik taleplerini okuyarak ne istediklerini üniversite yönetimine duyurmaya çalışmıştır. Bildiride şunlar yer almaktaydı:

1) *“Fakülte dekanı ya Atatürk ilkelerine saygılı olmalı ya da görevini derhal bırakmalıdır.*

2) *Fakülte yönetimine öğrencilerde katılmalıdır.*

3) *Bir günde birden fazla sınav yapılmamalıdır.*

4) *Fakülteye öğrenci alımı belli bir oranda yapılmalıdır.*

5) *Birinci sınıftan sınav kaldırılmalıdır.*

6) *Harçlar dondurulmalıdır.*

7) *Öğrencilere şubat hakkı verilmelidir.*

8) *Belge tamamen kaldırılmalıdır.*

9) *Filolojilerde Latince dersleri kaldırılmalıdır.*

10) *Filolojilerde, üçüncü sınıfta sınav kaldırılmalıdır.*

11) *Yönetmelik öğrenci lehine değiştirilmelidir.*

12) *Lisan barajı tamamen kaldırılmalıdır.*

13) *Fakülte mezunları layık oldukları görevlere layık oldukları ücretlerle atanmalıdır”*³⁴⁸.

³⁴⁷ Hüseyin Korkut, *Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları*, AÜEBF yay., Ankara, 1984, s.34.

³⁴⁸ Murat Tekin, *a.g.e.*, s.204-205.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri 10 Haziranda, AÜ Fen Fakültesi öğrencileri 12 Haziranda, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Gazi eğitim Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık İdaresi Yüksek Okulu ve Erkek Teknik Öğretmen Okulu 14 Haziranda boykot ve işgale başlamıştır. İzmir’de Ziraat Fakültesi’nden sonra 14 Haziranda Ege Özel Mimarlık Okulu ile İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 15 Haziranda Ege Üniversitesi Fen Fakültesi, 17 Haziranda Ege

Fransa'daki "öğrenci eylemlerinin" etkisi, Cemal Kargılı'nın boykotun nedenlerini açıkladığı şu cümlelerde açıkça görülmektedir: *"Dünya gençliği bizden çok daha iyi şartlarda bulunurken, daha iyi olanaklara kavuşmak için mücadele verirken pek ilkel koşullarla ve en ilkel yönetmeliklerle öğrenimimize devam etmemiz, Türk gençliğinin devrimcilik görüşü ile bağlaşılmamaktadır"*,³⁴⁹.

Ankara'da esmeye başlayan boykot rüzgârları iki gün sonra İstanbul'da, İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Fen Fakülteleri'nde esmeye başladı. 12 Haziran'da üniversite reformu talebiyle başlayan boykot kısa süre sonra üniversite içerisinde işgale dönüştü. Bu dönemde özellikle Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Ankara Siyasalda içten içe örgütlenen büyük bir öğrenci gurubu ortaya çıkıyordu. Aslında Ankara Üniversitesi'nde başlayan boykot, ilk boykot değildir. Daha önce 11 Nisan 1968 tarihinde Ankara İlahiyat Fakültesi'nden iki öğrencinin "türban" nedeniyle okuldan atılmasıyla öğrenciler boykota gitmişlerdi. Ancak eğitimde reform isteğiyle başlayan ilk boykot, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde başlayan boykot olacaktır.

Üniversitede başlayan boykot gösterilerinin giderek artması ve kararlılıkla sürdürülmesi sonucu, öğrencilerin isteklerinin birçoğunun kabul edilmesi üzerine 22 Haziran günü boykota son verilmiştir³⁵⁰. Boykotun devam ettiği sırada öğrenciler isteklerinin hepsini savunurken, bunlar içerisinde daha çok, Atatürkçü anlayış konusunda duydukları sıkıntıları da dile getirmişlerdir. İçerisinde bulundukları durumun ve geriye doğru bir gidişin ancak Atatürkçü anlayışla aşılabacağına inanmaktadırlar. Eğitim sistemindeki aksaklığın ancak Atatürkçü bir eğitim sisteminin gerçekten uygulanmasıyla aşılabacağını savunmuşlardır. Gelecek konusunda sıkıntıların yaşanmaması için eğitim alanında yapılacak yeniliklerin gençlik için önemli olduğu ve bunun sürekli takipçisi olacaklarını da bildirilerinde belirtmişlerdir.

b- İstanbul Üniversitesi Boykot Komiteleri

Üniversiteler, bir toplumun, bir ülkenin gelişmesinde çok önemli işlevsel yükümlülükleri olan kurumlardır. Türkiye'nin gelişmesi de bu kurumların sağlıklı çalışmasına bağlıdır. Türkiye'de üniversitelerin tarihi sürecine bakıldığında, ancak

---

Üniversitesi Tıp Fakültesi boykot ve işgale başlamıştır. Bkz. *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1968; *Milliyet*, 11 Haziran 1968; *Akşam*, 15 Haziran 1968.

³⁴⁹ *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1974.

³⁵⁰ *Akşam*, 23 Haziran 1968.

1950’li yıllardan sonra yeterli sayıda üniversite kurulduğu görülmektedir. Ancak kurulan üniversiteler, ihtiyaca cevap verecek sayı ve nitelikte kurulamamıştır. Nitelik açısından oldukça yetersiz olan üniversitelerde, Türkiye’nin içerisinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve kültürel bozuklukların da etkisiyle, üniversite içerisinde boykotların ve işgallerin yaşanması da kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

1965’li yıllardan sonra meydana gelen üniversite olaylarında itici unsurlar; eğitim reformu, üniversitelerin kapasitelerinin arttırılması, eğitimde fırsat eşitliği ve öğrencilerin üniversite ve fakülte yönetimlerinde temsilci bulundurmasına yönelik eğitim-öğretim ile ilgili talepleri yer almıştır. Bu taleplerin dile getirildiği yerlerden biri de İstanbul Üniversitesi’dir.

İstanbul Üniversitesi’nin işgali o tarihe kadar yapılmış en sert öğrenci eylemiydi. 12 Haziran 1968’de İstanbul Üniversitesi’nin birçok fakültesi işgal edilmişti. İşgal basında geniş bir şekilde yansımaktaydı. Öğrenciler bu işgalde daha fazla kitlenin desteğini alabilmek için “sağ-sol yok, boykot var” şeklinde sloganlar kullanmıştır³⁵¹. İstanbul Üniversitesi’ndeki boykot ve işgal sırasında öğrenciler, işgal-boykot komiteleri konseyi adıyla bir de temsili organ oluşturmuştur.³⁵² “Sağ sol yok, boykot var!” sloganı ile başlayan boykotlar, FKF’nin önderliği ele almasıyla birlikte başka bir düzeye sıçrayarak, öğrencilerin kendi seçtikleri temsilcilerle birlikte çoğalarak büyüyen bir kitlesel öğrenci hareketine dönüşmüştür. 17 Haziran günü İstanbul Üniversitesi’ndeki boykot ve işgale İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri de katıldı. Teknik Üniversite’de eyleme katılan öğrenciler tarafından işgal edildi. Eğitimde reform talebi ile eyleme başlayan öğrenciler, temsilcilerinin katılımıyla “İstanbul Üniversite Boykot Komiteleri” adıyla merkezileşti³⁵³. Üniversite gençliği boykotlarının niçin olduğunu ve nasıl aşılabileceği konusunda çeşitli bildiriler dağıtmaktaydı. Bu bildirilerden biri şöyleydi:

“Eğitimde Devrim Gereklidir

Türk yüksek öğrenim kurumlarının bugünkü durumu, bizdeki eğitim düzeninin tam bir çöküntü içinde olduğunun ispatıdır. Yüksek öğrenim kurumlarımızda zaman zaman ortaya çıkan buhranlar bugüne dek ciddi bir biçimde araştırılıp eğitim politikamız iyi bir temele oturtulmamıştır. Bugüne dek olan buhranlar, birtakım teferruatlar üzerinde yapılan biçimsel değişikliklerle geçirilmiştir. Ancak, çok kısa bir

³⁵¹ *Milliyet*, 13 Haziran 1968.

³⁵² *Milliyet*, 16 Nisan 1976.

³⁵³ *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1968.

süre sonra yeni buhranlara düşülmüştür. Bütün olaylar göstermektedir ki, eğitim politikamız esaslı bir temele oturmadiğı sürece önlendiğı zannedilen buhranlar bir süre sonra daha büyük olarak ortaya çıkmaktadır. Yüksek öğrenim kurumlarının yönetmeliklerinde yapılacak birkaç değışiklik belki bugünlerdeki olayları durdurabilecektir. Fakat buhranı gideremeyecektir. Çünkü bugünkü eğitim düzenimizin temel felsefesi yanlıştır. Türkiye’de gerçekte yapılması gereken bir üniversite reformu değıl, EĞİTİMDE DEVRİM’dir. Bu eğitim devrimi ilkokuldan üniversiteye dek bütün öğretim kurumlarında yapılmalıdır”³⁵⁴.

Üniversite gençliğı boykot sırasında da bir takım istekleri dile getirmiştir. Bu istekler;

- 1) “Hukuk Fakültesi öğrencileri üniversitenin yönetimine iştirak ettirilmeli ve oy sahibi olmalıdır.
- 2) Belge usulü kaldırılmalıdır.
- 3) Yazılı imtihanlardan sonra öğrencilere üç sözlü hakkı tanınmalıdır.
- 4) Ara sınıflara şubatta imtihan hakkı tanınmalıdır.
- 5) Kitaplar ucuzlatılmalı ve baskı üniversite matbaasında yapılmalıdır.
- 6) İmtihan kâğıtlarının köşeleri kapatılmalıdır.
- 7) İmtihanlar üç kişilik bir jüri önünde yapılmalıdır.
- 8) Başta burs meselesi olmak üzere, bütün öğrenci sorunları yeniden incelenip, düzene sokulmalıdır”³⁵⁵ şeklinde sıralanmıştır.

1968 yılında başlayan öğrenci boykot ve işgalleri karşısında hükümetin tutumu da gittikçe değışmekteydi. Başbakan Süleyman Demirel, olaylara gayet temkinli bir tutumla yaklaşıyor, bir yandan eleştirirken diğeryandan da olayların üniversitenin iç sorunu olarak değıerlendiriyordu. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise 18 Haziran’da yaptığı basın toplantısında: “Gençlerin sorunlarının, eğitim politikasının değışmesiyle giderilebileceğini” söylüyordu”³⁵⁶.

Üç hafta süren boykot ve işgaller üniversite yönetiminin eylemci öğrencilerin reform taslağını görüşmeyi kabul etmesiyle sonuçlandı. Öteki üniversite ve fakültelerdeki boykotlar da haziran ayı bitmeden sona erdi. Genel olarak, öğrencilerin isteklerinin bir kısmı kabul edildi. Boykot ve işgaller “üniversite reformu” ve “demokratik üniversite” gibi kavramların kamuoyu önünde geniş olarak tartışılmasını

³⁵⁴ Cumhuriyet, 16 Haziran 1968.

³⁵⁵ Murat Tekin, a.g.e., s.182.

³⁵⁶ Milliyet, 19 Haziran 1968.

sağladı³⁵⁷. İstanbul Üniversite Boykot Komiteleri İcra Konseyi Sekreteri Toygun Eraslan eylemi şöyle değerlendirmektedir: “... Üniversite öğrencisi, 12 Haziran’da başlayan spontane harekete tüm gücü ile katılarak bozuk eğitim düzenine başkaldırdı. Toplumun bütün kurumları gibi eğitim düzeni de toplumun temel yapısındaki değişmelerle birlikte değerlendirilmek zorundadır. Bugün yapılan öğretimden edinilen bilgiler, emekçi halkın yaşam düzeyini yükseltmiyor ve az gelişmiş bir ülke olan yurdumuzun hızla kalkınmasına katkıda bulunmuyor”³⁵⁸.

Haziran ayı içinde gerçekleşen üniversite boykot ve işgallerinin ardından öğrenci eylemleri hızla büyüyerek anti-emperyalist bir çizgiye oturmuştur. Temmuz ayı içinde İstanbul’a gelen Amerikan 6. Filosu’nu protesto eden üniversite gençliği bu tarihten başlayarak anti-emperyalist ve bağımsızlıkçı bir eylem çizgisini hızlı bir şekilde sürdürmüştür. Bu eylemlerle birlikte daha sonraki yıllarda öğrenci hareketlerinin önderleri olacak kişiler de öne çıkacaktır: Deniz Gezmiş, Harun Karadeniz, Kemal Bingöllü, Bozkurt Nuhoğlu gibi.

Türkiye’de 1968 yılında özellikle üniversite öğrencileri, eğitim alanında reform çabalarının gerçekleşmesine girişmiş ve demokratik yollardan isteklerinin çoğunu elde etmişlerdir. Değişen koşullara üniversitelerin de kendilerini uydurmaları açısından ele alınan öğrenci isteklerinin çoğu gerek kamuoyu, gerekse siyasal iktidarcı haklı istekler olarak karşılanmış ve geçerlilik kazanmıştır. Böylelikle öğrenciler toplum içerisinde bir baskı grubu oluşturmuş, sınav ve öğretim yönetmeliklerini kendi lehlerine değiştirmişler ve kısmen de olsa yönetime katılmışlardır³⁵⁹.

B- 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARI

1- 6. Filo Olayları ve Anayasal Direniş

Tüm toplumsal kesimlerde bir canlanmanın yaşanmaya başladığı 60’lı yılların ortalarından itibaren gençlik de eylemli bir sürece girmişti. Ancak, 1968 yılında ve sonrasında yaşanan gençlik hareketlerinde, yaşanan yoğunluğun yanı sıra meydana

---

³⁵⁷ *Hürriyet*, 24 Mayıs 1973.

³⁵⁸ *Ekstra*, 8 Temmuz 1968.

³⁵⁹ Mahmut Tezcan, “Memleketimizde Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenci Hareketleri ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar”, *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri*, AÜEBF yay., Ankara, 1969, s.127-128.

gelen olaylar farklı bir önem taşımaktadır. 1968-1969 yıllarında, Türkiye’de üniversite gençliği, akademik kimi sorunlarını çözmek ve üniversite içinde anti-demokratik uygulamalara son vermek amacıyla harekete geçmiştir. Ancak bu hareketler, kısa zamanda gençliğe, kendi sorunlarının ülke sorunlarından soyutlanamayacağı gerçeğini de göstermiştir³⁶⁰.

Gençlik, DP’nin iktidara gelmesinden sonra ülke içerisinde başlangıçta eğitim alanında istediği reform hareketlerini zamanla farklı bir çizgiye taşımış ve siyasi anlamda isteklerde bulunmuştu. Ancak bu istekler kurulu düzeni yıkmaya ya da değiştirmeye yönelik bir istek değildi. Özellikle Atatürkçü anlayıştan verilen tavizler sonrası ülke içerisinde gerici çevrelerin yeniden bir dizi olaylara girişmesi ve buna bağlı olarak da devrimlerin kesintiye uğraması büyük tepki yaratmıştı. Hükümet sadece dini konularda taviz vermekle kalmamış, dış politikada da birçok tavizi beraberinde getirmişti. Ata’nın kurduğu Cumhuriyet’in dış politikasına aykırı kararlar alınmakta ve tavizler verilmekteydi. Özellikle Amerika ile olan yakınlaşmanın Türkiye açısından ne kadar kötü bir sonuç doğurduğunu görmemek mümkün değildi. Bir tarafta siyasette müdahale diğer tarafta ekonomik engeller ve birtakım yaptırımlar... Tüm bu gelişmeler gençliği hareketlendirmiş ve gençlik iktidarın uyguladığı dış politikaya tepki göstermiştir. Atatürk’ün milli devlet politikası adeta terk edilmiş yerine politikacıların dile getirdiği gibi Küçük Amerika idealleri aşırı Amerika hayranlığını doğurmuş ve buna bağlı olarak da Amerika’ya yönelik birçok taviz verilmişti.

Üniversite gençliği DP ve AP döneminde Amerika ile yakınlaşmanın karşısında olmuş ve Amerika’ya yönelik kin duymaya başlamıştı. Amerika’nın dünyanın üçüncü ülkelerine ziyaret yapan 6. Filo’sunun Türkiye’ye gelmesi de gençlik tarafından tepkiyle karşılanıyordu. Tepkilerin bu kadar fazla olmasının temel sebebi basında yer alan haberler sonrası kamuoyunda, Amerika’nın Türk dış politikası aleyhinde bir tutum sergilediği görüşünün ağırlık kazanmasıydı. Basında Amerika ve dış politika hakkında çıkan haberler anti-Amerikan eğilimlerin gençler arasında giderek artmasına ve 6. Filo’nun İstanbul ve İzmir ziyaretlerinde büyük olayların çıkmasına yol açtı. Bu konuda Haluk Ülman şunları söylemektedir: *“Türkiye’de bulunan Amerikalılar tarafından yapılan yanlış davranışlar, eskisi gibi hoş görülmemekte, zaman zaman toplu direnmelere kadar giden olumsuz tepkiler yaratmaktadır. Bunların yanı sıra basında yıllardır izlenen körü körüne bir Amerikan bağlılığının Türkiye’ye neler kazandırıp*

---

³⁶⁰ Server Tanilli, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz*, Cem yay., 1994, s.119-120

neler kaybettirdiğinin geniş tartışmalarına rastlanmaktadır. Bir zamanlar varlığı kimseyi rahatsız etmeyen elliyi aşkın ikili anlaşma gününün en çok konuşulan konularından biri olmuş, kuruluşları ve genişlemeleri, bundan üç dört yıl öncesine kadar kimsenin dikkatini çekmeyen Amerikan üsleri önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır”³⁶¹.

Dış politika konusunda Mümtaz Soysal “Gençlik ve Dış Politika” adlı yazısında konuya değinerek şunları belirtmiştir:

“Gençliğin dış politika konularıyla uğraşmasını, bunlar hakkındaki düşüncelerini ve tepkilerini açıklamasını doğru bulmayanlar var. Aslında, bunlar, gençliğin genel olarak herhangi bir politika konusuyla uğraşmasını da doğru bulmayan kişiler. Dış politika alanına gelince, sözlerinin daha güçlü, daha inandırıcı olacağını, daha çok kimse tarafından beğenileceğini sanıyorlar. Mademki dış politika, hele günümüzün koşulları içinde, son derece çapraşıklı, derin bilgileri gerektiren, dünyanın türlü sorunları üzerinde geniş haber kaynaklarından faydalanmayı zorunlu kılan bir alan, o halde daha çocuk yaşında kimselerin, çevrelerinde ne olup bittiğini bilmeden, kendi ülkelerinin uzun süreli yararlarının ne yönde olduğuna akıl erdirmeden, dış politika konularında tepki göstermeleri, fikir yürütmeleri doğru olur mu?

... Gençlik, yeni kuşakların temel tercihlerini belirten duygusal ve özli tepkilerinin yanında, iktisadi ve sosyal hayatta olduğu gibi, dış politika alanında da çeşitli sorunların temel nedenlerini açıklayarak, bunlar çevresinde tartışmalar düzenleyerek yanılmaları önlemek göreviyle de karşı karşıyadır. Ona bu konuda güçlük çıkaranlar, gençlerin sorunları tartışmalarına, tepkilerini belirtmelerine engel olmaya çalışanlar, olsa olsa, Türk milletinin boş sloganlar peşinde sürüklenip yabancı hesaplara alet edilmesini isteyenlerdir”³⁶².

Basında çıkan yazılar ve gençliğin kendi arasında yaptığı tartışmalardan sonra gençlik Amerika aleyhinde bir miting düzenlemiştir. 25 Haziran 1967 yılında 6. Filo’nun gelişi tepkiyle karşılanmış, 6. Filo Komutanlığının Taksim Anıtına koymuş olduğu çelenk gençler tarafından yakılmıştır. Yakılan çelenk yerine üzerinde ‘Emperyalizmin Kanlı Eli Atamıza Uzanmasın, Kırılacaktır’ yazılı bir çelenk

³⁶¹ A. Haluk Ülman, “Sokağa Dökülen Hikâye, Kıbrıs ve Ötesi”, Cumhuriyet, 23 Kasım 1966.

³⁶² Mümtaz Soysal, “Gençlik ve Dış Politika”, Yön, 2 Eylül 1966.

koyuldu³⁶³. Yapılan gösterilere çok sayıda öğrencinin katılmış olmasının dışında halk tarafından da yoğun bir katılımın yapılması toplumda Amerika'ya duyulan öfkenin ne kadar fazla olduğunu da göstermekteydi. Duyulan öfke ve nefretin sebebi sadece yapılan 6. Filo ziyareti değildi. Yapılan bu ziyaretlerle birlikte Amerikan üstlerinde bulunan askerlerin Türkiye'de işlediği birçok suçun karşılıksız kalmasıydı. İşlenen bu suçlardan bazıları:

- 1950: Bir Amerikalı motosikletle, oynayan bir çocuğa öldürdü
- 1951: Kolombiya HIEGTS gemisi ile iki Türk kızı kaçırılmıştı
- 1955: Bir Amerikalı, bir Türk polisine hakaret etti
- 1956: Amerikalı bir subay, kocası ile gezen bir kadına saldırdı. Amerikalı bir çavuş, küçük bir Türk kızına tecavüz etti. Amerikalı erler, Türk erlerine ateş açtı, bir asker öldü
- 1959: Ankara'da Amerikalı bir subay, bir astsubay ve erimizi ezdi. 1954-1960 yılları arasında Amerikalılar Türkiye'de toplam olarak 299 suç işledi. Yüzde 98'i Amerikan mahkemelerinde yargılanarak beraat ettiler. Cezası mahkemelerce verilemeyen bazı olaylar şunlardır:
  - Amerikalı Çavuş Balion, Eskişehir'de üç çocuğu çiğnedi. Amerikalı Arneld, İzmir'de bir Türk'ü çiğneyerek öldürdü. Amerikalı Joseph Lee, Konya'da bir Türk çocuğunu çiğneyerek öldürdü. Amerikalı Gally Charles, Kayseri'de bir Türk çocuğunu çiğneyerek öldürdü. Amerikalı Jeans Johnsan, Ankara'da üç Türk'ü çiğneyerek öldürdü.
  - 1961: Bir Amerikalı, Topkapı Sarayından eşya çalarken yakalandı. Amerikalı w. Martin, Türk Bayrağını yırttı ve küfür etti. G. Mee Gyan, bir Türk'ü çiğnedi ve Yunanistan'a kaçtı.
  - 1962: Amerikalı arkeolog, eski eserlerimizi kaçıırken yakalandı
  - 1964: Amerikalı bir çavuş ve bir yüzbaşı, Türk Bayrağına hakaret etti.
  - 1967: Amerikalı askerler, radar üssünde Türk kızlarını çıplak soyup oynattılar. Adana'da Amerikalı erler, evli kadınlara sarkıntılık etti³⁶⁴. Tüm bu yaşananlar sonucunda toplumda Amerika'ya yönelik olarak bir öfke başladı ve zaman zaman protesto edilen Amerika'nın ilerleyen yıllarda yapmış olduğu ziyaretlerden daha

³⁶³ *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1967.

Altıncı Filo'nun Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaretler, sol görüşlü aydınlar ve öğrenciler tarafından Türkiye'nin Amerika tarafından uydu bir devlet durumuna düşürüldüğü, bağımsızlığının zedelendiği, dünyanın jandarmalığına soyunan Amerika'nın Türkiye'yi de denetim ve kontrolü altına aldığı olarak algılanmaktaydı.

³⁶⁴ Harun Karadeniz, *a.g.e.*, s.106-107.

da öfkelenen halk 6. Filo'yu her defasında protesto etmiştir. Askerlerin yapmış olduğu davranışlar konusunda basında yer alan yazılar içerisinde en sert eleştiriye yapan İlhan Selçuk'tu. Selçuk yazısında konuyla ilgili olarak şunları dile getiriyordu; "...Amerikalılar gene olmadık rezaleti yaptılar. Birisi kızlara sarkıntılık etti, öteki gece yarısı ev basıp adam bıçakladı. İki üç ayda bir İstanbul ve İzmir limanlarında endam gösteren Altıncı Filo'nun her gelişi artık yeni olaylara gebe dir"³⁶⁵. Ant Dergisi de 6. Filo'nun yapmış olduğu ziyaretin nedenini "Amerikan 6. Filosu'nun sırf gövde gösterisi yapmak ve mürettebatına kadın sağlamak" şeklinde okurlarına duyuruyordu³⁶⁶.

Gençlik tarafından ve özellikle basında yapılan eleştirilerden biri de Amerikan askerlerinin işledikleri suçtan dolayı Türk hukukuna göre değil kendi hukuki kurallarına göre yargılanıyor olmalarıydı. İşlenen suçlar sonrası çoğu askerin suç almamış olması tepki yaratırken, askerlerin suç almaması da yeni olayları doğuruyordu. Ataöv yazısında; "Yurdumuzdaki üslerini Türk askerini, Türk yargıcını, Türk adliyesine sokmayan Amerika'nın boğazlarımıza yolladığı altıncı Filo'ya mensup zırhlılarına karşı gençliğin ve halkın tepkisi övünülecek, inançlı bir olaydır. Halkımız Amerika'ya karşı artan bir hızla direnmektedir"³⁶⁷ demiştir. 6. Filonun her gelişinde olaylar çıkmış ve gençlik büyük protestolar göstermiştir. 6. Filo'ya karşı protesto gösterilirken sağ ve sol grup öğrenciler arasında da büyük çatışmalar yaşanmıştır. Temmuz ayında yaşanan bu olaylar Kanlı Pazar olarak tanımlanıyor ve bir öğrencinin ölmesiyle son buluyordu. Ancak bu olay gençliğin Amerika'ya karşı daha da öfkelenmesine yol açmıştı.

1968 yılının önemli olaylarından biri de Türkiye'nin ABD Büyükelçiliğine, CIA' da çalıştığı ortaya çıkan Komer'in atanması yeniden olayların tırmanmasına yol açtı. Gençlik yapmış olduğu bir basın bildirisiyle Amerika'yı protesto etmiş ve 6. Filo'yu neden istemediği konusunda da bir bildiri yayınlamıştır. Yayımlanan bildiride şunlar anlatılmaktaydı:

³⁶⁵ İlhan Selçuk, "Altıncı Filo Misafirimiz Değildir", *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1967.

³⁶⁶ *Ant*, S.42, 31 Ekim 1967.

³⁶⁷ Türkkaya Ataöv, "Altıncı Filo Defol!", *Forum*, S.344, 1 Ağustos 1968.

"...Taksim parkında üç araba oradaki gerici topluluğuna sopa ve silah dağıtıyormuş... Bu arabalardan dağıtılan silah ve diğer dövüş malzemesine polisin aldırmadığı ve bazı sivil polislerin bu dağıtımda görev aldıkları orada bulunan arkadaşlar tarafından bize anlatılacaktı. Bizim yürüyüş konvoyu oldukça uzundu. Yürüyüşün önü Taksim'deki Sular İdaresi'nin önünü dönerken, bombalar patladı. Bombaların çoğu Ayaspaşa'dan meydana çıkan yerde patlamış ve yürüyüşün büyük çoğunluğunun Taksim'e çıkması önlenmişti. Ben de tam meydana çıkış noktasındaydım. Patlayan bombalar arasında yukardan taş ve sopa yağıyordu. Fakat bu noktada kalabalığa geri püskürtten taşlar bombalar olmadı. Kalkanlı toplum polisleri üstümüze saldırdı ve geri çekilmek zorunda kaldık. Aramızda patlayan bombalar, üstümüze yağın taşlar ve dehşet saçan yüzlerce toplum polisi ve aralarında birkaç tane sağcı sivil meydana çıkışımızı engelledi. Ara sokaklara dağıldık... Sonuç: Yüzlerce yaralı ve iki ölü". Bkz. Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Güner yay., İstanbul, 2007, s.211-212.

“Halktan yana gençlik örgütleri olarak Amerikan 6. Filosu’nun gelişine karşı direneceğimizi açıklıyoruz. Halktan yana bütün gençleri de filonun gelişini protesto etmeye çağırıyoruz.

1) 6. Filo, 54 tane ikili anlaşmanın ve 101 tane Amerikan üssünün bekçisidir ve halkımıza dost değil, düşman bir kuvvettir.

2) 6. Filo, hazine arazilerine el koyan toprak ağalarının düzenini beklemektedir.

3) 6. Filo, düşük ücretlerle ağır şartlar altında çalıştırılan işçilerin değil, bu işçileri sömüren, bu işçileri ücret kölesi olarak çalıştıran sömürgeci şirketlerin düzenini beklemektedir.

4) 6. Filo, Keban’da 1400 işçiyi bir defada işten atan, işçinin kendi hakkını aramasına izin vermeyen sömürgeci firmaların düzenini beklemektedir.

5) 6. Filo, Türkiye’de ağır sanayinin kurulmasını engelleyen ve montaj sanayi ile Türkiye’yi daha kolay sömürme ortamını hazırlayanların düzenini beklemektedir.

6) 6. Filo, bütün üreticilerinden tütününü 8 Liraya alıp 80 Liraya satanların düzenini beklemektedir.

7) 6. Filo, ülkenin çıkarlarını düşünmeğe başlayan öğrencilerin öğrenim dışı bırakılmasına çalışanların düzenini beklemektedir.

Kısaca 6. Filo bu çürümüş halk düşmanı düzenin bekçiliğini yapmaktadır. Daha değişik bir söyleyiş Türkiye’yi soyan emperyalizmin bekçiliğini yapmaktadır”³⁶⁸.

Altıncı Filo ziyaretlerinde yaşanan olaylar her defasında geniş yankı uyandırmış ve toplumda da rahatsızlık uyandırmıştı. Özellikle ziyaretin 30 Ağustos’a denk gelmiş olması ve ziyaretin İzmir’e yapılacak olması büyük tepki doğurmuştur. Bu tepkilerden biri de ziyaretin Zafer Bayramına denk geliyor olmasıydı. Gençlik emperyalist olarak gördüğü Amerika’nın bu tarihte ziyaret yapmasına şiddetle karşı çıkmış ama düşünülen ziyaret yine de yapılmıştır. Ataöv; *“İşte, Amerikan Altıncı Filosu gene İzmir’e geldi. 15 Mayıs 1919’da Yunanlılar İzmir’e çıkarken onları getirip karaya çıkışlarında destekleyen, İzmir Körfezi ve sokakları kana bulanırken saldırganları seyreden yabancı zırhlılar arasında Amerikan ‘Arizona’ destroyeri de vardı”³⁶⁹* diye yazmaktaydı. Yapılacak olan ziyaretin 30 Ağustos ve 9 Eylül gibi önemli günlere denk gelmesi ve özellikle de İzmir’de olması büyük tepki yaratmaktaydı. Zafer Bayramına denk geliyor olması da basında tepkiyle karşılandı. Bu konuyla ilgili olarak şöyle bir haber geçmektedir:

³⁶⁸ Harun Karadeniz, *a.g.e.*, s.166-167.

³⁶⁹ Türkkaya Ataöv, “Bu Sevinç Neden?”, *Forum*, 1 Eylül 1968.

“30 Ağustos ve 9 Eylül gibi milli ve yerel kurtuluş günü bayramları, emperyalizmin Türk topraklarından kovulmasının unutulmaz tarihleridir. O emperyalist bloka, Amerika da dâhil olmuştur. Böyle milli heyecanları yaşatacak günlerde kendisine karşı antipati duyulan bir filonun İzmir’de görünmesi, limanda yabancı bayrakların ekseriyet teşkil etmesi garip bir tezat sebepsiz bir tahriktir. Bunda ısrar etmenin dostça anlamını bulmak da güçtür”³⁷⁰.

Selçuk da Filonun yapacağı ziyaretin İzmir olması ve özellikle anlamlı bir tarihe denk gelmesini eleştiriyor ve şunları yazıyordu: “15 Mayıs 1919’da Yunanlılar İzmir’e çıkarken onlara refakat eden, onları taşıyan ve koruyan yabancı gemilerin arasında Arizona zırhlısı ve beş Amerikan destroyerinden mürekkep bir Amerikan filosu vardı. Ve güzel İzmir kan ağlıyordu... İzmir işgal ediliyordu... Yunan birlikleri İzmir toprağını çiğnerlerken bir tabanca sesi duyuldu... Osman Nevres’ti tetiği çeken. Yunan askerinin önündeki bayrakları vurmuştu. Ortalık birbirine karıştı... Osman Nevres kurşun yağmuru altında yıkıldı yere... Amerikan filosu körfezde nöbet tutuyordu... İzmir işgal edilmişti... Osman Nevres’in Kordon boyunda yatan ölüsünü kimse cesaret edip kaldıramıyordu... En sonunda şehirde devriye gezen Amerikan askerleri duruma müdahale ettiler... Amerika’nın yardımıyla gömüldü Osman Nevres’in cesedi... İşte ilk Amerikan yardımı o tarihte böyle başlamıştır... Elbette 29-30 Ağustos günlerinde körfezde bulunan Amerika’nın filosunun da bir yardımı dokunacaktır”³⁷¹. Basında yer alan yazılar ve ülke içerisinde cereyan eden olaylar neticesinde gençlik Atatürkçü düşünceyle bağdaşmayan bu ziyaretleri sürekli protesto ederken, bu konuda halkı da bilinçlendirmeyi ihmal etmemiştir. Dağıtılan bildirilerin birinde şunlara değinilmektedir:

“Efes otelinde Türk Bayrağını paspas olarak kullandılar, yerleri sildiler bayrağımızla. İnsan haklarından bahseden kendi başkanlarını bile vurup öldürüyorlar. Türkiye’mizin 101 yerinde askeri üsler kurdular. Bizim milli savunma bakanımızı bile bu üslere sokmuyorlar. Başkanları, Amerika’nın sınırları Kars’tan başlar diyor.

Dost diye içimize girdi, sinsî sinsî bizi soyuyor? Vatandaş...

Bu vatan sizin. Bu vatan hepimizin. Bu vatani bu sinsî gâvurlardan kurtarmak lazım. Bunun için direnmeliyiz. Anayasanın kanunların vatandaşlara tanıdığı protesto

³⁷⁰ Sezai Orkunt, “Filo Ziyaretleri”, *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1968.

³⁷¹ İlhan Selçuk, “Türkiye’ye İlk Amerikan Yardımı”, *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1968’den aktaran: İbrahim Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945-1980)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, s.324.

mitingleri düzenleyerek, 6. Filo'nun bir yılda 6 defa gelişine dur demeyenlere protesto telgrafları çekerek, bildiriler yayınlayarak bu direnişe katıl.

Yapacağın direnişte gençliğin seninle daima beraberdir. Bu vatanın gerçek sahibi bütün vatandaşlara selam ve saygımızı iletiriz”³⁷².

Gençlik, olanların bir ziyaretten öte olmadığını, bu ziyaretlerin aslında bağımsızlığımıza gölge düşürdüğü yönünde fikirler ileri sürmekteydi. Kurtuluş Savaşı sonrasında bin bir güçlkle kurulan Cumhuriyet'in, yeniden bağımsızlıktan kopmuş olmasının bir kanıtıydı 6. Filo ziyaretleri³⁷³. Bu ziyaretlerle Amerika bize karşı dostluk sunmuyor tam tersine ülke üzerinde giderek artan bir baskı kuruyordu. Gençlik için bu bağımsızlığa yakışmayan ve kabul edilemeyecek bir hareketti. Onlar için 6. Filo'nun her ziyareti bağımsızlığımıza düşürülen bir gölge ve Atatürk'ün emaneti olan Cumhuriyet'e ve Cumhuriyet'in getirmiş olduğu ilkelere indirilmiş en büyük darbeydi. Çünkü Kurtuluş Savaşı yıllarında yapmak isteyip de yapamadıklarını bu şekilde yapabiliyorlardı.

Altıncı Filo'nun Türk limanlarını ziyaretleri sonrasında büyük olayların yaşanmasından dolayı, 1970'lerin başlarından itibaren özellikle Türkiye'deki Amerikan Büyükelçisi'nin önerileriyle yapılan ziyaretler azalmıştır.

2- Emperyalizme Karşı Gençlik Hareketleri

60'lı yılların sonu ilerici-devrimci gençliğin mücadelesinde bir dönüm noktası olmuştur. 1960 öncesinde filizlenen yurtsever gençlik hareketi 1960 sonrasında giderek düzen karşıtı ve anti-emperyalist bir nitelik kazanmıştır. İdeolojik-siyasal bir olgunlaşma sürecinden geçen bu hareket 60'lı yılların sonunda sağlam bir zemine oturmuştur. Bu dönemden itibaren öğrencileri; yoksul köylülerin toprak işgallerinde, küçük üreticilerin mitinglerinde, işçilerin grev ve direnişlerinde, yükselen memur ve öğretmen eylemlerinde görmek mümkündür. Gençlik giderek ülkedeki olaylara kayıtsız kalmamakta ve olaylar karşısında protestolarla bir şeyler yapma gayreti içerisine girmiştir. 1965'ten sonraki süreçte, gençlik örgütlerinin bildirilerinde ve yöneticilerinin konuşmalarında 'sömürü – faşizm – emperyalizm' gibi sözcüklere sıkça rastlanmaya

³⁷² Harun Karadeniz, *a.g.e.*, s.172-173.

³⁷³ İsmail Seraylı, *Ülkeler ve Ordular*, Dert Matbaacılık, İstanbul, 1972, s.89.

başlanmaktaydı. Bu yönüyle de Türkiye'deki 68 kuşağının en büyük özelliklerinden biri anti-emperyalist oluşudur.

Atatürk'ün emperyalizme karşı olan mücadelesi ilk olarak Çanakkale Savaşı'nda kendini göstermiştir. Emperyalizmin var gücü ile giriştiği bu savaş sonucunda, emperyalist güçlerin püskürtülmesi ile sadece Türk Ulusunun değil, ezilen tüm ulusların zafere olan inancı da pekiştirilmiştir. Atatürk tarafından başlatılan Bağımsızlık Mücadelesi, tam bağımsızlığı amaçlamış, bunun dışındaki bütün yolları ve teklifleri reddetmiştir. Bu en temiz ve onurlu mücadele sonrası bağımsız Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atarken, hiçbir ülkenin devlet anlayışını ve siyasal görüşünü taklit etmemiştir. Bağımsızlık mücadelesi gerçekleştirilirken bu mücadelede ilk kez Batı'nın emperyalist gücüne karşı büyük bir başarı sağlanmaktaydı. Emperyalizme karşı gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı'nın da dünyada ilkleri ortaya çıkaran birçok özelliği vardı. Bunlar:

- Kurtuluş Savaşı'nda sadece Batılı emperyalist güçlere karşı değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti içerisindeki işbirlikçilerle de manda ve sömürü yanlısı düşünceye sahip olanlarla da savaşılmıştır.
- Kurtuluş Savaşı ile emperyalizme karşı verilen başarı, sömürge altında yaşayan Doğu Uluslarının da sömürüden kurtulabileceğine dair umut olmuştur.
- Kurtuluş Savaşı her türlü imkânsızlığa rağmen emperyalist güçlerin Anadolu'yu işgal etmelerine bir tepkidir ve egemenliğin himaye ile değil kayıtsız şartsız millet tarafından kullanılmasından yanadır.
- Kurtuluş Savaşı ile 'ya istiklal, ya ölüm' diye Mustafa Kemal önderliğinde her şeyini ortaya koyan Türk Ulusunun, tam bağımsızlıktan başka bir şeyi kabul etmemiş olması bu mücadelenin en güzel örnekleridir.

Mustafa Kemal emperyalizme karşı mücadele vererek, bağımsızlığı ve ulusal egemenliği gençlikle birlikte kurup, yine bu vazgeçilmez erdemlerin koruyuculuğunu gençliğe bırakmıştır. Ancak Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra, zamanla Batılı büyük devletlere yaklaşma ve ekonomik bağımsızlığın kaybedilmeye başlanması, kökü kurutulamayan Tanzimat Batıcıları tipi bir bağımsızlık anlayışının, Atatürk'ün ölümünden sonra hortladığını göstermektedir. Çok partili hayata geçişle, DP'nin sonraki seçimlerde oy kaygısıyla verdiği tavizler, ülke içerisinde gerici zihniyetlerin yeniden hayat bulmasına ve daha rahat bir ortamda isteklerini kolayca

duyurmasına imkân doğurmuştu. Bu tavizler giderek artarken sadece günlük yaşamda din konusunda sıkıntılar yaşanmıyordu. Verilen tavizlerin devrimlerin yapısına tehdit oluşturması da üniversite gençliği başta olmak üzere toplumda endişe yaratmaktaydı. İktidarın daha çok oy ve kazanma hırsı giderek Batıya yakınlaşmayı gerektiriyor ancak bu yakınlaşma da bağımsızlık anlayışından ve milli devlet politikasından kopmalara, bu kopuş da yeni tavizlere yol açmaktaydı. 1950’li yıllardan sonra hızla artan ABD hayranlığı ve ‘Küçük Amerika’ hayalleri bağımsız Türkiye Cumhuriyeti için sorun teşkil oluşturmaktaydı. Amerika ile yapılan ikili anlaşmalar sonrasında kurulan üsler bu sorunların başlangıcını oluşturmaktaydı. DP iktidarından sonra AP’nin başa gelmesi de bir şeyi değiştirmemiş ‘Küçük Amerika’ hayranlığı devam ettiği gibi bağımsızlıktan verilen tavizler de devam etmiştir. Yaşanan bu süreçte gençlik mücadelesi, kendisini düzen sınırları içerisinde tutmayı amaçlayan iktidar anlayışına ve devrim yapısına aykırı fikir hareketlerine karşı tepkiler oluşturmıştır. Yaşanan tepkiler ve gençliğin istekleri yönünde basında konuyla ilgili çeşitli yazılar yer almaktaydı. Mehmet Ali Aybar’ın “Gençlik Ne İstiyor” başlıklı yazısında şunlar dile getiriliyordu:

“... Gençlerin isyanı acaba kuşak farkından mı doğmaktadır? Gençler ‘babalarına’ karşı mı çıkıyorlar? Yoksa genellikle düzene, otoriteye mi karşıdırlar? İsyen olaylarının derinde yatan nedeni, acaba kişisel bunalımlar mıdır?... Milli kurtuluş savaşlarının en dinamik unsurunu, yüksek öğrenim gençleri teşkil ediyor. Yani gerikalmış ülkelerin gençleri de, kurulu düzeni değiştirmek; uluslarını, halklarını emperyalizmin ve onun yerli ortaklarının boyunduruğundan kurtarmak için savaşıyorlar...Cumhuriyet döneminde de yüksek öğrenim gençliği milli bağımsızlık ve Atatürk devrimlerini koruma konusunda, daima kendisini vazifeli görmüştür. Atatürk’ün emanetine sahip çıkma bilinci, gençleri uyanık olmaya sevketmiştir. Hele Atatürk öldükten sonra ve hele çok partili hayata geçiş sıralarında, zamanın iktidarı, yüksek öğrenim gençlerini kendi politik maksatlarına alet etme teşebbüslerine girişmiş ve bunda başarı da sağlamıştır. NATO’ya, ikili anlaşmalara, 6. Filoya ‘Hayır’ diyorlar. Yani Türkiye’nin tam bağımsız bir dış politika izlemesini de istiyorlar. Yani Türkiye’nin ekonomik alanda bağımsız olmasını istiyorlar. Milli kültürümüzü savunuyorlar. Milli değerlerimizi savunuyorlar. Kültür emperyalizmine ‘Hayır!’ diyorlar. Yani kısacası, bugünkü kapkaç kapitalizmine karşı çıkıyorlar; düzeni değiştirmek istiyorlar;

Türkiye'nin tam bağımsız, gerçekten demokratik, sosyalist bir ülke olması için mücadele ediyorlar"³⁷⁴.

Ülke içerisinde emperyalizme karşı bir başkaldırı yaşanırken bunun belirtileri daha çok basında görülmekteydi. Hükümetin izlemiş olduğu politika ve verilen tavizler eleştirilirken emperyalizme karşı nasıl teslimiyetçi bir yapının sergilendiği de açıkça anlatılmakta ve eleştirilmekteydi. Geline noktaı Fethi Naci, *"Bağımsızlık Bilincine Doğru"* başlıklı yazısında şöyle özetlemekteydi:

"Cumhuriyet'in yeni bir yıldönümünü daha kutladık. 1947'den bu yana milli bağımsızlığımızı her yıl biraz daha kaybettiğimizi görmenin acısı ve öfkesi içinde andığımız 29 Ekim'i, bu yıl, daha değişik bir ortamda, Ankara ve İstanbul sokaklarında yükselen 'Yankee! Go home!', ya da 'Bizi dolarlarınızla satın alamazsınız!' haykırışlarının umutlu aydınlığı içinde anıyoruz. Yüz kızartıcı bağımlılık yıllarından sonra yeniden bağımsızlık bilincinin uyanışı, 1964'ün 29 Ekim'ine ayrı bir anlam kazandırıyor.

... Oysa son 17 yıl, durmadan, siyasi, mali, iktisadi, adli, istiklalimizden tavizler vermekle, bunları dış yardımlarla trampa ederek Amerika'ya bağımlı bir ülke durumuna gelmekle geçti. Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de bütçemizi denk getirmeyi, paramızın değerinde istikrar sağlamayı Amerika'ya taahhiit etmek zorunda kalıyorduk!

Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de iktisat politikamızı Amerika'nın isteğine göre çiziyor, ille de özel sektör eliyle kalkınacağız diye debeleniyorduk!

Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de Birleşmiş Milletlerde Amerikan delegesi parmağını kaldırmadan oyumuzu belli edemiyor, milli kurtuluş savaşlarını yapan az gelişmiş ülkelere karşı emperyalist devletlerin yanında yer alıyorduk!

Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de Amerikalıların yardımı denetlemek bahanesiyle her türlü iç işlerimize karışmalarına müsaade ediyorduk!

Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de NATO'yla bile ilgisi olmayan, doğrudan doğruya bir yabancı devletin – Amerika'nın – emrinde olan üsler veriyor, topraklarımızı yabancılara kiraliyorduk!

Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de kafayı çekip arabalarını yurttaşlarımızın üzerine sürenleri kendi mahkemelerimizde yargılayamıyorduk!

---

³⁷⁴ Mehmet Ali Aybar, "Gençlik Ne İstiyor?", *Forum*, S.360, 1 Nisan 1969, s.4-5.

Biz hem bağımsız bir devlettik, hem de bize ‘Verdiğimiz silahları milli menfaatlerimize göre değil bizim tayin edeceğimiz hedeflere göre kullanabilirsiniz!’ diyorlardı!

Biz hem bağımsız... Hadi canım sen de!”³⁷⁵.

Yaşananlar bu şekilde aktarılırken bir yandan da ülke içerisinde gençlik emperyalizme karşı protestolar yapmaktaydı. Yapılan protestolardan birini Akşam gazetesi “Türkiye Sömürge Olamaz” başlıklı yazısıyla okuyucularına şöyle aktarıyordu:

“Türkiye tarihinde ilk kez dün Amerika aleyhinde bir protesto mitingi düzenlenmiştir. Gürsel alanındaki mitinge katılmak için Tandoğan alanından yürüyüşe geçen öğrenciler, işçiler

- *Kahrolsun Amerika*
- *Türkiye Sömürge Değildir*
- *Yanke Go Home*

Şeklinde bağırılmışlar, bazı marş ve şarkılar söyleterek hep bir ağızdan söylemişlerdir. Gençler, işçiler bu arada ‘gül ağacı değilim’ şarkısını söyleyerek, ‘çek elini üzerimden ben sömürge değilim, Go Home, Topraklarımızın Altında Üstü de Bizimdir, Gençlik İşçi Elele, Türkiye Johnson’un Çiftliği Değildir, Emperyalizme İlk Yumruk İniyor, Kahrolsun Emperyalizm, AP ile ABD Sevişir Arada Türkler Ezilir dövüzlere taşınmıştır”³⁷⁶.

Toplumda tam anlamıyla Amerika’ya karşı bir öfke başlamaktaydı. Bir yandan artan 6. Filo ziyaretleri, bir yanda kurulan Amerikan üsleri ve ülke içerisinde Amerikan askerlerinin çıkardığı olaylar sonrasında verilmeyen/verilemeyen cezaların artması giderek tepkilere yol açmaktaydı. Bu durum ister istemez emperyalizmin ülke içerisinde baş gösterdiğini ama buna müdahale edilemediği yönünde fikirlerin yaygınlık kazanmasına yol açıyordu. İktidar kendi ülkesi içerisinde olanlara müdahale edemiyor bir yandan da bu olanlara sessiz sedasız evet diyordu. Bu durum özellikle basında sıkça eleştirilmekte ve Atatürkçü anlayıştan kopmanın nelere yol açtığı yönünde fikirler köşe yazılarında işlenmekteydi. Bu konuda Fethi Naci, “Bir Uyanışın Eşiğinde” başlıklı yazısında olanları şöyle değerlendiriyordu:

“1965’in ilk gününde geçen bir yılın memleketimize getirdiklerini düşünüyorum: 1964’e damgasını vuran en büyük gelişme, milli bir uyanışın başlamasıdır, diyorum.

³⁷⁵ Fethi Naci, “Bağımsızlık Bilincine Doğru”, Yön, 30 Ekim 1964.

³⁷⁶ Akşam, 13 Kasım 1966; Akşam, 14 Kasım 1966; Aynı konu için bkz. Tercüman, 14 Kasım 1966.

‘Milli bağımsızlık’, ‘Milli haysiyetimize yakışır bir dış politika’ gibi sözler: sokakların ‘Bizi dolarlarınızla satın alamazsınız!’ haykırılarıyla dile gelişi; yazarlardan, aydınlardan, üniversitelilerden yükselen seslerin giderek Büyük Meclis’te yankılar uyandırması; ve bu uyanışın kaygılandığı emperyalist kuvvetlerin Türkiye’de dışlerine uygun yeni bir Başbakan aramaya, bulamayınca yaratmaya çalışmaları 1964 Türkiye’sini belirleyen çizgiler, bunlar.

Son yıllarda, ekonomik ve politik çıkmazımızın bilincine varmaktan çok günlük yaşamdan gelen bir sezgiyle, bir kendiliğindenlikle, milli bağımsızlığımızın sembolü olan Atatürk’e dönüş başlamıştı. 1964 yılı, bu sezginin, bu kendiliğindenliğin bilinçli bir anti-emperyalizme dönüşme yılı olmuştur.

1964, emperyalizmin karşısına dikilmeden, haysiyetli bir dış politika gütmenin mümkün olmadığını göstermiştir.

1964, emperyalizmin karşısına dikilmeden, Türkiye’yi bir yarı sömürge haline getiren kapitalist kalkınma yolunda Türkiye’yi ekonomik bağımsızlığa kavuşturacak kapitalist olmayan kalkınma yoluna geçirmenin mümkün olmadığını göstermiştir.

1964, emperyalizmin karşısına dikilmeden, Türkiye’yi yeniden Düyunu Umumiye yıllarının Osmanlı İmparatorluğu haline getiren şartlardan kurtulmanın mümkün olmadığını göstermiştir.

1964, emperyalizmin karşısına dikilmeden, en önemli zenginlik kaynaklarımızı sömüren ve daha da sömürmek için yeni dalavereler peşinde koşan sömürücü yabancı sermayenin hakkından gelmenin mümkün olmadığını göstermiştir.

1964, emperyalizmin karşısına dikilmeden, yurttan da, cihanda da kula kul olmaktan kurtulmanın mümkün olmadığını göstermiştir.

Bugün, bu sözlerin ışıltı altında, yeni bir bağımsızlık savaşı vermemiz gerekiyor. Kim yürütecek bu savaşı? Atatürk, Nutuk’ta şöyle diyordu: ‘Ulusal savaşa birlikte başlayan yolculardan kimileri, ulusal hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet yasalarına kadar uzayan gelişmelerinde, kendi düşünme ve ruh yeteneklerinin kavrama sınırı bittikçe, bana direnmeye ve karşı çıkmaya başlamışlardır’. Bugün memleketimizi, acele çözüm bekleyen meseleler karşısında ‘düşünme ve ruh yeteneklerinin kavrama sınırı’ bitmiş olanlar yönetiyorlar”³⁷⁷.

Gençlik basında yer alan yazılar ve siyasette yaşananları takip ederken olanlar karşısında kendini sorumlu hissederek olaylara kayıtsız kalmamıştır. Atanın bıraktığı

---

³⁷⁷ Fethi Naci, “Bir Uyanışın Eşiğinde”, Yön, 1 Ocak 1965.

Cumhuriyete ve devrimlere amansızca saldıran iktidar ve gerici grupların yanında emperyalizmin de baş göstermesi kabul edilemeyecek bir durum olarak görülmekteydi. Ekonomi uğruna peşkeş çekilen topraklar ve göz ardı edilen Atatürkçü anlayış, gençlik tarafından sıkça eleştirilmekte bunun için çözüm yolları aranmaktaydı. İktidarın teslimiyetçi yapısı her ne olursa olsun kırılmalı buna karşılık tekrar Atatürkçü anlayışla bağımsızlıktan verilen tavizler geri alınmalıydı. Gençlik bunu gerçekleştirmek ve sesini iktidara tam olarak duyurabilmek için büyük bir yürüyüş gerçekleştirmiş ve bu yürüyüş sonrasında ilk TBMM binasında bir takım kararlar almıştır.

“... Önce bir durum değerlendirmesi yapıldı. Şöyle deniliyordu: Mustafa Kemal’in yürüttüğü milli kurtuluş savaşımızın başarıya ulaşması için 23 Nisan 1920’de ilk toplantısını yapan Türkiye Büyük Millet Meclisi, onurlu bir ulusun parlamentosuydu. Mustafa Kemal’in başkanlığında toplanan parlamento emperyalizmin kovulması halkımızın kurtulması için kararlar alıyor, işgal kuvvetlerini atmak için planlar yapıyordu. Biz Türkiye’nin milli kurtuluşçu, devrimci gençliği olarak böylesine onurlu bir parlamentoyu özliyoruz... Yaşasın Mustafa Kemal’in milli, onurlu parlamentosu! Yaşasın işçi-köylü-asker ve gençliğin devrimci dayanışması!.

Tartışmalar sonrasında alınan kararlar Millet Meclisinin balkonundan Ulus alanındaki binlerce insana duyuruldu. Mustafa Kemal’in Meclisinde Dev-Genç Kararları:

1) “Amerikan emperyalistleri, işbirlikçileri ve toprak ağaları halkımızın baş düşmanlardır.

2) Halkımızın ve gençliğin hiçbir siyasi partiye güveni yoktur.

3) Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye’yi kurmak için,

• Yurdumuzun bütün Amerikan askeri üslerinden ve tesislerinden bütün Amerikan askerlerinden, barış gönüllülerinden ve bütün Amerikan sivil uzmanlarından temizlenmelidir.

• Yer altı ve yer üstü servetlerimizi sömüren bütün yabancı şirketlere ve yabancılarla işbirliği yapan zenginlerin mallarına el konmalıdır.

• Milli çıkarlarımızı zedeleyen bütün ikili anlaşmalar feshedilmeli Nato ve Cento’dan çıkılmalıdır.

• Bütün ilkokullar, ortaokullar, liseler, yüksek okullar ve üniversiteler, bütün eğitim ve öğretim sistemimiz yabancılara değil, Türkiye halkına hizmet eder duruma getirilmelidir.

• *İstiklali tam Türkiye için mücadele, gerçek demokrasinin kurulması için mücadele devrimci görevimizdir. Bu uğurda mücadeleye katılmak her yurtseverin hem hakkı hem de görevidir*³⁷⁸.

Gençliğin emperyalizm konusunda yaptığı çalışmalar basında desteklenirken; kimi yazılarda ise yapılan protestolarda asıl amacın Atatürkçü anlayışa geri dönülmesi gerektiği konusundaki düşünceler tepki görmüştür. Bu tepkinin sebebiyse aslında gençliğin emperyalizmi protesto ederken savunduğu Atatürkçülüğü tam olarak öğrenemediği ve bunu anlayamadığıydı. Ahmet Hamdi Başar'ın "Emperyalizmle Savaş!.." başlıklı yazısında gençlerin emperyalizme karşı verdiği mücadelede aslında Atatürkçülüğü tam olarak anlayamadığı yönünde bilgilere yer verilmekte ve gençler eleştirilmekteydi. Başar şöyle demektedir:

*"... Bugün Türk gençliği karanlık bir ideal buhranı içindedir. 'Atatürkçüyüz' der ama, onu tanımış değildir. Atatürk doktrin adamı değildir. Bir kitabı yoktu. Ama son derece büyük ve haşmetli bir sezişi vardı. Eğer eski zamanlarda olsaydı, bu sezişin Tanrıdan geldiğine inanmak ve Atatürk'e peygamber demek gerekirdi... Gençlerin şimdi Türkiye'de emperyalizmle mücadele etmeleri 'Kahrolsun Amerika' diye ayaklanmaları, emperyalizmi yok etmek için ölümü bile göze alacak kadar kendilerinden geçmeleri, onların Atatürk'ü anlamamış, O'nun büyük sezişine erememiş olduğunu gösterir. Şüphesiz kabahat onların değil, bizim; Atatürk devrinde yaşamış, fikir ve eylem planında yer tutmuş olan aydınların. Bu aydınların hemen hiç biri hatta Atatürk'ün devamlı olarak yakınında olanlar bile Atatürk'ü anlayamamıştır. Daha ileri giderek, son derece ilahi bir seziş adamı olmasına rağmen, Atatürk'ün bile kendisini tamamen anlamamış olduğunu iddia etmek güçtür... Eğer Atatürk'ün zamanında bugün anarşiye saparak beyhude bir emperyalizm savaşı yapan gençlerin babaları ya da dedeleri onlar kadar idealist olsalardı Atatürk'ün büyük sezişini ilme mal ederler; o ilmi heyecanıyla birlikte kütleye yayarlar ve Türkiye'nin, yalnız Türkiye'nin değil bugün adlarına 'üçüncü dünya' denen ve dünyanın üçte ikisini kaplayan geri kalmış milletlerin kurtuluşunun yolunu açarlardı*³⁷⁹.

Ancak genç kuşak haklarında çıkan bu yazıya rağmen düşüncelerinde sonuna kadar haklı olduğunu tekrarlayıp, eylem planlarından ve isteklerinden vazgeçmemiştir. Yaptıklarıyla Atatürkçü düşüncenin tekrardan benimsenmesi gerektiğini dile getirirken

³⁷⁸ Ali Yıldırım, *FKF, DEV-GENÇ Tarihi*, Doruk yay., Ankara, 1997, s.482-483.

³⁷⁹ Ahmet Hamdi Başar, "Emperyalizmle Savaş", *Barış Dünyası*, C.10, S.110, Temmuz 1971, s.19.

Atatürkçü anlayıştan kopma sonrasında bu noktalara gelindiğine değinilmekteydi. Öyle ki basında gençliğin Atatürk'ü tam olarak anlamadığı ve tanıyamadığı yönündeki haberlere karşılık Atatürkçü anlayışın gerçek anlamda ne olduğunu da göstermek için çeşitli etkinlikler düzenlemişlerdir. Bu etkinliklerden biri olan 'Yerli Malı Haftası' dolayısıyla birtakım kararlar almışlar ve bildiriler dağıtmışlardır. Yapılan bir etkinlikte şunlar dile getirilmiştir:

“Emperyalizme karşı verdiğimiz 1. kurtuluş savaşında, emperyalizmin siyasi, iktisadi ve askeri hâkimiyetine tüm Türkiye halkı olarak son verdik. Ancak tam bağımsızlığı elde etmek ve devamlı muhafaza etmek için askeri zaferleri perçinlemek gerekiyordu. Bunun için de ülkemizde bütün üretim güçlerini ve üretim kaynaklarını alabildiğine seferber etmek ve hızlı bir kalkınma seferberliğine girmek, yabansı malına muhtaç olmamak gerekiyordu.

- *Kahrolsun Yer Altı ve Yer Üstü Kaynaklarımızı Çar-Çur Eden Yabancı Maden Şirketlerine!*

- *Kahrolsun Petrol Sahalarını kapatan Yabancı Petrol Şirketleri!*

- *Kahrolsun Milli Sanayi kurulmasını önleyen Yabancı ve Yerli Montajcılar!*

- *Kahrolsun Halkımızı hasta Yatağında Sömüren İlaç Firmaları!*

- *Kahrolsun Yabancı Sermayenin Hâkimiyetini Kılan ve Harp Sanayiimizi Ortadan Kaldıran NATO, CENTO ve İkili Anlaşmalar!*

- *Kahrolsun Yabancı Sermayenin silahlı Bekçiliğini Yapan Amerikan Emperyalizmi ve Yerli Ortakları!*

- *Yaşasın Amerikan Emperyalizmine ve Yerli Ortaklarına Karşı Savaşan Tüm Türkiye Halkı!”³⁸⁰.*

Gençlerin istek ve düşünceleri basında desteklenirken bir yandan da Bursa Nutku'nun emperyalizme karşı verilecek mücadelenin nedenlerini içerdiği de anlatılmaktaydı. Verilmesi gereken mücadelenin ne olduğu ve bunun nasıl başarılabileceği de açık açık sıralanmaktaydı. Bu konuda İlhan Selçuk, “Birinci Vazife” başlık yazısında şöyle demektedir:

“... Türk gençliğinin yaşamına birinci derecede etki yapacak ilkeleri koymuş olan tarihi belge 'Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi' dir. Bunun ardından Bursa Nutku gelir. 'Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi' çok açık seçik bir görevi belirtmektedir. Türk gençliğinin birinci vazifesi Türk bağımsızlığını savunmak ve korumaktır. Hangi 'ahval

---

³⁸⁰ Ali Yıldırım, a.g.e., s.435-437.

ve şerait dâhilinde' olursa olsun bu vazife yerine getirilecek, 'dâhili ve harici bedbahlara' karşı Türk bağımsızlığı için mücadele edilecektir... Mustafa Kemal'in Gençliğe Hitabesinden açık ve seçik ortaya çıkan Atatürk'ün emperyalizme karşı savaşı gençliğin birinci derecede vazifesi saymasıdır. Bu milletin Milli Kurtuluş Savaşını yürütmüş olan Atatürk, Büyük Millet Meclisinin zabıtlarına geçmiş bir tarihi nutukla gençliğin birinci vazifesini belirtmiş ve emperyalizme karşı savaşın tarihi dayanaklarını vermişken; yeni, hayali ve yanlış teoriler peşinde koşmak, gençliği bölmek ve perişan etmek için birebirdir.

Mustafa Kemal'in belgesi ortada dururken el altından bir takım siyasi parti liderlerinden emir alanlar, Türkiye'nin anti-emperyalist mücadelesini dar partililik açısından mahkûm etmek isteyenlerdir"³⁸¹.

Basında yer alan bu yazılar ve gençliğin göstermiş olduğu tepki sadece üniversite gençliğiyle sınırlı kalmamış, emperyalizm konusunda gösterilen tepkilere toplumda katılmıştır. Bu konuda duyulan sıkıntılar çeşitli toplantılar ve mitinglerle dile getirilmiştir. Basında yer alan haberlerde gençliğin dile getirdiği gibi Atatürkçü zihniyetten uzaklaşma sonrasında geline nokta vurgu yapılmaktaydı. Atatürkçü anlayıştan uzaklaşmanın nelere yol açtığı konusunda, Ahmet Güryüz Ketenci'nin "Emperyalizm ve Gençlik" başlıklı yazısında şunlar aktarılmaktaydı:

"... Fakat emperyalizmin sömürge düzenini sürdürme yolundaki bütün çabalarına rağmen, az gelişmiş ülke halkları, sömürülmenin, aldatılmanın, kendinden yana olmayanların, çıkarıcıların kimler olduğunu anlayabilecek bir ortama gelmektedirler. Milli bağımsızlık, emperyalizmle savaş, sömürücülerin yok edilmesi, haysiyetli ve insanca yaşamak istekleri geniş ölçüde kendini dışarıya vurmaktadır.... Ulusal bağımsızlığı bütün az gelişmiş ülkelerden önce isteyen, uyanan ülkelere önder olan Türkiye'de durum, eskiden beri süregelen, giderek çözümlere yaklaşan bir ortamı doğurmuştur. Ulusal bağımsızlık savaşında Atatürk'ün 'Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı...' sözleri, Türkiye'nin kaderinin belirleyen bir ilke olmuştur. Bugün gençliği tedirgin eden ona rahat çalışma, özgür araştırma olanağı vermeyen sorunlar vardır. Bunlara eğilmek Atatürk ilkelerinin savunuculuğunu yapmak, halktan yana olmak bir politika değil, bir ödevdir. Bu kısır çabaya emek verenler karşılarında bilinçli, uyanık, ne istediğini bilen sorumluluk duygusu taşıyan Türk gençliğini bulacaklardır. Gençlik kendisini yetiştiren halktan

³⁸¹ İlhan Selçuk, "Birinci Vazife", Yön, 17 Şubat 1967.

yana olmakla, Atatürk ilkelerini sözle değil davranışları ile korumakla gerçek ödevini yaptığı inancındadır”³⁸².

Gençliğin göstermiş olduğu mücadeleye toplumdan da destek gelince ülke çapında bir protesto sergilenmiştir. Özellikle basında yer alan yazılar toplumu duyarlı hale getirirken, toplumun gençlikle birlikte emperyalizme karşı duruş sergilemesini de sağlamıştır. Yapılan protestolarla Atatürkçü anlayışa geri dönülmesi gerektiği anlatılmaya çalışılırken bir yandan da Atatürk’ün milli devlet politikasına dönülmesi gerektiği yönünde hükümet eleştirilmiştir. 1923 yılına gelirken neler yaşandığı ve hangi zorluklarla bu ülkenin kurulduğu hatırlatılarak bugün gelinen noktanın ne kadar içler acısı olduğu da anlatılmaya çalışılmıştır. Gençlik için bir yandan emperyalist güçlere karşı mücadele veren Mustafa Kemal bir yandan da içeride gerici zihniyete karşı mücadele vererek cumhuriyeti kurup bağımsızlığı bu ülkeye armağan etmişti. Ancak cumhuriyetin değerlerine aykırı davranan ve bunu tekrarlayan iktidarı uyararak en büyük armağan olan cumhuriyete sahip çıkmak gerektiği gibi bir zorunluluğu da gençlik kendinde hissedip bunu kendisine bir ödev sayarak emperyalizme karşı savaşacağı konusunda da milli and içmiştir. Bu milli andla amaçlanan Atatürk’ün eseri olan cumhuriyeti ve devrimleri korumaktı.

3- Atatürk’ün Heykellerine Saldırı ve Samsun’dan Ankara’ya M. Kemal Yürüyüşü

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan buyana geçen süre zarfında, Atatürk ilkelerine saldırılarda bulunulduğu, Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları’nın toplumun farklı kesimlerince yeterince anlaşılamadığı günümüzde, olumsuz yaklaşımlar düşünüldüğünde O’nun İlkeleri ve İnkılâplarının korunması ve özenle gençlere Atatürkçülüğün tanıtılması, benimsetilmesi önem kazanmaktadır. “Atatürk İnkılâpları Atatürk’ün kazandırdığı değerlerin vazgeçilmez bir bölümü, Atatürk ilkeleri ise kazanılan değerlerin ve aynı zamanda Atatürkçülüğün beklentilerimizin vazgeçilmez yol göstericileridir”³⁸³. Atatürk ilke ve devrimleri bir bütündür, birini diğerinden ayrı incelemek mümkün değildir ki bu nedenle kendi içerisinde bir bütünsellik, tutarlılık gösterir. Bu tutarlılık toplumun birlik ve beraberliğini sağlamaktadır. Bu birlik ve

³⁸² Ahmet Gürüz Ketenci, “Emperyalizm ve Gençlik”, *Yön*, 12 Mart 1965.

³⁸³ Anıl Çeçen, *Kemalizm*, Çağdaş yay., İstanbul, 1998, s.121.

beraberlik olgusunun temel taşı ise Atatürk'ün devrimci yapısı oluşturmaktadır. Devrimcilik ilkesinin amacı Cumhuriyet'in devrimlerine ve ilkelerine sahip çıkmak ve devamlılığını sağlamaktır. Toplumun yararına olacak sürekli devrimleri içerir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki temel düşüncede toplum içerisinde sürekli devrimin yapılması ve geri kalmışlığın ortadan kaldırılarak daha çağdaş ve modern bir ülke olma konumuna yükselme hedeflenmişti. Bu hedef Türk devrimi ile gerçekleştirilmeye çalışılmış ve nihayetinde de başarıya ulaşılmıştı. Gerçekleştirilen bu devrim, bir yanda işgalci güçlere karşı bağımsızlığın milli mücadele ile kazanılmasını, öte yandan çağdaş uygarlığa katılabilmek için, siyasi, ekonomik, askeri ve toplumsal yaşamda yapılan tüm kökten değişiklikleri içermektedir.

Cumhuriyet'in devrim yapısı belirlenen ilkelerle gerçekleştirilmekte ve Türkiye çağdaş bir yapıya kavuşmaktaydı. Ancak devrimin baş mimarı olan Atatürk'ün ölümünden sonra, geride bırakmış olduğu ilke ve inkılâplar kimi zaman kesintiye uğramaktaydı. Özellikle DP'nin iktidar olmasıyla birlikte bu konuda belirgin olarak kesintiler yaşanmakta ve tavizler verilmekteydi. Genç Cumhuriyet'in temel niteliklerine ve bunun kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'e yapılan saldırılar da her geçen gün artmakta ve buna göz yumulmaktaydı.

Laiklik karşıtları 14 Mayıs 1950'de DP'nin seçimi kazanarak iktidara gelmesini Akdevrim saymış, siyasilerden aldıkları tavizlerle Atatürk'ün, resim, büst ve heykellerine saldırarak açık eylemlere başlamışlardı. Ancak yapılan bu saldırılar sadece heykellere değil Atatürk'ün şahsında doğrudan doğruya inkılâplara yapılmaktaydı³⁸⁴. Yaşanan olaylar karşısında iktidarı pasif davranmakla suçlayan basın, bu konuda çeşitli yazılar yazmaktaydı. Bu konuda en ilginç yorum DP Ankara Milletvekili emekli General Selahattin Adil'den gelmişti. Adil'e göre; “...*Huzurunuzda getirilen bu mevzu bariz bir heykel muhafazası değildir... Memleket Müslüman bir memlekettir. Hz. Muhammed hakkında kötü bir söz söylenecek olursa onun için de kanun çıkarmak icab ederse yeni iktidarın da böyle bir kanun çıkarabilir... Atatürk İnkılâpları artık mazi olmuştur. Artık Atatürk İnkılâplarından bahsedilemez*”³⁸⁵. Bu yorum sonrasında Menemen, Bergama ve Tire ile Kemalpaşa'da mitingler yapılmış, Kemalpaşalılar TBMM Başkanlığına destek telgrafları çekmişlerdir³⁸⁶. Basında çıkan yazılarda sadece iktidar eleştirilmiyordu. Aynı zamanda gençlerin Atatürkçü anlayışa yönelik yapılan

³⁸⁴ *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1951.

³⁸⁵ *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1951.

³⁸⁶ *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1951.

saldırılarına karşı gösterdiği tavırda eleştirilmekteydi. Bu konuda basında yer alan “Gençliğe kötek ha!.. Ha, ha, ha..” başlıklı bir haberde şöyle denilmekteydi:

“Bir yazar bozuntusu Tercümandaki köşesinden Türk gençliğinin Atatürkçü duygularını kendisine atılan bir taş sanarak feryada başlamış. Çalاکalem bir gaf incisi çiziktirivermiş, döktürüvermiş hemen.

Yazar bozuntusu gaf incisinde: İzmir’de komut veren Ataya saldıran kişinin deliliğini ileri sürerek savuntusunu yapmakla başlamış yazıya. Daha sonra Başbakanın ‘Basit bir zabıta vakası’ deyişiyile açılan benzin istasyonundan aldığı benzinle hızla saldırıya giriyor gençliğe:

“... Hal böyle iken bazı gençlik teşekküllerine ne oluyor? Coşmuşlar, köpürmüşle.

- Gericilik hortladı. Diye beyannameler yayınlamışlar, hem de kanunlara aykırı olarak... Bu delikanlılar o deliden akıllı mıdır? Üstelik:

- Derslerimiz var. Diye kanunsuz yürüyüşe katılmayan akıllı gençleri bu delikanlılar yuhalamışlar. Yürüyüşün gayesi bir büstü kıran deliyi protesto imiş, deli protestodan ne anlar! Protestoya kalkanlar deliden daha akılsız görünmüyorlar mı?

- İzmir’deki deli bir büst kırmış, bu akılsız sapık gençler Türkiye’yi yıkmak yolundadırlar...” peki İzmir’dekine deli diyelim. Antalya ve Malatya’dakiler ne? Bunlar da mı deli kalemşor efendi? Sen gençliği gözü kör, kulağı sağır bir acuze mi sanırsın? Sen o yüce varlığı hiç mi hiç bilmezsin de böyle hafif alırsın ve kötek istiyorlar dersin? Haydi gel hodri meydan.

- Senin hafife aldığın o Türk gençliğiyle ağababaların on yıl gibi uzun bir sürede bile başa çıkamadılar. Sen ve senin gibi düşünen zavallılar böyle bir harekete girişecekleri zaman olacakları cevap en azından yeni bir 28 Nisan olacaktır. Bir insan böyle derin bir uykuda ancak öldüğü zaman bulunabilir. Ne uykudur seninki? Bak bahar geldi uyan uyan! Atatürk’ün heykeline saldırma eylemini ‘Bir zabıta vakası’, bu eylemi protesto eden Türk gençliğine de deli diyen bir zihniyet hiçbir zaman Atatürkçü olamaz. “... İzmir’deki deli bir büst kırmış diyerek olayı geçiştirmek isteyen, Atatürk’ün gençlerine ‘Akılsız ve sapık’ diyen kişinin, bu ulusun yaratıcısına olan bağlılığı ve sevgisinin ne denli olduğu gün gibi açıktır. Türk gençliğine yöneltilen bu iftiraların bir tekini olsun kanıtlayabildiler mi? ... Türk gençliği Atatürk’e saldıranları asla affetmeyecektir. Türk gençliğinin yolu, aydınlıktır. Bu yol Atatürkçülük yoludur. Bu

yoldan sapmak eğiliminde olan herkese her siyasal kümeye her zaman ve her yerde dur diyecek güçtedir”³⁸⁷.

Saldırıların giderek artması ve olayların büyümesi, mecliste süren uzun tartışmalar sonrasında 29 Mart 1951 tarih ve 5816 sayılı Atatürk’ü Koruma Kanunu çıkarılmıştı. Bu kanunla çıkarılan maddeler şunlardı:

“Madde 1: Atatürk’ün manevi varlığını tahkim veya tezyif yahut her ne suretle olursa olsun bu varlığa tecavüz edenler bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. Resim, heykel, büst gibi Atatürk’ü temsil eden eşyayı veya Atatürk hakkındaki sair eserleri tahkir veya tezyif maksadı ile bozan, kıran, kirleten veya her ne suretle olursa olsun bunlara tecavüzde bulunanlar hakkında da aynı ceza verilir.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik veya tahrik edenler asıl fail gibi cezalandırılır.

Madde 2: Birinci madde de yazılı suçlar iki veya daha fazla kişi tarafından toplu olarak veya umumi umuma açık mahallerde alenen yahut basım vasıtasıyla işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde arttırılır. Birinci maddenin birinci fıkrasında yazılı suçlar zor kullanılarak işlenir veya bu suretle işlenmesine teşebbüs olunursa verilecek ceza bir misli arttırılır.

Madde 3: Bu konuda yazılı suçlardan dolayı cumhuriyet Savcılıklarında reisen takibat yapılır”³⁸⁸.

Atatürk’ün anıt ve heykellerine karşı saldırılar cezayı yaptırımlara bağlanarak Atatürk’ün tamamen biçimsel yönüne sahip çıkılmaktaydı. Özündeysen Atatürkçülüğün hemen her alanında tahrip edilmesine çalışılmıştır. Batı sermayesinin koşulsuz davet edilmesi, Türk dilinin Arapça etkisinden kurtarılması çalışmalarına son verilmesi, dil devrimine karşı olanların desteklenmesi gibi davranışlar iktidarın gericiilere verdiği önemli tavizlerdi³⁸⁹. Devam eden gösteri ve eylemler sonrasında artan olaylara gençlik de sessiz kalmamıştır. Hükümet öğrenciler ve gençler üzerindeki baskıları arttırdıkça öğrenciler ve gençler muhalefet partilerine üye yazılarak tepkilerini göstermeye başlamışlardır. Bu tepkilerden birinde gençler bir gösteri yaparak şöyle bir açıklama yapmıştır:

³⁸⁷ Tahsin Sülükçü, “Gençliğe Kötek Ha!.. Ha, Ha, Ha...”, *Yön*, 29 Nisan 1966.

³⁸⁸ Sadık Eğilmez, *İnkılâplar ve Kanunlar*, y.y., İstanbul, 1963, s.103-104.

³⁸⁹ Cem Eroğlu, *DP Tarihi ve İdeolojisi*, İmge yay., Ankara, 1990, s.80-83.

*“Atatürk devrim ve ilkeleri aleyhine yapılacak her hareketle sonuna kadar mücadeleye devam edeceğiz. Aziz Atatürk, ebedi istirahatgahında rahat uyu! Aziz Kubilay, ruhun müsterih olsun, uğrunda şehit olduğun görevin devamı Türk gençliğinin idealidir”*³⁹⁰.

Atatürk'ün heykellerine yapılan saldırılar, temelde laiklik prensibini esas almakta, dolayısıyla Türk Devriminin tamamını hedef seçmektedirler. Ancak laik sisteme yapılan tüm bu saldırılara rağmen laiklik prensibi yıkılmamış, ayakta kalmayı başarabilmiştir. Ancak basında da Atatürk'e yönelik saldırılar yapılmaktaydı. Büyük Doğu Dergisi'nde Atatürk'e ve inkılâplarına karşı açıkça cephe alınmış ve bu konuda geniş yazılara yer verilmişti. 13 Mart 1959 tarihli Büyük Doğu Dergisi'nde; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Atatürk'ü ve onun tüm dünyayı şaşırtan devrimlerini küçük düşürücü bir makale yayınlanmış, Türk Devrimini ve onun yapıcısını inkâr eden bir üslup kullanılmıştı. Adı geçen dergide yayınlanan makalede; Türk Milleti'nin, Osmanlı İmparatorluğu devrinden başlayıp 1949 yılına kadar olan dönemin çöküş çizgisi ele alınmaktaydı. Buna göre; Türk Milleti, Viyana yenilgisiyle çöküş sürecine girmiş ve daha sonra batı taklitçiliğiyle açılan öz kök alakasızlığı çukuruna gömülerek Tanzimat ile birlikte bu çöküş süreci devam etmiştir. 1923-1949 yılları arasındaki Cumhuriyet dönemi de bu sürecin son halkasını oluşturmaktaydı³⁹¹. Böylece Cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğunun en geri döneminden daha gerideydi, Tanzimat'tan beri devam eden sahte inkılâplar arasında yer almalıydı. Bu sahte inkılâplar ve bunların türettiği sahte kahramanlar, ancak Büyük Doğu güneşinin altında nikaplarını düşüreceklerdir³⁹². Dergide yer alan yazı sonrasında gençlik olaya büyük bir tepki göstermiş ve konuyla ilgilide çeşitli açıklamalar yapmıştır. Milli Türk Talebe Birliği olayı protesto etmiş, yayınladığı bir bildiriyle de şu şekilde bir açıklamada bulunmuştur: *“Türk gençliği olarak, Bursa da birkaç yobazın halifeliği ihya hususundaki faaliyetlerini büyük bir nefret ve intikam hislerimizle öğrenmiş bulunuyoruz. Şuna katiyetle inanıyoruz ki, Büyük Atamızın önderliğinde yedisinden yetmişine kadar asil Türk milletinin kanları pahasına eseri olan ve becamızın teminatı bulunan inkılâplarımız aleyhindeki her teşebbüs doğduğu yerde boğulacaktır”*³⁹³. Basın camiasında da aşırı bir nefretle karşılanan bu olay yozlaştırılmış bir din duygusunun

³⁹⁰ Sadi Borak, *Atatürk, Gençlik ve Hürriyet*, Anıl yay., İstanbul, 1960, s.98.

³⁹¹ *Büyük Doğu*, 13 Mart 1959, No:2, s.2.

³⁹² “Cumhuriyetimize ve Atatürk'e Dil Uzatan Dergi Protesto Ediliyor”, *Ulus*, 18 Mart 1959.

³⁹³ “Gençliği İnfiali”, *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1957.

eseri olarak görülmüş ve bu hareketi gerçekleştiren görüş sahası sınırlı zihniyetin, geçmişteki örneklerin bir benzerini devam ettirdiği görüşü ağırlık kazanmıştır³⁹⁴. Büyük Doğu'nun Atatürk'ü ve Türk Devrimini hedef alan söz konusu yayınına tepkiler bu şekilde sürüp giderken; derginin sahibi Necip Fazıl Kısakürek Cumhuriyet Gazetesi'ne bir açıklama göndererek, Büyük Doğu'da neşredilen yazının kasıtlı olarak çarpıtıldığını iddia etmiştir³⁹⁵. Diğer yandan, Türkiye Milli Talebe Federasyonu ikinci Başkanı Erol Ünal bir demeç vererek, olayın şiddetle kınandığını bildirmiş, savcılar görevlerini yapmaya çağırıştır. Erol Ünal demecinde Büyük Doğu'nun 1946 yılından beri yaptığı devrim karşıtı yayınları sıraladıktan sonra, açıklamasını şu şekilde devam ettirmiştir: *"Yazının metninden anlaşıldığına göre, hedef cumhuriyettir ve bu devrin tarihi kahramanlarıdır. Bu devrin en büyük tarihi kahramanı ise Büyük Atatürk olduğuna göre dergi kendisini "Sahte Kahraman" olmakla itham etmek cüretinde bulunmuş olmaktadır. Kanaatimiz odur ki, bu yazının 142 ve Atatürk Kanunu'nun 22'nci maddeleri bölümüne girdiğini hatırlatıyor ve cumhuriyet Savcılarını vazifeye davet ediyoruz"*³⁹⁶. Gençlik yaşanan bu olaylardan sonra Taksim'de Atatürk anıtı önünde nöbetler tutmaya başlamış ve bunu devam ettirmiştir. Ancak bu davranış iktidar tarafından tepkiyle karşılanırsa da gençlik bu davranışından vazgeçmeyerek bunu sürdürmüştür.

Atatürk'ün heykellerine yönelik yapılan saldırılar konusunda basında yer alan bir haberde şunlar anlatılmaktadır:

"...Bir delinin Atatürk heykeline balta sallaması, Türk milletini tehlikeli bir kardeş kavgasına sürüklemek ve parçalamak için çalışan malum hareket ve akım için güzel bir fırsat olmuştur. Bu akımın her vesileden yararlandığı malumdur. Tarihi köklere bağlı nedenler yüzünden doğmuş fakirliğimizi ve sefaletimizi onlar mükemmel bir sömürme vasıtası yapmışlardır. İş adamlarına ve zenginlere, hükümete, Amerikalılara, ecnebi sermayesine karşı giriştikleri demagojik savaş, bu tarihi

³⁹⁴ M. Şekip Tunç, "Soysuzlaşan Bir Din Duygusu Karşısında", *Türk Yurdu*, No:269, 1957, s.884.

³⁹⁵ *Cumhuriyet*, 19 Mart 1959.

³⁹⁶ "Atatürk'le İnkılaplara Hücum Eden Büyük Doğu Dergisi Protesto Edildi", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1959.

İzmir Gençliği adına açıklamada bulunan Yurdal Milcan şunları söylemiştir: *"... Din maskesi altında milli tesadüümüzü yıkmaya çalışanlar iyi bilsinler ki uyanık Türk gençliği Atatürk inkılaplarının mümtaz bekçileridir. Bizler O'na O'nun inkılaplarına uzanacak her eli, her dili kökünden kesmeğe bütün mevcudiyetimizle and içtik. Bu kat'i kararımız bizim, Türk gençliğinin değişmez parolasıdır. Milli varlığımızı, gölgelemek yolundaki çeşitli ideoloji ve düşünceleri ve bu günlerde kendini göstermekten çekinmeyenlerin bu yıkıcı faaliyetlerini durdurmak için Türk gençliği olarak ilgili mercileri en ulvi vazifelerini ifaya davet ederiz".* Bkz. "Türkiye Milli Talebe Federasyonu Savcıcı Mahkemeye Veriyor", *Cumhuriyet*, 20 Mart 1959.

halimizden beslenmektedir... Bu iğrenç tecavüzlerin Türk milletini parçalamak ve rejimi yıkmak isteyenler tarafından tertiplenmiş veya teşvik görmüş olması bile akla gelebilir. İktidarın geri kuvvetlere ve akımlara cesaret verip vermediği de araştırılmalıdır. Doğrusu, estirilen heyecan havasına bakmadan ve işi gecikmeden iktidar ve Muhalefet olarak rejime bağlı siyasi partilerimizce, konunun ele alınması ve incelenerek aralarında sol veya sağ tehlikelerden rejimi koruyacak tedbirler üzerinde bir görüş birliğine ve anlaşmaya varılması kesin bir zarurettir”³⁹⁷. Gençliğin

Gençlik, olaylar karşısında sessiz kalmayarak çeşitli gösteriler yapmış ve basın açıklamalarıyla Atatürk devrimlerinin bekçileri olduklarını dile getirmiştir. DP iktidarı döneminde baş gösteren irtica olayları sonraki yıllarda da devam etmiş, Atatürk’e ve ilkelere yönelik eleştiriler devam etmiştir. AP döneminde de olayların devam etmesinden dolayı gençlik protestolarını arttırmış ve ulusal bir boyutta gösteri düzenlemiştir. Atatürk’e karşı yapılanları ve bağımlı bir politikanın yürütülmesinden duyulan rahatsızlığı Ata’ya şikâyet etmek için bir yürüyüş düzenlenmiştir. Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı’nı başlattığı Samsun’dan yola çıkılarak, 10 Kasım günü Ankara’ya varılacaktı. Cumhuriyet’in kurulduğu başkente ulaşp Anıtkabir’de saygı duruşunda bulunduktan sonra hükümet ve gerici çevreler Ata’ya şikâyet edilecekti.

Gençlik örgütleri başlatmış oldukları ikinci Milli Kurtuluş Savaşı’nda Mustafa Kemal’in yolunu izlediğini göstermek için bir araya gelerek büyük bir miting yapmaya çalışıyordu. ‘Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü’ne TMGT, DÖD, AÜTB, ODTÜÖB, TÖDMF, 27 Mayıs Devrim Derneği, HÜÖB, Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği, Âşıklar Derneği katılmıştır³⁹⁸. 30 Ekim 1968’de Samsun Atatürk Anıtının önünden başlayan yürüyüşte, yol boyunca il ve ilçelerde Mustafa Kemal’in idealleri anlatılmış, iktidar Ata’ya ve halka şikâyet edilmiştir. Gösteriler sırasında gençlik dağıttığı bildirilerle anlatmaya amacını çalışmıştır. Bildiride:

“Büyük Türk Milleti!

Atatürk için toplanalım!

Mustafa Kemal’in milli kurtuluş idealini yaşatmak için,

Mustafa Kemal Devrimine saldıran karanlık güçlere dur demek için,

Tam Bağımsız, Gerçekten Demokratik Türkiye İçin,

Gazi Mustafa Kemal’in Milli kurtuluşçu saflarında toplanalım!

³⁹⁷ “Atatürk Heykellerine Neden Saldırıyorlar?”, *Barış Dünyası*, C.5, S.48, 1966, s.262-263.

³⁹⁸ *Ekstra*, 2 Kasım 1968.

Yaşasın Türkiye! Yaşasın Yarının Bağımsız Türkiye'si İçin Mücadele” deniliyordu³⁹⁹.

10 Kasım günü Ankara’ya ulaşan gençler çeşitli engellemelerle karşılaşınca dağılmak zorunda kalmıştır. Ancak planlandığı gibi 10 Kasım günü Anıtkabir’e çıkılarak saygı duruşunda durulmuş ve iktidar Ata’ya şikâyet edilmiştir. Gençlik her ne şekilde olursa olsun devrimlerin ve Atatürkçü anlayışın hiçbir zaman değiştirilemeyeceğine ve bunların ortadan kaldırılamayacağına dair and içmiş ve bu konuda çeşitli açıklamalar yapmıştır. Özellikle DP döneminde verilen tavizlerin AP döneminde de sürmesi eleştirilerek bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Gençlik Ata’ya karşı yapılanların kabul edilemeyeceğini bildirmiş ve bununla mücadele etmek için her 10 Kasım’da mitingler yapmayı kararlaştırmıştır. Yapılan gösteriler ve dağıtılan bildiriler de halk tarafından desteklenmiştir. Ancak gençliğin yapmış olduğu gösteri ve yürüyüşler kimi çevrelerce de eleştirilmiştir. Gençlik yapılan bu eleştirilere yine Atatürk’ün devrimlerinden örnekler göstererek cevap vermiştir.

C-68 KUŞAĞININ FİKİR YAPISINDA TEK YOL ATATÜRKÇÜLÜK YOLU

Türkiye Cumhuriyetinin gerek var oluşunda gerekse çağdaş uygarlık düzeyine tüm toplum olarak ulaşabilmesinde gençlik en önde yer almıştır. Gençliğin toplum içerisinde yer aldığı bu konum onun Atatürkçü değerlerin ve devrim yapısının uğrayabileceği her türlü haksızlığa karşı toplum içerisinde önemli baskı gruplarından birisini oluşturmasını sağlamıştır. Türk toplum yapısı içerisinde Osmanlı döneminden sonra gençlik, yeniliğin ve devrimciliğin simgesini oluşturmaktaydı. Bu devrim düşüncesiyle amaçlanan, Türk toplumunu daha ileriye götürmek ve toplumun her yönüyle daha çağdaş bir yapıya kavuşmasını sağlayabilmektir. Cumhuriyet döneminde gençliğin benimsediği Atatürkçülük fikri gerçekleştirilmek istenen ilk hedef olmuştur⁴⁰⁰.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gençlik örgütleri, özellikle yüksek öğrenim gençliği, cumhuriyete, devrimlere ve Mustafa Kemal Atatürk’e sonsuz bağlıydı. Ülke içerisinde millici, ülke dışında ise Türk devletinin ve insanının haysiyetini, dünya

³⁹⁹ Ali Yıldırım, *a.g.e.*, s.220-221.

⁴⁰⁰ Mahmut Tezcan, *a.g.m.*, s.127-128.

devletleri arasında saygın yerini alıp bu saygınlığının korunması için üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Gençlik Atatürkçülük anlayışından vazgeçmeyen bir yapıyla cumhuriyetin her türlü yapısını kabul etmiş ve Atanın Türk toplumuna getirmiş olduğu demokratik yapı içerisinde çağdaşlaşma ve ilerleme düşüncesini sürekli kılmaya çalışmıştır. Ancak Atatürk'ün ölümünden sonra tarih aralığında cumhuriyete ve devrimlere yönelik eleştiriler de olmuştur. Gençlik bu eleştirilere bir yandan cevap verirken bir yandan da Atatürkçü yapının korunarak devam etmesi için elinden gelen her şeyi yapmıştır.

Toplum içerisinde değişen siyasi ortamla birlikte bazı çevrelerin desteğini alabilmek ve bunu sürekli kılabilmek için siyasi partiler Atatürkçülük anlayışından birçok taviz vermiş ancak bununla da yetinmeyerek bu anlayışın değişmesi içinde yoğun çaba sarf etmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte iktidarın Atatürkçü anlayıştan verdiği tavizler giderek artarken verilen tavizler sonrasında Atatürk'e yapılan hakaretlerde iktidar tarafından görmezden gelinmiştir. Atatürkçü anlayıştan uzaklaşan iktidarın yapmış olduklarına verilen tepkiler giderek artarken buna aşırı şiddet gösterense gençlik olmuştur. DP iktidarıyla başlayan tavizler AP ile devam ederken, Atatürkçü anlayıştan vazgeçilmemesi gerektiği gençlik tarafından sürekli dile getirilmiştir. Ancak iktidarın yaptıkları sonrasında ülkede geline nokta milli politikadan tavizler verilmesi bağımsızlığın giderek kaybedilmesine yol açmaktaydı. İktidarın Atatürkçü anlayıştan uzaklaşması, devrimin sürekliliğini sağlamaması ve dış politikada bağımlı bir tutum sergilemesiyle gençlik birçok protesto ve gösteri düzenlemiştir. Düzenlenen gösterilerde birçok bildiri dağıtılarak konuyla ilgili olarak gençliğin ne düşündüğü ve ne yapması gerektiği de topluma anlatılmaya çalışılmıştır.

Öğrenci Kuruluşlarının Bildirileri (1950 – 1970)							
	50-64	65	66	67	68	69	70
İç Politika Sorunları ve Atatürk Devrimlerinin Korunması	24	3	7	6	11	14	37
Uluslar Arası Sorunlar ve Kıbrıs	24	4	3	7	5	4	-
Gerici, Dini Eylemlerin Kınanması	16	25	15	17	32	28	204
Halkın Diğer Kesim İle İşbirliği Çağrısı	8	-	-	-	-	-	63
Öğrenci İşleri ve Öğrenci Kuruluşlarının Birleştirilmelerine İlişkin	4	3	4	-	-	-	-
Hükümet Politikasının Kınanması	-	20	26	38	47	61	282
Ekonomik Sorunlar	-	11	16	23	30	47	94
İdeolojik Konular - ABD Aleyhine Bildiriler	-	5	15	15	20	34	229

Kaynak: Prof. Dr. N. Abadan, *Türk Üniversite Öğrencileriyle Genç İşçilerin Siyasal Eğilimleri*, S.B.F. Dergisi C.26, S.1, Ankara, 1971, s.71.

Gençliğin dağıtmış olduğu bildirilerin büyük çoğunluğunu Atatürk ve devrimler konusu oluşturmaktadır. 1950-1964 yılları arasında dağıtılan 76 bildirinin 40 tanesini Atatürk devrimleri ve gerici, dini eylemlere yönelik bildiriler oluşturmaktadır. Bu bildirilerin 68 ve 69 yıllarında giderek arttığı da gözlenmektedir. Ancak artan gerici ve dini eylemlere karşın gençlik, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra da devrimlere sahip çıkmasını bilmiştir. Bu konuda 1963 yılında gençlik tarafından dağıtılan bir bildiride şunlara değinilmektedir:

“Atatürkçülüğün fiili bir davranışı olan 27 Mayısın 3. yıldönümünde Atatürk gençliği olarak, onun devrimlerine uzanacak kirli elleri bir kere daha kırmaya hazır ve Atatürkçü görüşün bir neticesi olan batılı anlamdaki gerçek demokrasinin tavizsiz gerçek savunucuları olduğumuzu Türk kamuoyuna arz ederiz.

Anayasa ve Hürriyet Bayramımızda siyasi partilerimizin kısır politik çekişmeleri bir yana iterek ulusal meselelerimizin çözülmesinde elbirliği ile çalışmalarını, milli kalkınmamızın gerçekleştirilmesinde iktidar ile muhalefetin aynı sorumlulukla davranması zaruretiyle inanıyor ve bu anlayışta birleşmelerini istiyoruz.

Tarihin her devresinde memleketin kötüye gittiği anda asıl görevini daima yerine getiren şerefli Türk silahlı kuvvetlerine olan inanç ve güvenimiz tamdır. Türk yüksek öğrenim gençliği olarak 27 Mayıs ruhuna inanıyor ve onun mahkûm ettiği zihniyeti lanetliyoruz.”⁴⁰¹.

Gençlik Atatürkçülük konusunda tavizler vermezken bu konuda gösterdiği mücadeleyi de haklı görmektedir. Göstermiş oldukları mücadelenin gerekli olduğunu çünkü cumhuriyetin ve devrimlerin kendilerine emanet edildiğini dile getirmekteydiler. Gençliğin devrimlere sahip çıkması gerektiği konusunda Ecevit de şöyle demektedir:

“...gerçeği zamanında sezen Atatürk, devrimciliği, sürekli devrimciliği, bir temel ilke edinmiştir. Devrimci kadroların tutuculaşması tehlikesine devrim ertesi uyuşukluk tehlikesine karşı da, kendinden sonra bile geçerli olacak bir çare düşünmüştür. Başka hiçbir ülkede bir devrimcinin o zamana kadar bulamadığı bu çareyi ilk kez, Atatürk bulmuştur... Bu çare, başlattığı, devrimleri ve kurduğu devleti gençliğe emanet etmek, devrimciliğin öncülüğünü gençliğe vermektir. Keza 1927’de Büyük Nutuk’un sonunda ve başka birçok yerde gençliğe bu görevi vermiştir... Neden gençliğe, sorusunun yanıtı olarak, çünkü toplumun en dinamik unsuru, tutuculuktan, gelenekçilikten en uzak unsuru, doğal olarak en devrimci unsuru gençliktir... Gençlik, hiçbir toplumda, kurulu düzene, kendisini tutuculaştıracak kadar, çıkar bağlarıyla bağlı değildir; daha doğrusu, toplumun, bu bağlardan en az etkilenen kesimidir... Gene Atatürk, doğmaların, tabuların, putların üstüne yürüyen bir önderdi. Gençlik de, özellikle çağımız gençliği de, doğmaların, tabuların, putların üstüne yürüyenlerin başında gelmektedir. Atatürk, gençlikteki bu eğilimi de fark ettiği içindir ki, devrimciliği gençliğe emanet etmiştir.”⁴⁰².

⁴⁰¹ Murat Tekin, a.g.e., s.192.

⁴⁰² Bülent Ecevit, “Atatürk’ün Gençliğe Verdiği Ödev”, *Demokrat İzmir*, 10 Kasım 1970.

Gençliğe göre bağımsızlık savaşının başladığı ilk günden itibaren Mustafa Kemal, gerek fikirleri gerekse yaptığı eylemlerle yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmanın yolunu açmıştır. Ulusal egemenliğin sağlanmasından sonra yapılan devrimler, yeni kurulan Cumhuriyeti çağdaş uygarlık seviyesine ulaştıran yegâne hareketler olmuştur. Bu süreçte Atatürk gençliği her zaman cumhuriyete sahip çıkan ve sahip çıkacak olan kuşaklar olarak görmekteydi. Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü gençlikten ayıramamamızın en büyük nedeni de Atatürk'ün bütün eylemlerini gençlikle birlikte yapmış olmasıdır. Atatürk geleceğin gençlik olduğunu çok iyi bildiğinden yapılanların gençlik için yapıldığına, yapanların da gençler olmasından dolayı büyük eserini de gençliğe emanet etmiştir. Bu konuda Falih Rıfkı Atay şöyle demektedir:

“Atatürk, gençliğin aşığı idi ve elden tutucusu idi. En genç yaşta bakanlar, onun devrinde iktidara geldiler. Bir gençte yetiştirme kabiliyeti görünce, onu bu vatanı kendi kadar büyütmek için bütün imkânlarını kullanırdı. Bütün ümidi gençlikte idi. Nutku'nun sonunda Türk Cumhuriyetini gençliğe emanet etmiştir. Son zamanlarda Hatay davası onun başlıca derdi idi. O yüzden uyumaz, hasta hasta uzun yolculuklara çıkar, milleti harbe sokmaksızın yabancılar elindeki bu Türk toprağını vatana katmak isterdi. Bir akşam umumi yerde rastladığı Fransız Büyükelçisine yine bu meseleyi açmıştı. Bir ara Beni üzüyorsunuz dedi. Türkçe söylemişti. Salonda bu sözü duyan bir genç ayağa kalkarak: ‘Atatürk, sen üzülme, arkanda biz varız’ diye bağırdı. Atatürk başını sesin geldiği yöne çevirdi, yüzünde bir sevgi açılışı vardı. Gözlerini gence ve arkadaşlarına dikerek: ‘Biliyorum çocuğum. Bunu bildiğim için böyle konuşuyorum’ dedi... Bir geçit töreninde, Cumhuriyet okullarından yetişen gençleri gördükten sonra, o akşam sofrada, cumhuriyetin düşebileceği tehlikelerden bahsedenlere: ‘Unutmayınız ki, Mustafa Kemaller yirmi yaşındadır’ demişti. O, her gençte kendini görürdü”⁴⁰³.

1946 yılından itibaren çok partili siyasal yaşama geçişle birlikte, siyasi iktidarı koruma kaygısıyla, ilk önce CHP ardından DP ve AP laiklikten ödünler vermeye başlamış; bir yandan da bu partiler giderek gençlikten kopmuştur. Türk toplumunda asırlardır süregelen; dini, istismar vasıtası yaparak siyasete alet etme geleneği çok partili yaşamla yeniden canlanma sürecine girmişti. Bu doğrultuda gerici çevrelerin ve dış politika da özellikle Amerika'nın desteğini kazanabilmek için Atatürkçü anlayıştan

---

⁴⁰³ Falih Rıfkı Atay, *Babamız Atatürk*, Doğan Kardeş yay., İstanbul, 1955, s.78-79.

uzaklaşmıştır⁴⁰⁴. Bu uzaklaşmalar din konusunda tavizler getirirken; bir yandan da Türkiye’de çok partili siyasal yaşama geçilmesi, laikliğin farklı bir şekilde yorumlanmasına yol açmıştır. Demokrasi ortamının sağladığı düşünce hürriyetine bağlı olarak din hürriyeti de geniş manada değerlendirilerek, laiklik kavramı daha liberal bir şekilde yorumlanmıştır. Demokrat Parti iktidarı ile yaşanmaya başlayan demokratik hayat inançlarını açıklama ve yaşamada büyük bir hoşgörü ortamı bulurken bu durumdan siyasi çıkar elde etmeye çalışan gelenekçi zümre de dini siyasete alet etmeye yönelik amaçlarını bir serbestlik ortamı içinde sürdürmüştür. Dinin tekrar siyasete alet edilmesiyle başlayan suiistimaller giderek artarken gerici çevrelerin de devrimlere saldırısı artmaktaydı. Gençlik artan bu olaylar karşısında sesini duyurmaktaydı. Gençlik protesto ve bildirimleri sadece ülke içerisinde sınırlı tutmamış, bu konuda yurt dışında da faaliyetler göstermiştir. Yurt dışında Atatürkçü anlayıştan kopulmaması gerektiği ve bu konuda ülke içerisinde yaşanan sıkıntıların ne olduğu konusunda da açıklamalar yapılmıştır. Bu konuda Fransız Bölgesi Türk Öğrencileri bir bildiri yayınlayarak şunları dile getirmiştir:

“Memleketi idare edenler gaflet, dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler, işte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen Türk İstiklal ve Cumhuriyetini kurtarmaktır.

Fransa bölgesi Türk Öğrencileri olan bizler yüklendiğimiz sorumlulukların en başta geleninin Atatürk devrimlerine karşı yapılacak her türlü yıkıcı davranışların yurdumuzu çağdaşlıktan alıkoyan gerici etkinlerin birliğimizce yakından izlenmesi olduğunu biliyoruz. Aklın dışında yurdumuzu yerinde saydıracak ya da geriye götürecek bu gibi durumlarda (bunların kökü nerde olursa olsun, ister işbaşındakilerden, ister belirli bir ya da birçok partiler ya da belirli bir çoğunluk tarafından olsun) onlara karşı çıkmak olduğunu; bunu kamu önünde yeri ve sırası geldikçe de belirtmemiz

---

⁴⁰⁴ CHP’nin adeta kimliğini değiştiren 7. Kurultayı 17 Kasım 1947’de yapılmıştır. CHP’nin programı ve ideolojisi devrimci olmaktan çıkarak daha mutedil bir hala gelmiştir. Sosyal meselelerde kurultay ortamının sağında bir konum almış, Köy Enstitüleri ve Halkevlerinin çalışma düzenleri değiştirilmiştir. Parti tüzüğünde değişiklik yapılmış, Cumhurbaşkanlığı ile parti genel başkanlığı ayrılmış, illerde valilerin CHP başkanı olmalarına son verilmiştir. Yapılan değişiklik ve alınan kararların önemli bir kısmı laiklik ve din eğitimi olmuştur. Parti programının laikliği tanımlayan maddesi değiştirilmiş, 1935’te kabul edilen programda, laiklik; “dini düşünceleri dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmak” olarak tanımlanıyorken, bu kurultayda siyaset kelimesi çıkartılarak kavram, “din ve devlet7dünya işlerinin birbirinden ayrı olması” koşuluna indirgenmiştir. Kısaca çok yönlü laiklik anlayışından vazgeçilerek, dini siyasete kapatan kapı aralanmış İslam’a karşı militan politikayı terk çizgisine girilmiştir. Türk ve din büyüklerinin türbelerinin ziyaretine açılması, ibadet ve ayinlerin serbestçe yapılması, haftada bir saatlik seçmeli din derslerinin ders programına konması, CHP’nin din eğitimine önem verdiğini belirten bir maddenin parti programına konması, yeniden İmam Hatip Okulları ile bir İlahiyat Fakültesi açılması için ilke kararı alınmıştır. Bkz. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye 4. Kitap (Birinci Bölüm)*, Bilgi yay., Ankara 1999, s.105-107.

gerektirdiğinde tam bir oy birliğiyle anlaşmıştık. Bugün seçim kampanyası sırasında yurdumuzda olup bitenlerle sıkı sıkıya ilgilenen kişiler olarak düşüncelerimizi açık olarak bildirmeye kendimizi zorunlu duyuyoruz:

Yıllar yılı bırakılmış ana sorunlarından hemen hiçbirine dokunulmamış, özellikle son yıllarda cumhuriyetimizden bu yana kazandığımız devrimci değerlerin yıkılıp yerine doğulu köhne, yurdumuz dilediğince at oynatabilmek için bir orta çağ karanlığında tutmayı yeğ gören bir yurt yönetimini yaşayan bizler için bugün Atatürk devrimlerinin anlamı her zamankinden daha büyük anlam taşır. Ama bugün ama yarın yıkılmazı kaçınılmaz olan bu rejimin ardından gelen devrimi yapanların yurt yönetimini en kısa süre içinde özgür seçimlerle iş başına geleceklere devretmeye kararlı olması, bu geçen bir buçuk yıl içinde Türkiye'nin ana sorunlarından en başta gelenlerine dokunmalarına imkân vermedi. Bu durumda, hükümeti halkoyuyla devralacakların ister istemez devrimci olmaları gerektiğini düşünüyoruz. Bu devrimci sözcüğünün geniş ve çeşitli anlamları üstünde burada açıklamalarda bulunmak bize düşmez. Bizim dilediğimiz, unutilan, unutulmak istenen, Atatürk devrimlerinin aynı ruhla, aynı canlılıkla yeniden iş başına geleceklerin ilkesi olmasıdır. Bu yurdumuz için yaşamakla yok olmak arasında bir seçimdir. Eğer gerçekten bu ülkenin ortaçağ karanlığında kalmasını istemiyorsak”⁴⁰⁵.

Gençlik Atatürkçülük konusundaki çalışmalarını aksatmadan sürdürürken, Atatürkçülüğün ne olduğu konusunda da çeşitli etkinlikler yaparak bu konuda toplumu bilgilendirmekteydi. Bu çalışmalar ve dağıtılan bildiriler o kadar fazlaydı ki açıklamalar ve bildiriler sadece Fransa ile sınırlı kalmamıştır. Gençlik katılmış olduğu 9. Uluslararası Öğrenci Konferansı'nda Atatürkçülükle ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Bu yıl dokuzuncusu İsviçre'nin Klos ters şehrinde yapılan Uluslar arası Öğrenci Konferansı, ilk defa 1950 yılında Türkiye ile (TMTF) beraber 21 ulusun katılımıyla Stocholm şehrinde toplanmıştır. Daha önce birçok ulusal birliğin üye olduğu ve halen çalışmalarına devam eden IUS (Uluslar Arası Öğrenci Birliği) nin politik bir hüviyete bürünmesi ve kominformun aleti haline gelmesi, bu yeni konferansın kurulmasında başlıca sebep olmuştur.

Hürriyet ve bağımsızlık meselelerinin ön planda görüşüldüğü bu son kongrede, büyük bir hürriyet mücadelesinden yeni çıkmış bir ulusun temsilcileri olarak gerçekten en büyük ilgiyi topladık. Kongrede, kuliste, yemekte, sohbette, kısaca her yerde, bizden

---

⁴⁰⁵ “Fransa Bölgesi Türk Öğrencilerin Bildirisi”, *Devrim Gençliği*, S.6, Kasım 1961, s.12.

*Türk Devrimini anlatmamız istendi. Ayrıca Türkiye olayları kongrede gündem konusu olarak yer aldı. Belirtmeye çalıştık ki, Türk genci, Atatürk ülku ve eserlerinin yakılmasına, çiğnenmesine asla müsamaha ve müsaade edemez. Bardağı taşıran son damla ne olursa olsun, ana sebebi işte bu noktada, Atatürk ülku ve prensiplerinin çiğnenmesinde aramak gerekir. Bu arada, Büyük Atatürk'ün Türk Gençliğine demecini de aynen okuyarak "Türk Genci kuvvet ve kudretini işte buradan almıştı, onun için başardı." ... Türkiye'de bugün vaziyete hâkim olan Atatürk ruhudur. O'nun güvenerek Cumhuriyeti teslim ettiğı genç Türk nesli, asker olarak, Üniversite talebesi olarak, gazeteci olarak, profesör, öğretmen, memur, işçi... Türkiye'ye bugün bu kuvvetler hâkimdir ve bütün dünya Türk idealinin hürriyetler ve haklar yolundan, demokrasi yolundan ayrılmayacağını bilmelidir. Size, bütün hür insanlara, Türkiye'den selamlar ve sevgiler getiriyoruz."*⁴⁰⁶.

Türk toplumunun ve özellikle gençliğin vermiş olduğu mücadele sürekli gündemde kalmış ve giderek iktidarı da sıkıştırmıştır. Atatürkçülük yolundan sapmalar ülkeyi çıkmaza sokarken; dış güçlerin giderek ülke içerisinde güçlenmesini de sağlamıştır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra her yönüyle bağımsız olan Türkiye, 1950'lerden sonra artık milli politikalardan vazgeçerken; iktidar ülkenin bağımsızlığına gölge düşüren anlaşmalar imzalıyordu. Geline süreçte gençliğin Atatürkçülük yolunda gösterdiği mücadele dolayısıyla iktidarla çatışması kaçınılmazdı. Ancak bu çatışma giderek sertleşirken gençlik, iktidarı ve iktidar yanlılarını Atatürkçülüğe düşman olarak ilan ediyordu. Bu konuda basında yer alan "Atatürkçülerin Sesi" başlıklı yazıda şöyle denmektedir:

"Kürsüdeki genç, konuşmasına şöyle devam etti:

Kara düşünce, yobaz zihniyet, Atatürk'ün Meclis kürsüsüne çıkacak kadar güçlenmiştir. Büyük öndere Bolşevik bozuntusu, cibiliyetsiz diyen bir zebunun hala Atatürk Meclisinde bulunduğunu, bu gücü kendisinde hissettiğini utanmadan, kahrolmadan söyleyemeyiz... Bu böyle sürmez, sürmeyecektir! Atatürk gençliği olarak karşı koymağa azimli ve kararlıyız. Atatürk idealini uygun modern Türk devletini esas mecrasına sokma savaşına bütün aydınları çağırıyorum! Milleti cahil bırakmakla saltanat sürmek isteyenler, Türk gençliğinin darbesini en kısa zamanda yiyeceklerdir. Bugün Türkiye'de çarpışan düşünce, Anadolu Kurtuluş Savaşı düşüncesi ile o zamanın hilafetçi düşüncesidir. Zihniyetler aynıdır. O halde, Atatürk'ün eserlerinin sahibi ve

---

⁴⁰⁶ "9. Uluslararası Öğrenci Konferansı", *Devrim Gençliği*, S.1, Kasım 1960, s.11-14.

bekçisi Türk gençliğinin, cumhuriyet düşüncesi üzerinde şekillenmeyen, büyük Türk devrimi ilke ve idealine uymayan her düşüncüyü yok etmek için bütün varlığıyla ortaya çıkması görevi icabıdır”.

Gencin kürsüye çıkmasıyla Şeref Tribününde başlayan tedirginlik ve telaş, bu sözlerden sonra iyice belirgin hale gelmişti. Suratı asılmış olan Başbakan Demirel, ‘Bu da ne?’ dercesine gözlerini Valiye dikmişti. Başbakanın bakışlarını üzerinde hisseden Vali Celalettin Coşkun ise yerinde duramıyor, sağa sola koşuyor, çaresizlik içinde kıvranıyordu. Şimdi ne olacaktı? Programı düzenleyen ve heyecanlı gence konuşma imkânı veren kendisiydi. Bu ‘fahiş hata’ dan sonra nasıl edecekti de kendisini Ankara Valiliğine getiren Başbakanın yüzüne bakabilecekti?

Şeref Tribünündeki telaş devam ederken, genç hatip, önündeki metni bir kenara iterek konuşmasına şöyle devam etti:

“Kurtuluş Savaşı başlangıcında bir Paşa, Gazi Mustafa Kemale şu soruları sormuş ve şu cevapları almıştır:

Ordumuz yok.

Kurulur!

Paramız yok.

Bulunur!

Düşmanın ordusu bizden kat kat üstün...

Yenilir!”

Genç hatip bir an sustu. Döndü, Şeref Tribününe baktı. Parmağıyla Şeref Tribününi göstererek:

“Yenilir arkadaşlar, yenilir!” dedi”⁴⁰⁷.

Gençliğin hem ülke içerisinde hem de ülke dışında Atatürkçülük yolunda olduğunu duyurması ve bu konuda yaptığı protestolar sadece ülke içerisinde değil, yurt dışında da yakından takip ediliyordu. Özellikle genç kuşağın iktidarla vermiş olduğu mücadele dış basında da takip ediliyor ve sürekli bu konuda haber yapılıyordu. Bu konuda Yön’de, Jeune Afrique Dergisi’nden, Julien Le Moyne’nin, “*Gençlik Kemalist midir?*” adlı bir yazısı yayınlanmaktaydı. Verilen haberde Türk gençliği hakkında şunlar yazmaktadır:

Ayrı örgütlerin varlığından ülke bir şey kazanıyor değildir. Son zamanlarda ve az sanayileşmiş Türkiye’de zihniyetlerin ve kumların gelişmesini güçlü biçimde

---

⁴⁰⁷ “Gençlik”, Akis, S.626, 28 Mayıs 1966.

etkileyecek bir işçi dünyası yoktur. Grev hakkı, ancak 1961 Anayasasında yer almıştır. Grev hakkı, uygulamada, birçok sınırlamalar, güçlük ve yanlışlıklara yol açmaktadır. Bu sebeple, “devrimci” ya da sadece “reformist” fikirler, hemen hemen tamamıyla aydınlardan gelmektedir. Aydınlar, geçmişte de, bugün de fikirlerini işçilere benimsetmekte güçlük çekmektedirler. Dünyın köylüleri olan işçiler, büyük çoğunluğu daha kötü şartlarda yaşayan köylü dünyasına nazaran şimdiden daha imtiyazlı durumdadır.

“Milletin zinde kuvvetlerinden biri” adı verilen gençlik çoğunluğunun rüyası, bir devrimdir. İçerde (mevcut parlamentonun hiç önem vermediği) köklü sosyal reformları yapmak, dış ilişkilerde de ülkeye çıkar sağlamadan milli egemenliği zedeleyen her şeyi değiştirmek, gençlik çoğunluğunun amacıdır.

Kendi arasında parçalanmış bulunan gençliğin dramlarından biri de budur. Ama işler, bu kadarla bitmemektedir.

Bağımsız Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan 4 kısımlık bir karikatür, gençliğin başka bir dramını göstermektedir. Karikatür, Türk gencinin ilkökul ile üniversite arasındaki gelişmesini anlatmaktadır. İlkokul hocası, çocuğa “Biz zeki bir milletiz” demektedir. Ortaokul hocası, “Biz çalışkan bir milletiz” görüşünü işlemektedir. Lise hocası, “Biz dünyaya bedeliz” buyurmaktadır. Ama bu fikirlerle yetişen genç, üniversiteye gelince, yaşlı profesörün “Türkiye, geri kalmış bir ülkedir” diye derse başlaması üzerine, kürsünün önünde yıkılmaktadır.

Bu durumda, gencin hocalarına ve kendisine güvenini yitirmesinin şaşılacak bir yanı yoktur. Bu kargaşalık içinde, aşikâr ki, bir tek değer sağlam kalmaktadır. O da Kemalizm’dir. Ama Kemalizm’in de tanımlanamamasıdır. Mustafa Kemal, fikirlerini, teorilerini açıklayan bir şey bırakmış değildir. Kemalizm 1918’den itibaren başlatılabilir. Fakat 20 yıl zarfında Mustafa Kemal, eylemle, önderlik etmekle, birçok şeyi düzeltmekle uğraşmıştır. Şüphesiz, birçok konuşmalar yapmıştır. Yalnız onun şu ya da bu sözlerini zorlamak boşunadır ve hatta tehlikelidir. Hele konuşmalarının muhtevassından ve o sözleri gerektiren olaydan ayrılarak soyut planda ele alınması, tamamen yanlıştır.

Bu konudaki son kavga, Ordu ile birlikte Atatürk devrimlerinin bekçiliğini yüklenen gençliği özellikle ilgilendirmektedir. Bursa’da bir camide bir gericilik olayının patlak vermesi üzerine 1933 yılının Mart ayında bir gece, Mustafa Kemal, bir kez daha, devrimlerin korunmasını gençliğe emanet ettiğini belirtmiştir. Devlet ve adalet görevini

yapamazsa, gençliğe, eyleme geçmeleri tavsiyesinde bulunmuştur. Birçok tanık, bu sözlerin gerçeğe uygunluğunu doğrulamaktadır. Hükümet Başkanı ise, Kasım ayında İzmir’de yaptığı bir konuşmada sistemli bir tahrik faaliyetine vesile edilen Bursa nutkunu şüphe ile karşılamıştır.

Ama bugünkü gençler adına konuşmaya yetkili olan kimdir?”⁴⁰⁸.

Dış basında yer alan yazılar da gençlikle iktidar arasında yaşananları açıkça gözler önüne sermekteydi. İktidarın Atatürkçülükten ve devrim anlayışından vermiş olduğu tavizler gençlik tarafından farklı bir boyut kazanıyor ve gençlik artık ‘Atatürkçülük Yolu’nda olduğunu dile getiriyordu. Her türlü Atatürkçülük anlayışına sonuna kadar sahip çıkacağını ve bunun için gereken tüm bedeli ödemeğe hazır olduğunu da dile getirmekteydi. Bu konuda yayınlanan bir bildiride şunlar anlatılmaktadır.

“O günün heyecanı bütün tazeliği ile içimizde, tıpkı o günkü gibi yek vücuduz. Birlik ve beraberliğimiz o günden bugüne hiçbir şey kaybetmedi. Bir milletin adı Türk Milleti ise, bu milletin hürriyet hakları çiğneniyorsa, bu milletin ve gençliğin kalbinde buram buram Atatürk kokuyorsa, bu milletin gençliği o asil kan ile meşbu ise elbette 29 Nisan olacaktı... Atatürk’ün cumhuriyeti bizlere emanet etmesinin manasını müdrikiz. Vatanperver insanlar müsterih olsunlar. İdrakimizden korkanlar olmuştur. Hatta fiilen telaş emareleri dahi göstermişlerdir... Büyük Türk milleti bizlere güveniniz, asil heyecanlarımız her türlü menfaat kaygısından uzak, daima doğru yolda tecelli etmiştir. Kalplerimizle taşıdığımız bu mukaddes heyecanımızdan hiçbir fedakârlık yapmamaya azimliyiz. Türk olmanın mutluluğu yanında Türk genci olmanın mutluluğunu da taşıyoruz.

Büyük Atatürk, sana inanıyoruz sana güveniyoruz”⁴⁰⁹.

Gençliğin dile getirdiği ‘Atatürkçülük Yolu’ büyük ses getirmiş ve gençlik bu konuda büyük bir azim ve kararlılık göstermiştir. Devrimlerin ve ilkelerin bekçiliğini yaptıklarını ve bu uğurda hiçbir şeyden korkmadığını dile getiren gençlik, bir yandan da ‘Atatürk Yolu’nun ne olduğu konusunda da geniş açıklamalar yapma gereği duymuştur. Basında yer alan “*Türk Gençliği Kimden Yanadır?*” başlıklı yazıda şöyle denmektedir.

---

⁴⁰⁸ Yön, 11 Ocak 1967.

⁴⁰⁹ Murat Tekin, a.g.e., s.172-173.

“Adalet Partisinin iktidara gelişiyle, Genel Başkan Süleyman Demirel’in gençlik ve basına yardım çağrısında bulunduğunu gazetelerde okudum. Türk gençliği denen bütünün bir parçası olarak kimden yana olabileceğimiz konusunda fikirlerimi belirtmek istiyorum. Türk gençliği, Atatürk ilke ve devrimlerini en iyi izleyecek olanlardan yanadır. Çünkü kendisi bu ilke ve devrimlerin beksidir. Fakat Atatürkçü yol nedir? Her şeyden önce bu kavramın üzerinde anlaşmak gerek.

1) Atatürk yolu antiemperyalist bir yoldur. Yani kayıtsız şartsız istiklal isteyen bir görüş. Türk milleti ve onun nderi Atatürk, bu anlayış inde canını dişine takmış ve ‘Ya istiklal, ya ölüm’ diyerek bir kurtuluş savaşı vermişti. Bu cennet vatanın bir karış toprağını vermemek her Trkn birleştiği bir nokta olmuştur. Ne acıdır ki, bugün 35 milyon metrekarelik Türk toprağı yabancılardan elindedir. Türk gençliği, bu durumu düzeltecek olanlardan yanadır.

2) Atatürk, imtiyazlı ve kontrolcu yabancı sermayenin karşısındaydı ve bu yzdeydi ki Kanuni devrinden beri süregelen kapitülasyonları kaldırmıştır. Fakat biz bugün torunlarımızın dahi grtlağına kadar borç inde doğacağı bir yabancı sermayecilik ortamı inde yaşıyoruz. Yabancı sermayeden, hiçbir imtiyaz tanımadan yararlanma bu memleketin çıkarlarına en uygun yoldur kanısındayım.

3) Atatürk halkıydı. Bugün politik bir slogan haline gelen ‘Köylü efendimizdir’ sözünün bir gerçek olduğunun anlaşılması ve aksiyon alanına geçiş. Yani köylünün yaşama şartlarını yükseltmek gerekir. Bu ancak Türkiye’deki feodalite sistemini yıkmakla, yani toprak reformu ile birlikte bir zirai reformu gerçekleştirmekle mümkündür.

4) Bağımsızlık. Atatürk ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ sözüyle genel bir barıştan yana olduğunu ifade etmiştir. Milletlerarası meselelerin üzümünde gerçekçi bir tutumun benimsenmesi kurtuluş savaşlarının desteklenmesi gerekir. Türk gençliği olarak böyle bir görüşten yana olanlarıyız. Birleşmiş Milletlerde parmağımızı kaldırırken hiçbir yabancı devletin gözünün ine bakmanın gereği yoktur.

5) Devletçilik. Atatürk, iktisadi meseleleri devletçi bir görüşle özümleyen bir devlet adamıydı. 25 yıllık bir özel teşebbüs denemesinin başarısızlığa uğramasından sonra memleketimizi ancak ve ancak devletçi bir sistemin kalkındırabileceği inancı hâkim olmuştur.

Sonuç olarak Atatürk gençliğinin ne Rusya, ne Amerika, ne de Komünist Çin vs. fakat yalnız ve yalnız Türkiye diyebilen ve asıl kuvvet olarak Türk halkının gücüne

inananlardan ve aynı zamanda iktisadi politik, kültürel ilişkileri bütün memleketlerle geliştirebilen bir iktidardan yana olabileceğini söylemek isterim”⁴¹⁰.

1970’li yıllara yaklaştıkça Türkiye’de kitlesel hareketlilik de giderek artmaktaydı. Sanayi sektörü ilk kez ciddi ve kapitalist bir bunalımla karşı karşıya kalmaktaydı. İlk kez, bir çoğunluk hükümeti, 1969 yılında büyük bir seçim zaferi kazanan Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi Hükümeti, 1970 yılı başında ve bütçe görüşmeleri nedeniyle kendi içinden parçalanıyor ve bunalım giderek artıyordu. Bununla birlikte Atatürkçülük anlayışından kopuşlar da gençlik tarafından şiddetle dile getirilmekte ve basında geniş olarak Atatürkçülük konusunda yazılar yer almaktaydı. Bu konuda Hikmet Bila’nın “*Mustafa Kemal Gibi*” başlıklı yazısında şöyle denilmekteydi.

“Tüm Halkçı Kemalist Devrimciler olarak görevimiz çok güç ve ciddidir. Gün, hesap verme günüdür... Gün, yanlış hatayı anlama günüdür.

Emperyalist canavarları dize getirdiğimizden yarım yüzyıl sonra, Ülkemiz içinde hala Cumhuriyet kavramından habersiz yurttaşımız varsa, Halkın oyu, egemen güçlerin ve ortaçağ kurumlarının güdümündeys;

Halkın saf dini inançları siyasete alet edilerek, her seçimde bir defa sandığa sokulup çıkarılıyorsa, Halk, çağdışı kurumların ve gerici zihniyetin elinde inim inim inliyorsa;

Halkın çoğunluğu okuma – yazma bilmiyor, doğruyu görmesi yararına olanı seçmesi önleniyor, Halkın demokrasi adına körebe oynatılıyorsa;

Halkın ürettiğini sömürgecinin tükettiği bir bozuk düzen vurguncunun, kapkaççının çıkarına işliyorsa, Halk, yadellerin çöpçülüğü için nafaka uğruna kuyruklara girmişse;

Halk, ortaçağ karanlığında, işsizliğin, yoksulluğun elinde çırpınıyorsa;

Çağdaşlaşma yolunda kalkınma sürecine girilememiş, Devlet kuruluşları özele peşkeş çekiliyor, Her mahallede bir milyoner, ülkede otuz beş milyon aç – susuz sefil varsa;

Laiklik ilkesi ayaklar altına alınmış, şariatçı özlem hala sosyal temeller bulabiliyor ve savunuluyorsa, Yurdun dört bir yanı kuran kursları, yobazlık yuvalarıyla doluyorsa, irtica yılanı hala hortlayabiliyorsa;

M. Kemal’in halk yararına kurduğu kurumlar, amaçlarından saptırılmış veya imkânsızlığın eline terk edilmiş, Milli servetlerimiz yabancı kumpanyaların elindeyse;

---

⁴¹⁰ Erdem Baykal, “Türk Gençliği Kimden Yanadır?”, *Yön*, 12 Kasım 1965.

M. Kemal devrimleri basit çıkarlar uğruna zedeleniyor, taviz veriliyorsa;

Bu devrimleri savunan ve koruyanların hayatları tehlikede, Yargıçların naşı yobazın iğrenç saldırısına uğruyor, Cumhuriyet yalnızca sandıksal kısır particilik çekişmesi sanılıyor ve O'nun özü zedeleniyor, Cumhuriyet sorumsuz çıkarıcılarca yalnız bayram diye bekleniyor ve bir nutuk günü sanılıyorsa;

Türk çocuğuna M. Kemal anlatılmıyor, öğretilmiyorsa, Türk Genci, işsiz – güçsüz, okulsuz sokaklara terk edilmişse, Büyük kentleri, gecekondu kışatmış, Halkın sesi hukuken ve fiilen kısıtlanmışsa, Ülkemiz sömürgeye açık pazarsa, onlara avuç açıyorsa;

Anayasa tutucu güçlerce tatbik edilmiyor, anayasacı güçler sindirilmeye çalışılıyorsa;

Bir insan ömrü içinde Cumhuriyetimiz yok olma tehlikeleriyle karşılaşmışsa Ve Türkiye hala geri bırakılmışlığın utancını taşıyan az gelişmiş bir ülke ise Yurt sathı ekonomik ve sosyal anarşi ile kana bulanmışsa;

Yabancı ideolojiler at koşturuyor ve iktidara sahip olanlar çıkarları icabı buna sorumsuzca göz yumuyorsa;

Emperyalist canavarların dize getirilmesinden yarım yüzyıl sonra “MANZARA-İ UMUMİYE” buysa; Cumhuriyet ve Atatürk Devrimi ciddi hadiselerle karşı karşıya bulunuyorsa Ve,

Gelecek hala gri ise; Tüm Halkçı Kemalist Devrimciler olarak görevimiz çok güç ve ciddidir. Gün, yanlış, hatayı anlama günüdür.

O halde Gerçek Atatürkçüler! O'nun huzurunda, bayram kan ağlasa da, emanetine sahip olabilmenin devrimci gururu ile haykırılım: Yüce Mustafa Kemal!

Sen kurtuluş ve devrim savaşını verirken, Cumhuriyeti düşmanları sana ne dedilerse, bugün bize onu diyorlar; sana ne yapmaya kalkıştırsa, onu yapıyorlar.

Büyük emirlerinin ve bitmeyen görevinin takipçileri olarak senini gibi savaşıyoruz ve senin gibi başaracağız.

Huzuruna riyakârlar, sahtekârlar, gaflet, dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunanlar da gelecek, sana, cihan şahit yalan söyleyeceklerdir. Doğruyu biliyor ve onurla söz veriyoruz:

Cumhuriyetimizin dayanağı Türk Halkının ruh ve vicdanındaki gerçek temayülü teneffüs ederek, Devrim Kanunlarını bütün kanunlardan yüce bilerek, inkılâbın hedefini kavramış halkçı devrimciler olarak, eserini, muhafazaya muktedir olacağız.

Devrimci ve Halkçı demokratik yöntemle, tam bağımsız, ulusal egemenlik ve çağdaş uygarlık hedefine “imtiyazsız, sınıfsız, birleşmiş bir kitle” olarak varacak, fertlerin saltanatına müsamaha etmeyeceğiz.

Cumhuriyet Eserin, yüreğimizin, mücadele azmimizin, inancımızın, canımızın ve kanımızın teminatındadır. Anlıyor ve biliyoruz ki:

Cumhuriyetçilik ve Devrimcilik, Cumhuriyet ve Devrimi senin gibi anlamaktır. Senin gibi savaşımdır. Senin gibi her hal ve şartta muzaffer olmaktır. Görev başında yıkılmaz Devrimciler olarak haykırıyoruz:

GERÇEK CUMHURİYETÇİLİK, KEMALİST HALKÇILIKTIR!...”⁴¹¹.

Yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen; gençlik hiçbir zaman Atatürkçülükten vazgeçmemiştir. 1950’den sonra artan dini, gerici hareketlerle birlikte iktidarın Atatürkçülükten kopuşu hızla artarken gençliğin de vermiş olduğu mücadele hızla artmıştır. Atatürkçülüğü tüm boyutlarıyla kabul eden ve bu yolda ilerlemek gerektiğini savunan gençlik için tek yol ‘Atatürkçülük Yolu’ olmuştur.

Cumhuriyet ve Atatürk devrimlerine karşı oluşan iç ve dış hareketlere önce gençlik cevap vermiştir. Musa Arırt bu konuyla ilgili şöyle demektedir: “Atatürk’ün reformlarını birbiri peşisıra gerçekleştirmeye çalıştığı Cumhuriyetin ilk on yılında hemen hemen hiçbir öğrenci hareketine rastlanmamıştır. Gençlik, rejimin ve Kemalist ilkelerin en ateşli savunucusu olmuştur”⁴¹². Gençlik de ilerlenecek yolu, Atatürk’ün açmış olduğu bu yenilik yolu olarak nitelendirmiş ve bunun takipçisi olmayı bir görev saymıştır. Atatürk’ten sonraki süreçte gençlik devrimlerin takipçisi olmuş ve devrimlere gelen eleştirilere yönelik olarak da tepki göstermiştir. Bunları bir bütün olarak değerlendirildiğimizde gençliği Atatürkçülükten ayrı düşünemeyiz. Bu konuda Bahri Savcı: “Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü gençlik kavramından ayırır iseniz, bir varlığı, bir değerler demetini, bir kurumu, asıl özünden ayırarak kavramaya uğraşma gibi bir soyutlamaya düşmüş olursunuz” der⁴¹³. Gençlik de Atatürkçülüğü soyut bir kavram olarak görmeden, onun ötesine geçerek çok derin anlam ve eylem ifade ettiğini fark ederek, Atatürkçülüğün çok geniş ve kapsamlı olduğunu kavramıştır. Gençliğin fikir yapısını oluşturan Atatürkçülük Yolu, Atatürk ilkeleri ve devrimlerinin bir bütün olduğu anlayışı, 68 kuşağının temel görüşü olmuştur. Atatürkçülüğün eylemleri ve

⁴¹¹ Hikmet Bila, “Mustafa Kemal Gibi”, *Adım*, S.46, 3 Temmuz 1972, s.19-20.

⁴¹² Musa Arırt, *Atatürk ve Gençlik*, Yüksek Öğrenim Gençliği Sosyal Yardımlaşma Derneği yay., No.1, Ankara, 1963, s.71.

⁴¹³ Bahri Savcı, “Atatürk ve Gençlik”, *Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yayınları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s.7.

düşünceleriyle bir bütünlük göstermesi, demokrasiyi, insan haklarını temel alması, toplumu birleştiren ve bütünlükten bir anlayış göstermesiyle gençliği bu konuda duyarlı hale getirmiş ve devrimlerin her şeye karşın korunması gerektiği anlayışını güçlendirmiştir. Mustafa Kemal gibi, çağdaşlaşabilmenin ve kalkınmanın sağlanabilmesi için Atatürkçülük yolundan gidilmesi gerektiğini gençlik anlamış ve bu konuda daha duyarlı olmuştur. Gençlik de Atatürkçülük yolunun ne olduğu konusunda farklı yorum ve değerlendirmelere fırsat vermeyecek kadar açık, olabildiğince herkes tarafından anlaşılabilir bir biçimde, Atatürkçü anlayışın ve Atatürkçülük yolunun ne olduğunu göstermiş olduğu protestolar ve yayınlamış olduğu bildirilerle duyurmaya çalışmıştır.

Atatürkçü düşünce, ilkelerin ve devrimlerin doğrultusunda Türk toplumuna gösterdiği yoldan toplumun ayrılmaması gerektiğini her zaman olduğu gibi ortaya koymaktadır. Her dönemde Türk toplumu için en akılcı yolun Atatürk'ün gösterdiği yol olduğu ülke dışında kanıtlanmış ve evrensel bir geçerlilik kazanmıştır. Bu geçerlilik cumhuriyetin ilk yıllarıyla başlayıp Atatürkçülük yoluyla da halen devam etmektedir.

D-68 KUŞAĞININ ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK İÇİN ÖNGÖRDÜKLERİ

1- Tam Bağımsızlığa Sahip Olma

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ideolojik amacı, demokratik ve bağımsız bir devlet düzeni kurarak 'muasır medeniyetler' seviyesine ulaşmak olmuştur. Bu iki ideoloji de 'Tam Bağımsızlığa Sahip Olmayı' zorunlu kılmıştır⁴¹⁴. Cumhuriyeti kuran devrimci kadro da tam bağımsızlığı Türkiye'nin yaşam prensibi haline getirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı'nda da ulaşılmak istenen temel hedef her alanda tam bağımsızlığı gerçekleştirebilmektir.

Mustafa Kemal Atatürk özgürlük ve bağımsızlığı Heyet-i Temsiliye başkanıyken önemsemekte ve şu cümlelerle dile getirmekteydi: *“Bizden öncekilerin yaptıkları yanlış işler yüzünden ulusumuz, sözde bağımsızdı, ama gerçekte bağımlı bulunuyordu. Şimdiye kadar Türkiye'yi uygarlık dünyasında kötü gösteren neler düşünülebilirse, bu yanlışlıktan doğuyor. Bu yanlışlığı sürdürmek yüzde yüz ülkenin ve ulusun bütün*

---

⁴¹⁴ Çetin Özek, *Türkiye'de Laiklik*, Baha Matbaası, İstanbul, 1962, s.107-108.

onurundan ve bütün yaşama yeteneğinden uzaklaşması sonucunu doğurabilir. Biz, yaşamak isteyen, onuruyla yaşamak isteyen bir ulusuz. Bir yanlışlığı sürdürmek yüzünden bu niteliklerden yoksun kalmaya katlanamayız. Bilgin, bilgisiz, bütün ulus bireyleri, hepsi... Bu gün bu nokta çevresinde toplanmış ve sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta tam bağımsızlığımızın sağlanması ve sürdürülmesidir.

“Tam bağımsızlık demek, elbette siyasa, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kültür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın birinde bağımsızlıktan yoksun, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir.

“Özgürlüğün de, eşitliğin de, adaletin de dayanak noktası ulusal egemenliktir”⁴¹⁵.

Atatürk için Türk toplum yaşamında siyasal bağımsızlığın yanı sıra ekonomik bağımsızlık da büyük bir önem taşır. Ancak ekonomik bağımsızlıkla kendi kaynaklarımızı ulusal yararlarımız doğrultusunda özgürce kullanabilir, ulusal kimliğimizi geliştirerek çağdaşlaşabilirdik⁴¹⁶.

Atatürkçülük tam bağımsızlığa sahip olmayı ister. Bu düşüncede devletin bağımsızlığı her yönden tam bağımsız olmayı öngörür. Atatürkçü düşünce sistemi, ülkenin tam bağımsızlığını öngörmekte ve bundan taviz vermemektedir. Ancak dünya devletleri ile eşit ve iyi ilişkiler içinde olarak karşılıklı yardımlaşmayı öngörür. Kurtuluş Savaşı’nda verilen mücadeleyle birlikte bağımsızlık kazanılmış ve ardından çağdaşlaşma yolunda hızla ilerleme sağlanmıştı. Köklü bir kalkınmanın ve çağdaşlaşmanın sağlanabilmesi için tam anlamıyla bağımsızlığın gerçekleştirilmesi gerektiğini iyi bilen Atatürk, bunu başarmış ve devrimlerini gerçekleştirmişti. Ancak bağımsızlık anlayışından zamanla tavizlerin verilmesi ve bu konuda önlemlerin alınmayışı Cumhuriyet’i bağımsız yapısından uzaklaştırırken Atatürkçü anlayıştan da giderek uzaklaşmaktaydı.

Çok partili hayata geçiş ve Demokratik Partinin iktidara gelmesiyle birlikte 1950’li yıllardan sonra hükümetin uygulamış olduğu ekonomik, sosyal ve siyasi politikalar, bir yandan sanayileşmenin hızlanmasını arttırırken bir yandan da kente göçü

⁴¹⁵ Ahmet Köklügiller, *Atatürk’ün İlkeleri ve Düşünceleri*, Kaya yay., Ankara, 1988, s.105-106.

⁴¹⁶ Özer Ozankaya, “Türk Rönesansı”, *Yazarlarımız Atatürk’ü Anlatıyor*, Uygur yay., İstanbul, 1981, s.156.

arttırmıştır. Ancak 1954'lü yıllardan itibaren iç politikalarda verilen tavizler ve ülke içerisinde hükümetin tavizlerine gösterilen tepkilerle birlikte, Kıbrıs sorununun yaşanması da iktidarı, sendikalara, basına, üniversiteye ve muhalefete karşı sert tedbirler almaya itmiştir⁴¹⁷. DP yönetiminin müdahaleleri sonrasında üniversitede yaşanan olaylar, hükümet ve siyasi partiler arasındaki tartışmalar da giderek artmıştır. İktidar ardı ardına tavizler verirken ülke her geçen gün bağımsızlık yapısından uzaklaşmakta ve özellikle de Amerika'ya büyük tavizler verilmekteydi. Bu durum ülke içerisinde tepki yarattığı gibi en büyük tepkiyi de üniversiteli gençlikten almıştır. Her gün basında bağımsızlık konusunda yazılar yazılmakta ve iktidar eleştirilmekteydi. Bu konuda Barış Dünyasında yapılan “Bağımsız Türkiye ve 2. Kurtuluş Savaşı” başlıklı açık oturumda şunlar aktarılmış:

“Geçen ay yaptığımız oturumda “Gençler neye ayaklanıyor?” konusu üzerinde durduk. Bu ayaklanmalarda üniversite reformu ve gençliğin kendi sorunlarından çok “Bağımsız Türkiye, emperyalizme hücum ve ikinci kurtuluş savaşı” gibi sloganlar kullanılıyor. Sosyalistlerimiz de bu temalarla mücadeleye girişmişlerdir. Şimdi biz bugünkü oturumumuzda gençler ve sosyalistlerin davalarında ne dereceye kadar haklı olduklarını, daha doğrusu haklı olup olmadıklarını ele alacağız... Gençler ve solcular, Atatürk zamanında Türkiye'nin tam bağımsızlığa kavuştuğu ve Atatürk'ün ecnebi sermayeyi yurda sokmadığı iddiasındadırlar. Bu konuda bir arkadaşımız aksi kanaattedir.

SOLCU AYDIN – Bağımsız Türkiye, emperyalizmle mücadele ve milli kurtuluş savaşı biz solcuların değil, Atatürk'ün davasıdır. Biz O'na dönmek, Atatürk'ün yolunda yürümek istiyoruz... Atatürk'ün zamanında Türkiye tam bağımsız bir memleketti. Emperyalizme karşıydı; sömürücü ecnebi sermayeye kapılarını kapamıştı. Amerika'nın uydusu olmamıştı. Şimdi bütün bunların hepsi olmuştur. Yani gidiş, Atatürk'ün yolundan sapmaktır. Bizim istediğimiz ise bu sapık yoldan ayrılmak ve Atatürk'ün yoluna dönmektir.

ÜNİVERSİTELİ GENÇ – Amerika 6. Filosu İstanbul, ya da İzmir limanına geldiği zaman bütün gençlerin tüyleri diken diken oluyor. Memleketimizin bir istilaya uğramış ve Amerika'nın uydusu durumuna düşmüş olduğunu bize hatırlatıyor. O zaman bizi Atatürk vazifeye çağırıyor. O'nun gençliğe hitabesi, Bursa Nutku kulaklarımızı çınlatıyor. Ne yaptığımızı bilemez hale geliyoruz. Sokaklarımızda Amerikalı

---

⁴¹⁷ Bozkurt Zakir Avşar, *Kitle İletişim Araçları ve Terör*, Kamer yay., İstanbul, 1992, s.40-41.

bahriyelerin dolaşmasına tahammül edemiyoruz... Yani Atatürk'ün milli kurtuluş dönemini, şimdi biz damarlarımızdaki asil kandan aldığımız enerjiyle sürdürüyoruz. Türkiye bir sömürge olmuştur. Emperyalist güçler ve onların içimizdeki aracıları memleketi sömürmektedirler. Milli Kurtuluş savaşı bu oldubittiye karşıdır. Amerika ve emperyalist güçler defolup gitmeli; bu sömürü düzeni kökünden yıkılmalı; kompradorlar, aracılar ortadan kalkmalı ve Türkiye Atatürk'ün zamanında olduğu gibi tam bağımsızlığa kavuşmalıdır”⁴¹⁸.

Basında yer alan haberler ve gençliğin dağıtmış olduğu bildirilerde sürekli Atatürkçü anlayıştan bahsedilirken bir yandan da Atatürkçü anlayışa duyulan özlem dile getirilmekteydi. Samsun'dan Ankara'ya Mustafa Kemal Atatürk yürüyüşü yapılırken, Atatürk heykelleri önünde nöbet tutulurken ve bağımsızlık haftası adıyla etkinlikler düzenlenirken gençlik Atatürk'ün bağımsızlıkla ilgili sözlerine yer veriyor, bir yandan da bu konudaki düşüncelerini dile getiriyordu⁴¹⁹. Gençliğin göstermiş olduğu tepkilere yönelik olarak Adım Dergisi'nde yer alan “Artık Söz Kemalist Devrimcilerindir” başlıklı yazıda şöyle denmektedir:

“...Türk Ulusu artık sağ ve sol yobazlara, Kemalist düşünceye inanan ordusunun desteği ile yaşama olanağı tanımayacaktır. Büyük kurtarıcımız Mustafa Kemal'in bize armağan ettiği temel prensiplere dönmenin zamanı çoktan gelmiştir. Karşı devrim uygulamalarıyla yarıda bırakılan ve yozlaştırılan Kemalist Devrimler artık tamamlanarak, çalışan halk kitlelerinin gerçek iktidarına ulaşacaktır. Türk ulusu ve kahraman Türk Ordusu bu konuda kararlıdır.

Türk Gençliği de Ulusun ve Ordunun verdiği bu karara “KEMALİST DEVRİMCİLER BİRLİĞİ”ni kurarak katılmaktadır. Kurucuları arasında: hukukçu, maliyeci, iktisatçı, gazeteci, işçi ve öğrenci gibi çeşitli alanlardan kişilerin bulunduğu bu örgüt sadece bir gençlik kuruluşu değil, Asker-sivil aydın, işçi-köylü, bürokratlar ve ulusal kalmış küçük burjuvaziye yöneliktir. Yukarıda sayılan sınıflardan ulusal niteliğini yitirmemiş herkes Kemalist Cephede birleşerek bütün bölücülere ve hem de sol cephede çok yönlü bir savaş vereceklerdir. Çeşitli nedenlerle parçalanan gençlik ulusal karakterdeki Cephede birleşerek, bir bütün halinde Atatürk'ün bıraktığı yerden hem emperyalizme hem de feodalizme karşı dinmek bilmeyen bir mücadele vererek tam

⁴¹⁸ “Bağımsız Türkiye ve 2. Kurtuluş Savaşı 71. Açık Oturum”, *Barış Dünyası*, C.9, S.94, Mart 1970.

⁴¹⁹ *Akşam*, 10 Kasım 1970; *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1970; *Milliyet*, 10 Kasım 1970.

bağımsızlık sağlanacak ve daha sonra Ata'nın gösterdiği hedeflere ulaşabilmek için bilimin ışığında hızla çağdaşlaşmaya girişilecektir.

Yeni kurulan “KEMALİST DEVRİMCİLER BİRLİĞİ” kurucuları Kemalist Türkiye'ye ulaşmak için saptadıkları düşüncelerini aşağıdaki gibi şu bildiri ile açıklamışlardır.

“YÜCE ULUSUMUZA

Biz tüm Kemalist Devrimciler bugünkü ortamda ve Cumhuriyet Devrimlerinin tarihsel doğrultusunda “KEMALİST DEVRİMCİLER BİRLİĞİ” adıyla örgütlenirken ülkemizin ‘manzara-i umumiyesini şöyle görüyoruz:

Yıllardan beri Mustafa Kemal'in ilkeleri ve devrim yasaları çiğnene çiğnene büyük devrimimiz tarihsel doğrultusundan saptırılmış ve bu yüzden nice uğraşlarla kazanılan tam bağımsızlığımız yitirilirken ulusça çağdaşlaşmamız da geri bırakılmıştır.

Çağ dışı koşullarla bir boğuşma ve didinmeden öteye gitmek sonucunu vermeyen bugünkü düzen içinde halkımızın tümünden yüzünün gülmesine olanak göremiyoruz. Ve biricik kurtuluşu bıraktığımız noktada Cumhuriyet Devrimlerine dönerek tam bir bütünlük içinde: işçisiyle, memuruyla, köylüsüyle, sivil-asker aydınıyla, çağın koşulları ve çağdaş bilimin ışığı altında Kemalist Devrim yolunun inançla izlenmesinde görüyoruz.

Kuşkusuz, böyle bir durumda bizlere düşen ilk görev, Atatürkçülük düşünce ve ilkelerini temel alan bir devrimci bütünlük yaratmaktır. Şimdiye değin reformculuk istekleriyle, Sosyal demokrasi yorumlamalarıyla ve çeşitli Sosyalist Devrim inançlarıyla kurtuluşa çare bulmak için büyük çabalar harcanmıştır. Bütün bu çabaların özünde, değişik amaçlarda olsa, Atatürk gerçeğine bağlı kalmanın zorunluluğu kendini göstermiştir ve göstermektedir. Bu zorunluluk tarihsel bir oluşumun ve toplum kurallarının doğal bir sonucu olarak ağırlığını duyurmaktadır. Açıkça görülmektedir ki, ülkemizde başlayıp tamamlanmamış olan KEMALİST DEVRİM; çağımızın ‘Mazlum milletleri’ için geçerli bir devrim yolu olduğu kadar, halkımız içinde izlenmesi ve sonuçlandırılması gereken gerçek bir toplumsal devrim yönü ve yoludur... Bizler, devrim diyalektiği ve devrim sürecine bağlı kalarak Cumhuriyet devrimlerini tarihsel doğrultusu yönünde hedeflerine ulaştırmak için dinamik bilimsel anlam ve kavram taşıyan KEMALİST DEVRİM’İ izlenecek en belirgin ve ulusçu bir yol olarak görüyoruz.

Ve yine inanıyoruz ki, Büyük Türk Devrimi düşüncesinin yeterince ortaya konulmayışının sonucu, çabaları dağılmış olan Mustafa Kemal gençliği bu yolda

bütünleşecek, önderinden aldığı hızla ve tam bir zindellikle, devrimci oluşuma ağırlığını koyacaktır. “YAŞASIN YARININ TAM BAĞIMSIZ, ÇAĞDAŞLAŞMIŞ KEMALİST TÜRKİYESİ”.

Gönülleri Atatürkçülük ülküsüyle dolu, yolları Kemalist Devrim yolu olan Birlik kurucularının bu yerinde ve gerçekçi düşüncelerine katılmamak elde değil. “Atatürkçüğüm, Kemalistim” diyen herkesin yapması gereken ilk iş Kemalist Devrimciler Birliğinin saflarına katılarak, onun bütün çalışmalarını desteklemektir. Artık söz Kemalist Devrimcilerin olacaktır”⁴²⁰.

Gençlik bağımsızlık konusunda üzerine düşün görevi yapmakta kararlı olduğunu ve bunu yaparken de hiçbir şeyden kaçınmayacağını da açıkça dile getirmekteydi. Gençliğin üzerine düşen görevler ve bunu yerine getirmesinde karşılaşılabileceği güçlüklerin ne olduğu konusunda İlhan Selçuk “Birinci Vazife” başlıklı yazısında şöyle demektedir:

“Gençlik ancak güçlü bir baskı grubu halinde sömürgeciliğe karşı çıktığı, Anayasa teminatlarının bükülmez hazır kuvveti gibi görüldüğü, yerinde ve anında zulümlere karşı koyduğu zaman memleketin içinde sesini duyurabilir.

Üniversite gençliği düinden bugüne gelen ve yarına uzanan oluş içinde Türkiye’nin bağımsızlık mücadelesindeki tarihi şuurunu iyi değerlendirmelidir. Milli Kurtuluş Savaşının kesin belgelerine ve hele Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi gibi bir belgeye sırt çeviren gençler gerçek dışına düşmüşlerdir”⁴²¹.

Gençlik iktidarın uyguladığı politikalarla dışa bağımlılığın giderek arttığına dikkat çekmekte ve bunun da temel sebebinin Atatürkçülükten uzak bir iktidar anlayışının olmasından kaynaklandığını söylemekteydi. Atatürkçülüğün öngördüğü bağımsızlık anlayışı konusunda gereken önemin kavranılamamış olması, geriye doğru adımlar atıldığından dolayı da giderek Türk ekonomisinin dışa olan bağılılığının yeniden arttığı, Türkiye’de yabancı sömürsünün yeniden hortladığı gençlik tarafından yürüyüşlerde dağıtılan bildirilerle dile getirilmekteydi. Kurtuluş Savaşı ile kazanılan bağımsızlığın uygulanan politikalarla tekrar kaybedildiği ve kaldırılan kapitülasyonların değişik biçim ve ölçülerde yeniden belirmeğe başladığı açıklanmaktaydı. Gençliğe göre Atatürk’ün, Türk halkıyla birlikte yaptığı en büyük devrimlerden biri, Türkiye’nin bağımsızlığının sağlanmasıydı. Ancak ekonomide gerekli reformlar yapılmadıkça,

⁴²⁰ “Artık Söz Kemalist Devrimcilerindir”, *Adım*, S.33, Mayıs 1971, s.11-12.

⁴²¹ İlhan Selçuk, “Birinci Vazife”, *Yön*, 17 Şubat 1967.

bağımsızlığa da süreklilik kazandırılmayacağı, siyasal bağımsızlığın gereği olan ekonomik bağımsızlığın da bundan dolayı korunamayacağı giderek anlaşılmaktaydı. 1954'te yabancı sermayeye, özellikle yabancı petrol ve maden ortaklıklarına verilen imtiyazlar, bu geriye doğru gidişi daha da hızlandırmıştı. Demek ki, Atatürk'ün bağımsızlık devrimine gerçeklik ve süreklilik kazandırabilmek için, Türkiye'yi ekonomik olarak dışa bağılıktan, Türkiye'nin öz kaynaklarını yabancı sömürsünden kurtaracak yeni tedbirler, yeni devrimler gereklidir⁴²². Bu devrimler de ancak ve ancak Atatürkçülük anlayışının sürdürülmesiyle sağlanabilir.

Gelinen süreçte Atatürkçülükten uzak bir siyasetin izlenmesiyle nelerin kaybedildiği ve bu kaybedilenlerin nelere yol açtığı basında sıkça yer alsa da gençlik bağımsızlık konusunda verilen tavizlere tepkilerini giderek arttırmaktaydı. Sık sık ziyarete gelen 6. Filoyu protestolar ve düzenlenen mitinglerden sonra bir yandan da artık basında bu konuda ağır yazılar da kaleme alınmaktaydı. Demokrat İzmir'de yer alan “Yüzünüz Kızarmayacak mı?” başlıklı yazıda bağımsızlıkla ilgili olarak şunlara yer verilmiştir:

“Önümde Atatürk'le ilgili bir yığın kitap duruyor... Gelişi güzel açıyorum sayfaları... Her sayfada biraz daha kinleniyorum bugünkü yöneticilere. O'nun sağlığında neredeymişiz, şimdi nerelerdeyiz?”

Atatürk'ü ve onun eserlerini yıkmak, yozlaştırmak için ne güzel çalışılmış? Nasıl da planlı, hareket edilmiş?... Atatürk'ün verdiği bu ölçüye göre bağımsız mıyız biz? Kimlerdir bizi Atatürk'ten sonra, her yönümüzle bağımlı kılanlar? Şimdi yüzleri kızarmayacak mı?... Atatürk böyle diyor ama, 1970 yılının Türkiye'sinde gerçek ne âlemde acaba? Petrollerimiz, bakır yataklarımız, krom cevherimiz hangi ellerde? Atatürk, yabancı sermayeye karşı mı? Asla!... Ama nasıl bir yabancı sermayeye, onu öğrenelim:

“Bizim memleketimiz geniştir, çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Bina enaleyh kanunlarımıza riayetkâr olmak şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız...” Çok doğru ve çok güzel söylüyorsun ama Mustafa Kemal, yaptılar... Hem de senin adını dillerine tesbih ederek yaptılar... Vicdanları sızlamadan, yüzleri kızarmadan yaptılar. Bir de yazımızın başlığında saf saf soruyoruz “Yüzünüz kızarmayacak mı?” diye soruyoruz!.. Boşuna yapmışsın Kurtuluş

---

⁴²² Murat Tekin, a.g.e., s.204.

Savaşını Atatürk!.. O kadar şehidin kanı boş yere akmış!.. Neden mi? Yine senin ağzından verelim cevabını:

Çünkü “... Aziz vatanın bütün kaleleri zaptetilmiş, bütün tersanelerine girilmiş” de ondan!..

“Gaflet, dalalet ve hıyanet” bütün afaki sarmış da ondan!.. Senin adını anmaya yüzümüz yok Atatürk!.. Eserine sahip çıkamadığımız için utanıyoruz!..”⁴²³.

Gençlik, Atatürk’ün eserine sahip çıkmada kendini sorumlu hissederken, bağımsızlığın kaybedilmesinden dolayı da kendini suçlu görmektedir. Gelinek noktada bağımsızlığa giden yolun yeniden çizilebilmesi için Atatürkçü düşüncenin öngördüğü Türkiye Cumhuriyeti’nin

- Milli
- Tam Bağımsız
- Milli Egemenliği Kullanan
- Çağdaşlaşmayı hedefleyen bir devlet olma yolunda yeniden devrimci bir yapıya kavuşması için gençlik yoğun bir mücadele vermiştir. Gençler verdikleri mücadeleyle Atatürkçülük yolunda emin adımlarla ilerleyen, tam bağımsız Türkiye’ye kavuşmanın gayreti içerisinde girmişlerdir.

2 – Ulusal İradeye Dayanma

Atatürk’e göre çağdaş toplumda devlet anlayışı; ulusal devlet, tam bağımsızlık ve ulusal egemenlik ilkelerine dayanmalıdır⁴²⁴. Toplumun çağdaşlaşması ve daha da ilerleyebilmesi için çağa ayak uydurabilmesi gerekir. Çağın gerisinde kalan toplumlar, çağdaşlaşma olgusundan uzak kaldığı gibi ulusal iradede de giderek uzaklaşmaya mahkûmdur. Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen çağdaşlaşma atılımı Türkiye Cumhuriyeti’ni her türlü doğmalardan ve baskılardan kurtararak gelişen çağa ayak uydurmaktaydı. Bu doğma ve baskılardan kurtulmanın ön koşulu da egemenliğin kaynağını ulusal iradeye dayandırmaktır.

Egemenliğin kaynağının ulusa ait olmasının en doğal sonucu laik düzendir. Laik düzende egemenliğin kaynağı, herhangi bir dini ya da kişisel veya grupsal bir doğmanın

⁴²³ Taçalan, “Yüzünüz Kızarmayacak Mı?”, *Demokrat İzmir*, 10 Kasım 1970.

⁴²⁴ Ergun Özbudun, “Atatürk ve Devlet Hayatı”, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II*, YÖK yay., Ankara, 1986, s.39-40.

dışında tutulur. Türkiye Cumhuriyeti'nin halk egemenliğine dayanmasının doğal bir sonucu olarak laik siyasi yapı oluşmuştur. Mustafa Kemal egemenliğin kaynağını kişisel ve dinsel dayanakların elinden alarak, gerçek sahibine vermiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sahip olduğu nitelikleri de belirlemiştir.

Atatürk için her başarı ancak ulusal egemenlik ilkesiyle sağlanabilir. 1923 yılında yaptığı konuşmada *“Süngü ile silahla, kanla istihlal ettiğimiz zaferden sonra, irfan, ilim, fen, iktisadiyat gibi sahalarda muzaffer olmak için çalışacağız. Milleti refah ve ikbale götüreceğ bu sahalarda emniyetle, muvaffakiyetle yürüyebilmek ise, yalnız bir şartla mütevakıftır. Bu şart bulunmazsa o sahalarda muvaffakiyetimiz imkânsızdır. Bu şart şudur: Milletin doğrudan doğruya kendi hâkimiyetine kendinin sahip olmasıdır”*⁴²⁵ derken, ulusal egemenliğin çağdaşlaşmanın vazgeçilmez ilkelerinden biri olduğunu vurgulamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen devrimler ve ardından uygulanan siyasi politikalarla egemenlik kesin olarak halka verilmiş ve ulusal iradenin kesinlikle uygulandığı ve bu konuda tavizlerin verilmediği bir rejim Türk toplumuna kazandırılmıştır. Ancak zamanla devrimlerin gerçekleştirilmesine verilen tepkiler Atatürk'ün ölümünden sonra daha da artmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte daha çok demokrasi, daha çok özgürlük söylemleri arasında irticaya karşı hoşgörü ve gerici çevreye karşı sessiz bir politika izlenmiştir. DP iktidarının açık söylemleri, devrimleri tutan ve tutmayan diye ikiye ayırması ve dinde daha çok özgürlük uygulamalarıyla rejime karşı yeniden boy gösteren gerici çevrelerin uygulamalarına gençlik tarafından büyük tepki gösterilmiştir. Dini çevrelerin rejime karşı tutumları ve DP iktidarının daha çok oy isteği, egemenlik anlayışında bir takım yeni uygulamaların yaşanmasına yol açmıştır. İktidara karşı tepki gösteren gençlik, muhalefet ve basına yönelik olarak sert tedbirlerin alınması, demokrasiye yönelik bir tehdit oluşturmaktaydı. Halk için iktidara geldiğini söyleyen DP yöneticileri, ulusal iradeyi görmezden gelerek demokratik uygulamalar dışında bir politika izlemiştir. Ulusal egemenliği demokratik bir yapıda Türk toplumuna kazandıran Atatürk'ün nerdeyse her türlü yeniliği ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve egemenliği tehlikeye sokabilecek dini konularda yeniden tavizler giderek artmıştır. Arttan bu tavizlerle devrimlere yönelik oluşan tehditlere gençlik tepki göstermiş ve Atatürkçü anlayışı sonuna kadar savunmuştur. Atatürk'ün Türk insanına

---

⁴²⁵ Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, TTK Yayınları, Ankara, 1952, s.135.

kazandırdığı ulusal egemenliğin önemiyle ilgili olarak Akis Dergisi'nde yer alan bir yazıda şunlar aktarılmıştır:

“Halkçı düzen halkın yararına işleyen ve halkın denetimi altında olan düzendir. Böyle bir düzende insanın insanı sömürmesi söz konusu olamaz halk daimi ve sıkı bir siyasal katılma içinde olduğundan devlet yönetiminin halkın zararına çalışması imkânsızdır. Sosyal devlet tam anlamı ile halkçı bir düzen içinde gerçekleşebilir. Devlet halka karşı değil, halka yabancı değil fakat halkla özdeşleşmiş bir durumdadır.

Türk halkının kurtarıcısı büyük Atatürk'ün de devrimci anlayışının en başında halkçılık ilkesi yer almaktadır. O halka inanmadan halkın güvenini ve sevgisini kazanmadan, onunla birlik ve beraberlik sağlanmadan hiçbir devrimin olumlu girişim yapamayacağını savunurdu. Özellikle Atatürk Türk halkının kendi özlemlerini iyi anlayabilen kendi sorunlarına sahip çıkabilen halkçı aydınlara sahip çıkacağını bilirdi. Atatürk'ün halkçılığı kendi söylediği şu cümlelerde apaçık ortadadır. “Türk milletinin gösterdiği harikaların yaptığı siyasi ve içtimai inkılâpların sahibi hakikisi kendisidir. Milletimizde bu istidat ve tekâmül olmasaydı onu yaratmağa hiçbir kuvvet ve kudret kifayet etmezdi”.

Halk için halkla beraber yapılabilen tek devrim demokratik halk devrimidir. Barışçı ve halkçı demokratik devrim ancak halkla beraber, ona inanarak ve onu sayarak yapılabilir. Demokratik rejimin sağladığı halka yaklaşılabilmek olanaklarını gerektiği gibi değerlendirerek, halka sevgi ve saygı ile yönelen halktan yana olabilen halkçıların, halkla aynı cephede ve el ele yapamayacakları girişim ve devrim yoktur. Yeter ki halkın büyüklüğü anlaşılabilsin ve halkın gücü değerlendirilsin”⁴²⁶.

Ulusal egemenliğin Türk halkı için ne kadar önemli olduğu ve bunun nasıl kazanıldığı konusunda kaleme alınanlar dışında, egemenliğin ulusa ait olması gerekirken; iktidarın ve bazı çevrelerin bunu kendi çıkarlarına kullanması konusunda da yazılar kaleme alınmıştır. Bu konuda Mümtaz Soysal “Devrimcinin Halkçılığı” başlıklı yazıda şöyle demektedir:

“Atatürk bir son değil başlangıçtır. Halkçılığını bıraktığı yerden alıp tamamlamak gerek. Gecikmeler, yanlış yollara sapmalar başlangıçtaki sezginin doğruluğunu ve büyüklüğünü azaltamaz. Atatürk devrimleri, halkçılığı tabii sonuçlarına götürmek için gerekli araçları vermiştir. Türk toplumu geleneksel bir toplum olmaktan

---

⁴²⁶ Akis, C.XXXVII, S.661, 11 Mart 1967.

çıkmakta, yeni devrimlere imkân veren akılcı tutum Atatürkçü kuşaklar arasında gittikçe yayılmaktadır.

Bundan sonraki her devrimci atılış amacını ve bu amaca göre yanına alacağı ortakları iyi seçmelidir. Halkçı olduklarını söyleyenler, gerçekten halktan yana olduklarını gösteren ve kitleleri kendilerine yaklaştıracak olan köklü adımları mutlaka hemen atmak zorundadırlar... Türkiye'nin toplum manzarası Atatürk'ten bu yana hayli berraklaşmış, cepheler az çok belli olmuştur. Artık, halkçılığı gerçekleştirme yolunda eski yanlışlıkları tekrarlamak için sebep kalmamıştır”⁴²⁷.

Uygulanan politikalarla ilerleme sağlanması gerekirken; ulus olarak daha da geriye doğru gidildiğinden gençlik kaygı duymaktadır. Gençlik iktidarı Atatürkçü anlayıştan uzaklaşmakla suçlarken, uygulanan politikalarda sadece Atatürkçü anlayıştan uzaklaşmadığı gibi Atatürkçü anlayışa yönelik saldırılar da yapıldığını dile getirmiştir. Gençlik, Atatürk'ün onca zorluk içerisinde kurtuluş savaşını ve ulusal bağımsızlığı nasıl gerçekleştirdiğini bildiklerini ve bu zorluklardan sonra elde edilen ulusal iradeyi çok iyi önemseyerek bu konuda tepkilerini ortaya koymuşlardır. Ulusal iradeye yönelik gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşılık onlara dur diyeceklerine yönelik de ant içmişlerdir.

3- Devrimci Olma

Kurtuluş savaşının kazanılmasının ardından bağımsızlığın gerçekleştirilmesiyle toplumun her alanda muasır medeniyetler seviyesine ulaşması için birçok yenilik yapılmıştır. Bu yönde atılan her adım ve yapılan her yenilik Atatürk'ün devrimcilik ilkesiyle gerçekleştirilmiştir. Devrimcilikle bozulan ve eskiyen kurumların daha işlevsel bir yapıya kavuşturulması sağlanmıştır. Ülke böylece durağan bir yapıda kalmayacak ve daha da ileri bir düzeye ulaşacaktı. Çünkü devrimcilikle beraber hiçbir şeyde durağanlık yaşanmayacak ve toplum bütün olarak çağdaşlaşma yolunda emin adımlarla ilerleyecekti.

Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte çağdaşlaşma yolunda adımlar atılmış ve istenilen başarıya Atatürk önderliğinde daha kısa sürede ulaşılmıştır. Atatürk toplumu çağın gerisinde bırakan ve ilerlemeyi engelleyen her şeye karşı devrimcilik anlayışını

---

⁴²⁷ Mümtaz Soysal, “Devrimcinin Halkçılığı”, *Yön*, 7 Ekim 1962.

uygulayarak ülke içerisinde bir yandan ikililikleri ortadan kaldırıyor bir yandan da Batılı anlamda modernleşmeyi sağlıyordu.

Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen devrimler ne yazık ki Atatürk'ün ölümünden sonra devam ettirilememiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte ülkede kısa süren ilerlemenin ardından dışa bağımlılığın artması ve devrim yapısının kesintiye uğraması ülkede kalkınmayı da yavaşlatmıştır. Özellikle dış politikada bağımsızlık anlayışından uzak bir siyasetin izlenmesi ülkeyi giderek çıkmaza sokarken, gidilen yolda Atatürkçü anlayıştan da giderek uzaklaşmıştır. Devrimin durağan yapıyı ortadan kaldırması ve yeniliği sürekli kılması gerekirken, var olan devrim yapısı giderek yavaşlamış ve ardından neredeyse ortadan kalkmıştır.

İktidarın uygulamış olduğu politika ve devrim anlayışı konusunda Bülent Ecevit, “Atatürk’ün Gençliğe Verdiği Ödev” başlıklı yazısında şunlara değinmiştir:

“Atatürk devrimciliğinin sürekli olması gerektiğini gösteren; Atatürk’ün çizdiği doğrultuda, Atatürk’ün benimsediği ilkelere dayanan yeni devrimler yapılmazsa, Atatürk ülküsüne erişilemeyeceğini, Türkiye’nin çağdaş uygarlık düzeyi üstüne çıkarılmayacağını; onun, kendi sağlığında yapılmış somut devrimlerin bile kökleşip korunamayacağını ortaya koyan örnekler daha da çoğaltılabilir.

İşte bu gerçeği zamanında sezen Atatürk, devrimciliği, sürekli devrimciliği, bir temel ilke edinmiştir. Devrimci kadroların tutuculaşması tehlikesine, devrim ertesi uyuşukluk tehlikesine karşı da, kendinden sonra bile geçerli olacak bir çare düşünmüştür. Başka hiçbir ülkedeki bir devrimcinin o zamana kadar bulamadığı bu çareyi, ilk kez, Atatürk bulmuştur. Bu çare, başlattığı devrimleri ve kurduğu devleti gençliğe emanet etmek, devrimciliğin öncülüğünü gençliğe vermektir.

Tarih boyunca ve çağımızda, devrimini veya kurduğu devleti, kendi çocuklarına, kendine yakın kişilere, belirli zümre veya sınıflara emanet eden veya kendileri hep yaşayacak, hep başta kalacakmış gibi, eserlerini kimselere emanet etmeyi içlerine sindiremeyen, devrimciler, devlet kurucuları, siyasal önderler görülmüştür. Fakat Atatürk’e gelinceye kadar, hiçbir devrimci, hele hiçbir devlet kurucusu, kendi eserini, kendi kurduğu devleti ve başlattığı devrim hareketini, gençliğe, hem de yalnız o günün gençliğine değil, daha sonra gelecek olan, kendisi hayattan ayrıldıktan sonra da gelecek olan genç kuşaklara emanet etmeyi düşünmemiştir. Atatürk, eserini ve başlattığı devrimci hareketi neden gençliğe emanet etmiştir?

Çünkü Atatürk, sürekli devrimciliğin güvencesini, ancak gençliğin, tam bir sorumluluk bilinciyle, devrimciliğe sahip çıkmasında, devrimciliğin öncülüğünü ele almasında görüyordu... Gençliğin bu devrimci gücünü, bu tükenmez devrimci enerjisini, başka ülkelerde başka bazı devrimciler, başka bazı önderler, Atatürk'ten çok sonra, ancak Atatürk'ün ölümü üstünden 25-30 yıl kadar geçtikten sonra, sezmeğe başlamışlardır; ancak gençlik kendisi, değişik ülkelerde, devrimci potansiyelini açığa vurduktan sonradır ki, bazı önderler, bu devrimci gücü, bu tükenmeyi devrim enerjisi kaynağını değerlendirmeyi düşünebilmişlerdir.

Atatürk hareketi, bir geçmişten kopuş, geleceğe yöneliş hareketiydi. Böyle bir hareketi de ancak, tutuculuktan, gelenekçilikten, eskiye bağlılıktan en kolaylıkla kurtulabilenler yürütebilirlerdi. Tutuculuktan, gelenekçilikten, eskiye bağlılıktan en kolaylıkla kurtulabilen güç de gençlik olduğu içindir ki, Atatürk, başlattığı hareketi gençliğe emanet etmiştir... Gene Atatürk, doğmaların, tabuların, putların üstüne yürüyen bir önderdi. Gençlik de, özellikle çağımız gençliği de, doğmaların, tabuların, putların üstüne yürüyenlerin başında gelmektedir. Atatürk, gençlikteki bu eğilimi de fark ettiği içindir ki, devrimciliği gençliğe emanet etmiştir”⁴²⁸.

Gençlik, Atatürk'ün devrimcilik uygulamalarının tekrardan hayata geçirilmesi ve süreklilik kazandırılması gerektiği konusunda düşüncelerini açıklamakta; ancak bu konuda gerekenlerin yapılmadığı konusunda da tepkilerini ortaya koymaktaydı. Basında yer alan yazılar ve yapılan tartışmalarda devrimcilik anlayışından nasıl uzaklaşıldığı ve bunun ülkeye neler kaybettirdiği konusunda fikirler ileri sürülmekteydi. Devrim anlayışından uzaklaşmanın karşısında toplum olarak nelerin yapılması gerektiği konusunda Sadun Aren “*Halkçılık İlkesi ve Sosyalizm*” başlıklı yazısında şöyle demektedir:

“Bugün kendini ya da içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluk hissi duyan herkes, memleketimizin karşılaştığı meseleleri çözümlemek için var gücü ile düşünmekte ve çaba sarf etmektedir. Büyük ve ölümsüz Atatürk'ün bu çabamızda da yardımımıza koşması ve bizlere ışık tutup yol göstermesi, elbette ki, şaşılacak bir şey değildir. Bu sebepten dolaydır ki, Atatürk ilkeleri, bugün, ilk defa ortaya atıldığı zamanlarda bile sahip olmadığı bir canlılık kazanmış ve alaka konusu olmuş bulunmaktadır. Gerçekten Atatürk devrimleri ve yeni Türk devletinin esaslarını teşkil eden prensipler, bugün en büyük bir dikkat alaka ile eleştirmektedir. Bu eleştirmenin amacı, memleketimizin

---

⁴²⁸ Bülent Ecevit, “Atatürk'ün Gençliğe Verdiği Ödev”, *Demokrat İzmir*, 10 Kasım 1970.

bugünkü meselelerine, tarihimizden kuvvet alan, yüzde yüz yerli çözüm yolları bulmaktır”⁴²⁹.

Atatürk’ün açmış olduğu yolda ilerleme konusunda yaşanan sıkıntılar, özellikle gençlik tarafından, dile getiriliyor ve bu konuda birçok çalışma yapılıyordu. Gençliğin göstermiş olduğu tepki konusunda Yön’de çıkan “*Gençlik Huzursuzluk Nedenini Açıklıyor*” başlıklı yazıda şöyle deniyor:

“Üniversite gençliği, son günlerde yeniden hareketli ve gergin bir devreye girdi. Üniversite gençliğinin özlemlerini açıkça belirtmesi bazı çevreleri ürküttü... Gençler huzursuzluğu şöyle açıklıyor:

1) Yöneticilerin yetersizliği ve çözüm bekleyen meselelere ilgisizliği

2) Gerici kuvvetlerin bu beceriksizliklerden faydalanarak ulus yapısında derin yaralar açma yönündeki gayretleri. Ve bu gayretler o kadar ilerlemiştir ki, tarihin karanlıklarına gömülmesi gereken bir zihniyet, hortlak gibi kol geziyor.

... Devrimler yönünde ilerlemeler engelleniyor. Hatta bir gidişten bile söz edilebilir. Hâlbuki gençlik, Atatürk devrimleri yönünde ilerlemeye kararlı. Eğer yöneticiler, olayların derinine inerek buna bir çare bulamazlarsa, bu iki kuvvetin çatışma halinde kalması kaçınılmaz bir olay”⁴³⁰.

Gençliğin Atatürkçü anlayış doğrultusunda gösterdiği tepki ve devrim konusunda yapılan yanlışlara yönelik gösterdiği tepki de basında tartışılır olmuştur. Gençlik, devrim anlayışının sürekli olması ve bunun da uygulanması gerektiği yönünde açıklamalar yaparak bu konudaki düşüncelerini sıkça yenilemiştir. Yapılan eylemlerin haklılığı ve gerekliliği konusunda Barış Dünyası’nda “*Gençlik Eylemleri Devrimci mi Yoksa Devrime Karşı mı?*” konulu yapılan açık oturumla ilgili şunları yazmaktadır:

“DEVİRİMCİ GENÇ – Gençlik eylemlerinin ilk şekli boykotlardı. O zaman boykotlar, tamamen gençliğin üniversite içi sorunlarına dönüktü. Bu sorunların başında kitap sorunu gelmekteydi. Öteki sorunlar, öğretim üyelerinin tam gün çalışma meselesi, özel okullar meselesi, öğrencilerin kaldıkları yurtlar ve krediler meseleleriydi... Kısa zamanda gördük ki, esasında mesele tam gün çalışma ya da öğretim üyelerinin başka yerlerde çalışmaları gibi sorunlar, o kadar yalın düşünülmesi gereken sorunlar değildir. 1968 yılında meydana gelen olayların nedenlerinin, üniversite içi birtakım

⁴²⁹ Sadun Aren, “Halkçılık İlkesi ve Sosyalizm”, Yön, 7 Ekim 1962.

⁴³⁰ “Gençlik Huzursuzluk Nedenini Açıklıyor”, Yön, 1 Mayıs 1963.

sorunların nedenlerinin, giderek ülke sorunlarına bağlı olduğunu öğrencilerin kabullenmeleri, eylemlerine üniversiteden çok, dışa dönük, ülke sorunlarına dönük bir duruma çevrilmesine yön verdi. İşte bu bilinçlenmeden dolayı 1968 Sonbaharından sonra eylemler, ülke sorunlarına dönük eylemler şeklini aldı. Bu olaylardan dikkat çeken, 1969 Ocak ayında Amerikan Büyükelçisi Komer'in arabasının Orta Doğu Teknik Üniversitesinde yakılması oldu.

Bu, ülkenin tam bağımsızlığına, ekonomik bağımsızlığına ve hatta askeri stratejimize kast eden bir yabancı gücün sömürmesine karşı arkadaşlarımızın gösterdikleri bilinçli tepkiyi belirten bir işaretti. 1968'den bu yana, Kıbrıs konusundan, Johnson mektubundan bu yana, Amerika'nın Türkiye'deki rolünün yavaş yavaş anlaşılmış, maskesinin iyice belirmiş olması ve emperyalizmine karşı yüksek öğrenim gençlerinin ülke sorunları düzeyinde, bilincinde bir noktaya erişmesiyle mümkün oldu... Biz çok daha evvel ikinci milli kurtuluş savaşını açmaya kararlıydık. Amerikan emperyalizminin Türkiye içindeki varlığı 1946'dan sonra başlar. Bu tarihten sonra Amerika kendi emperyalizm niyetleri çerçevesinde hareket etmekteydi. Ancak ülkedeki sivil-aydın kesim, bir bilince belirli safhalardan geçtikten sonra varabilirdi.

... Hedefimizin ne olduğu ortada: Tam bağımsızlık ve bilimsel sosyalizmin gösterdiği halka dönük, bir emekçi iktidarı. Biz önce tam bağımsızlık ilkesiyle ikinci milli kurtuluş hareketini ilan ettik. Türkiye'nin 1969'daki durumu 1919'daki durumunun aynıdır. 1919'da satılmış bir Padişah ve onun Meclisi, İstanbul'da fetva kesen bir Şeyhülislam, satılmış zabıta gücü ve bir mücadeleli Samsun'a çıkararak veren Mustafa Kemal vardı. 1969'un şartlarının da pek farklı olduğu söylenemez.

1919, Birinci kurtuluş savaşımızın başlangıç tarihidir. 1969 da İkinci milli kurtuluş savaşının başlangıç tarihi olarak saptanmıştır. Komer'in arabasının yakılması olayını, bu başlangıcın sembolik meşalesi olarak nitelendirmiştik. Savaşmak, bu ülke halkının mutluluğu için savaşmak, sadece görevimiz değil, hatta borcumuzdur⁴³¹.

Gençlik, Atatürkçülük konusunda yapılanların ve yapılmayanların neler olduğunu anlatmakta; ancak Atatürkçülük konusunda yapılanların sadece bu yoldan sapma olduğu konusunda görüşünü ileri sürmekteydi. Sadece gençliğin bu konuda tepkisiz kalmadığı, gençlikle birlikte aydınların ve halkın da tepki göstermesi Atatürkçü

---

⁴³¹ "Gençlik Eylemleri Devrimci mi Yoksa Devrime Karşı mı?", 85. Oturum, *Barış Dünyası*, C.10, S.109, Haziran 1971.

anlayışa duyulan güvenin ve önemin ne kadar büyük olduğu da basında yer almıştır⁴³². Gençlik, kendisini Cumhuriyetin sonsuz ve daimi bekçileri olarak görmekte ve bu uğurda gereken her şeyi sonuna kadar yapma kararlılığı içerisinde olduğunu yapmış olduğu gösterilerle ortaya koymuştur. 68 kuşağının önde gelen liderlerinden Deniz Gezmiş, Devrim Gazetesi'nde, Atatürk ve devrim konusunda yaptığı bir röportajda şunları dile getirmiştir.

“Mustafa Kemal’in gençliğe yüklediği devrimci görevler nelerdir, biraz daha açıkla mısın?”

Türkiye ilk Kurtuluş Savaşı’ndan 50 yıl sonra tekrar yarı-sömürge durumdadır. Ve Kemalist bir Cumhuriyetin başına anti-Kemalist politikacılar geçmiştir. Politikacı, anti-Kemalist karşı devrim hareketine yeşil ışık yakmaktadır. Bu koşullarda gençlik, emperyalizme ve anti-Kemalist gidişe karşı verilen savaşta somut olarak ön safta bulunmaktadır. Elbette tarihi önderlik sorunu ayrı bir konudur. Bugün için gençlik, mümkün olduğu kadar geniş halk kitlelerini emperyalizme karşı mücadeleye katmak için devrimci eylemde bulunacaktır. Kemalist Devrim tamamlanacak ve onun emperyalizmle çelişen bütün milli sınıf ve tabakalara maledilmesi sağlanacaktır. Gençlik bütün Kemalist güçlerle yekvücut olmak zorundadır.

Bazı çevreler bu görüşleri, “devrim yobazlığı” sayıyorlar. Bu sence nasıl açıklanabilir?”

Devrimcilik demek halk dalkavukluğu demek değildir. Her şeyden önce devrimcilerin görevi halkın önünde gitmek, halkın gerçek özlemleri için mücadele etmektir. Halk için düzen değişikliği isteyen gençliğe halk karşıdır gibi saçma bir iddiayla Kanlı Pazarları görmezlikten gelen ve gerçek devrimciyi yobazlıkla suçlamaya kalkışan tatlı su devrimciliğine özenmiş politikacı, aslında tutucu güçler koalisyonunun usta propagandalarının esiri olmaktadır. Politikacı, “halk kızar” diye, halk düşmanlarının uşaklığını yapmaktadır. Değirmenköy, Elmalı, Göllüce köyleri, davalarını desteklediğimiz bu topraksız köylüler bize hiç kızmadı, aksine gençliği bağrına bastı. Demir Döküm işçileri de öyle yaptı. Devrimci gençliği halkçı görünüp, egemen sınıflara göz kırpan tatlısu devrimcisi politikacı anlamaz ama işçi ve köylü anlar. Devrimci gençlik de onlara dalkavukluk etmez, gerçek kurtuluş yolunda onlarla birlikte mücadele eder. Hem egemen sınıflara göz kırpan oy goygoyculuğu, hem devrimcilik olmaz. Bugün bizi devrim yobazı olarak nitelendiren birkaç CHP yöneticisi

---

⁴³² Demokrat İzmir, 10 Kasım 1970.

Ortanın Solu tabanını temsil etmemektedir. Anti-Kemalist karşı devrimcilerin yanında yer alan bu birkaç yöneticiyle ortak bir mücadele söz konusu değildir. Fakat şuna inanıyoruz ki, tam bağımsızlık isteyen dürüst Ortanın Solu tabanı Kemalist bir Türkiye'nin kurulması için bizimle birlikte mücadele edecektir”⁴³³.

Gençlik, devrimcilik konusunda taviz verilmemesi gerektiği ve bunu yapanların Atatürkçülük anlayışından uzak bir fikir yapısı içerisinde olduğunu belirtmektedir. Üniversite gençliği hiçbir şekilde devrim anlayışından vazgeçilmeyerek, cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi yeniden köklü ve kalıcı bir ilerlemenin sağlanması için, Atatürk'e yönelerek onun yaptıkları ve söyledikleri dikkate alınarak Atatürkçü anlayış doğrultusunda devrim yapısını sürdürmek gerektiği inancına sahip olmuştur.

4- Kemalizmi Sürdürmekte Kararlılık

Kemalist düşünce, tarihsel süreçte Türk toplumuna var olma mücadelesinin ruhunu veren ve bu mücadeleyi hedefine ulaştıran; Atatürk'ün savaşından, inkılâplarından, düşüncelerinden çıkan ilkelerin bütünüdür. Kemalizm, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin dirilme, güçlenme ve kalkınma davası, çağdaş uygarlık seviyesindeki hakkı olan gerçek yerine ulaşabilme idealidir.

İlhan Selçuk, Milliyet'te çıkan “*Bir Anı'dan Bir Ant'a*” başlıklı yazısında Atatürkçülükle ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Atatürkçülük demek, müspet bilimcilik demektir... İşte Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü, müspet bilimin ışığında anlayanlar gerçek Atatürkçülerdir. Ve gerçek Atatürkçüler, Türkiye'yi bugünkü durumdan kurtarmak, bağışlaşma yolundan ayırarak bağımsızlaşma yoluna sokmakla görevlidirler. Ümmetçiliğe karşı milliyetçilik, şeriata karşı laiklik, uyduculuğa karşı istiklalcilik, padişahlığa karşı cumhuriyetçilik, imtiyazlı yönetime karşı halkçılık, tutuculuğa karşı devrimcilik, her soy köleliği karşı hürriyetçilik, emperyalizme karşı antiemperyalizm, sömürüye karşı toplumculuk, bağışlaşmaya karşı bağımsızlık mesleğini benimsemek Atatürkçülüktür.

10 Kasım 1970'te Türkiye'nin her yanında, okulda, ailede, birlikte, dernekte, köyde, kentte, sivil ve asker bütün Atatürkçülerin kurtuluş andını içerik kentleşmesi ve ordulaşması zamanı gelmiştir. Kurtuluş andı şöyledir:

Türkiye'nin ulusal kurtuluşu için, sömürge düzeni yıkmak;

⁴³³ Murta Tekin, a.g.e., s.209-210.

Türk ulusunu köleleştiren ve uydulaştıran gerici, tutucu ve gayri milli güçleri yok etmek;

Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak;

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ulusla tam bağımsızlık ilkesini sağlamak uğruna;

Devrim için ant içeriz”⁴³⁴.

68 kuşağı için gelişmenin, kalkınmanın ve ilerlemenin ötesinde ülke için gerekli olan her şey Atatürkçülük anlayışı içerisinde mevcuttu. Atatürkçülük sadece belirli alanlarda dikkate alınması gereken bir düşünce ya da fikir yapısı olarak algılanmamıştır. Atatürk'ün gerçekleştirdikleri ve söylemiş olduğu sözler kendileri için bir ışık ve gelecek için bir yoldu. Ancak bu yolun devam edebilmesi ve süreklilik kazanması da bu düşünceye karşı saygılı olmayı gerektiriyordu. İktidarın uygulamalarında ve sözlerinde sürekli Atatürk'e ve Atatürkçü anlayışa yönelik saldırılar her geçen gün artarken; gençlik de olanlara seyirci kalmayarak bu konuda oldukça kararlı ve sert tepkiler göstermiştir.

DP yöneticilerinin ardı ardına gelen sözleri ve açıkça yaptıkları beyanlarla Atatürk'e yönelik saldırıları gençlik tarafından da aynı derecede tepki görmüştür. Ülkenin içerisinde bulunduğu durum ve yaşananların sorumlusu olarak sadece iktidar ve iktidar yandaşları görülmekteydi. İktidar Atatürkçü anlayıştan uzaklaştıkça bağımsızlıktan kopmakta, güdümlü bir ülke konumuna gelmekte ve kendi kendine yetebilen bir ülke olma özelliğini yitirmekteydi. İktidarsa daha çok oy ve daha güçlü bir iktidar hırsıyla bağımsızlık konusunda tavizler vererek ekonomiyi canlandırmaya çalışmakta ve bu şekilde kalkınmayı tercih etmekteydi. Ancak iktidar Atatürkçülük anlayışından verdiği her taviz sonrası ülkeyi giderek geriye götürmekteydi. Bir yanda dini gruplar diğer yanda gerici çevreler ve dışarıdan süren dayatmalar sonrasında ülkede artık iktidar tek söz sahibi olmaktan çıkmakta ve teslimiyetçi bir yapı sergilemekteydi. Atatürk'ün milli politikasından oldukça uzaklaşmış, ilerlemeye engel oluşturan gerici zihniyet yeniden vücut bulmuş ve giderek hız kazanmıştı. İktidarsa tüm bu olanlara karşın oldukça ılımlı konuşmakta ve meydana gelenler konusunda herhangi bir sıkıntı bulunmadığına inanmaktaydı. Ancak iktidarın vermiş olduğu tavizler giderek artarken, Atatürk'e yönelik saldırılar sadece iktidarla sınırlı kalmayıp, çeşitli çevrelerce de gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bir tarafta Atatürk'e hakaret edenler bir tarafta Atatürk

---

⁴³⁴ İlhan Selçuk, “Bir Anı’dan Bir Ant’a”, *Milliyet*, 10 Kasım 1970.

heykellerine yapılan saldırılar, DP'ye göre abartılmaması gereken olaylardı. Ancak gençlik bu olanlara kayıtsız kalmayarak tüm bu yaşananlara oldukça sert tepki göstermekteydi. Kemalizm konusunda iktidarın uygulamaları ve gerici zihniyet tarafından yapılan saldırılara karşılık olarak gençlik bu konuda çeşitli bildiriler dağıtmıştır. Bu konuda Yön Dergisi'nde Kemalizm konusunda yapılması gerekenler ve nasıl yapılacağı yönünde dağıtılan bir bildiriye yer verilmiştir. Bu bildiriye göre:

“Başkentin sabırsızlanan çevrelerinde bildiriler elden ele dolaşüyor. Ankara'yı heyecana verenlerden başka tip bir bildiri:

DOKTORİN:

KEMALİZM'dir.

KEMALİZM:

Ferdin ve Toplumun Düşünme ve Yaşama seviyesini, kendi bünyesinde uygun olarak içinde bulunduğu ve geleceğin şartlarına göre; müstaker, Demokratik, Devrimci ve Cumhuriyetçi bir Devlet nizamı içinde yükseltmek ve korumak.

TÜRKİYE İÇİN KEMALİZ'MİN ÖZET İFADESİ:

Türk Devletinin Temel Yasası ve Siyasi İnancı:

Türk Devletini bugünün ve geleceğin medeni milletleri seviyesine çıkarmak, devlet kudretini, ülkede huzur ve emniyeti, halkın refah ve saadetini arttırmak maksadiyle;

Türkiye milliyetçiliğini şuurlandırmak laik devlet anlayışını milli birliğe ve medeni gelişmeye uyar tarzda dine saygılı olarak uygulamak,

Hayata uymayan, hayalcit, katı ve statik düşünceden ziyade gerçek devrimci bir anlayışa sahip olmak,

Ferdin ve toplumun hak etme esasına göre varlık ve geçim kaynaklarını düzenlemek,

Serbest teşebbüsle toplumun menfaatlarını bağdaştırmak, halkın yapacağını halka ve devletin yapacağını devlete yaptırmak suretiyle, istikrarlı, muvazeneli ve gelişen bir istikamette demokratik bir Cumhuriyet idaresiyle barış, huzur ve emniyet içinde yaşamaktır.

ANA FİKİRLER

KEMALİZM davranış kuralının temel fikirleri:

1) Maksat:

a- Türk milletini bugünün ve geleceğin medeni milletleri seviyesine çıkarmak;

b- Halkın refah ve saadetini arttırmak, varlık ve geçim kaynaklarını düzenlemek,

c- Cumhuriyetçi, demokratik devlet kudretini artırmak, devlet mekanizmasını süratle ve verimli bir şekilde işletmek, huzur ve emniyeti, milli birliği sağlamak, milli menfaatleri hassasiyetle koruyan ve sağlayan barışçı ve aktif bir dış politika gütmektir.

2) Sosyal Görüş:

a- Laik devlet anlayışına bağlı bünyeye uygun olarak, din inancı ile medeni hayat tarzını birbiriyle çatışmayacak şekilde ayrı müesseseler halinde tutmak ve teşkilatlanmak;

b- Medeni gelişmeyi süratlendirmek, milli birliği ve din anlayışını sağlamak için dini ve pozitif eğitim ve öğretim devlet gözetimi altında olmak üzere gençleri kabiliyetlerine ve ihtiyaca uygun olarak yetiştirmek,

c- Türk vatandaşını doğuştan ölümüne kadar öğretim ve eğitim, hastalık, kaza ve ihtiyarlık hallerinde korumak, mesleğe ve meskene sahip kılmak;

d- Düşüncede, harekette, metoda, teşkilat ve cihazlanmada hayalden uzak, katı ve statik düşünceden ziyade devrimci bir anlayışla her sahada ilerlemek engelleri kaldırmak için yenilikleri takip etmek ve sarsıntısız olarak kolaylıkla bünyeye almak;

e- Aile müessesesi devletin özel dikkat ve himayesi altında bulunacaktır.

3) Ekonomik Gelişme:

a- Kalkınmayı sağlamak için ferdi ve toplumu hak etme esasına uygun olarak, yukarı seviyeye çıkarmak üzere, varlık ve geçim kaynaklarını devletin gözetimi altında düzenlemek ve milli servet dağılışı adilane bir suretle yapmak;

b- Serbest teşebbüsü teşvik etmek suretiyle toplum menfaatlerini zedelemekten insan emeğini, zaman ve para israfını önleyerek milli serveti arttırmak;

c- Halkın yapacağını halka devletin yapacağını devlete yaptırmak;

d- Mülk edinme, miras hakları ve veraset müessesesi korunacaktır.

4) Politik Görüş:

a- Mülki taksimatı, coğrafya, ekonomi ve sosyal yapı bakımından yeni baştan ele almak ve düzenlemek;

b- Devlet mekanizması zaman ve insan gücü kayıplarını önleyen, işlerin muntazam akımını sağlayan, süratlendiren, imkan, sorum ve yetki dengesine ve ehliyeteye dayanan bir şekilde tanzim etmek,

c- Halkın idareye iştirakini ve alakasını, tabii haklarını eşitlik içinde kullanması, düşünce ve idaresini serbestçe göstermesi, istikrar, huzur ve emniyetin sağlanması demokratik bir Cumhuriyet nizamı içinde olmak;

d- Manen ve maddeten yükselmiş, konuş, kuruluş, eğitim ve öğretim, vasıla, silah, sevk ve idare itibarıyla dinamik, vurucu ve güvenli bir silahlı kuvvete sahip olmak;

e- Karşılıklı saygıya ve eşitliğe dayanan, meselelerin, barış ve uzlaş yollarıyla halline, komşu devletlerle iyi münasebetlere, İslam alemi ve Balkan devletleriyle tarih ve kültür bağlarına uyan, batı ile dayanışmaya önem veren, siyasi sınırlarımız dışında kalan Türklerin haklarını, milli hüviyetlerini insan hak ve hürriyetleri muvacehesinde devletler hukuku, uluslar arası andlaşma ve usullere uygun olarak dikkatle korumak ve devam üzere takip etmek;

Uluslararası ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel münasebetlerde milli menfaat ve şeref esasına uygun bir politika gütmektir”⁴³⁵.

Gençlik için önemli olan, her şeyden önce ülke çıkarlarının en önde geliyor olmasıydı. Ancak iktidarın izlemiş olduğu politikada, özellikle de ekonomik politikada, ülke çıkarları göz ardı edilmekteydi. İktidar yapılanların ve yapılacak olanların Atatürkçü anlayış çerçevesinde olduğunu ileri sürüp bu konuda endişe duyulacak bir durumun olmadığını her ne kadar dile getirse de gençlik bu konuda aşırı tepki göstermiştir. İktidarın Atatürkçülük söylemleriyle yaptıklarının aslında Kemalizm ile bir alakası olmadığını, ayrıca yapılanlarla Atatürkçülük zırhına bürünerek kendilerini haklı çıkarmaya çalıştıklarını da dile getirmiştir. Bu konuda Yön’de, “Atatürkçülük” başlıklı yazıda yapılan eleştirilerden birinde şunlara değinilmiştir:

“Atatürk ilkelerini ödünle karşılayanlar, utanmadan bir de toplum karşısında savunucusu olduklarını söylemekten geri durmuyorlar. Atatürkçülük gerici, gelenekçi bir öğretinin yanında yer almamıştır. Bunun kalıcı bir izini de hiç kimse gösteremez toplumda. Uygarcı öze, toplum yapısını mayalamıştır. Toplumun fikir yapısında oluşmuş bir anıt gibidir. O’nun getirdiği ilkeler, Atatürkçülüğün aşamı devrimcidir. İlericiliktir. Tüm ileri atılışların güçlülüğü ilericiliğinden doğmaktadır.

---

⁴³⁵ Yön, 10 Ekim 1962.

Atatürkçülük, fikirlerinde Atatürkçü, eylemlerinde karşıt olan bir eğilimin de yanında yer almaz, bu denli bir eğilime karşı koyar. Atatürkçülük; soylu bir devrimin yapıtını getirir. Devrimin salt olarak kabulünü ister. Bunun içindir ki Atatürk ilkelerine arka çevirenlerin karşılıklarına yine Atatürk çıkar. Atatürk, yobazların, bu ilkeleri törpüleye bileceklerini düşünerek, Cumhuriyeti yeni kuşaklara inandırmıştır. Şimdi, Atatürk'ün düşündüğü denli yobazların yerini, seçik bir deyimle aydın yobazlar almış bulunmaktadır.

... Örneğin; son on yıl için de Atatürk ilkelerine arka çevirmiş bir yönetimin düşünce yönünü sürdüren, bugün de aynı idealin yolcusudurlar. Öğretileri, eğilimleri, Atatürk ilkelerine karşıttır. Bir gün olsun gazetelerinde, dergilerinde devrimlerinden söz edilmez... Devrimci kuşaklara yapılan saldırıların nedeni; Atatürkçü oluşlarıdır. Yeni kuşak devrimcidir, uygarcıdır. Onlara önemli olan, bu özkuşağı safdışı etmek, yobaz düşünceyi kökleştirmek, başarıya ulaşabilmek için yine Atatürkçü görünmek!..

Atatürkçü olmak, kuru kuruya ben Atatürkçüyüm demekle olmaz. O'nun ilkelerine, dinamizmine sıkı sıkıya tutunmakla olur. Atatürk devrimcidir, laiktir. Atatürkçüyüm dediğiniz zaman, bu ilkelere tavizci, yobazcı olmayacaksınız. Bu ilkelere bağlı kalacaksınız”⁴³⁶.

Dağıtılan bildiride gençlik ve toplum olarak Atatürk devrimlerine sahip çıkmanın ve Atatürkçü olmanın neler gerektirdiği konusunda bilgilere yer verilirken, gerici kesime de Atatürkçülüğe yapılan saldırılardan dolayı tepki gösterilmiştir. Atatürk'ün çizmiş olduğu yolda ilerlemenin gerekliliği ve istenilen başarının sağlanabilmesi için herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesi gerektiği açıkça dile getirilmiştir⁴³⁷. Gençlik olarak Atatürk'ün emanetine her ne olursa olsun sahip çıkılacağı ve bu uğurda gerekirse sonuna kadar mücadele edileceği belirtilerek, Atatürkçülük anlayışıyla yeniden ulaşılmak istenen hedefler şunlardı:

- 1) Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği bağımsızlığa yeniden ulaşabilmek için Kemalizm anlayışına geri dönerek, bu anlayışı siyasal hayatta uygulayabilmek.
- 2) Atatürk'ün başlatmış olduğu devrimci hamlelerle demokrasiyi kurmak.
- 3) Çağdaş uygarlığa ulaşmak için, bilimin ve aklın egemen kılınmasını sağlamak.

⁴³⁶ Edip Kudret, “Atatürkçülük”, *Yön*, 22 Temmuz 1962.

⁴³⁷ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1962; *Milliyet*, 25 Temmuz 1962.

4) Milli sınırlar içerisinde ÷lke ve ulus birliğini esas alarak sosyal adalet koşullarını gerçekleştirmek ve laik toplum d÷zenini sağlamak.

5) Cumhuriyetin kurucusu ve ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği yolda durmadan ilerleyebilmek için gençlik olarak Kemalizmi sonuna kadar savunmak.

68 kuşağı için;

- Atatürk, bağımsızlığın olduğu yerdedir.
- Atatürk, bilimin ve ulus egemenliğinin olduğu yerdedir.
- Atatürk, barışın olduğu yerdedir.
- Atatürk, bağımsızlığı kazanarak, Türk Ulusuna demokrasi ve özgürlüğü getiren, devrimleriyle yeniliği sürekli kılan ve kurduğu Cumhuriyeti tehlikelerden korumak için Bursa Nutku'yla gençliğe yol gösteren bir liderdir.

SONUÇ

Atatürk'ün önderliğinde kazanılan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlayan zaferlerin ardından hayata geçirilen Türk Devrimi, Türk Ulusunun elde ettiği en büyük kazanımlarından biridir.

Atatürk'ün büyük bir azim ve kararlılıkla, karanlıktan aydınlığa çıkardığı Türkiye, onun ölümünden sonra iktidara gelen yönetici kadroların, Türk Devriminin sürekliliğini koruyamamasından dolayı, yeniden eski günlerine doğru sürüklenmiştir. Ülkenin giderek gerilediğinin ve mevcut yenileşme modelini sürdüremediği görüşünü ileri süren devrimciler; bu duruma 1950'den sonra, siyasi emellerine ulaşmak için, dini bir politika aracı olarak kullanmak isteyen siyasi oluşumun izin verdiği tezini ileri sürmektedirler. Bu kötü gidişten sorumlu tutulan, geçmişte etkin olan din doğmalarından kurtulamayan halka, dini kurumları geri getirme sözü veren DP iktidardır.

Atatürk'ten sonra çok partili düzene geçiş, oy endişesi doğurmuş ve mevcut bütün partiler oy sağlayabilmek adına halkın din duygusunu siyasete alet etmekten çekinmemiştir. Çok partili döneme geçişle birlikte her parti dinden ve dindardan yana olduğunu ifade etmiştir. Bu durum laik düzen için giderek artan bir tehlike doğurmuştur. Laik düzende artan tehlike, siyasal alanda gericiliğe taviz verme politikasını, 1950 yılından sonra daha da arttırmıştır.

1950 yılından sonra on seneyi kapsayan DP iktidarının, özellikle ilk yıllarında devrimlerden vazgeçmesi, devrimci kesimin tepkisini çekmiş ve irticanın yeniden hortlaması olarak değerlendirilmiştir. DP'nin oluşan tepkileri doğal karşılaması da, milliyetçi-dini çevrelerde gerici söylemlere ve eylemlere neden olmuştur.

14 Mayıs 1950 yılında DP'nin iktidarda olması demokrasinin bir zaferi olarak yorumlanıyordu. İkinci Dünya Savaşının ardından siyasal ortamda yaşanan güçlükler ve çıkmazlar Türk halkı için yeni umutlara yönelme demektir. DP'nin ilk icraatları da bu

umutların boşuna olmadığını göstermekteydi. DP'nin yaptıkları hem ülke içerisinde hem de dış ülkelerde siyasi bir güven ve istikrar oluşturmuştu. Türkiye'ye yabancı ülkelere krediler verilmekte ve hızlı bir kalkınma programı başlatılmaktaydı. 1950 ve 1954 yılları arasında Türkiye'nin hem politik, hem ekonomik hem de sosyal yapısında önemli değişiklikler gözlenmekteydi. Bu gelişmeler sonrasında DP, 1954 seçimlerini yeniden kazanmakta zorluk yaşamadı.

1954 sonrasında ülkenin genel durumuna bakıldığında bir duraklamanın başladığı görülmekteydi. Çünkü siyasi ve sosyal alanda vaat edilen demokratikleşme ve özgürlükçü siyaset tam sağlanamamıştı. Ekonomideki gelişmeler oldukça ileri düzeyde olduğu için DP'nin ilk yıllar demokrasi adına yaptığı uygulamalar ve yenilikler tam fark edilememekteydi. Ancak 1954 yılından sonra ekonomide meydana gelen duraklama sonrasında, iktidarın uyguladığı siyasi politikadaki açıkların ve yanlışların da belirgin olarak fark edilmesine neden oldu. Muhalefetin de iktidarı yakından takip etmesi ve her türlü açığını basına yansıtması da yanlışların toplum tarafından öğrenilmesini kolaylaştırıyordu. Basının iktidarı eleştiren yazıları kamuoyunu iktidar aleyhine döndürdüğünden, DP, basın konusunda sert tedbirler alma gereği duyuyordu. Basına getirilen her türlü kısıtlama aynı zamanda Türkiye'nin demokratikleşme sürecine de indirilen ağır bir darbeydi. İktidarın basına karşı olan tutumu ve aldığı sert kararlar ülkede demokrasi adına sıkıntılar doğurmakta ve dile getirilen haksızlıklar da DP tarafından dikkate alınmıyordu. İktidarın uygulamaları ve aldığı kararlar konusunda yazılan her yazı yine iktidar tarafından sert kararların alınmasına yol açıyordu. Basında çıkan yazıları DP'li yöneticiler, dile getirilen bir yazı olarak görmüyor, basını muhalefetle birlikte işbirliği içerisinde olmaktan dolayı suçluyordu. Basında ülke menfaatlerine yönelik kararların alınmaması ve milli politikalardan tavizler verilmesi yönünde sert yazıların çıkması da gençlik tarafından giderek ilgi çekiyor ve ülke içerisinde meydana gelen düzen değişikliğinden dolayı da gençlik rahatsızlık duymaktaydı.

Sanayileşme ve kalkınma adı altında ülke kaynaklarının DP döneminde olduğu gibi özellikle 1965'de AP'nin de iktidarı ile birlikte yabancılara açılması ve NATO çerçevesinde ülke ordusunun Batı'nın – Amerika'nın, Ortadoğu bekçiliğine itilmesi gibi gelişmeler gençlik tarafından tepki ile karşılanılmaktaydı. DP ve AP döneminde ülke kaynaklarının yabancılarca kullanılması ve bağımsızlığa aykırı anlaşmaların yapılması da artık ülke içerisinde tansiyonun iyice artmasına yol açmıştı. Gençlik milli konularda

tavizlerin verilmemesi gerektiğini, yapılan ikili anlaşmaların biran önce iptal edilmesi konusunda yürüyüşler yaparak iktidarı protesto etmekteydi. Ancak iktidar gençliğin sergilediği tutumu geçici olarak görmekte ve alınan kararların yanlış olmadığını savunmaktaydı.

Atatürk'ün ölümünden sonra yürütülen siyasi politikalara karşı protesto ve mitinglerin düzenlenmesi de gençlik tarafından sağlanmaktaydı. Gençlik, dünyada meydana gelen gençlik olaylarından etkilenmiş ve üniversitede daha fazla demokrasi, eğitimde fırsat eşitliği, üniversite yönetiminde söz hakkı, öğrencilere daha fazla burs imkânı ve daha iyi şartlarda yurt imkânları gibi konularda bildiriler dağıtmakta ve basın açıklamaları yapmaktaydı. Ancak gelişen olaylar ve ülke koşulları sonrasında Türkiye'deki 68 kuşağı Batı'daki ve Amerika'daki 68 kuşağından farklı bir tablo çizmekteydi. Batı'daki öğrenci olaylarında yaşananlar kısa süreli ve geçiciyken, Türkiye'de yaşanan olaylar daha uzun ve köklüydü. Türkiye'de gelişen olaylar başlangıçta üniversiteye yönelik isteklerle doğmuş ancak daha sonra iktidarın uygulamış olduğu politikalarla Atatürkçülük anlayışından giderek uzaklaşılmasından dolayı ülke geneline yayılmıştır. Meydana gelen olaylara sadece gençlik değil; aydınlar, siyasetçiler ve toplumun her kesimi tepki göstermekteydi.

Laiklik konusunda verilen tavizler sonrasında laikliğin tanımı değiştirilmiş ve gerçek laiklik adıyla laikliğe, devrimciliğe farklı yorumlar getirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden tavizler verilerek, dinci-gerici çevreleri daha özgür bırakacak uygulamalara gidilmiştir. İktidar kendisine oy veren büyük kitleyi kaybetmemek için devrimin bütününe olmasa da onun öncüsü olan Atatürk, salt simge olarak korunmuş, şekilci olarak nitelendirilebilecek bir Atatürkçülük anlayışı içerisinde, Atatürk aleyhinde işlenen suçlara ilişkin özel bir yasa çıkarılmaktaydı. Atatürk'ün ölümünden sonra bir takım grup, devleti ve halkı kendi çıkarına alet ederek, Atatürk İlke ve İlkeleri'ne yönelik yeni oluşumlara yönelmiştir. İktidarın da yaptığı açıklamalardan cesaretlenen gerici çevreler bir yandan Atatürk heykellerine saldırırken bir yandan da Atatürkçülük anlayışına yönelik sözlü saldırıları da hız vermektedir. Menderes'in, Atatürk devrimlerini tutan ve tutmayan diye ikiye ayırması, daha çok dini özgürlük adı altında gerici çevreleri serbest bırakan kararların alınması, DP'li milletvekillerinin Atatürk'e yönelik sözlü saldırılarda bulunması gösterilen tepkilerin artmasına yol açarken; bir yandan da Atatürk heykellerine yönelik saldırıları da hızlandırmaktaydı. İktidar yaşananları büyütmemek gerektiğini çünkü bunları

yapanların Atatürk'e değil sadece heykellere yönelik bir saldırıda bulunduğunu dile getirmesi de 68 kuşağı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu yaşananlarla birlikte laiklik, Türk milliyetçiliği, tam bağımsızlık, halkçılık ve uluslararası barış karşıtı gruplar toplum ve gençlik içerisinde giderek yuvalanmaya başladı. Ülke bütünlüğüne ters düşen bu oluşum, devlet kademelerinde de hız kazandı. Atatürk devrimlerini ve ilkelerini çok iyi anlamış olan gençlik, bu gerici, ülke bütünlüğüne, barışa ve demokrasiye zarar veren bu gruba karşı sürekli Atatürkçülüğü savunmuştur. Bu savunuculuğu yaparken de Atatürk'ün Bursa Nutku'nu kendilerine kaynak olarak almışlardır.

Atatürk gençliğe, barış içinde, tam bağımsızlık ilkesine dayanan bir ülke ve devlet emanet etmiştir. Ve emaneti yaparken de gençliği, gericiliğe, maceracılığa, tam bağımsızlığa gölge düşürecek her türlü harekete karşı cumhuriyeti ve devrimleri koruması için uyarmıştır. Bu uyarıyı Konya'da gençlerle yaptığı konuşmada, Adana Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada dile getirmiştir. Ancak yaptığı uyarıyı nasıl gerçekleştirebileceğini ve bunu nasıl engelleyebileceğini de Gençliğe Hitabesi ve Bursa Nutku'nda dile getirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk "biz kurduk siz yaşatacaksınız" parolasıyla Türkiye Cumhuriyetini gençlere emanet ederken, şüphesiz Türk Devletinin kuruluş haliyle yaşatılmasını hedef göstermemiş, muasır medeniyetler seviyesine ulaştırılabilmesini Türk gençliğine şart koşturmuştur. Bu şartlar Bursa Nutku'nda anlatılırken gençliğin devrimleri nasıl koruması gerektiğini de açıkça belirtmiştir. 68 kuşağı Atatürk'ün devrimlerine ve emanetlerine sonuna kadar sahip çıkmış ve bu uğurda her şeyi yapmayı göze almıştır.

Demokrat Parti, 1950-1960 döneminde Atatürk'e ve Atatürkçülüğe yönelik yaptığı uygulamalarla genel olarak gençliği karşısına almıştır. Atatürk'ün laiklik anlayışına, milli politika anlayışına ters olarak yeniden kendini gösteren gericilik ve nurculuk eylemlerine karşı gençlik çok sert tepkiler göstererek 1959'dan itibaren giderek artan eylemler gerçekleştirerek hükümeti uyarmıştır. Gençlik, rejimin tüm gençlikten gelecek için çok şey beklediğini her zaman dile getirmiştir. Çünkü gençliğin gelecek olduğunu çok iyi bilen Atatürk cumhuriyeti ve devrimleri gençliğe emanet etmişti. O, bağımsızlığı, devleti ve rejimi çok genç bir kadro ile gerçekleştirmişti. Elbette bağımsızlığı, devleti ve rejimi koruyacak, kollayacak ve ileri aşamaya götürecek olan da yine gençlik olacaktı.

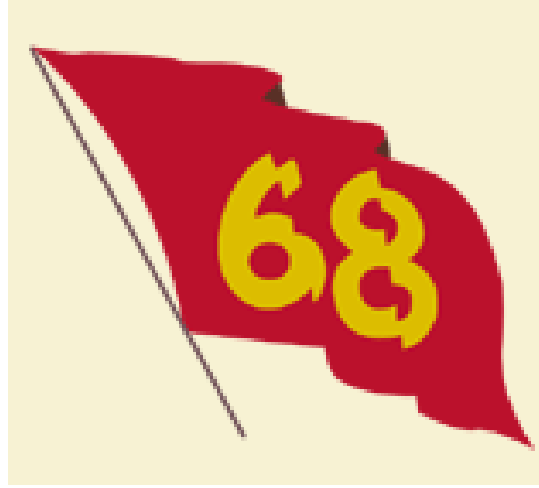
Genelde, Doğu uluslarının ve özelde, Türkiye'nin batılılaşma sürecinde, Kemalist dönem (1919-1938) ayrı bir yerde durmaktadır. Çünkü bu dönem, ulusal bağımsızlığın ve çağdaşlaşma hedefinin birbirinden soyutlanmış olarak ele alınmadığı istisnai bir süreci temsil etmektedir. Bağımsızlık olmadan, çağdaşlaşmanın gerçekleştirilemeyeceği ve çağdaşlaşma için bağımsızlık, bağımsızlık için çağdaşlaşma koşulu, ilk kez bu dönemde yaşama geçirilmiştir. Kemalist Devrim'in asırlık ikilemleri çözen ve günümüze de ışık tutan özelliği, buradan kaynaklanmaktadır. Atatürkçülük Kurtuluş Savaşı ile birlikte belirmiştir. Dolayısı ile Türk milletini kurtarmak, kalkındırmak, çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak ve geleceğine yön vermek amaçlanmıştır. Bunu gerçekleştirmek için hür düşünce, laik toplum düzeni, bilimsellik ve demokrasi gibi yollardan hareket edilmiştir. Millet iradesine dayalı yönetim kurma ve bu yönde kurumlar oluşturma esas alınmıştır. İşte bütün bunlar Atatürkçü düşüncenin ışığı altında şekillenirken, dolayısı ile Atatürkçülük de sistemleşmiştir.

68 kuşağı, çağdaşlaşma yolunda DP ve AP döneminde Türkiye'nin alt yapısının değiştirilemediğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, devrimcilik, biçimsel bir devrimcilik; halkçılık ise tepeden bakan bir halk patronluğu olmaktan öteye gidememiştir. Yapılan devrimlerin çoğu, davranışla - dünya görüşüyle, yaşamla ve zevkle ilgili olmuş ve bu devrimlerden daha çok aydın bir azınlık yararlanmıştır. DP döneminde bürokrat aydını, üst yapı devrimleri dışında halkın yaşamını değiştirecek alt yapı devrimlerden hep sakınmıştır.

68 kuşağının vermiş olduğu mücadele "Atatürkçü anlayışın" yeniden kurulma teşebbüsüdür. Gençliğin vermiş olduğu mücadele "Atatürk'e dönüş" eğiliminin ve özleminin bir ürünüdür. Türk ulusu, 1919 Türkiye'sinin içinde bulunduğu güçlükleri nasıl ki Atatürk'ün önderliğinde yendiyse; bugün de Atatürk İlkeleri'nin inanç ve azmiyle bu güçlükler mutlaka yenilecektir. Hiç kimsenin, hiçbir kurumun, ülkenin varlığının tehdit altında olduğu bir sırada, Atatürkçülüğe yapılan saldırılara kayıtsız kalma hakkı yoktur. 68 mücadelesinde, gençliğin vermiş olduğu tepki ve gösterilen gayret, genç Cumhuriyet'in temel taşları olan laiklik ve devrimlerin karşılıksız korunmaya çalışılması, Kemalist düşüncenin Anayasada belirtildiği gibi hükümet politikalarında yer alması gerektiği idi. Vatanımıza ve ulusumuza bağımsızlık yolunda, 68 gençliği gibi karşılık beklemeden hizmet etmek, millet olarak, Atatürk'e ve Atatürk'ün kurmuş olduğu Cumhuriyet'e karşı (namus ve şeref) borcumuzdur.

Bitirirken şunları da belirtmek gerekir: Atatürkçü gençlik, Büyük Önder'in kendilerine verdiği önemi iyi değerlendirerek hem Ata'sını iyi anlayacak, hem Atatürkçülüğü sömürüden kurtarıp savunacak, hem de Atatürk'ün gösterdiği hedeflere doğru durmadan, yorulmadan ve yılmadan yürüyecektir. Atatürk'ün gösterdiği yoldan giden Türkiye Cumhuriyeti, demokratik, laik bir hukuk devleti ve tam bağımsız bir ülke olarak, ulus ve üniter devlet niteliğinden ödün vermeden, birlik ve bütünlüğünü koruyup, çağdaşlaşma çabasını sürdürecektir.

EK - 1

<http://emekci.blogcu.com>

EK - 2

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi C.7, İletişim yay., İstanbul, 1988, s.2077.

EK - 3

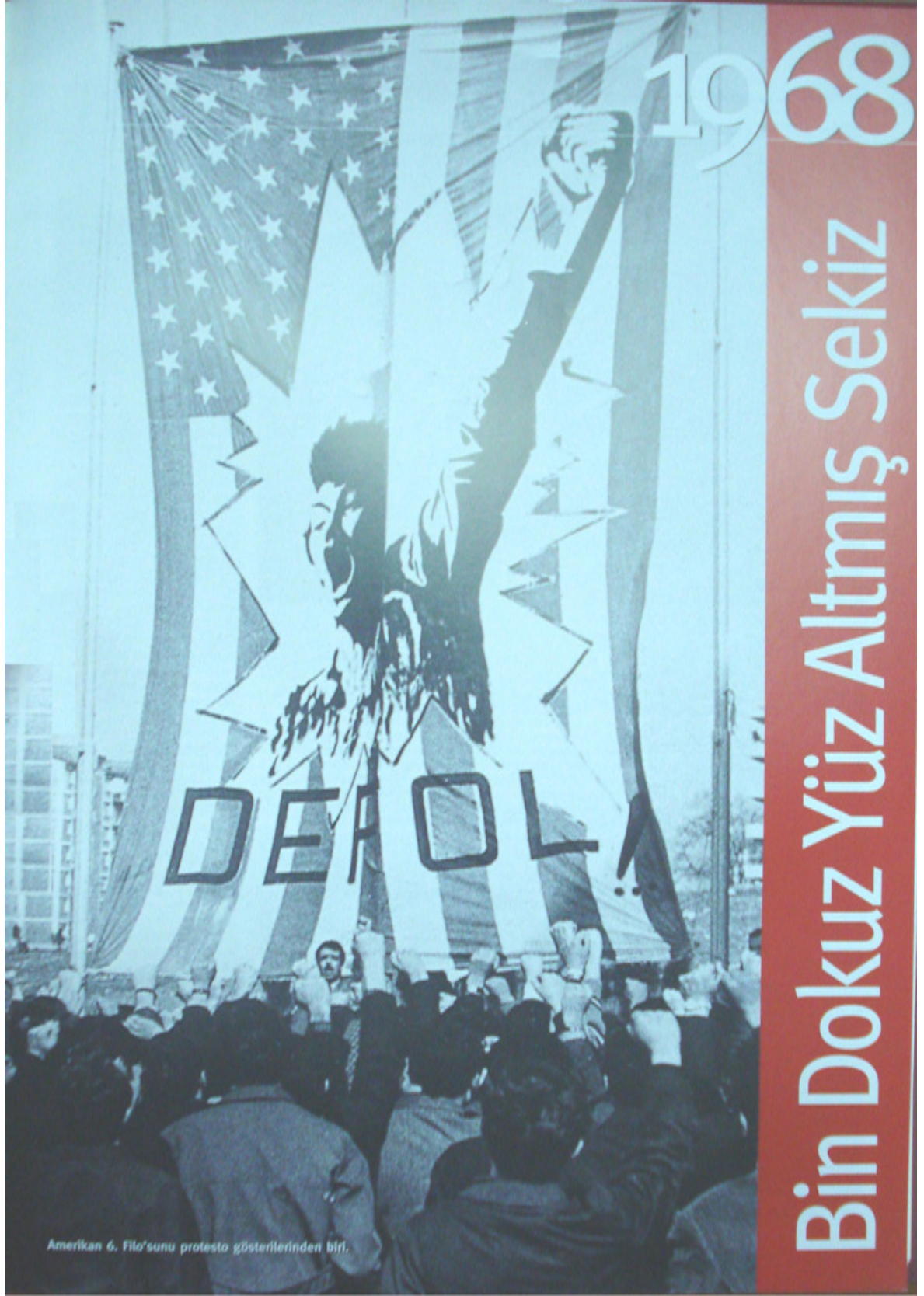
<http://emekci.blogcu.com>

EK - 4

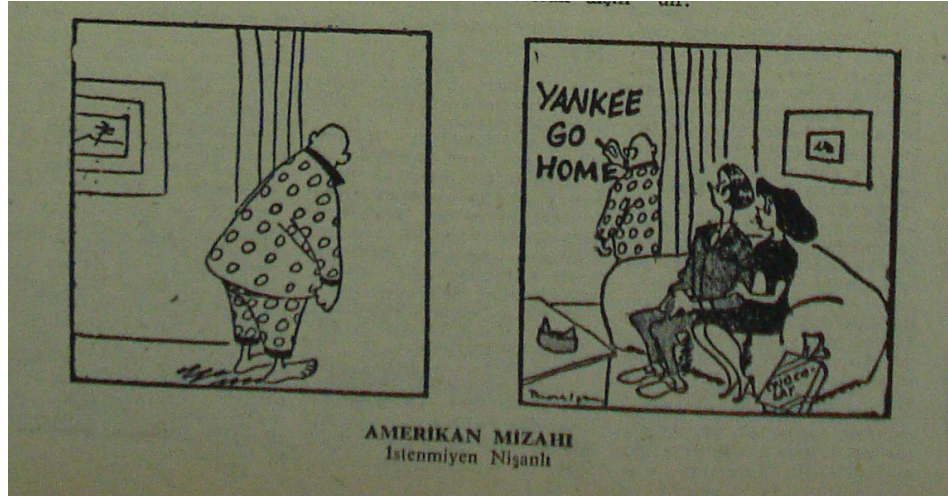
Yön, 14 Mayıs 1965

Cumhuriyet'in 75 Yılı C.2, YKY, İstanbul, 1998, s.589

EK - 6

Yön, 27 Mayıs 1966

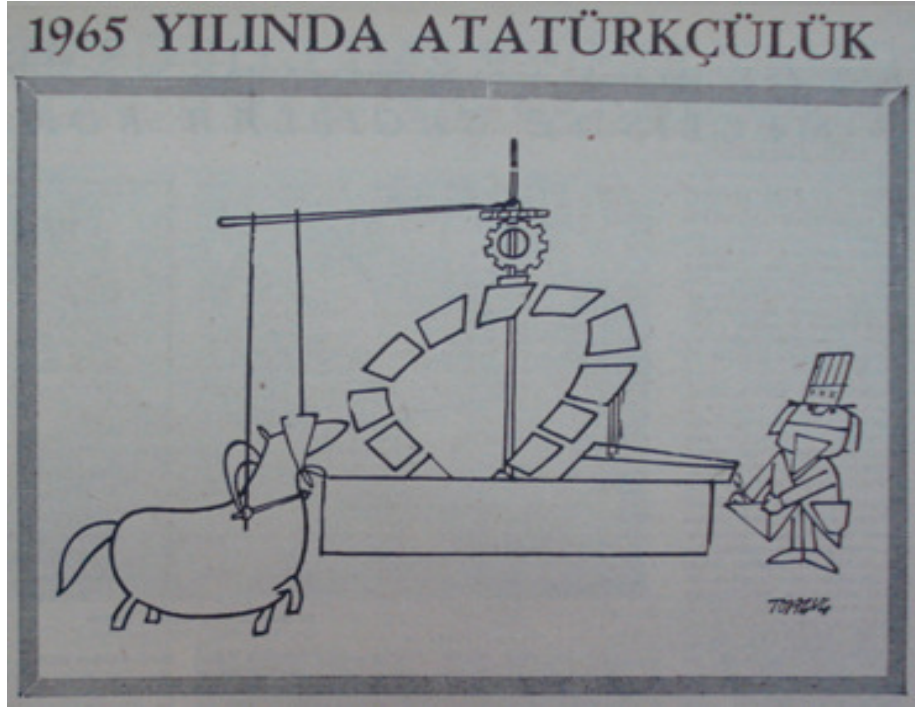
EK - 7

Yön, 13 Kasım 1964

EK - 8

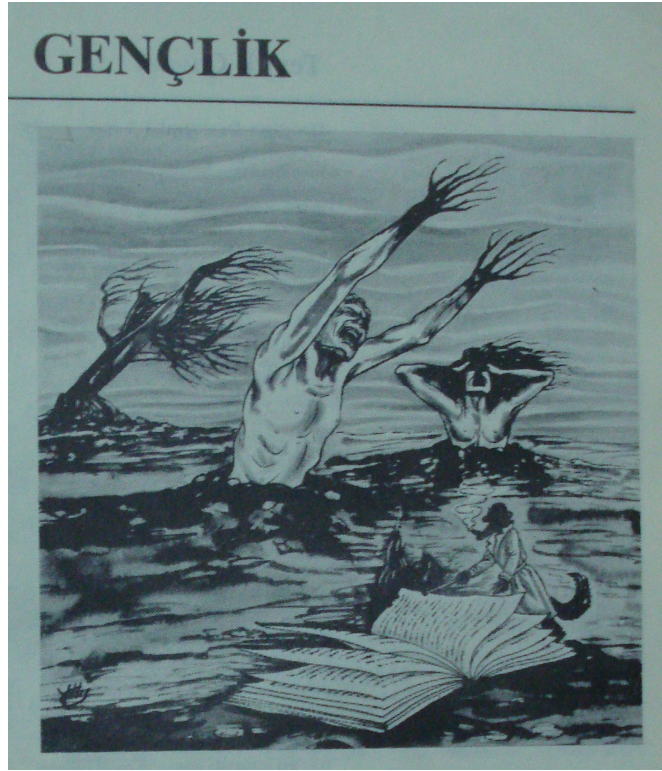
Yön, 12 Kasım 1965

EK - 9

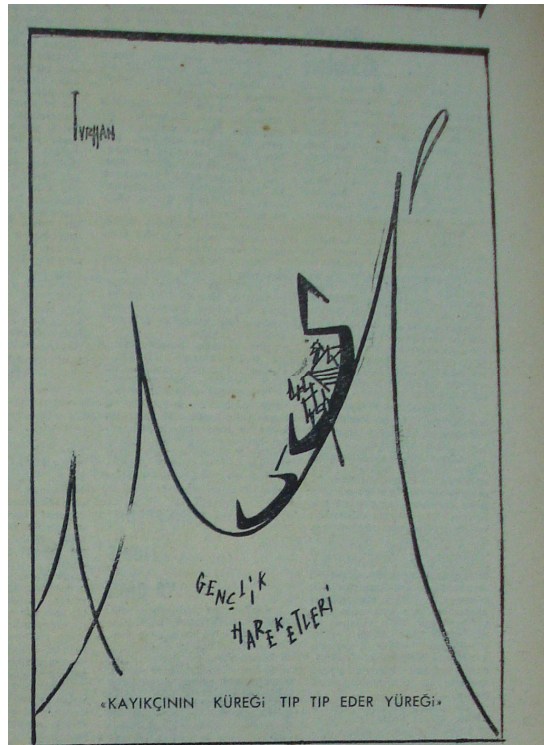
Yön, 11 Kasım 1966

EK - 10

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.3, İletişim yay., İstanbul, 1998, s.801.

EK - 11

Yön, 10 Ekim 1962

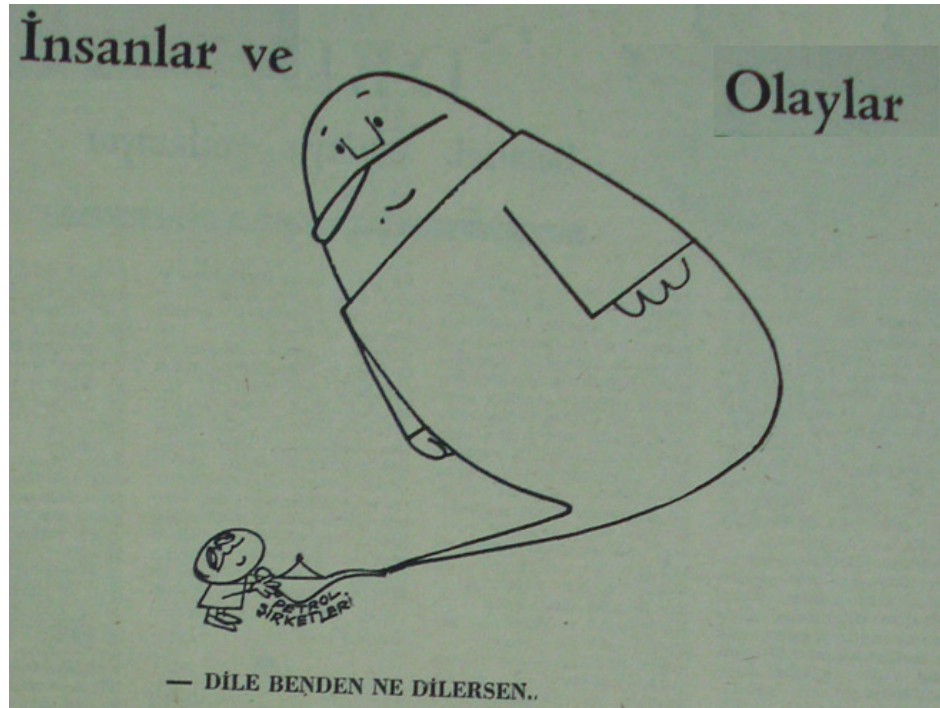

EK - 12

Yön, 29 Nisan 1966

EK - 13

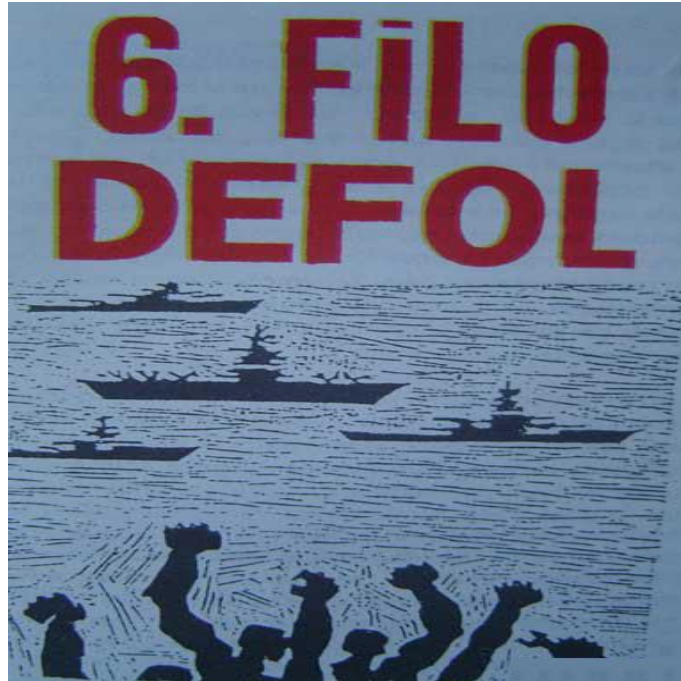
Yön, 11 Şubat 1966

EK - 14

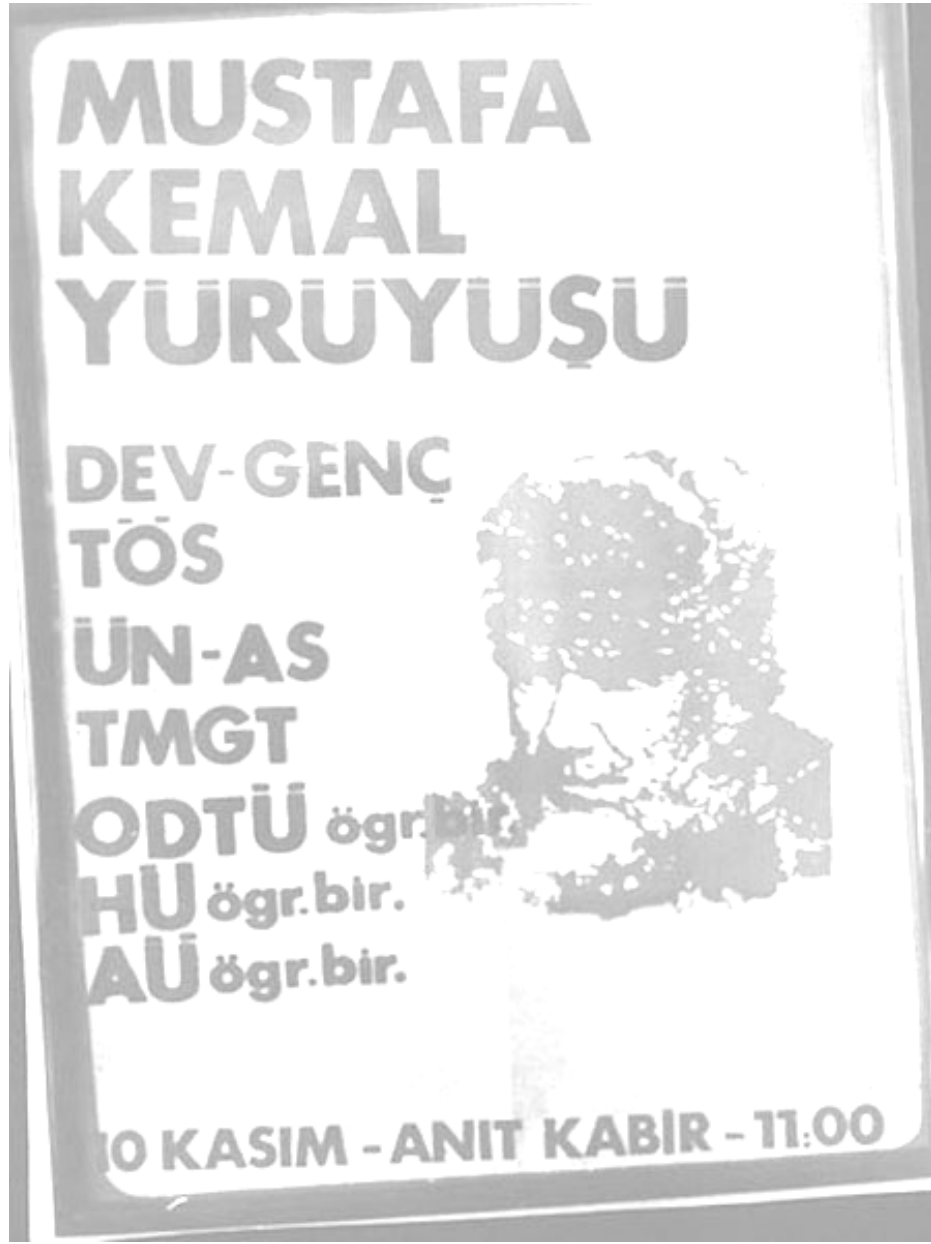

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi C.7, İletişim yay., İstanbul, 1988, s.2081.

EK - 15

www.68liler.net/afis68.htm

EK - 17

<http://www.wardom.org/odtunun-silinemeyen-sembolu-devrim-t.html>

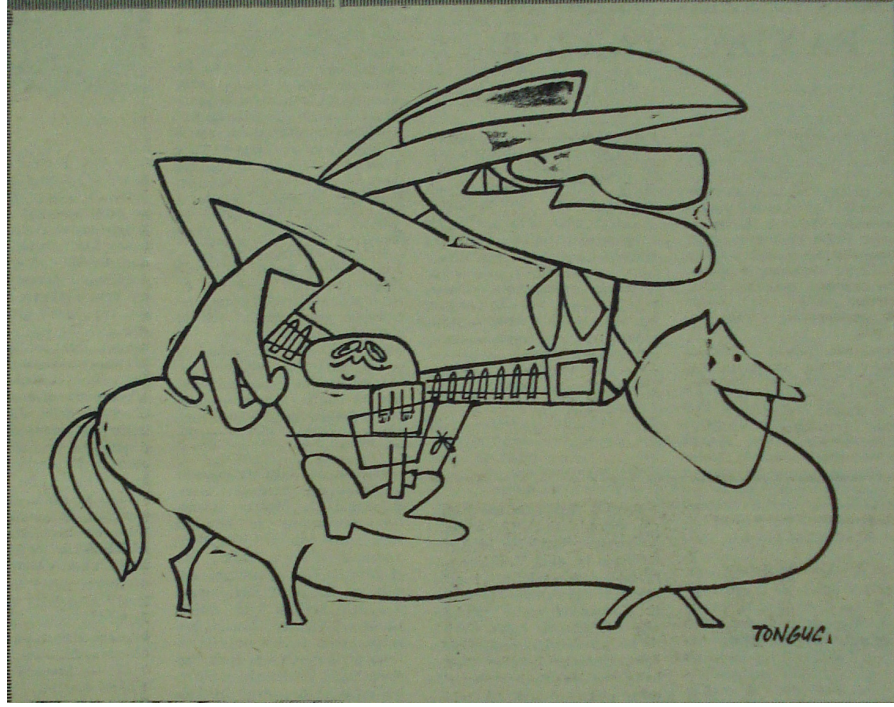
EK - 18

<http://www.68liler.net/afis68.htm>

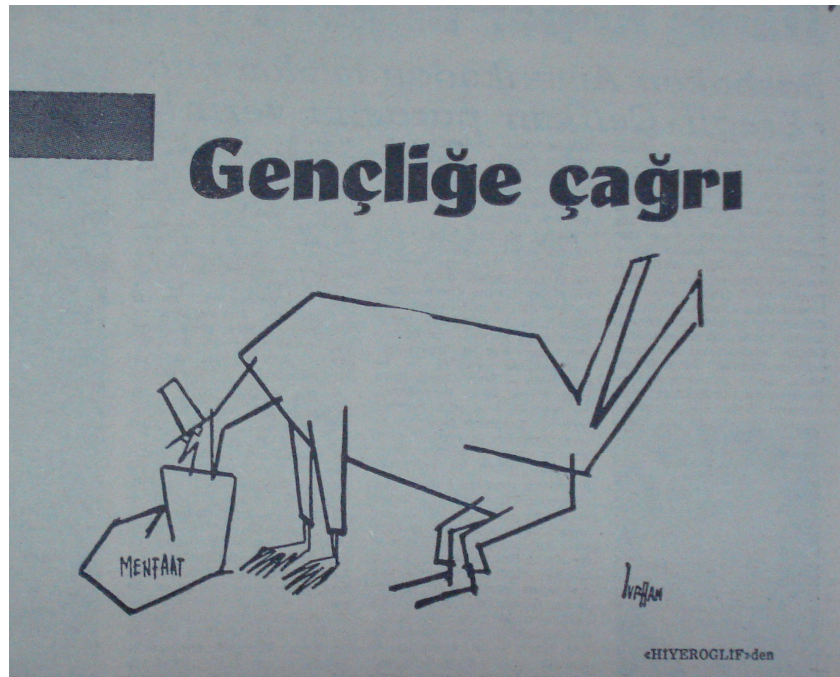

EK - 19

Yön, 2 Eylül 1966

EK - 20

Yön, 25 Aralık 1964

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
AIESEC	: Staj Değişim Programı
AP	: Adalet Partisi
AÜTB	: Ankara Üniversite Talebe Birliği
Bkz.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Amerikan İstihbarat Örgütü
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
ÇSKP	: Çekoslovakya Komünist Partisi
Dev-Genç	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DÖB	: Devrimci Öğrenci Birliği
DP	: Demokrat Parti
DTCF	: Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
EÜTB	: Ege Üniversitesi Talebe Birliği
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
GSB	: Genç Sosyalistler Birliği
HÜÖB	: Hacettepe Üniversitesi Öğrenci Birliği
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İTÜÖB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği
İTÜTB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MHP	: Milli Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ODTÜÖB	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Talebe Birliği
SBF	: Siyasal Bilimler Fakültesi

SKD	: Sosyalist Kültür Derneği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
THKO	: Türk Halk Kurtuluş Ordusu
THKO-C	: Türk Halk Kurtuluş Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TMGT	: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
YDGF	: Yurtsever Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu

KAYNAKÇA

A. SÜRELİ YAYINLAR

1. GAZETELER

Akşam

Bugün

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Ekstra

Gerçek Gazete

Günaydın

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

Yeni Gazete

Yeni İstanbul

Ulus

2. DERGİLER

Adım

Akis

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Ant

Barış Dünyası

Cogito

Devlet Gazetesi
Devrim
Devrim Gençliği
Evrensel Kültür Dergisi
Forum
Hareket Dergisi
Kebikeç
Kızılbayrak
Liderler
Milliyetçi Hareket Dergisi
Sosyal Adalet Dergisi
Toplumsal Tarih
Türk Solu
Türk Yurdu
Yön

B. TEMEL BAŞVURU KAYNAKLARI

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim yay., İstanbul, 1998.
Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İletişim yay., 1988.

C. TEZLER

BAKINDI, Mahmut, *1970 – 1980 Yılları Arası Türkiye’de Üniversite Öğrenci Olayları*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.
BOZKURT, İbrahim, *Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945 – 1980)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008.
SEYİT, Günel, *Türk Siyasal Yaşamında Sol Kemalizm’in Düşünsel Temelleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

KURŞUN, Ferdi, *Türkiye’de Gençlik Hareketleri 1970*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.

TÜRK, Yemliha, *1951 – 1955 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşısı Hareketler ve Tepkileri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

D. KİTAPLAR

ABADAN, Nermin, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, SBF yay., Ankara, 1966.

ADIGÜZEL, Hüseyin, *Türkler ve Solculuk*, İleri yay., İstanbul, 2009.

AKALIN, Cüneyt, *Tanıklarıyla Dünyada ve Türkiye’de 68 Düşler Gerçekler*, Sarmal yay., İstanbul, 1995.

AKDERE, İlhan, *Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi*, Evrensel Basın yay., İstanbul, 1996.

AKIN, Serkan, *Devrimler ve Türk Devrimleri*, Şubat yay., İstanbul, 1976.

AKTAŞ, Cihan, *Tanzimat’tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar*, Nehir yay., İstanbul, 1989.

AKTAŞ, Süvari, *Söylevler, Demeçler ve Gençler*, Süre Matbaacılık, İstanbul, 1969.

ALTUN, İbrahim, *Sol ve Soldaki Düşüncelerin Temelleri*, Şubat yay., İstanbul, 1982.

ANADOL, Cemal, *Türkeş*, Milliyetçi Anadolu yay., İstanbul.

ANDERSON, Perry, *Batı’da Sol Düşünce*, Birikim yay., Ankara, 1982.

ARAL, Oktay, *Sovyetler ve Dünya*, Ölçü yay., Ankara, 1979.

ARALI, Sinem, *Din Öğretileri ve Yöneliş*, Doğa yay., İstanbul, 1969.

ARI, Kemal, *Atatürk ve Aydınlanma*, Yakın Kitabevi, İzmir, 2009.

ARIRT, Musa, *Atatürk ve Gençlik*, Yüksek Öğrenim Gençliği Sosyal Yardımlaşma Derneği yay., Ankara, 1963.

ARMAĞAN, Mustafa, *Küller Altında Yakın Tarih*, Timaş yay., İstanbul, 2006.

ATATÜRK, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II*, TTK yay., Ankara, 1952.

ATATÜRK, *Nutuk (1919-1927)*, (Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s.479.

ATAY, Falih Rıfkı, *Babamız Atatürk*, Doğan Kardeş yay., İstanbul, 1955.

AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye’nin Düzeni, C.II*, Tekin yay., İstanbul, 1987.

AVCIOĞLU, Doğan, *Devrim ve Demokrasi Üzerine*, Tekin yay., İstanbul, 1980.

- AVCIOĞLU, Doğan, *Devrim Üzerine*, Bilgi yay., Ankara, 1971.
- AVŞAR, Bozkurt Zakir, *Kitle İletişim Araçları ve Terör*, Kamer yay., İstanbul, 1992.
- AYATA, Ayşe Güneş, *CHP, Örgüt İdeoloji*, Gündoğan yay., Ankara, 1992.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam C.3*, y.y., İstanbul, 1968.
- AYDIN, İhsan, *Kültür Kavramı ve Gençlik*, Gün Matbaası, İstanbul, 1971.
- AYDINOĞLU, Ergun, *Türkiye Solu (1960-1980)*, Versus yay., İstanbul, 2007.
- BABUŞ, Fikret, *68 Hareketinin Köy Eylemleri Devrim Havarileri, FKF-DEV-GENÇ*, Ozan yay., İstanbul, 2004.
- BAŞGİL, Ali Fuat, *Din ve Laiklik*, y.y., İstanbul, 1982.
- BAYHAN, Vehbi, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, y.y., Ankara, 1997.
- BEYAZ KİTAP, *Türkiye Gerçekleri ve Terörizm*, T.C. Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.
- BİLA, Hikmet, *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası*, Milliyet yay., İstanbul, 1987.
- BİLİR, Umut, *Sosyalizm ve Gerçeklik*, Ün yay., İstanbul, 1971.
- BOBBİO, Norberto, *Sağ ve Sol-Bir Politik Ayrımın Anlamı*, Dost Kitabevi yay., Ankara, 1999.
- BORA, Tanıl-CAN, K., *Devlet, Ocak, Dergâh*, İletişim yay., İstanbul, 1991.
- BORAK, Sadi, *Atatürk, Gençlik ve Hürriyet*, Anıl yay., İstanbul, 1960.
- CANIBOL, Kenan, *Sol ve İstekler*, Set yay., İstanbul, 1982.
- CİNEMRE, Levent- ÇAKIR, Ruşen, *Sol Kemalizm'e Bakıyor*, Metis yay., İstanbul 1991.
- ÇALIK, Mustafa, *MHP Hareketi Kaynakları ve Gelişimi*, Cedit yay., Ankara, 1995.
- ÇALIŞKAN, Levent, *Öğrenci Eylemleri ve Üniversite Sorunları*, Yıldız yay., İstanbul, 1974.
- ÇALIŞLAR, Oral, *68 Başkaldırının Yedi Rengi*, Milliyet yay., İstanbul, 1988.
- ÇEÇEN, Anıl, *Ulusal Sol*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2005.
- ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1981.
- ÇEÇEN, Anıl, *Kemalizm*, Çağdaş yay., İstanbul, 1998.
- ÇETİNER, Yılmaz, *Mao'ya Tapanlar*, Tam yay., İstanbul, 1971.
- ÇUBUKÇU, Aydın, *Bizim 68*, Evrensel Basın yay., İstanbul, 2008.

- DEV-GENÇ, *Devrimci Öğrenci Örgütlerinin Her Yıl Yayınladığı Broşürdür*, Hikmet Matbaası, İstanbul, 1970.
- DENİZ, Serdar, *Komünizm-Sosyalizm ve Kültür*, Denk yay., İstanbul, 1976.
- DORUK, Kudret, *Ekonomimiz ve Siyasetimiz*, Direnç yay., İstanbul, 1973.
- ECEVİT, Bülent, *Ortanın Solu*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1966.
- EĞİLMEZ, Sadık, *İnkılâplar ve Kanunlar*, y.y., İstanbul, 1963.
- EHRENREICH, Barbara-John, *68 Öğrenci Ayaklanması*, Kıyı yay., İstanbul, 1987.
- ER, Alev, *Bir Uzun Yürüyüşü Altmışsekiz*, Gendaş yay., İstanbul, 1998.
- ERDAL, Aydın, *Umudun Dünyası ve Özlemler*, Sevinç Matbaası, İstanbul, 1972.
- EROĞLU, Cem, *DP Tarihi ve İdeolojisi*, İmge yay., Ankara, 1990.
- EROL, Ömer Lütfi, *Asker-Devrim-Darbe*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2003.
- FANON, Frantz, *Yeryüzünün Lanetlileri*, Sosyalist yay., İstanbul, 1994.
- FRASER, Ronald, *1968 İsyanı Bir Öğrenci Kuşağı*, Belge yay., İstanbul, 1988.
- FEYİZOĞLU, Turhan, *Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor*, Ozan yay., İstanbul, 2004.
- FEYİZOĞLU, Turhan, *Türkiye’de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi 1960-1968, C.I*, Belge yay., İstanbul, 1993.
- FEYİZOĞLU, Turhan, *Fikir Kulüpleri Federasyonu*, Ozan yay., İstanbul, 2004.
- GİRİTLİ, İsmet, *Gençlik Hareketleri ve Ötesi*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1970.
- GÜN, Fahrettin, *Sebilürreşad Dergisi Ekseninde Çok Partili Hayata Geçerken İlamcılara Göre Din, Siyaset ve Laiklik (1948-1954)*, Beyan yay., İstanbul, 2001.
- GÜRSES, H.B. ve Fulya, *Dünyada ve Türkiye’de Gençlik*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1997.
- HÖKE, Engin, *1960’lardan 1980’e Gençlik ve Mücadelesi*, Simge yay., İstanbul, 1989.
- İŞİKÇİ, İlyas, *Sosyalizm ve Komünizm Çıkmazı*, Otağ yay., İstanbul, 1976.
- İŞIKLI, Alpaslan, *Sosyalizm, Kemalizm ve Din*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- İLERİ, Rasih Nuri, *Atatürk ve Komünizm*, Sarmal yay., İstanbul, 1995.
- İLHAN, Attila, *Hangi Sol?*, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 2003.
- İLHAN, Attila, *Dönek Bereketi – Cumhuriyet Söyleşileri*, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 2002.
- İNSEL, Ahmet, *Solu Yeniden Tanımlamak*, Birikim yay., İstanbul, 2000.
- İTER, Sadık, *Kapitalizmin Tarihi*, El yay., İstanbul, 1974.
- KABACALI, Alpay, *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*, Gürer yay., İstanbul, 2007.

- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*, Birey yay., İstanbul, 1995.
- KARADENİZ, Harun, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, May yay., İstanbul, 1975.
- KESKİN, Kadir, *Son Üniversite Hadiseleri*, Milli Türk Talebe Birliği Kültür Müdürlüğü Neşriyatı:2, İstanbul, 1968.
- KIRIMER, Ahmet, *Ülkü ve Türkçülük*, Su yay., İstanbul, 1971.
- KIŞLALI, Ahmet Taner, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi yay., Ankara, 1974.
- KIZIK, Mete, *Küresel İsyen*, Günizi yay., İstanbul, 2008.
- KORKMAZ, Esat, *Kafa Tutan Günler 68 Güncesi*, Arba yay., İstanbul, 1992.
- KÖKLÜGİLLER, Ahmet, *Atatürk'ün İlkeleri ve Düşünceleri*, Kaya yay., Ankara, 1988.
- KUTLU, Özgür, *Küba ve Devrim*, Murat Matbaası, İstanbul, 1970.
- KÜÇÜK, Yalçın, *Aydın Üzerine Tezler (1830-1980)*, Tekin yay., İstanbul, 1988.
- KÜRKÇÜGİL, Masis, *Latin Amerika'nın Kaynayan Damarları*, İthaki yay., İstanbul, 2004.
- LANDAU, Jocab, *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979.
- LAVABRE, Marie Claire, *Sokakta ve Duvarda 1968*, Derleme yay., Ankara, 1998.
- MUMCU, Ahmet, *Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp yay., İstanbul, 1984.
- MUMCU, Uğur, *Bir Uzun Yürüyüş*, Tekin yay., İstanbul, 1988.
- NEFTÇİ, Nermin, *Demokrasinin Kilit Taşı Anılar*, Toplumsal-Ekonomik-Siyasal Araştırmalar Vakfı yay., No:14, Ankara, 1997.
- OZANKAYA, Özer, "Türk Rönesansı", *Yazarlarımız Atatürk'ü Anlatıyor*, Uygarlık yay., İstanbul, 1981.
- ÖZEK, Çetin, *Türkiye'de Laiklik*, Baha Matbaası, İstanbul, 1962.
- ÖZEK, Çetin, *Devlet ve Din*, Ada yay., İstanbul, 1982.
- ÖZDEMİR, Hikmet, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi yay., İstanbul, 1986.
- PATAN, Mehmet, *Nasıl Bir Sosyal Demokrasi*, Akdeniz Kitapçılık yay., İstanbul, 1990.
- SAKLI, Orhan, *Din ve Siyaset Çıkmazında*, Örtü yay., İstanbul, 1965.
- SARAYLI, Kadir, *Din ve Siyaset*, Gün yay., İstanbul, 1969.
- SARGIN, Nihat, *TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler, C.II*, Felis yay., Ankara, 2001.
- SAYILGAN, Aclan, *Türkiye'de Sol Hareketler*, Otağ yay., İstanbul, 1976.
- SENCER, Muzaffer, *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, Geçiş yay., İstanbul, 1971.

- SENCER, Muzaffer, *Dinin Türk Toplumuna Etkileri*, Ant yay., İstanbul, 1968.
- SERAYLI, İsmail, *Ülkeler ve Ordular*, Dert Matbaacılık, İstanbul, 1972.
- SERDEN, Ufuk, *Sol ve Marksist Düşünce*, Gün Matbaacılık, İstanbul, 1972.
- SERTEL, Yıldız, *Türkiye’de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız*, Cem yay., İstanbul, 1978.
- SEVİNÇ, Necdet, *Ordular Masonlar Komünistler*, Dede Korkut yay., İstanbul, 1976.
- SEVİNÇ, Necdet, *Ülkücüye Notlar*, Türk Dünyası yay., İstanbul, 1979.
- SOMAR, Ziya, *Dünyada ve Bizde Anarşi – Anarşizm*, Erdini Basın ve yay., İstanbul, t.y.
- SOYLU, Vedat, *Kültür ve Değişim*, Gün yay., İstanbul, 1973.
- SÜMERCI, İlyas, *Devrim Yıllarımız ve Sonrası*, El yay., İstanbul, 1980.
- SÜVARİ, Kurtuluş, *Solun Dünyü Bugünü Yarını*, Öz Matbaacılık, İstanbul, 1983.
- TANİLLİ, Server, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz*, Cem yay., İstanbul, 1994
- TEKİN, Murat, *Öğrenci Olayları ve Eğitim Sorunları*, El yay., İstanbul, 1971.
- TİMUR, Serhat, *Bir Kültür Bir Toplum*, Söz yay., İstanbul, 1973.
- TOKER, Metin, *Solda ve Sağda Vuruşanlar*, Akis yay., Ankara, 1971.
- TOKER, Metin, *DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi yay., İstanbul, 1991.
- TUFAN, Tarkan, *Deniz Fırtınalı Yıllar*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.
- TUĞCUGİL, Ayhan, *Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi*, Töre-Devlet yay., Ankara, 1980.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1980.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *İslamcılık Akımı*, Simav yay., İstanbul, 1991.
- TUNÇAY, Mete, *75. Yılda Düşünceler Tartışmalar*, Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1999.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye 4. Kitap (Birinci Bölüm)*, Bilgi yay., Ankara, 1999.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Timaş yay., İstanbul, 1996.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, “Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği”, *Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Gençlik ve Terör Sempozyumu Bildirileri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1987.
- TÜRKEŞ, Alparslan, *Temel Görüşler*, Orkun yay., İstanbul, 1979.
- TÜRKEŞ, Alparslan, *Dokuz Işık*, Özlem Kardeşler Matbaası, İstanbul, 1978.
- TÜRKİYE İHTİLALCI İŞÇİ KÖYLÜ PARTİSİ DAVASI, *Savunma*, Aydınlık yay., İstanbul, 1974.
- UĞUR, Can, *Amerika ve Amerikan Kültürü*, Öz yay., İstanbul, 1979.

- UĞURLU, Nurer, *Atatürk ve Türk Devrimi*, Örgün yay., İstanbul, 2003.
- UZUN, Engin, *Proletarya ve Kapitalizm*, Ölçü yay., Ankara, 1971.
- UZUN, İsmail, *İdeolojiler ve Toplumlar*, Söz yay., İstanbul, 1972.
- ÜLKER, Reşit, *Tanıklar ve Belgelerle Ata'nın Bursa Nutku*, Okat yay., İstanbul, 1967.
- ÜNİVERSİTE ASİSTANLARI SENDİKASI, *Üniversite Asistanları Sendikası Üniversite Reformu Hakkındaki Görüşleri*, y.y., Ankara, 1968.
- VERGİN, Nur, *Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik ve Siyasal Sonuçları*, Sisav yay., İstanbul, 1986.
- YANARDAĞ, Merdan, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, Yalçın yay., İstanbul, 1988.
- YEŞİL, Ahmet, *Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2001.
- YETKİN, Çetin, *12 Mart Öncesinde Türkiye'de Soldaki Bölünmeler*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1998.
- YILDIRIM, Ali, *FKF, DEV-GENÇ Tarihi*, Doruk yay., Ankara, 1990.
- ZEYBEK, Namık Kemal, *Ülkü Yolu*, Başak yay., Ankara, 1983.
- ZÜRCHER, Erik Jan, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma-Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2005.
- WALLERSTEIN, Immanuel, *Jeopolitik ve Jeokültür*, İz yay., İstanbul, 1992.
- WEINGAST, David E, *Komünizmin İç Yüzü*, Kültür Bakanlığı Eserleri, Ankara, 1977.

E. MAKALELER

- AKSOY, Muammer, "Dini Siyasete Alet Etme ve DP", *Ulus*, 27.03.1959.
- AKŞİN, Sina, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal Toplumsal ve İdeolojik Kökenleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İletişim yay., İstanbul, 1998.
- ALTAN, Çetin, "İnsan Hiç Sebepsiz Kızarmı?", *Akşam*, 17.11.1968.
- AREN, Sadun, "Halkçılık İlkesi ve Sosyalizm", *Yön*, İstanbul, 07.10.1962.
- ARENDET, Hannah, "Şiddet Üzerine", *Cogito*, S.6-7, İstanbul, 1996.
- ATAÖV, Türkkaya, "Altıncı Filo Defol!", *Forum*, S.344, Ankara, 1968.
- ATAÖV, Türkkaya, "Bu Sevinç Neden?", *Forum*, Ankara, 01.09.1968.
- AVCIOĞLU, Doğan, "Üçüncü Dünya", *Yön*, S.168, İstanbul, 1966.
- AVCIOĞLU, Doğan, "Ben Sosyalistim Diyenler", *Yön*, S.53, İstanbul, 1962.
- AVCIOĞLU, Doğan, "Kapitalist Gelişmeler", *Yön*, S.88, İstanbul, 1964.

- AVCIOĞLU, Doğan, “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, *Yön*, S.185, İstanbul, 1966.
- AVCIOĞLU, Doğan, “TİP’e Dair”, *Yön*, S.168, İstanbul, 1966.
- AVCIOĞLU, Doğan, “27 Mayıs”, *Yön*, S.147, İstanbul, 1966
- AVCIOĞLU, Doğan, “Sosyalist Gerçekçilik”, *Yön*, S.39, İstanbul, 1962.
- AVCIOĞLU, Doğan, “Devrimci Ordu Gücü”, *Devrim*, 16.06.1970.
- AVCIOĞLU, Doğan, “Sosyalist Kültür Derneği Kuruldu”, *Yön*, S.56, İstanbul, 1963.
- AYBAR, Mehmet Ali, “Gençlik Ne İstiyor?”, *Forum*, S.360, Ankara, 1969.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, “Memleketçi Sosyalizmin İlkeleri”, *Yön*, S.58, İstanbul, 1963.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü”, *Yön*, S.7, İstanbul, 1962.
- BAKAN, Selahattin, “Teoriler Işığında Dış Politika”, (Der. İdris Bal), *Yirmibirinci Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası*, Alfa yay., İstanbul, 2001.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, “Türkiye Neden Geri Kalmıştır?”, *Barış Dünyası*, S.82, İstanbul, 1969.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, “Atatürk Dedi Ki”, *Barış Dünyası*, S.56, İstanbul, 1967.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, “Emperyalizmle Savaş”, *Barış Dünyası*, S.110, İstanbul, 1971.
- BATMAZ, Eftal Ş. – VARLIK, M. Bülent, “Türkiye Komünist Fırkası/1925 Üzerine Belgeler-II”, *Kebikeç*, S.15, 2003.
- BAYKAL, Erdem, “Türk Gençliği Kimden Yanadır?”, *Yön*, İstanbul, 12.11.1965.
- BELGE, Murat, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm (1960’tan sonra), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.7, İletişim yay., İstanbul, 1998.
- BİLA, Hikmet, “Mustafa Kemal Gibi”, *Adım*, S.46, 1972.
- BORATAV, Korkut, “Dünyada 68”, *68’in 30. Yılı dünya, Gençlik ve Türkiye Sempozyumu*, 68’liler Birliği Vakfı yay., İstanbul, 1999.
- CANDAN, Jale, “Gençlik”, *Akis*, S.651, Ankara, 1966.
- ÇAVDAR, Tevfik, “Cumhuriyet Döneminde Gençlik”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim yay., İstanbul, 1982.
- ÇALIŞLAR, Oral, “1968 Türkiye’yi Modernleştirmek İsteyen Eşitlikçi Bir İsyandı”, *Liderler*, S.18, İstanbul, 1998.
- ÇELENK, Halit, “Türkiye’de Gençlik Hareketleri ve İdamlar Açık Oturum; 68 Yargılıyor”, *68’liler Birliği Vakfı yay.*, Ankara, 1998.
- ECEVİT, Bülent, “Atatürk’ün Gençliğe Verdiği Ödev”, *Demokrat İzmir*, 10.11.1970.
- ENGİN, Aydın, “Herkes Kendi 68’ini Yaşadı”, *Cogito*, S.14, İstanbul, 1998.

- EYGİ, M. Şevket, “Cihada Hazır Olunuz”, *Milli Gazete*, 16.02.1969.
- EYÜBOĞLU, Ercan, “Devrim Dışında Devrim”, *Cogito*, S.14, İstanbul, 1998.
- GÖKTOLGA, Oğuzhan, “Dünyada ve Türkiye’de 68 Hareketi ve Sonuçları”, (Ed. Adnan Küçük), *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, C.II*, Aktüel yay., İstanbul, 2005.
- GÜVENÇ, Serpil, “68’in Asıl Mirası Neydi?”, *Evrensel Kültür Dergisi*, S.83, 1998.
- IŞIKLI, Alpaslan, “68’in Düşünsel Kaynakları”, *68’in 30. Yılı Dünya, Gençlik ve Türkiye Sempozyumu*, 68’liler Birliği Vakfı yay., İstanbul, 1999.
- KAHRAMANOĞLU, İnan, “68: Kemalizm’in Bağrından Çıkan Sosyalist Hareket”, *68 Devrimciler Ölüyor Ama Devrimler Durmaz Sürer*, İleri yay., İstanbul, 2008.
- KARAN, Muzaffer, “Kemalizm ve Sosyalizm”, *Yön*, İstanbul, S.39, 1962.
- KETENCİ, Ahmet Güryüz, “Emperyalizm ve Gençlik”, *Yön*, İstanbul, 12.03.1965.
- KOCADAŞ, Bekir, “Hedefteki Gençlik: Siyasi ve İdeolojik Hareketler Açısından”, *Türkiye’nin Güvenliği Semineri (İç ve dış Tehditler)*, Elazığ, 2001.
- KORKUT, Hüseyin, “Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları”, *AÜEBF*, 1984
- KÖKLÜGİLLER, Ahmet, “Atatürk’ün Yeri”, *Forum*, S.351, Ankara, 1968.
- KUDRET, Edip, “Atatürkçülük”, *Yön*, İstanbul, 25.07.1962.
- KÜRKÇÜ, Ertuğrul, “Hala Bir 68 Kuşağı Var Mı?”, *Cogito*, S.14, İstanbul, 1998.
- MARDİN, Şerif, “Türkiye’de Din ve Siyaset Makaleler III”, (Der. Mümtazer Türköne, Tuncay Önder), İletişim yay., İstanbul, 1991.
- MORIN, Edgar, “Bir Uygarlık Bunalımı”, *Cogito*, S.14, İstanbul, 1998.
- MUMCU, Uğur, “Türkiye’nin Yapısal Özellikleri ve Anayasa Düzeni”, *AÜHF*, C.XXVI, S.3-4, Ankara.
- NACİ, Fethi, “Bağımsızlık Bilincine Doğru”, *Yön*, İstanbul, 30.10.1964.
- NACİ, Fethi, “Bir Uyanışın Eşiğinde”, *Yön*, İstanbul, 01.01.1965.
- OKAY, Öcal, “Atatürk İlkelerinden Ne Kaldı?”, *Yön*, İstanbul, 17.10.1962.
- OKUYUCUDAN, “Yöne”, *Yön*, İstanbul, 10.02.1966.
- OLGAÇ, Ersan, “Tip Tabanından Gelen Ses Oportünizme Dur Diyelim”, *Türk Solu*, S.49, 1968.
- ORKUNT, Sezai, “Filo Ziyaretleri”, *Cumhuriyet*, 26.08.1968.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Atatürk ve Devlet Hayatı”, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II*, YÖK Yayınları, Ankara, 1986.
- SAVCI, Bahri, “Demokratik Gelişmemizin Başarıya Ulaşma Problemleri”, *Yön*, İstanbul, 1963.

- SAVCI, Bahri, “Atatürk ve Gençlik”, *Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yayınları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.
- SELÇUK, İlhan, “Alıncı Filo Misafirimiz Değildir”, *Cumhuriyet*, 17.10.1967.
- SELÇUK, İlhan, “Birinci Vazife”, *Yön*, İstanbul, 17.02.1967.
- SELÇUK, İlhan, “Bir Anı’dan Bir Ant’a”, *Milliyet*, 10.11.1970.
- SOMER, Kenan, “Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi”, *Sosyal Adalet Dergisi*, S.24, 1964.
- SOYSAL, Mümtaz, “Gençlik ve Dış Politika”, *Yön*, İstanbul, 02.09.1966.
- SOYSAL, Mümtaz, “Devrimcinin Halkçılığı”, *Yön*, İstanbul, 07.10.1962.
- SÜLÜKÇÜ, Tahsin, “Gençliğe Kötek Ha!.. Ha, Ha, Ha...”, *Yön*, İstanbul, 29.04.1966.
- TAÇALAN, “Yüzünüz Kızarmayacak Mı?”, *Demokrat İzmir*, 10.11.1970.
- TALAS, Cahit, “Yön, Sosyalizm ve Siyasi Sistemler”, *Forum*, S.212, Ankara, 1963.
- TANİLLİ, Server, “68 Ruhuna Yeni Bir Canlılık Getirmek”, *Liderler*, S.18, İstanbul, 1998.
- TANYOL, Cahit, “Türkiye’de Mülkiyet Yapısı ve Sosyalizmi Zorunlu Kılan Nedenler?”, *Yön*, S.134, İstanbul, 1965.
- TAŞER, Dünder, “Milliyetçi Hareket ve Gençlik”, *Devlet Gazetesi*, C.I, İstanbul, 08.09.1969.
- TEZCAN, Mahmut, “Memleketimizde Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenci Hareketleri ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar”, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri, *AÜEBF*, Ankara, 1969.
- TOPÇU, Nurettin, “Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler”, *Hareket Dergisi*, S.59, 1970.
- TOPRAK, Zafer, “1968’i Yargılamak ya da 68 Kuşağına Mersiye”, *Cogito*, S.14, İstanbul, 1998.
- TUNCAALP, Enver, “Edremit’te Kızıl Faaliyet”, *Yeni İstiklal*, 10.02.1965.
- TUNÇ, M. Şekip, “Soysuzlaşan Bir din Duygusu Karşısında”, *Türk Yurdu*, No:269, 1957.
- TÜRKEŞ, Alparslan, “Milliyetçi Hareket ve Türkiye”, *Milliyetçi Hareket Dergisi*, S.2, 1966.
- UYAR, Hakkı, “İnkılâp ve İstiklal Konferansları”, *Toplumsal Tarih*, S.17, 1995.
- ÜLMAN, A. Haluk, “Sokağa Dökülen Hikâye, Kıbrıs ve Ötesi”, *Cumhuriyet*, 23.11.1966.
- YALÇINER, Mustafa, “THKO”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C.7, İletişim yay., İstanbul, 1988.

F. İNTERNET ve GÖRSEL KAYNAKLAR

<http://www.tebesir.org/index.php?showtopic>

www.tumgazeteler.com/?a

www.68liler.org/tarihce7dunyada68liler.htm

www.radikal.com.tr/ek_haber.

Show TV, Ceviz Kabuğu Programı, 23.03.1999.

Kanal 7, 27 Mayıs Belgeseli, 24.05.2000.

G. KAYNAK KİŞİLER

Gazi KESKİN, 16.05.2008, (İzmir/Konak'ta yapılan röportaj).

Hasan ATAOL, 24.09.2008, (İstanbul/Mecidiyeköy'de yapılan röportaj).